

ISSN 1897-5577
ONLINE ISSN 2545-0271

IUS NOVUM

VOL. 14
NUMER 4
2020

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEŃ

DOI: 10.26399/IUSNOVUM.V14.4.2020

KWARTALNIK WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI
UCZELNI ŁAZARSKIEGO

WARSZAWA 2020

RADA NAUKOWA / ADVISORY BOARD

prof. dr hab. Maria Kruk-Jarosz, Uczelnia Łazarskiego (przewodnicząca)
prof. dr hab. Sylvie Bernigasud, l'Université Lumière Lyon 2 (Francja)
prof. dr hab. Vincent Correia, Université Paris-Sud, Université de Poitiers (Francja)
prof. dr hab. Bertil Cottier, Università della Svizzera Italiana w Lugano (Szwajcaria)
prof. dr hab. Regina Garcimartín Montero, Universidad de Zaragoza (Hiszpania)
prof. dr Juana María Gil Ruiz, Universidad de Granada (Hiszpania)
prof. dr hab. Stephan Hobe, Cologne University (Niemcy)
prof. dr hab. dr h.c. Brunon Hołyst, Uczelnia Łazarskiego
prof. dr hab. Michele Indelicato, Università degli Studi di Bari Aldo Moro (Włochy)
prof. dr hab. Hugues Kenfack, Université Toulouse 1 w Tuluzie (Francja)
prof. dr hab. ks. Franciszek Longchamps de Bérier, Uniwersytet Jagielloński
prof. dr hab. Pablo Mendes de Leon, Leiden University (Holandia)
prof. dr hab. Adam Olejniczak, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
prof. dr Ferdinando Parente, Università degli Studi di Bari Aldo Moro (Włochy)
prof. dr hab. Grzegorz Rydlewski, Uniwersytet Warszawski
prof. dr hab. Vinai Kumar Singh, New Delhi, Indian Society of International Law (Indie)
prof. dr hab. Gintaras Švedas, Vilniaus Universitetas (Litwa)
prof. dr hab. Anita Ušacka, sędzia Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze (Holandia)
dr Ewa Weigend, Instytut Prawa Karnego Max-Plancka we Freiburgu (Niemcy)

REDAKCJA / EDITORIAL BOARD

Redaktor Naczelny: prof. dr hab. Ryszard A. Stefański, Uczelnia Łazarskiego
Sekretarz: dr hab. Jacek Kosonoga, prof. Uczelni Łazarskiego

Członkowie / Members

prof. dr Juan Carlos Ferré Olivé, Dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu w Huelva (Hiszpania)
prof. dr Carmen Armendáriz León, Wydział Prawa Uniwersytetu Complutense w Madrycie (Hiszpania)

Redaktor językowy / Linguistic Editor
Agnieszka Toczko-Rak

Redaktorzy tematyczni / Thematic Editors

prawo karne i postępowanie – dr hab. Barbara Nita-Świątłowska, prof. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie
prawo cywilne – dr Helena Ciepła
prawo administracyjne – prof. dr hab. Stanisław Hoc
prawo konstytucyjne – dr hab. Jacek Zaleśny
prawo międzynarodowe – dr Dominika Harasimiuk
statystyka – dr Krystyna Bąk

Redaktor prowadzący / Executive Editor
dr Jacek Dąbrowski

Pełne teksty artykułów w języku polskim wraz ze spisem treści i streszczeniami w językach polskim i angielskim są zamieszczone na stronie internetowej:
<https://iusnovum.lazarski.pl/ius-novum-online/archiwum/>
oraz w serwisie The Central European Journal of Social Sciences and Humanities: <http://cejsh.icm.edu.pl/>

Full texts of articles in the Polish language with the given issue contents and abstracts in Polish and English are available on:
<https://iusnovum.lazarski.pl/ius-novum-online/archiwum/>
and the service of the Central European Journal of Social Sciences and Humanities: <http://cejsh.icm.edu.pl/>

Copyright © by Uczelnia Łazarskiego, Warszawa 2020

ISSN 1897-5577, online ISSN 2545-0271

Redakcja polskojęzyczna została sfinansowana z programu „Wsparcie dla czasopism naukowych” prowadzonego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa nr 236/WCN/2019/1).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

OFICyna WYDAWNICZA UCZELNI ŁAZARSKIEGO
02-662 Warsaw, ul. Świeradowska 43; tel. +48 22 54 35 450
www.lazarski.pl; wydawnictwo@lazarski.edu.pl

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

Małgorzata Manowska

Sędziowskie kierownictwo postępowaniem dowodowym przed sądem pierwszej instancji; system polski – system belgijski 17

Aneta Łazarska

Zakaz ekscesywnego formalizmu a praktyka sądowa – uwagi na tle orzeczeń polskich sądów w sprawach cywilnych w świetle art. 6 EKPC 49

Robert Sosik

Proporcjonalność wartości dóbr a zasada współmierności obrony koniecznej w polskim prawie karnym 69

Piotr Poniatowski

Karnoprawne aspekty odzyskania wolności przez osobę prawnie jej pozbawioną w Wielkiej Brytanii i Irlandii 83

Marta Roma Tużnik

Udział Policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe 105

Ryszard A. Stefański

Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2018 rok 127

Krzysztof Wala

Ochrona obyczajności publicznej przed zachowaniami kwalifikowanymi obecnie z art. 140 k.w. w polskim prawie karnym okresu przedrozbiornego 165

Wojciech Krupa

Kwalifikacja działalności podlegającej obowiązkowi wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2020 r., III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2019 r., III KK 280/18	219
---	-----

Aneta Michalska-Warias

Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 sierpnia 2019 r., II AKa 60/19	231
--	-----

Noty o Autorach	241
-----------------------	-----

CONTENTS

ARTICLES

Małgorzata Manowska

Judicial management of evidence hearing before a court of first instance:
Polish system vs Belgian system..... 17

Aneta Łazarska

Prohibition of excessive formalism and judicial practice: comments based
on civil case law of Polish courts in the context of Article 6 ECHR..... 49

Robert Sosik

Proportionality of interests and the principle of commensurability of
self-defence in Polish criminal law..... 69

Piotr Poniatoski

Penal aspects of regaining freedom by a person legally deprived of it
in the United Kingdom and the Republic of Ireland 83

Marta Roma Tużnik

Participation of the Police in investigation of fiscal crimes and petty
offences 105

Ryszard A. Stefański

Review of resolutions of the Supreme Court Criminal Chamber concerning
criminal procedure law for 2018..... 127

Krzysztof Wala

Protection of public decency in Polish criminal law of the pre-Partition
period against conduct classified today under Article 140 of the Petty
Offences Code..... 165

Wojciech Krupa

Classification of activities subject to entry in the register of
telecommunications entrepreneurs 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Gloss on the Supreme Court judgment of 4 February 2020, III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Gloss on the Supreme Court ruling of 13 June 2019, III KK 280/18 219

Aneta Michalska-Warias

Gloss on the judgment of the Court of Appeal in Gdańsk of
9 August 2019, II AKa 60/19 231

Notes on the Authors 241

ÍNDICE

ARTÍCULOS

Małgorzata Manowska

La gestión judicial de la fase de prueba ante el Tribunal de Primera Instancia:
el sistema polaco – el sistema belga 17

Aneta Lazarska

Prohibición de formalismo excesivo y la practica judicial – comentarios
de sentencias polacas en asuntos civiles a la luz del art. 6 CEDH 49

Robert Sosik

Proporcionalidad de valor de bienes y el principio de racionalidad
de legítima defensa 69

Piotr Poniatowski

Aspectos penales de la recuperación de libertad por la persona privada
de libertad en Gran Bretaña e Irlanda 83

Marta Roma Tużnik

Participación de policía en la fase de instrucción en causas por delitos
y faltas fiscales 105

Ryszard A. Stefański

Comentario de acuerdos de la Sala de lo Penal del Tribunal Supremo
relativos al derecho penal procesal en el 2018 127

Krzysztof Wala

Protección de decencia pública ante los comportamiento calificados
actualmente como art. 140 de código de faltas en el derecho polaco en
el período antes de las particiones 165

Wojciech Krupa

Calificación de actividad sometida a la inscripción al registro de empresarios
de telecomunicación 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Comentario de sentencia de Tribunal Supremo de 4 de febrero de 2020,
III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Comentario de auto del Tribunal Supremo de 13 de junio de 2019,
III KK 280/18 219

Aneta Michalska-Warias

Comentario de sentencia de Tribunal de Apelación en Gdańsk
de 9 de agosto de 2019, II Aka 60/19 231

Notas sobre Autores 241

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Малгожата Мановская

Судейское руководство исследованием доказательств в суде первой инстанции: сравнение польской и бельгийской систем 17

Анета Лазарская

Запрещение чрезмерного формализма и судебная практика: замечания по поводу решений польских судов по гражданским делам в свете ст. 6 ЕКПЧ 49

Роберт Сосик

Соответствие ценности защищаемых интересов принципу соразмерности необходимой обороны 69

Петр Понятовский

Уголовно-правовые аспекты несанкционированного выхода на свободу лица, законно лишённого свободы, в Великобритании и Ирландии 83

Марта Рома Тужник

Участие полиции в подготовительном производстве по делам о налоговых преступлениях и правонарушениях 105

Рышард А. Стефаньский

Обзор постановлений Уголовной палаты Верховного суда в области уголовно-процессуального права за 2018 год 127

Кшиштоф Валя

Защита общественной нравственности от поведения, предусмотренного ст. 140 КоАП, в польском уголовном праве в период до разделов Речи Посполитой 165

Войцех Крупа

Квалификация хозяйственной деятельности, подлежащей обязательной регистрации в Реестре телекоммуникационных предприятий 181

Юлия Косонога-Зыгмунт

Комментарий к решению Верховного суда № III KK 113/19
от 4 февраля 2020 года 207

Яцек А. Домбровский

Комментарий к постановлению Верховного суда № III KK 280/18
от 13 июня 2019 года 219

Анета Михальская-Вариас

Комментарий к решению Апелляционного суда г. Гданьска
от 9 августа 2019 года, № II АКa 60/19 231

Сведения об Авторах 241

INHALTSVERZEICHNIS

ARTIKEL

Małgorzata Manowska

Die richterliche Leitung des Beweisverfahrens vor dem erstinstanzlichen Gericht: polnisches System – belgisches System 17

Aneta Łazarska

Das Verbot des überspitzten Formalismus und die Gerichtspraxis – Anmerkungen vor dem Hintergrund der Urteile polnischer Gerichte in Zivilsachen im Lichte des Artikels 6 der Europäischen Menschenrechtskonvention 49

Robert Sosik

Die Angemessenheit des Wertes von Rechtsgütern und das Verhältnismäßigkeitsprinzip bei Notwehr 69

Piotr Poniatowski

Strafrechtliche Aspekte der Wiedererlangung der Freiheit durch eine rechtmäßig inhaftierte Person in Großbritannien und Irland 83

Marta Roma Tużnik

Beteiligung der Polizei am Ermittlungsverfahren bei Steuerstraftaten und Steuerordnungswidrigkeiten 105

Ryszard A. Stefański

Überblick über die Beschlüsse der Strafkammer des Sądu Najwyższy im Bereich des Strafprozessrechts für/im Jahr 2018 127

Krzysztof Wala

Der Schutz der öffentlichen Sittlichkeit vor einem aktuell nach Artikel 140 des polnischen Ordnungswidrigkeitengesetzes qualifizierten Verhalten im polnischen Strafrecht in der Zeit vor den Teilungen Polens 165

Wojciech Krupa

Die Qualifizierung von Tätigkeiten, die der Eintragungspflicht im Register der Telekommunikationsbetreiber unterliegen 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Glosse zum Urteil des Sąd Najwyższy vom 4. Februar 2020, Aktenzeichen:
III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Glosse zum Beschluss des Sąd Najwyższy vom 13. Juni 2019, Aktenzeichen:
III KK 280/18 219

Aneta Michalska-Warias

Glosse zum Urteil des Berufungsgerichts Gdańsk vom 9. August 2019,
Aktenzeichen: II AKa 60/19 231

Vermerke über Autoren 241

TABLE DES MATIÈRES

ARTICLES

Małgorzata Manowska

Gestion judiciaire des procédures de preuve devant le tribunal de première instance: système polonais – système belge 17

Aneta Lazarska

L'interdiction du formalisme excessif et la pratique judiciaire – commentaires dans le contexte des jugements des tribunaux polonais dans les affaires civiles à la lumière de l'article 6 de la CEDH 49

Robert Sosik

La proportionnalité de la valeur des biens et le principe de proportionnalité de la défense légitime 69

Piotr Poniatowski

Aspects de droit pénal de la récupération de la liberté par une personne qui en est légalement privée en Grande-Bretagne et en Irlande 83

Marta Roma Tużnik

Participation de la police aux procédures préparatoires en cas de délits et infractions fiscaux 105

Ryszard A. Stefański

Aperçu des résolutions de la Chambre pénale de la Cour suprême dans le domaine du droit de la procédure pénale pour 2018 127

Krzysztof Wala

Protection de la contre les comportements actuellement qualifiés en vertu de l'art. 140 du Code des contraventions en droit pénal polonais de la période précédant le partage 165

Wojciech Krupa

Qualification des activités soumises à inscription au registre des entreprises de télécommunications 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Glose de l'arrêt de la Cour suprême du 4 février 2020, III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Glose de l'arrêt de la Cour suprême du 13 juin 2019, III KK 280/18 219

Aneta Michalska-Warias

Glose de l'arrêt de la Cour d'appel de Gdańsk du 9 août 2019,
II AKa 60/19. 231

Notes sur les Auteurs 241

INDICE

ARTICOLI

Małgorzata Manowska

Direzione giudiziaria del procedimento probatorio presso il tribunale di primo grado: sistema polacco – sistema belga 17

Aneta Łazarska

Divieto di eccessivo formalismo e prassi giudiziaria: osservazioni sullo sfondo delle sentenze dei tribunali polacchi nelle cause civili alla luce dell'art. 6 della Convenzione europea per la salvaguardia dei diritti dell'uomo e delle libertà fondamentali 49

Robert Sosik

Proporzionalità del valore dei beni e principio della proporzionalità della legittima difesa 69

Piotr Poniatowski

Aspetti penali dell'evasione di una persona detenuta in Gran Bretagna e in Irlanda 83

Marta Roma Tużnik

Partecipazione della polizia alle indagini nei procedimenti per reati tributari e per contravvenzioni tributarie 105

Ryszard A. Stefański

Rassegna delle delibere del 2018 della Camera Penale della Corte Suprema nell'ambito del diritto penale processuale 127

Krzysztof Wala

Tutela della pubblica decenza dai comportamenti attualmente qualificati dall'art. 140 del Codice delle contravvenzioni nel diritto penale polacco del periodo prima delle spartizioni. 165

Wojciech Krupa

Qualifica di attività soggetta a registrazione obbligatoria nel registro delle imprese di telecomunicazioni 181

Julia Kosonoga-Zygmunt

Commento alla sentenza della Corte Suprema del 4 febbraio 2020,
III KK 113/19 207

Jacek A. Dąbrowski

Commento all'ordinanza della Corte Suprema del 13 giugno 2019,
III KK 280/18 219

Aneta Michalska-Warias

Commento alla sentenza della Corte di Appello di Danzica del 9 agosto 2019,
II AKa 60/19..... 231

Note sugli Autori 241

SĘDZIOWSKIE KIEROWNICTWO POSTĘPOWANIEM DOWODOWYM PRZED SĄDEM PIERWSZEJ INSTANCJI; SYSTEM POLSKI – SYSTEM BELGIJSKI¹

MAŁGORZATA MANOWSKA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.35/m.manowska

Istotą procesu cywilnego jest ustalenie prawdy i rozstrzygnięcie sporu. Ustalenie podstawy faktycznej jest osią procesu (postępowania nieprocesowego), wokół której koncentrują się najistotniejsze czynności sądu i stron. Wynika to z faktu, że stosowanie przepisów prawa materialnego ma sens dopiero przy prawidłowo ustalonym przebiegu zdarzeń leżących u podstaw sporu. Istota zasady prawdy, obowiązującej w postępowaniu cywilnym, polega na takim ukształtowaniu reguł proceduralnych, które pozwolą na ustalenie rzeczywistego przebiegu zdarzeń leżących u podstaw sporu. Prawidłowe skonstruowanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia wymaga przeprowadzania kilku procesów.

Po pierwsze, strony powinny zgłosić fakty i dowody na poparcie swoich twierdzeń i dla odparcia twierdzeń strony przeciwnej.

Po drugie, należy dokonać selekcji faktów i dowodów pod kątem ich istotności dla rozstrzygnięcia sprawy, dopuszczalności i celowości, a następnie przeprowadzić wybrane dowody.

Po trzecie, należy dokonać oceny przeprowadzonych dowodów i poddać wynikające z nich fakty analizie logicznej (przy uwzględnieniu doświadczenia życiowego) mającej na celu potwierdzenie prawdziwości twierdzeń stron.

Oczywiście samo prawidłowe ustalenie stanu faktycznego nie jest wystarczające dla stron. Proces ten powinien odbyć się sprawnie i szybko, ale z poszanowaniem gwarancji procesowych urzeczywistniających dyrektywy wynikające z art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz art. 45 Konstytucji RP. Na ustawodawcy spoczywa w związku z tym obowiązek

---

* dr hab., prof. UŁaz., Katedra Prawa Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego, Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego, e-mail: mmanowska1@wp.pl, ORCID: 0000-0002-1516-5604

¹ Artykuł jest wynikiem stażu naukowego na Uniwersytecie w Antwerpii w 2019 r.

takiego ukształtowania norm prawnych procesowych, które zapewniają obywatelowi prawo do rzetelnego procesu, a gwarantem prawidłowej realizacji tych norm jest sąd². Procedura zapewniająca poszanowanie praw uczestnika postępowania cywilnego przez zapewnienie jawności postępowania, równości stron, prawa do wysłuchania, czytelności reguł procesowych (sprawiedliwość proceduralna) i uzyskanie w rozsądnym terminie rozstrzygnięcia sprawy orzeczeniem sądu, składają się bowiem na treść prawa obywatela do sądu, a więc prawa do uzyskania ochrony prawnej³. Zapewnienie stronie prawa do sądu gromadzenia materiału dowodowego i ustalania stanu faktycznego uzależnione jest przede wszystkim od właściwego wyważenia takich zasad procesu cywilnego, jak zasady: kontrydiktoryjności, dyspozycyjności, koncentracji materiału dowodowego oraz sędziowskiego kierownictwa postępowaniem.

Sposób ukształtowania zasad kontrydiktoryjności i dyspozycyjności decyduje o tym, kto w procesie cywilnym odpowiedzialny jest za gromadzenie i prezentowanie materiału dowodowego⁴. Dopelnieniem zasady kontrydiktoryjności jest zasada koncentracji materiału dowodowego oraz formalizm procesowy, zapewniające szybkość, efektywność postępowania⁵. Aczkolwiek istotą procesu cywilnego jest prawo stron do spierania się przed sądem i to strony powinny decydować (co do zasady o prezentowaniu sądowi materiału procesowego), jednak nie powinny mieć w tej mierze pełnej dowolności, gdyż wówczas postępowanie sądowe mogłoby

---

² Porównaj na ten temat: A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 78 i nast., oraz *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013, s. 21–22; zobacz także J. Klich-Rump, *Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym*, Warszawa 1977, s. 58 i powołana tam literatura.

³ Zobacz P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005, s. 7–16; S. Pilipiec, *Teoretycznoprawne aspekty prawa do sądu*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 2000, s. 227–228; M. Wyrzykowski, *Zasada demokratycznego państwa prawa*, w: *Zasady podstawowe polskiej konstytucji*, red. W. Sokolewicz, Warszawa 1998, s. 82–83; L. Garlicki, *Prawo do sądu (rozważania de lege fundamentale ferenda)*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 1990, s. 60; Z. Ziemiński, *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin 1992, s. 175; Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji RP (ogólna charakterystyka)*, PiP 1997, z. 11–12, s. 15–17; idem, *Konstytucyjna zasada prawa do sądu a standardy europejskie*, w: *Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Zagadnienia wybrane*, Poznań 1992, s. 100–102; M. Borucka-Arctowa, *Sprawiedliwość proceduralna a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i jego rola w okresie przemian systemu prawa*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga Pamiątkowa ku czci Prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzciniński, A. Jankiewicz, Warszawa 1996, s. 25–29; R. Tokarczyk, *Sprawiedliwość jako naczelną wartość prawną*, PiP 1997, z. 6, s. 13–15; M. Sawczuk, *Konstytucyjne idee prawa sądowego cywilnego*, w: *Konstytucyjny urząd państwa. Księga jubileuszowa Profesora Wiesława Skrzydły*, red. T. Bojarski, E. Gdulewicz, J. Szreniawski, Lublin 2000, s. 246; idem, *Naruszenie prawa do wysłuchania podstawą skargi konstytucyjnej*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 1997, s. 97–100.

⁴ W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1975, t. XXV–XXVI, s. 38.

⁵ P. Pogonowski, *Realizacja prawa do sądu...*, op. cit., s. 58–59; W. Siedlecki, *O usprawnienie i zwiększenie efektywności sądowego postępowania cywilnego*, NP 1979, nr 4, s. 11–12; E. Wengerek, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958, s. 3, s. 29–32; F.X. Fierich, *Środki skupienia materiału procesowego według projektu Kodeksu polskiej procedury cywilnej*, Kraków 1928, s. 12–16; S. Cieślak, *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4, s. 29–35; H. Fasching, *Cele reformy w polskim i austriackim postępowaniu cywilnym*, w: *Współczesne tendencje rozwoju prawa procesowego cywilnego*, red. K. Warzocha, Warszawa 1990, s. 95.

trwać tak długo, że doszłoby do naruszenia prawa strony do rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki. Z kolei prawidłowej realizacji zasady skupienia materiału procesowego służy formalne i materialne kierownictwo sędziowskie⁶.

Sposób ukształtowania zasady kontradiktoryjności i dyspozycyjności decyduje o zakresie praw i obowiązków stron. O zakresie praw i obowiązków sądu w procesie gromadzenia materiału procesowego niezbędnego do rozstrzygnięcia sprawy (a przez to realizacja zasady koncentracji materiału dowodowego) decyduje natomiast sposób ukształtowania zasady sędziowskiego kierownictwa postępowaniem. Sędziowskie kierownictwo formalne obejmuje organizacyjną stronę procesu i – zasadniczo – ograniczone jest do czynności związanych z posiedzeniami i rozprawą, to jest otwierania, prowadzenia, zamykania posiedzenia i rozprawy, udzielania i odbierania głosu, oznaczania kolejności przesłuchania świadków, odbierania przysięgi od świadka, zwalniania świadków, nakłaniania do ugody, niedopuszczania do rozwlekłości przez nadużycie głosu, ogłaszania orzeczeń. Kierownictwo materialne polega natomiast na tym, że przewodniczący ma dbać o to, aby w toku rozprawy w pełni wyjaśnione zostały wszystkie istotne okoliczności sporne⁷.

W związku z funkcjonowaniem zasady kontradiktoryjności i dyspozycyjności, to na stronach procesu spoczywa ciężar tzw. instruowania sądu przez dostarczanie organom procesowym tych wszystkich elementów, które są niezbędne dla rozstrzygnięcia żądań oraz twierdzeń obrony (ciężar przytoczenia)⁸. W związku z tym sąd może precyzować bliżej treść spoczywającego na stronach ciężaru instruowania procesu, zlecając stronom uzupełnienie lub wyjaśnienie pewnych okoliczności, aby sprawa mogła być wszechstronnie wyjaśniona. Ciężar ten nie obowiązuje w tych przypadkach, w których sąd ma swobodę z urzędu poszukiwania potrzebnego materiału dowodowego, niezależnie od inicjatywy stron (np. występowanie interesu publicznego)⁹. Z powyższego wynika, że dostarczenie sądowi materiału procesowego wystarczającego do wszechstronnego wyjaśnienia sprawy wymaga współpracy sądu i stron. Współpraca ta może przebiegać według różnych schematów. Najczęściej spotykany schemat, występujący również w polskim procesie

⁶ S. Gołąb, *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, Lwów 1937, s. 13–14.

⁷ J.J. Litauer, *Komentarz do Procedury Cywilnej. Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie sporne. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 1933, s. 96, 129–130; M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie)*, Warszawa 1947, s. 40–41; idem, *Proces cywilny, Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 555; zob. na ten temat także: A. Thon, *Krytyka Kodeksu postępowania cywilnego ze stanowiska teorii procesu i doświadczenia praktyki. Część I. Postępowanie sporne*, Warszawa 1936, s. 85, oraz S. Gołąb, *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, „Głos Prawa” 1937, nr 5–6, s. 233; J. Skąpski, w: L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego, część pierwsza*, Kraków 1934, s. 523; M. Richter, *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami*, Warszawa 1933, s. 123–124. Odmiennie stanowisko zajmował E. Waśkowski, który twierdził, że sędziowskie kierownictwo dotyczy wyłącznie formalnej strony postępowania, natomiast stronę materialną (wewnętrzna) regulują zasady kontradiktoryjności i dyspozycyjności. Autor przypisywał sądowi zresztą w tym względzie rolę biernego arbitra, por. E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 82; idem, *System procesu cywilnego (Wstęp teoretyczny)*, Wilno 1932, s. 109.

⁸ M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 173–174.

⁹ Ibidem, s. 175–182.

cywilnym uwzględnia, że kierownicza rola stron w procesie (instruowanie sądu) odbywa się za pomocą zasad kontradiktoryjności (decyduje, kto daje materiał procesowy) i dyspozycyjności (decyduje, czy daje materiał procesowy). Po stronie sądu natomiast leży obowiązek egzekwowania zarówno zasady koncentracji materiału procesowego z poszanowaniem prawa do rzetelnego procesu (decyduje tym, czy strona dała materiał procesowy w czasie właściwym, z uwzględnieniem dobrych obyczajów i realizacji ciężaru wspierania postępowania), jak i eliminacja materiału spóźnionego, złożonego dla zwłoki bądź nieprzydatnego dla rozstrzygnięcia sprawy, a także uzupełnienie tego materiału przez działanie z urzędu (sędziowskie kierownictwo)¹⁰. Sędziowskie kierownictwo materialne skupia się zatem na czynnościach związanych z przygotowaniem oraz weryfikacją i ewentualnie uzupełnieniem materiału procesowego (tak w sferze faktycznej, jak i dowodowej) według prawa materialnego¹¹. Wiąże się to z koniecznością podejmowania przez sąd (przewodniczącego) różnych decyzji procesowych związanych z gromadzeniem i przetwarzaniem materiału dowodowego służącemu potwierdzeniu bądź zaprzeczeniu twierdzeniom stron¹².

W polskiej procedurze cywilnej zarówno reguły sędziowskiego kierownictwa postępowaniem dowodowym, jak i zasady prezentowania materiału procesowego przez strony zostały unormowane w sposób dość szczegółowy. Wyróżnić tu można tak normy ogólne, jak i szczegółowe. Do norm ogólnych należą:

1. ze strony stron – ciężar wspierania procesu wyrażający się w obowiązku dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawianiu dowodów (art. 3);
2. ze strony stron – obowiązek przytaczania wszystkich faktów i dowodów bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko (art. 6 § 2, art. 232 zdanie pierwsze);
3. ze strony stron – zakaz czynienia użytku z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania niezgodnego z celem, dla którego uprawnienie to ustanowiono (zakaz nadużycia prawa procesowego (art. 4 [1]));
4. ze strony sądu – obowiązek przeciwdziałania przewlekaniu postępowania i dążenia do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy (art. 6 § 1).
5. ze strony sądu – uprawnienie do dopuszczenia dowodu niewskazanego przez stronę (art. 232 zdanie drugie).

Normy szczególne zamieszczone zostały wśród przepisów regulujących przygotowanie posiedzenia bądź wśród przepisów normujących postępowania odrębne. Do pierwszej grupy należą przede wszystkim normy uprawniające sąd do wzbudzania inicjatywy dowodowej. Sąd może zobowiązać strony do wniesienia pism

---

¹⁰ Por. na ten temat: M. Manowska, *Struktura sędziowskiego materialnego kierownictwa postępowaniem dowodowym przed sądem drugiej instancji, w apelacji pełnej w procesie cywilnym*, PS 2018, nr 10.

¹¹ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny...*, op. cit., s. 85–86.

¹² Zob. na ten temat także: T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009, s. 33; A. Łazarska, *Sędziowskie kierownictwo...*, op. cit., s. 85–86.

procesowych prezentujących materiał procesowy (art. 205 [3] § 1 i 2). Jeśli natomiast w sprawie zostało wyznaczone posiedzenie przygotowawcze, to – zgodnie z art. 205 [12] § 1 – strona może przytaczać twierdzenia i dowody na uzasadnienie swoich wniosków lub dla odparcia wniosków i twierdzeń strony przeciwnej do chwili zatwierdzenia planu rozprawy. Obie wskazane wyżej procedury wyłączają się w takim sensie, że jeśli sąd zobowiąże wcześniej strony do złożenia pism procesowych w trybie art. 205 [3] § 1 i 2, to wyłącza to możliwość swobodnego prezentowania materiału procesowego na posiedzeniu przygotowawczym (art. 205 [3] § 3). Z kolei w wypadku, gdy przed rozprawą sąd nie zobowiązał stron do złożenia pism procesowych ani też nie przeprowadzono posiedzenia przygotowawczego, sąd powinien na rozprawie wzbudzić inicjatywę dowodową stron, pouczając jednocześnie o treści art. 205 [12] § 2, chyba że strona jest zastępowana przez profesjonalnego pełnomocnika (art. 210 § 1 i 2 [1]).

W każdym przypadku, gdy strona w czasie właściwym nie przedstawi sądowi materiału procesowego niezbędnego do rozstrzygnięcia sprawy, dalsze twierdzenia lub dowody podlegają pominięciu, chyba że strona uprawdopodobni, iż ich powołanie w piśmie przygotowawczym (na posiedzeniu przygotowawczym, na rozprawie) nie było możliwe albo że potrzeba ich powołania wynika później (art. 205 [3] § 2; art. 205 [12] § 1). Sformułowanie powołanych przepisów nie pozostawia wątpliwości, że pominięcie spóźnionych twierdzeń i dowodów nie podlega dyskrecjonalnej decyzji sądu, natomiast uznaniu sądu pozostawiona jest kwestia, czy uprawdopodobnione zostało, że strona nie mogła powołać twierdzeń i dowodów w czasie właściwym, lub że potrzeba ich powołania powstała później. Z drugiej strony okoliczność, że dany dowód jest spóźniony i nie może być powołany przez stronę, nie uniemożliwia dopuszczenia go przez sąd z urzędu¹³.

Przedstawiony schemat postępowania nie uwzględnia obligatoryjnej ustawowej prekluzji dowodowej. Prekluzja dowodowa uzależniona jest bowiem od tego, czy przewodniczący zarządzi wymianę pism przygotowawczych z nałożeniem na strony obowiązku przedstawienia w nich wszystkich twierdzeń i dowodów bądź zarządzi przeprowadzenie posiedzenia przygotowawczego. Podjęcie tych czynności nie jest jednak obligatoryjne, na co wskazuje brzmienie art. 205 [3] § 1 i 2, stanowiącego, że przewodniczący może zarządzić wymianę przez strony pism przygotowawczych w uzasadnionych przypadkach, w szczególności w sprawach zawiłych lub obrachunkowych, a jeśli wymiana pism przygotowawczych zostanie zarządzona, przewodniczący może zobowiązać stronę do zaprezentowania w piśmie przygotowawczym wszystkich twierdzeń i dowodów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy. Z kolei, stosownie do art. 205 [4] § 3, jeżeli okoliczności sprawy wskazują, że przeprowadzenie posiedzenia przygotowawczego nie przyczyni się do sprawniejszego rozpoznania sprawy, przewodniczący może jej nadać inny właściwy bieg, w szczególności skierować ją do rozpoznania, także na rozprawie. W takich przypadkach, zgodnie z art. 205 [12] § 2, strona może przytaczać twierdzenia i dowody na uzasadnienie swoich wniosków lub dla odparcia wnio-

---

¹³ Por. na ten temat np. wyrok SN z dnia 22 lutego 2006 r., III CSK 341/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 174 na tle obowiązywania prekluzji dowodowej.

sków i twierdzeń strony przeciwnej, aż do zamknięcia rozprawy, z zastrzeżeniem niekorzystnych skutków, które według przepisów kodeksu mogą dla niej wynikać z działania na zwłokę lub niezastosowania się do zarządzeń przewodniczącego i postanowień sądu. Stosownie natomiast do art. 210 § 1, 2 i 2 [1], strona nie zastępowana przez profesjonalnego pełnomocnika zostaje pouczone m. in. o treści art. 205 [12] § 2, i powinna na rozprawie zgłosić twierdzenia i dowody oraz odnieść się do twierdzeń strony przeciwnej.

W art. 235 [2] § 1 skatalogowano przyczyny pominięcia dowodu. Jest to katalog otwarty. Zgodnie z tym przepisem, sąd może w szczególności pominąć dowód:

- 1) którego przeprowadzenie wyłącza przepis kodeksu;
- 2) mający wykazać fakt bezsporny, nieistotny dla rozstrzygnięcia sprawy lub udowodniony
zgodnie z twierdzeniem wnioskodawcy;
- 3) nieprzydatny do wykazania danego faktu;
- 4) niemożliwy do przeprowadzenia;
- 5) zmierzający jedynie do przedłużenia postępowania;
- 6) gdy wniosek strony nie odpowiada wymogom art. 235¹, a strona mimo wezwania nie usunęła tego braku (chodzi o treść wniosku o przeprowadzenie dowodu, który powinien zawierać oznaczenie dowodu w sposób umożliwiający przeprowadzenie go oraz wyszczególnić fakty, które mają zostać wykazane tym dowodem).

Spośród przyczyn pominięcia dowodu określonych w art. 235 [2] § 1 najdonioślejsze z punktu widzenia realizacji zasady materialnego kierownictwa postępowaniem dowodowym, są te określone w pkt 2) i 3). Wymagają one dokonania przez sąd selekcji zgłoszonych przez strony twierdzeń i dowodów przede wszystkim pod kątem tego, czy dany fakt jest istotny dla rozstrzygnięcia sprawy w świetle podstawy materialnej zgłoszonego roszczenia bądź środków obrony (art. 227), bądź czy strona za pomocą takiego dowodu jest w stanie wykazać wskazaną przez siebie okoliczność faktyczną albo zaprzeczyć okoliczności podniesionej przez stronę przeciwną. Jeśli dany fakt nie spełnia kryterium istotności, to dowód zgłoszony dla jego wykazania powinien zostać pominięty. Tego typu operacja wymaga już wstępnej merytorycznej oceny twierdzeń stron. W wypadku, gdy fakt zgłoszony przez stronę uznany zostanie przez sąd za istotny dla rozstrzygnięcia sporu, to sąd powinien ocenić, czy podlega on udowodnieniu. Dowód taki nie będzie konieczny, gdy okaże się, że fakt ten nie jest sporny pomiędzy stronami, bądź gdy zachodzi możliwość ustalenia danego faktu w sposób „bezdowodowy”, to jest przez zakwalifikowanie go do grupy faktów powszechnie znanych (art. 228 § 1), faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna (art. 228 § 2), faktów znanych sądowi z urzędu (art. 228 § 2), faktów przyznanych przez stronę w sposób wyraźny bądź dorozumiany (art. 229 i art. 230) czy też faktów, których ustalenie następuje jako wynik wniosku w ramach domniemania faktycznego (art. 231) albo za pomocą domniemania prawnego (art. 234). Jednocześnie sąd powinien poddać zgłoszony wniosek dowodowy badaniu pod kątem potrzeby jego powołania i dopuszczalności przeprowadzenia w świetle prawa procesowego. Dowód musi być również odpowiedni do wykazania praw-

dziwości danego twierdzenia. Nie będzie takim dowodem np. dowód z zeznania świadka zgłoszony na okoliczność, która wymaga posiadania wiadomości specjalnych.

Oprócz powyższych szczegółowych norm regulujących obowiązki (ciężar procesowy) stron w prezentowaniu materiału dowodowego, w Kodeksie postępowania cywilnego funkcjonuje instytucja nadużycia prawa procesowego, zdefiniowana w art. 4 [1]. Przepis ten sformułowany został jako zakaz i stanowi, że z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono. Przez nadużycie praw procesowych należy rozumieć każdy wypadek takiego skorzystania (użycia) przez stronę (lub innego uczestnika) z postępowania cywilnego, które służy innym celom niż uzyskanie ochrony praw podmiotowych, tj. skorzystanie w sposób obiektywnie sprzeczny (czy też obiektywnie nieuzasadniony) z treścią przepisów procesowych (w tym z zasadami postępowania cywilnego, zwłaszcza z zasadą równości i ekonomii procesowej), z wynikającym z tych przepisów (jak również z przepisów Konstytucji RP) obowiązkiem zachowania uczciwości procesowej oraz z innymi zasadami współżycia społecznego, przy czym przez użycie (skorzystanie z) postępowania należy rozumieć wszelkie zachowania (zarówno czynności procesowe, jak i działania oraz zaniechania wpływające na bieg lub wynik procesu)¹⁴. Ustawodawca nie sprecyzował w art. 4 [1], jakie czynności procesowe czy też jakie zachowania stron można uznać za nadużycie prawa procesowego. Część takich sytuacji uregulowana została w przepisach szczególnych. Zalicza się do nich:

1. wniesienie jako pozwu pisma niezawierającego żądania rozpoznania sprawy sądowej (art. 186 [1]),
2. wniesienie pozwu oczywiście bezzasadnego (art. 191 [1]),
3. wniesienie wielu zażaleń w tym samym lub zbliżonym przedmiocie (art. 394 [3]),
4. wniesienie wielu wniosków o wyłączenie sędziego (art. 53 [1]),
5. wniesienie wielu wniosków o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku (art. 350 [1]), o ustanowienie pełnomocnika z urzędu (art. 117 [2] § 2).

Powyższy katalog nie jest wyczerpujący i – zasadniczo – każde zachowanie się strony może być uznane jako nadużycie prawa procesowego, np. wielokrotne

---

¹⁴ Na temat definicji nadużycia procesowego por. M.G. Plebanek, *Wykonanie nieprawomocnego nakazu zapłaty zaopatrzonego w klauzulę wykonalności a zagadnienia nadużycia prawa procesowego i podmiotowego*. Glosa do uchwały SN z 7.10.2009 r., III CZP 68/09, PPC 2011/1, s. 159; eadem, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 74–75; K. Flaga-Gieruszyńska, *Zastój procesu cywilnego jako skutek niewłaściwego postępowania stron*, w: Jus et remedium. *Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010, s. 162–167; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 350–353; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009, s. 25; T. Bukowski, *Rozstrzygnięcie o kosztach procesu cywilnego*, Warszawa 1971, s. 53; T. Cytowski, *Procesowe nadużycie prawa*, PS 2005, nr 5, s. 82 i 102; T. Ereciński, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji*, w: *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019, s. 16–17.

zgłaszanie tych samych wniosków dowodowych¹⁵. Pewne wątpliwości zachodzą natomiast, jakie sankcje mogą być zastosowane przez sąd w przypadku stwierdzenia, że czynność dokonana przez stronę stanowi nadużycie prawa procesowego. W wielu wypadkach sankcje szczególne przewidział sam ustawodawca (patrz powołane wyżej przepisy). Są to konkretne sankcje dotyczące biegu czynności procesowej, takie jak pozostawienie pisma w aktach sprawy bez dalszych czynności (art. 53 [1] § 2, art. 117 [2] § 2, art. 350 [1] § 3, art. 394 [3] § 3), zwrot pisma (art. 186 [1]), oddalenie powództwa na posiedzeniu niejawnym bez zawiadomienia strony przeciwnej i bez rozpoznawania wniosków złożonych wraz z pozwem (art. 191 [1] § 3). Oprócz tego ustawodawca przewidział sankcje skierowane przeciwko stronie, która nadużywa prawa procesowego (sankcje podmiotowe). Zostały one uregulowane przede wszystkim w art. 226 [2] § 2 oraz w art. 103 § 2 i 3. Dopuszczalne jest również zastosowanie, na podstawie normy generalnej z art. 4 [1], innych niż szczególne sankcji dotyczących biegu czynności procesowej, np. pominięcie czynności, oddalenie wniosku dowodowego. Za niedopuszczalne natomiast uznać trzeba stosowanie przez sąd wobec strony jakichkolwiek sankcji za nadużycie prawa procesowego, które nie zostały przewidziane w przepisach k.p.c.

Belgijska procedura cywilna skonstruowana została na podstawie naczelnej zasady dyspozycyjności (autonomii) stron, co przede wszystkim oznacza, że to właśnie strony wyznaczają granice sporu – granice roszczenia i granice obrony. Co do zasady sąd nie może ingerować ani w przedmiotowe, ani w podmiotowe granice procesu (art. 1138, art. 811 belgijskiego kodeksu sądowego – *Le code judiciaire*, dalej „c.j.”)¹⁶. Nie oznacza to, że sąd jest biernym obserwatorem sporu prowadzonego przez strony. Podobnie jak w polskiej procedurze cywilnej, belgijski sędzia powinien zarządzać sprawą w taki sposób, aby strony miały zapewnione wszystkie niezbędne gwarancje procesowe, ale jednocześnie, aby orzeczenie zostało wydane w rozsądnym terminie. Oznacza to, że sąd ma nie tylko prawo, ale i obowiązek podejmować takie działania zarządcze, które będą wymuszać na stronach działania pozwalające na rozwój postępowania zmierzający do zakończenia sporu. Nieco odmienna jest rola sądu i zakres jego możliwej ingerencji z urzędu w odniesieniu do twierdzeń podanych przez strony, a odmienna wobec dowodów, które powinny być zgłoszone na poparcie twierdzeń stron.

Zgodnie z ogólną regułą wyrażoną w art. 870 c.j., to na każdej ze stron spoczywa ciężar udowodnienia faktów stanowiących podstawę roszczeń, obrony czy przytoczonych twierdzeń, na które strona się powołuje¹⁷. Strony obarczone są zatem podobnym ciężarem procesowym, co w systemie polskim, i to strony ponoszą negatywne konsekwencje niewywiązania się z tego ciężaru. Strony mają

---

¹⁵ Zob. na ten temat L. Błaszczak, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, WKP, lex/el, komentarz do art. 4 [1], teza 20–21.

¹⁶ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium*, Warszawa 2018, t. 34, s. 25.

¹⁷ Court of Cassation 21.01.2016, C.14.0470 – niepubl., 7.05.2015, C.14.0011; P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 139, pkt 438; J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriar, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht*, Antwerpia–Cambridge 2016, s. 560, teza 1321.

również obowiązek przedstawić fakty i dowody na poparcie swoich twierdzeń lub zarzutów w pismach procesowych. We wnioskach zawartych w pismach procesowych (tzw. konkluzje) strony, oprócz wymagań formalnych dotyczących danych osobowych, powinny wskazać m.in. fakty istotne dla rozstrzygnięcia sporu, sprecyzowanie roszczenia, argumentację faktyczną i prawną, na podstawie których powód popiera roszczenia, a pozwany konstruuje swoją obronę, wniosek co do sentencji wyroku (art. 744 c.j.). Niespełnienie wymagań formalnych powoduje, że sąd wykluczy pismo procesowe z postępowania¹⁸. Co do zasady, strony mogą składać dokumenty tylko wówczas, gdy powołały się na niego w piśmie procesowym, chyba że na dokumencie oparte są roszczenie lub zarzut obrony¹⁹.

W sytuacji, gdy sąd ustali harmonogram postępowania (co na ogół poprzedzone jest posiedzeniem wstępnym) i określi liczbę pism procesowych i ostateczny termin, w którym mają być one złożone, pisma złożone z opóźnieniem podlegają automatycznie wykluczeniu z postępowania, chyba że za obopólną zgodą stron pisma te zostaną przyjęte albo nastąpi zmiana harmonogramu postępowania bądź terminu jego zakończenia. Jeśli takiej obopólnej zgody brak, strona, która zachowała się sumiennie, może żądać wydania wyroku, który uważany jest za kontrydiktoryjny, a nie zaoczny (art. 747 c.j.). Istotny wyjątek zawarty został również w art. 748 § 2 c.j. Przepis ten stanowi, że jeżeli w okresie poprzedzającym termin wyznaczony na złożenie pism procesowych strona, która złożyła pismo, odkryje nowy i istotny dokument lub fakt uzasadniający nowe twierdzenie, może ona najpóźniej na 30 dni przed terminem rozprawy wyznaczonej na złożenie pism procesowych zwrócić się o wyznaczenie nowego terminu na zakończenie postępowania. Strona musi wystąpić z wnioskiem o pozwolecie na złożenie dodatkowego pisma procesowego do sędziego, w którym powinna wskazać na nowy dokument lub nowy fakt, jak również określić jego wpływ na rozstrzygnięcie sporu. W ciągu 15 dni od powiadomienia o złożeniu takiego wniosku, pozostałe strony mogą przedstawić sędziemu swoje uwagi. Jeśli sędzia przychyli się do wniosku strony, wyznacza inny termin rozprawy (o ile konieczne jest przedstawienie wniosków podsumowujących, o czym dalej). Uchybienie powyższym terminom powoduje automatyczne wykluczenie pism procesowych z postępowania.

Zasadą w belgijskim postępowaniu cywilnym jest, że strony powinny złożyć ostateczne pisma (wnioski), które mają charakter konkluzji podsumowujących (art. 747 c.j.). W doktrynie uważa się, że ostateczne pisma procesowe każdej ze stron zastępują wszystkie poprzednie pisma procesowe; w związku z tym muszą być wyczerpujące i zawierać wszystkie roszczenia, zarzuty i argumenty, które strony podtrzymują i przedkładają sądowi do rozstrzygnięcia²⁰. Jest to istotne, gdyż zgodnie z art. 780 ust. 3 c.j., który to przepis określa elementy i treść wyroku, jednym z elementów orzeczenia jest określenie przedmiotu żądania (wniosku) i odpowiedzi na oświadczenie stron co do okoliczności istotnych dla sporu. W orzecznictwie wyrażony został nawet pogląd, że sądowi nie wolno orzekać w sprawie roszczeń

¹⁸ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 96, pkt 265.

¹⁹ Ibidem, s. 96, pkt 268.

²⁰ Ibidem, s. 96, pkt 266.

lub zarzutów obrony, które zostały wyrażone w poprzednich pismach procesowych, ale nie zostały powtórzone w ostatnim piśmie procesowym²¹.

Jeśli chodzi o postępowanie dowodowe, to w belgijskiej procedurze cywilnej to sąd jest administratorem tego postępowania, sprawując sędziowskie kierownictwo. Strony, w interesie publicznym, mają obowiązek współpracować z sądem i między sobą w zakresie umożliwiającym dostarczenie sądowi dowodów i rozstrzygnięcie sprawy. Ten sam obowiązek dotyczy osób trzecich. W przeciwnym razie sąd dysponuje różnymi środkami (sankcjami) dotyczącymi nieuzasadnionego braku współpracy, w tym może skorzystać z określonych domniemań wynikających z Kodeksu cywilnego (art. 1341 belgijskiego Kodeksu cywilnego i nast.), nałożyć grzywnę za nadużycie procedury (art. 780bis c.j.), nałożyć na stronę obowiązek poniesienia kosztów procesu. Dotyczy to także braku współpracy z biegłym (art. 972bis c.j.)²².

Aktywność sądu polega na nadzorowaniu prawidłowości zgłaszania dowodów i faktów, które mają zostać udowodnione, weryfikacji, czy dowody, które strony zamierzają dostarczyć będą wystarczające i dopuszczalne, interpretacji i ocenie przedstawionych dowodów, a także na możliwości podjęcia czynności śledczych z urzędu²³.

Aktywność sądu podlega pewnym ograniczeniom, przy czym są one dalej idące w wypadku prezentacji faktów. Sąd bowiem nie jest uprawniony do wprowadzenia z urzędu do postępowania nowych faktów, ani nie może oprzeć się na faktach, które nie zostały przedstawione przez same strony. W określonych sytuacjach sąd ma jednak możliwość (niekiedy obowiązek) działania z urzędu zarówno w odniesieniu do ustalenia faktów, jak i prezentacji dowodów. Nie może jednak podnosić kwestii, które nie są przedmiotem sporu pomiędzy stronami, gdyż to strony określają granice sporu cywilnego²⁴. Najmniej ingerujące działanie w tym zakresie polega na możliwości oparcia się przez sąd na okoliczności wydedukowanej z faktów podanych przez stronę bądź okoliczności wynikającej z materiału dowodowego przedstawionego przez strony, ale której to okoliczności strony nie

---

²¹ Court of Cassation, 19.11.2015, C.15.0198.N.

²² J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriari, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*, op. cit., s. 564 i 578, teza 1330 I 1361; B. Allemeersch, I. Samoy, W. Vandenbusche, *Overzicht van Jurisdiction, Het burgerlijke recht*, 2000–2013, TPR 2015, teza 640; B. Allemeersch, *Taaiwerdeling in het burgerlijk proces*, Antwerpia 2007, s. 348–349; R. Mougenot, *Droit des obligation. La preuve*, Brussel 1997, nr 31, s. 91; G. de Leval, *L'instruction sans obstructions*, w: J. Van Ceompeernolle, *La preuve* 1987, s. 25; D. Scheers, P. Thiriari, *Het greechtelijk recht in de hoogste versnelling?*, Antwerpia 2007, s. 148–149, 198–199; M. Castermans, *De hervorming van het deskundigenonderzoek*, Gent (Gandawa) 2007, s. 15.

²³ J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriari, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*, op. cit., s. 565, teza 1332; R. Mougenot, *Droit des obligation...*, op. cit., s. 79; M.E. Storme, *Over het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijsmiddelen in het privaatrechtelijk procesrecht*, w: *Liber Amicorum*, W. Calewaert, Antwerpia 1984, s. 79–86; H.J. Snijders, M. Ynzonides, G.J. Meijer, *Nederlands burgerlijke procesrecht*, Deventer 2002, nr 217, s. 197; B. Allemeersch, P. Schollen, *Be hoorlijk bewijs in burgerlijke zaken. Over de geoorloofde vereiste in het burgerlijk bewijsrecht*, RW 2002–2003, teza 41–60.

²⁴ J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriari, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*, op. cit., s. 565, teza 1333; Cass. 24.09.1982, Arr. Cass. 1982–83, 131; Cass. 5.10.1984, Arr. Cass 1984–85, 211 en RW 1985–86, 1029.

wskazywały wprost ani też same nie przeprowadziły wnioskowania umożliwiającego jej ustalenie²⁵. Dalej idącym działaniem inkwizycyjnym sądu jest możliwość zadawania stronom na rozprawie odpowiednich pytań dotyczących istoty sporu oraz przedstawionych faktów i związanych z nimi dowodów, bez podnoszenia jednak kwestii, które nie były podnoszone przez same strony. Ta sfera działalności sądu wywołuje pewne komplikacje i wymaga ostrożności, gdyż sąd nie powinien zadawać pytań, które wzbudzałyby wątpliwość co do jego bezstronności bądź które miałyby wręcz charakter porady prawnej. Mogą to być natomiast pytania naprowadzające (nie sugerujące) stronę na określoną kwestię, co może rzutować następnie na merytoryczne rozstrzygnięcie²⁶. Ilustrując problem przykładem, wydaje się, że sąd nie mógłby zapytać wprost pozwanego, czy nie uważa, że roszczenie jest przedawnione, albo czy wie, jaki jest termin przedawnienia określonych roszczeń, ale może zapytać o to, jak dawno dług powstał. Sąd nie powinien sugerować powodowi, że zamiast roszczenia o naprawienie szkody z tytułu niewykonania umowy powinien wystąpić z roszczeniem z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, ale może pytaniami naprowadzić powoda na fakt, że zawarta umowa jest nieważna (nie wskazując oczywiście wprost tego faktu). Najdalej idąca działalność inkwizycyjna sądu dotyczy obszaru zgłaszania przez strony dowodów na uzasadnienie ich twierdzeń i wniosków lub dla odparcia twierdzeń i wniosków strony przeciwnej (art. 870 c.j.). W myśl bowiem art. 871 c.j., sędzia może nakazać każdej stronie procesowej przedstawienie dowodów, którymi dysponuje. Taka decyzja procesowa może być podjęta wtedy, gdy sąd uzna, że zaoferowane przez strony dowody nie są wystarczające do merytorycznej oceny zasadności roszczenia bądź skuteczności obrony i wydania stanowczego rozstrzygnięcia. Dotyczy to również dopuszczenia z urzędu dowodu z zeznań świadków na podstawie art. 916 ust. 1 c.j., przy czym jest to możliwe tylko wówczas, gdy fakty, których dowód dotyczy, są rozstrzygające (decydujące) dla rozstrzygnięcia sporu²⁷. Może wówczas zarządzić przeprowadzenie uzupełniającego postępowania dowodowego (np. nakazać złożenie dokumentu, dokonanie oględzin). W ramach tego postępowania sąd może zażądać przedstawienia przez strony każdego dowodu znajdującego się w ich posiadaniu²⁸. Sformułowanie to oznacza, że sąd, podobnie jak w prawie polskim, nie powinien prowadzić dochodzenia celem wykrycia dowodów, ale powinien mieć wiedzę, że określony dowód znajduje się w posiadaniu strony, chociaż nie zaoferowała go sądowi. Uzupełniając postępowanie dowodowe, sąd może jednocześnie pośrednio wpływać na ustalenie podstawy faktycznej roszczenia. Dzieje się tak w wypadku, gdy sąd nakaze przeprowadzić określony dowód i z tej czynności wynikną nowe fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy. Sąd może wówczas oprzeć swoje rozstrzygnięcie na tych

---

²⁵ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 26, pkt 37–39; także Court of Cassation 4.11.1994, Orzeczenia Sądu Kasacyjnego 1994, nr 931; Court of Cassation 4.12.1995, Orzeczenia Sądu Kasacyjnego 1995, nr 1069.

²⁶ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 26, pkt 37–39.

²⁷ J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriar, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*, op. cit., s. 578–579, teza 1398.

²⁸ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit.

faktach, nawet jeśli nie zostały one podniesione przez żadną ze stron²⁹. Dodatkowo wskazać należy, że co do zasady strony nie mają obowiązku przedstawiania dowodów, które mogłyby zaszkodzić roszczeniu powoda lub wesprzeć zarzut obrony. Jak się jednak wskazuje w doktrynie, zasada *fair play* wymaga, aby strony współpracowały w dobrej wierze przy dostarczaniu i gromadzeniu dowodów. Dlatego sąd, gdy okaże się, że strona posiada dowód, który mógłby potwierdzić lub zaprzeczyć fakt mający znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, może na podstawie art. 871 c.j. nakazać stronie przedstawienie tego dowodu, co także ingeruje w ustalenie stanu faktycznego³⁰. W orzecznictwie wskazuje się jednak, że nakazanie stronie przez sąd złożenia dokumentu w celach dowodowych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy istnieją poważne i konkretne powody uzasadniające twierdzenie, że ten dokument jest w posiadaniu strony³¹.

Zarządzając przedstawienie dowodu, sędzia powinien jednak wybrać najszybszą, najtańszą i najprostszą metodę dochodzenia, a ponadto ograniczyć swoje działanie do niezbędnego minimum. Zgodnie bowiem z art. 875bis c.j., sędzia ogranicza wybór środka dochodzeniowego i treść tego środka do tego, co jest wystarczające do rozstrzygnięcia sporu, biorąc pod uwagę proporcjonalność między przewidywanymi kosztami przeprowadzenia dowodu a przedmiotem sporu oraz najszybszy, najtańszy i najprostszy sposób dowodzenia³².

W belgijskiej procedurze sądowej, podobnie jak w polskiej procedurze cywilnej, funkcjonuje instytucja nadużycia prawa procesowego. Została ona uregulowana w art. 780bis c.j. i ma zapobiegać nadużyciom prawa procesowego w toku postępowania. Przepis ten wprowadzony został do belgijskiego Kodeksu sądowego ustawą z dnia 26 kwietnia 2007 r. zmieniającą Kodeks sądowy w celu zwalczania zaległości w sądach³³. Ma on być również narzędziem pozwalającym na staranne wyważenie prawa dostępu do sądu z jednej strony, a zapobieganiu nadużywaniu wymiaru sprawiedliwości – z drugiej³⁴.

Zgodnie z art. 780 bis c.j., na stronę, która stosuje procedurę w celu oczywistego opóźnienia lub innego rodzaju nadużycia, może zostać nałożona kara pieniężna w wysokości od 15 do 2500 euro bez uszczerbku dla prawa drugiej strony do wniesienia roszczenia o odszkodowanie. W takim przypadku karę pieniężną zasądza się tą samą decyzją w zakresie, w jakim roszczenie o odszkodowanie zostanie przyznane na żądanie pokrycia strat i zgodnie z interesem strony za wszczęcie

---

²⁹ W. Van Eeckhoutte, *Schuijfelen op de rechterstoel – De taak van de rechter in het belgisch privaatrechtelijk procesrecht: een kwestie van moeten of mogen*, w: VVSRBN (ed.), *Preadviezen 2015*, Boom 2015, s. 289–295; P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 79, pkt 204.

³⁰ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., s. 96, s. 144.

³¹ Court of Cassation, 16.10.2015, C.14.0512.F.

³² J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriart, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*, op. cit., s. 577, teza 1358; D. Scheers, P. Thiriart, *Potpourri 1 – Gerechtelijk recht*, Antwerpia 2015, s. 126; idem, *Het gerechtelijk recht in de hoogste versnelling?*, Anwerpia 2007, s. 123; Cass. 9.05.2005, Pas. 2005, 1, 1008; Cass. 17.11.1998, Arr. Cass. 1988–89, 321.

³³ M. Stassin, *L'amende civile*, „Journal des tribunaux” 2017, 4 marca, r. 136, nr 9, s. 166, za: <http://jt.larcier.be> (dostęp: 22.09.2021).

³⁴ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., t. 200–201, s. 78.

procesu pochopnie lub w złej wierze. Jeśli to nie nastąpi, strony zostaną wezwane do złożenia wyjaśnienia zgodnie z art. 775 c.j. Jeśli zarządzone zostanie ponowne otwarcie debaty, sędzia wzywa strony do wymiany poglądów i ponownego ich odesłania w wyznaczonych przez siebie terminach i pod groźbą automatycznego wykluczenia z obrad, wniosków w przedmiocie zarzutu lub obrony uzasadniając to. W razie potrzeby ustala dzień i godzinę wysłuchania stron na określony przez siebie temat. Strony są powiadamiane w drodze zawiadomienia sądowego oraz, w stosownych przypadkach, ich prawnicy listem zwykłym. Decyzja wydana po wznowieniu debaty jest w każdym przypadku uznana za wydaną z poszanowaniem kontrydiktoryjności, jeżeli sama decyzja o wznowieniu była wydana z jej poszanowaniem. Art. 780bis c.j. nie stosuje się jednak w sprawach karnych i dyscyplinarnych.

Przez nadużycie procedury rozumie się zwykle wykorzystanie przepisów postępowania w sposób, który wyraźnie przekracza granice normalnego (zwykłego) ich stosowania przez rozważną i staranną osobę, biorąc pod uwagę wszystkie okoliczności sprawy. Do okoliczności takich zalicza się np. sprawowaną funkcję, wykonywany zawód, wykształcenie czy doświadczenie zawodowe albo poziom znajomości prawa. Ocena zachowania się strony pod kątem jego kwalifikacji jako nadużycia prawa procesowego powinna mieć charakter abstrakcyjny, oparty na wzorcu obiektywnym, a nie na wzorcu subiektywnym, uwzględniającym cechy indywidualne³⁵. Oczywiście powyższe sformułowanie należy rozumieć w ten sposób, że ocena oparta na wzorcu abstrakcyjnym oznacza ocenę odnoszącą się do wzorca człowieka działającego z należytą dbałością o swoje własne życiowo ważne sprawy. Wzorzec ten nie jest jednak jednolity. Używając kontrastowych przykładów, inny wzorzec należy zastosować np. w wypadku grupy osób dorosłych, które ukończyły prawo i nie mają żadnych defektów intelektualnych, a inny – w wypadku grupy osób w bardzo zaawansowanym wieku, dotkniętych pewnymi defektami intelektualnymi związanymi z tym wiekiem. W nauce i judykaturze wskazano trzy grupy sytuacji, w których zachowanie się stron zakwalifikowano jako nadużycie prawa procesowego:

1. korzystania z prawa z wyłącznym zamiarem wyrządzenia szkody,
2. wykonanie obowiązku w celu przeciwnym celowi, dla którego obowiązek ten został nałożony,
3. korzystanie z prawa w sposób, który szkodzi stronie przeciwnej lub systemowi sądownictwa nieproporcjonalne do korzyści wynikających z tego korzystania³⁶.

³⁵ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 167 i powołani tam: J.F. Romain, *Liberté, appréciation marginale (marginale toetsing), qualification du fait générateur de responsabilité et abus de droit*, w: F. Glansdorff (dir.), *Droit de la responsabilité. Questions choisies*, C.U.P. 2015, vol. 157, nr 31, Bruxelles, s. 83; P. Van Ommeslaghe, *De page, Traité de droit civil belge, t. II, Les obligations*, Bruxelles 2013, nr 31, s. 87.

³⁶ Do najbardziej wyrazistych przypadków należą np. sytuacje, gdy strona z opóźnieniem złożyła dokumenty wraz z wnioskami końcowymi, podczas gdy strona przeciwna żądała przedstawienia tych dokumentów już na wcześniejszym etapie postępowania (Civ. Luxembourg, Div. Arlon 12 izba, 25 marca 2015 r., R. G. nr 13/743/A), albo gdy na wniosek strony dopuszczono dowód z opinii biegłego, a następnie ta strona nie uiściła zaliczki na poczet wydatków bądź nie przedstawiła materiałów niezbędnych do wykonania opinii (Civ. Brabant Wallon, 1 izba,

Przepis art. 780bis j.c. co do zasady znajduje zastosowanie na każdym etapie postępowania, zarówno na etapie wszczęcia postępowania albo określonej jego części, jak i przy podejmowaniu innych czynności procesowych³⁷.

Institucja określona w art. 780bis j.c. reguluje tzw. grzywnę cywilną zasądzaną na rzecz Państwa. Innym narzędziem natomiast, wymienionym w tym przepisie, które ma zapobiec nadużyciu prawa procesowego, jest odszkodowanie zasądzane na rzecz i na wniosek strony za używanie procedury w sposób lekkomyślny lub dokuczliwy (*une demande de dommages et intérêts pour procès téméraire et vexatoire*), co związane jest z wszczęciem procesu pochopnie, lekkomyślnie lub w złej wierze, w celu nadużycia prawa procesowego, a nawet złośliwie i bez prawdopodobnej przyczyny³⁸.

Dodatkowo sąd może, w wypadku nadużycia prawa procesowego, podwyższyć koszty procesu należne stronie, której interes doznał uszczerbku na skutek niewłaściwego zachowania się strony przeciwnej (art. 1022 i art. 1017 c.j.)³⁹.

Pojęcie „zachowania zakłócającego proces” wywodzi się, jak wskazuje T. De Jaeger, z doktoratu P. Sluijtera, który opowiedział się za ustaleniem pewnych kryteriów jakości procesu sądowego, których naruszenie może spowodować uznanie, że strona zakłóca proces. Do kryteriów tych należą: jakość wyników (zakończenie wszystkich sporów pomiędzy stronami), jakość procedury (różnego rodzaju gwarancje procesowe), czas postępowania oraz koszty postępowania. Do zakłócenia czynności procesowych dojdzie wówczas, gdy przewidywany dodatkowy czas i koszty nie prowadzą do uzyskania lepszych wyników i/lub jakości proceduralnej lub jeżeli ten lepszy wynik lub jakość proceduralna powinny zostać osiągnięte również przez mniej uciążliwe zachowanie⁴⁰. Natomiast zdaniem T. De Jaegera, destrukcyjne zachowanie procesowe ma miejsce wtedy, gdy dodatkowy

---

27 stycznia 2016 r., Res. Jur. Imm. 2016, livre 2, s. 119); albo gdy strona wystąpiła z wnioskiem o zarządzenie wymiany pism procesowych bądź dokumentów, a następnie sama nie złożyła pisma albo dokumentu (Civ. Luxembourg, Div. Arlon 12 izba, 24 czerwca 2015 r., R. G. nr 12/446/A, Liege 14 izba, 10 maja 2012, 2011/R.G./1488); por. też M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 167 i powołani tam: P. Van Ommeslaghe, *De page, Traité de droit civil belge...*, op. cit., s. 86 (nr 31), 89–92 (nr 32–34); P. Marchal, *Les principes généraux du droit*, Bruxelles, coll. „Rèpertoire pratique du droit belge” 2014, s. 242–250, principalement nr 221–226; J.F. Romain, *Liberté, appréciation marginale (marginale toetsing), qualification du fait générateur de responsabilité et abus de droit*, w: F. Glansdorff (dir.), *Droit de la responsabilité...*, op. cit., s. 198.

³⁷ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 166 i powołane tam orzecznictwo; H. Boularbah, *Requête unilatérale et inversion du contentieux*, Bruxelles 2010, nr 730, s. 545; P. Taelman, B. Deconinck, *Quid pro quo omtrent de nietigheden en de sancties?*, w: X. De wet van 26 kwietnia 2007 tot wijziging van het Gerechterlijk Wetboek met heg oog op het bestrijden van de gerechtelijke achterstand doorgelicht, Brugge 2007, nr 32, s. 140.

³⁸ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 166; X. Taton, *Les irrégularités, nullités et abus de procédure, Le procès civil accéléré? Premiers commentaires de la loi du 26 avril 2007 modifiant le Code judiciaire en vue de lutter contre l'arrière judiciaire*, Bruxelles 2007, s. 236–237; P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., t. 200–201, s. 78.

³⁹ M. Stassin, *Les abus de procédure. Quelles sanctions pour les abus dans la conduite des procès par les parties?*, <https://www.justice-en-ligne.be/-Les-abus-de-procedure> (dostęp: 13.04.2017), teza 1.

⁴⁰ T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag: Doeltreffend sanctioneren voor een efficiënte procesvoering*, TPR 2017, s. 1235–1236; P. Sluijter, *Sturen met proceskosten*, s. 22–29 (niepublikowane).

czas i przewidywane koszty nie prowadzą do lepszego wyniku i/lub jakości proceduralnej lub jeżeli ten lepszy wynik i/lub jakość proceduralna mogłyby zostać osiągnięte przez mniej uciążliwe zachowanie⁴¹.

Z brzmienia art. 780bis c.j. wynika, że środki wymienione w tym przepisie mogą być stosowane kumulatywnie. Niezależnie jednak od tego, który z tych środków miałby być zastosowany przez sąd (bądź oba jednocześnie), ich zastosowanie musi być poprzedzone ustaleniem, że strona ponosi winę w nadużyciu prawa procesowego, to znaczy, że skorzystanie przez stronę ze środków służących uzyskaniu ochrony prawnej lub środków obrony musi wyraźnie przekroczyć granice normalnego korzystania z tych środków (praw) przez zwykle roztrofną i sumienną osobę, która działa w tych samych okolicznościach. Chodzi tu o skorzystanie z wymiaru sprawiedliwości w celach ewidentnie bezprawnych lub w celu opóźnienia postępowania⁴². Naruszenie to powinno być oczywiste, kwalifikowane, ale nie decyduje tu waga uchybienia w sensie wagi czynności procesowej, tylko nastawienie strony, nasilenie złej woli w nadużyciu prawa procesowego. Jeśli nadużycie to nie jest kwalifikowane w powyższym rozumieniu, sąd nie może nałożyć na stronę grzywny ani zasądzić odszkodowania na rzecz strony przeciwnej. Wyciągnięcie wobec stron negatywnych konsekwencji w przypadku każdego, nawet marginalnego nadużycia prawa procesowego mogłoby naruszać swobody i gwarancje procesowe stron, szczególnie wtedy, gdy czynność procesowa dokonana przez stronę należy do środków obrony bądź do środków, za pomocą których strona popiera roszczenie⁴³.

Jeśli chodzi o zachowania stron, jakie najczęściej uznawane są w judykaturze za nadużycie prawa procesowego, tak na etapie wszczęcia postępowania, jak i w jego toku, to można podzielić je na następujące kategorie:

1. Użycie procedury celem opóźnienia postępowania przez wniesienie powództwa, apelacji albo zakwestionowanie roszczenia (podniesienie argumentów obrony), jeśli strona następnie nie podejmuje działań w celu sprawnego postępowania zmierzającego do rozstrzygnięcia sprawy lub wręcz podejmuje próby opóźnienia postępowania (np. nie stawia się na rozprawę)⁴⁴.

⁴¹ T. de Jaeger, *Verstoring procesgedrag...*, op. cit., s. 1238.

⁴² P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., t. 200–201, s. 78.

⁴³ W orzecznictwie przyjęto, że za nadużycie prawa procesowego może być uznane wystąpienie z oczywiście bezzasadnym roszczeniem albo środkami obrony (np. Civ. Arlon, 12 izba, 16.10.2013, R.G. nr 10/806 niepubl.; Civ. Bruxelles, 75 izba, 19.06.2014, R.G. nr 2011/15428/A, niepubl.; Bruxelles 9 izba, 3.04.2015 i 2.10.2015, R.G. nr 2013/AR/730 niepubl.); przeciwny pogląd wyrażono w doktrynie, gdzie wskazano, że nie może być uznane za nadużycie prawa procesowego sytuacja przedstawienia oczywiście bezzasadnych podstaw roszczenia albo obrony (tak X. Taton, *Les irrégularités, nullités et abus de procédure, Le procès civil accéléré? Premiers commentaires de la loi du 26 avril 2007 modifiant le Code judiciaire en vue de lutter contre l'arrière judiciaire*, Bruxelles 2007, nr 14, s. 239; D. Vandestein, *L'abus du droit de présenter des moyens: une atteinte aux droits de la défense*, „Lettre d'Info Actualités Fiscales” 2015, 12 kwietnia, nr 14.

⁴⁴ Liège, 14 izba, 22.03.2010, R.G. nr 2009/RG/1402, niepubl., Bruxelles 9 izba, 3.04.2015 i 2.10.2015, R.G. nr 2013/AR/730 niepubl., Liège 14 izba, 21.01.2010, R.G. nr 2009/RG/88 niepubl., Civ. Bruxelles 75 izba, 19.06.2014, R.G. nr 2011/15428/A niepubl.; jak wskazuje T. de Jaeger, wybór przez powoda procedury sądowej zamiast uproszczonej procedury IOS (przewidzianej dla długów bezspornych) nie może być uznany za zakłócające zachowanie procesowe, Verstoring procesgedrag: Doeltreffend sanctioneren voor een efficiënte procesvoering, TPR 2017, s. 1241.

2. Wniesienie pozwu, złożenie odwołania albo też zastosowanie środków obrony w sposób oczywiście bezzasadny. Samo korzystanie ze środków procesowych czy też próba podnoszenia argumentów wbrew głównemu nurtowi orzecznictwa albo też przeciwko zasadnemu i dobrze umotywowanemu wyrokowi nie są same przez się nadużyciem prawa procesowego, nawet jeśli strona nie wskazuje na żadne nowe argumenty prawne⁴⁵. Skorzystanie z takich środków prawnych może być uznane za nadużycie prawa procesowego dopiero wówczas, gdy strona korzysta z nich z winy umyślnej lub gdy stanowi użycie prawa do własnych celów sprzecznie z celem, dla których środki te zostały ustanowione, albo też pozew, odwołanie bądź obrona wywołują nieproporcjonalnie negatywne skutki dla strony przeciwnej (wymiaru sprawiedliwości) w stosunku do chęci wykorzystania przez stronę działającą swojej szansy na wygranie procesu. Jako przykłady wskazuje się np. uporczywe powoływanie przez stronę przed sądem bezzasadnych argumentów, które zostały już kilkakrotnie odrzucone, skorzystanie z pomocy prawnej w celu złożenia oczywiście bezzasadnego wniosku, przedstawienie argumentu, któremu w sposób oczywisty zaprzeczają dokumenty znajdujące się w aktach sprawy, zgłoszenie roszczenia, które nie jest oparte na żadnej normie prawnej, orzecznictwie czy umowie, albo też złożenie ewidentnie spóźnionego wniosku⁴⁶.
3. Prowadzenie postępowania z niedbalstwem (tzw. „nieostrożne” spory sądowe). W tym obszarze jako przykłady wskazywane są zachowania stron polegające na niestosowaniu się do zarządzeń sądu, wskazanie twierdzeń i dokumentów, które mogły być przedstawione niezwłocznie po rozpoczęciu procesu, składanie nieczytelnych pism procesowych, brak zainteresowania (bezczytność) postępowaniem⁴⁷.
4. Nadużycie prawa procesowego z winy umyślnej. Do zachowania się stron, które z winy umyślnej lub w złej wierze prowadzą do nadużycia prawa procesowego zaliczono w judykaturze np. kłamstwo, zatajenie kluczowych informacji w postępowaniach jednostronnych, wszczęcie postępowania przeciwko stronie, która wyraźnie nie ma interesu prawnego w tym postępowaniu (brak legitymacji), osobiste ataki na stronę lub jego pełnomocnika, podejmowanie czynności,

---

⁴⁵ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 168 i powołane tam : A. Decroës, *La responsabilité de l'avocat ou comment allier la prudence à l'audace*, w: X. Liber amicorum Michel Mehieu, Bruxelles 2008, nr 5, s. 171; J.F. Van Drooghenboeck, *Les sanctions de l'appel abusif*, R.R.D. 1998, nr 15, s. 171; Cass., 3 izba, 2.03.2015, R.G. nr C.14.03337.F, Juridat.

⁴⁶ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 168 i powołane tam orzecznictwo; Autor zajmuje przy tym sprzeczne z orzecznictwem stanowisko, że korzystanie z profesjonalnej pomocy prawnej przed wniesieniem oczywiście bezzasadnego wniosku jest okolicznością obciążającą stronę.

⁴⁷ Civ. Luxembourg, div Arlon, 12 izba, 15.07.2015, R.G. nr 05/672 niepubl., Bruxelles, 41 izba, 14.07.2016, R.G. nr 2015/FA/46, niepubl., Civ. Luxembourg, div Arlon, 12 izba, 25.03.2015, R.G. nr 13/743/A niepubl., Liège, 3 izba, 22.04.2013, R.G. nr 2011/RG/1735, niepubl., Civ. Luxembourg, div Arlon, 12 izba, 24.06.2015, R.G. nr 13/796/A, niepubl. Powołane przez M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 168.

które powodują, że postępowanie sądowe jest trudniejsze, wolniejsze lub droższe bez procesowego uzasadnienia⁴⁸.

5. Nadużycie (przekierowanie) procedury. Jest to takie skorzystanie przez stronę z przewidzianych w kodeksie środków procesowych, które powoduje, że sposób ich użycia wyraźnie (w sposób oczywisty) odbiega od celu, dla którego dana procedura została ustanowiona, np. wykorzystanie środków zabezpieczających jako nacisku na stronę przeciwną⁴⁹.

Jeśli chodzi o grzywnę zasądzaną na podstawie art. 780bis c.j., to pomimo określenia jej jako dolegliwość cywilną (grzywna cywilna), traktowana jest przez większość orzecznictwa i doktryny jako sankcja karna. Wywołuje to konieczność zapewnienia stronie, wobec której środek ten jest stosowany, podobnych gwarancji karnych, jakie przewidziane są dla osoby, wobec której toczy się postępowanie karne, w szczególności przewidzianych w EKPCz (np. zasadę *ne bis idem*, co wyłącza nakładanie grzywny więcej niż raz za to samo uchybienie, zasadę nie retroakcji)⁵⁰.

Cechą charakterystyczną grzywny cywilnej jest to, że jest ona nakładana przez sąd z urzędu i zasila Skarb Państwa⁵¹. Ma ona rekompensować naruszenie interesu publicznego, a więc szkody wyrządzone wymiarowi sprawiedliwości⁵². Jej wysokość określona jest w minimalnych i maksymalnych granicach. Co pięć lat Król Belgii może dostosować te granice do kosztów utrzymania. O wysokości grzywny decyduje sąd. Z judykatury wynika, że o wysokości grzywny decydują przede wszystkim takie przesłanki dotyczące samego naruszenia, jak rozmiar szkody wyrządzonej wymiarowi sprawiedliwości (czas i koszty, jakie pochłonęły czynności procesowe strony będące nadużycie, prawa procesowe, wielokrotność naruszeń), zachowanie się strony (stopień winy i nasilenie złej woli, naruszenie w trakcie rozprawy lub poza rozprawą), rodzaj i wysokość przedmiotu sporu⁵³. Nie jest wykluczone wzięcie pod uwagę przez sąd także indywidualnych cech strony, np. jej dochodów⁵⁴. Dyskrecjonalna władza sędziego przy podejmowaniu decyzji

⁴⁸ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 168 i powołane tam orzecznictwo.

⁴⁹ Ibidem, s. 168–169 i powołane tam orzecznictwo. Na ten temat także: J.F. Van Droogenboeck, *Les sanctions de l'appel abusive...*, op. cit., s. 156–157; G. Eloy, *La procédure tèméraire et vexatoire, Droit judiciaire – Commentaire pratique*, Brussels 2014, s. 11–27.

⁵⁰ Zobacz na ten temat M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 169 i powołane tam orzecznictwo.

⁵¹ Ibidem, s. 166; idem, *Les abus de procedure. Quelles sanctions pour les abus dans la conduite des procès par les parties?*, <https://www.justice-en-ligne.be/-Les-abus-de-procedure> (dostęp: 13.04.2017), teza 2.

⁵² T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1252.

⁵³ Podkreślenia natomiast wymaga, że zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Kasacyjnego, w wypadku nałożenia na stronę grzywny nie jest konieczne wykazanie umyślności działania, a grzywna może zostać nałożona w przypadku, gdy strona prowadzi spory sądowe bez uzasadnionego interesu lub w sposób oczywiście przekraczający granice normalnego korzystania z procedury przez stronę ostrożną, takie jak wykorzystanie wymiaru sprawiedliwości do oczywistych opóźnień lub bezprawnych celów, zagrażając tym samym zarówno interesom stron, jak i właściwemu oraz efektywnemu zarządzaniu wymiarem sprawiedliwości, Cass. 28.06.2013, C.12.0502.N; T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1248.

⁵⁴ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 169; Civ. Hainaut, div. Charleroi, 3 izba, 7.01.2016, R.G. nr 12/2205/A, niepubl.; Civ. Luxembourg, div. Arlon, 12 izba, 24.06.2015, R.G. nr 12/142/A,

w kwestii nałożenia na stronę grzywny cywilnej pozwala na odstąpienie nałożenia tej grzywny pomimo że strona nadużyła przepisów postępowania, np. w wypadku odstąpienia przez stronę od czynności stanowiącej nadużycie procedury, co samo w sobie nie uniemożliwia nałożenia grzywny⁵⁵. M. Stassin wskazuje, że niektóre sądy odmawiają nałożenia grzywny cywilnej na stronę nadużywającej przepisów postępowania, uważając, że stanowiłoby to niedopuszczalną przeszkodę w dostępie do sądu⁵⁶.

Grzywna cywilna co do zasady nakładana jest na stronę w znaczeniu materialnym, a nie formalnym⁵⁷. Trybunał Kasacyjny dopuszcza natomiast możliwość nałożenia grzywny na przedstawiciela strony, jeżeli czynność zakłócenia procesu może zostać powiązana ze sprawowaniem przedstawicielstwa⁵⁸.

Grzywna cywilna, o jakiej mowa w art. 780bis c.j., może zostać nałożona w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie, a zatem tylko wtedy, gdy sąd jest w ogóle uprawniony do wydania ostatecznego orzeczenia⁵⁹. Grzywna ta sądzana jest z urzędu. Strona przeciwna może wprawdzie złożyć wnioszek o ukaranie strony naruszającej procedurę, ale nie pozostaje to bez wpływu na stanowisko sądu. Przed nałożeniem grzywny sąd powinien jednak wydać orzeczenie zwracające uwagę stron na stwierdzony stan ewentualnego nadużycia proceduralnego i dać stronom możliwość złożenia wyjaśnień: na piśmie i podczas kolejnej rozprawy. Dopiero w dalszej kolejności strona, która nadużyła procedury, może zostać ukarana grzywną cywilną.

Zgodnie z art. 780bis ustęp 2 c.j., jeżeli w toku procesu zostało zgłoszone roszczenie o odszkodowanie i zostało ono uwzględnione, sąd może nałożyć grzywnę w tym samym orzeczeniu. W innych przypadkach powinien otworzyć ponownie debatę, stosownie do art. 775 c.j., aby umożliwić stronom wypowiedzenie się co do zastosowania art. 780bis c.j.⁶⁰ Jak jednak wskazuje M. Stassin, zgodnie z przeważającymi w doktrynie i judykaturze koncepcjami dotyczącymi zasady kontradykcyjności, ogólna zasada nakazująca zapewnienie stronie prawa do obrony nie jest naruszana, gdy sędzia opiera swoje orzeczenie na tych okolicznościach, których strony mogły oczekiwać ze względu na przebieg rozprawy, że sędzia uwzględnił je w swoim orzeczeniu, oraz że strony miały możliwość im

---

niepubl.; Liège, 7 izba, 28.04.2015, R.G. nr 2014/RG/1133, niepubl.; Civ. Bruxelles, 75 izba, 25.04.2014 r., R.G. nr 2010/12033/A, niepubl.; Civ. Bruxelles, 34 izba, 16.06.2014 r., R.G. nr 2013/1688/A, niepubl.; Civ. Hainaut, div. Charleroi, 3 izba, 29.06.2016, R.G. nr 9918/2016, niepubl.; na słabość instytucji grzywny jako pozostawiającej zbyt duży margines arbitralności zwrócił uwagę T. de Jaeger, proponując zastąpienie obecnego rozwiązania ryczałtem: *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1252.

⁵⁵ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 169–170; C.T. Bruxelles, 12 izba, 23.10.2012, R.G. nr 2012/AB/288 niepubl.; Civ. Luxembourg, div. Arlon, 12 izba, 3.12.2014, R.G. nr 06/700, niepubl.; Cass., 1 izba, 16.03.2012, R.G. nr C.08.0323.FetC.09.0590.F, Juridat.

⁵⁶ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 169–170.

⁵⁷ T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1254.

⁵⁸ Ibidem, s. 1255; Cass 16.02.2001, C.99.0477.N; Cass 22.04.1985, AR 4684.

⁵⁹ Civ. Bruksela, 21 listopada 2016 r., R.G. nr 16/1313/I; M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 165–166.

⁶⁰ Por. T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1248; B. Vanlerberghe, S. Rutten, w: *De procesrechtwetten van 2007... revisited*, s. 106–107.

zaprzeczyć⁶¹. Dlatego też art. 780bis ustęp 2 c.j. nie powinien być interpretowany restrykcyjnie⁶². Nie jest konieczne otwarcie debaty, jeśli kwestia nadużycia prawa procesowego była roztrząsana ze stronami. Zdaniem M. Stassina, taka wykładnia art. 780bis c.j. powinna pozwolić w pewnym stopniu na złagodzenie uciążliwej procedury, a ponadto osiągnięta ekonomia jest zgodna z *ratio legis* powołanego przepisu, którego celem jest zrekompensowanie krzywdy wyrządzonej wymiarowi sprawiedliwości w wypadku nadużycia prawa procesowego. Formalistyczne trzymanie się restrykcyjnej wykładni art. 780bis c.j. przyniosłoby odwrotny skutek. Nie ma potrzeby ponownego otwarcia debaty, jeżeli złożono wniosek dotyczący nadużycia proceduralnego, niezależnie od tego, która ze stron go złożyła, lub jeżeli istnienie nadużycia proceduralnego było rzeczywiście przedmiotem debaty stron, mimo iż żaden wniosek nie został złożony⁶³.

Istotne jest również to, że jeśli dojdzie do ponownego otwarcia debaty w celu umożliwienia stronom zajęcia stanowiska odnośnie do zastosowania art. 780bis j.c., postępowanie ogranicza się, co do zasady, do debaty na temat grzywny cywilnej. Złożenie na tym etapie postępowania wniosku o zasądzenie odszkodowania za lekkomyślne lub dokuczliwe wytoczenie procesu (*une demande de dommages et intérêts pour procès téméraire et vexatoire*) byłoby spóźnione i niedopuszczalne⁶⁴.

Orzeczenie o nałożeniu na stronę grzywny cywilnej w trybie art. 780bis c.j. podlega zwyczajnym i nadzwyczajnym środkom zaskarżenia (art. 1050 c.j.). W wypadku kontroli kasacyjnej, sąd kasacyjny może ocenić, czy sędzia, na podstawie suwerennie ustalonych przez siebie faktów, doszedł do prawidłowego wniosku, że zachodzi stan nadużycia prawa procesowego. Nadużycie prawa procesowego należy bowiem do kategorii kwestii prawnych i – jako takie – podlega kompetencji sądu kasacyjnego⁶⁵.

M. Stassin, przeprowadzając badania nad orzecznictwem na tle art. 780bis c.j. sformułował wniosek, że teoretycznie przepis ten realizuje cel w postaci zapobiegania nadużyciom proceduralnym przez karanie grzywną stron dopuszczających się tego typu działań i wywoływanie efektu odstrasającego. Stosowanie art. 780bis c.j. wywołuje jednak kilka problemów. Po pierwsze, jak stwierdza Autor, badania wykazały, że dość rygorystyczny zapis powołanego przepisu nakazujący ponowne otwarcie debaty jest uciążliwy i zniechęca do nakładania grzywny cywilnej. Po drugie, Autor wskazał na problem z egzekwowaniem grzywny cywilnej, co także zniechęca do jej stosowania. Po trzecie, odstrasający efekt grzywny cywilnej wymaga podwyższenia maksymalnej kwoty, jaka mogłaby zostać zasądzona z tego

⁶¹ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 170; J. Van Compernelle, *Principes directeurs du procès civil*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire, t. 2 Manuel de procédure civile*, Bruxelles 2015, s. 46–48, nr 1.33–1.36; Cass. 1 izba, 29.09.2011, R.C.J.B., 2013, s. 202; Cass., 1 izba, 27.09.2013, R.G. nr C.12.0381.F.Juridat; także J. F. Van Drooghenboeck, *Faire l'économie de la contradiction?*, op. cit., s. 203.

⁶² M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 170.

⁶³ Ibidem i powołane tam orzecznictwo.

⁶⁴ Ibidem, s. 171; G. De Leval, *Le jugement*, w: G. De Laval (dir.), *Droit judiciaire...*, op. cit., s. 647, nr 7.18; Bruxelles, 9 izba, 17.10.2014, R.G. nr 2012/AR/3069 niepubl.

⁶⁵ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 171; F. Dumon, *De l'Etat de droit*, J.T. 1979, nr 17–19, s. 495–497.

tytułu. Z drugiej jednak strony, grzywna cywilna nie odnosi skutku w wypadku osób dotkniętych zaburzeniami psychicznymi⁶⁶. Z kolei T. de Jaeger zwraca uwagę na arbitralność wysokości samej grzywny, która jest ustalana dyskrejonalnie przez sąd przy trudnościach z oszacowaniem kwoty rekompensaty za szkody spowodowane wymiarowi sprawiedliwości w opóźnieniu procesu i zmniejszeniu jego efektywności⁶⁷.

Co do zasady, jak to już wyżej była mowa, nie jest dopuszczalna kumulacja grzywny cywilnej z innymi sankcjami o charakterze karnym. Dopuszczalna jest natomiast kumulacja grzywny cywilnej z innymi dolegliwościami cywilnymi. Możliwość taka przewidziana została wprost z art. 780bis c.j., który pozwala na zasądzenie od strony nadużywającej procedury na rzecz i na wniosek strony przeciwnej odszkodowania za użycie procedury w sposób lekkomyślny lub dokuczliwy (*une demande de dommages et intérêts pour procès téméraire et vexatoire*), co związane jest z wszczęciem procesu pochopnie lub w złej wierze, w celu nadużycia prawa procesowego, sankcje dotyczące kosztów procesu takie jak zwiększenie odszkodowania procesowego za oczywiście nieracjonalną sytuację, czy też obowiązek poniesienia kosztów poniesionych bezużytecznie lub w sposób dokuczliwy⁶⁸. W grę może wchodzić również sankcja niepieniężna, polegająca na ograniczeniu możliwości zwykłego korzystania z prawa procesowego (np. nieuwzględnienie dowodu, wykluczenie pisma procesowego z postępowania)⁶⁹.

Jeśli chodzi o odszkodowanie za nadużycie proceduralne, przewidziane w art. 780bis c.j., to strona, która została poszkodowana, może złożyć wniosek o przyznanie jej odszkodowania za doznany w związku z tym uszczerbek. Dochodzenie takiego odszkodowania następuje na zasadach ogólnych dotyczących zobowiązań pozaumownych. Oznacza to, że strona poszkodowana nadużyciem prawa procesowego przez stronę przeciwną, polegającym na zainicjowaniu sporu w sposób lekkomyślny lub dokuczliwy, powinna udowodnić winę strony przeciwnej, wysokość poniesionej szkody oraz istnienie związku przyczynowego pomiędzy zachowaniem się strony przeciwnej a powstaniem szkody⁷⁰. Wobec powyższego

⁶⁶ M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 171.

⁶⁷ T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1249.

⁶⁸ Cass., 1 izba, 28.06.2013, R.G. nr C.12.0502.N, Juridat; B. Vanlerberghe, S. Rutten, *Artikel 780bis van het Gerechtelijk Wetboek en de onduidelijkheid inzake het (ver)nieuw(de) toepassingsgebied van de nietigheidleer herbekeken*, w: P. Vanorshoven, B. Maes, *Les lois de procedure de 2007... Revisited...*, op. cit., s. 95.

⁶⁹ Cass., 1 izba 17.10.2008, R.G. nr C.07.0214 N, Juridat; G. De Leval, *L'action en justice*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire*, op. cit., nr 2.2, s. 76; B. Vanlerberghe, S. Rutten, *Artikel 780bis...*, op. cit., s. 108–109; G. De Leval, J. Van Compennolle, *Le temps dans le procès civil: réflexions sur la procrastination judiciaire*, w: X. Le temps et le droit – Hommage au Professeur Closset-Marchal, Bruxelles 2013, s. 409; J.F. Van Drooghenbroeck, *Voies de recours extraordinaires*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire, t. Manuel de procédure civile*, Bruxelles 2015, nr 9.120, s. 1209; J.F. Van Drooghenbroeck, B. De Coninck, *La loi du 21 avril 2007 sur la répétibilité des frais et honoraires d'avocat*, J.T. 2008, nr 5, s. 39; Bruxelles, 9 izba, 25.03.2016, R.G. nr 2013/AR/1185, niepubl. – orzeczenie przytoczone za: M. Stassin, *L'amende civile...*, op. cit., s. 169.

⁷⁰ M. Stassin, *Les abus de procedure. Quelles sanctions pour les abus dans la conduite des procès par les parties?*, <https://www.justice-en-ligne.be/-Les-abus-de-procedure> (dostęp: 13.04.2017), teza 7; J. Laenens, D. Scheers, P. Thiriart, S. Rutten, B. Vanlerberghe, *Hnadboek Gerechtelijk Recht...*

uznać należy, że roszczenie, o jakim mowa w art. 780bis c.j., jest klasycznym odszkodowaniem o charakterze majątkowym, nie zaś zadośćuczynieniem czy też nawiązką za krzywdę wyrządzoną przez nadużycie przepisów postępowania. Mogą tu zatem wchodzić w grę takie szkody majątkowe, jak utrata dochodu, koszty ekspertyz, porady prawnej.

Kolejny mechanizm zapobiegający nadużyciom procedury dotyczy rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, mającego charakter sankcji.

Co do zasady, w belgijskim procesie cywilnym każda ze stron musi pokryć własne koszty postępowania sądowego, w tym honoraria i wydatki radcy prawnego. Dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie sąd rozstrzyga o tym, która ze stron i w jakim zakresie powinna pokryć koszty postępowania. W tym celu strony są zobowiązane do przedstawienia w piśmie procesowym szczegółowego zestawienia swoich kosztów (art. 1021 c.j.). Jeśli strony nie zawarły porozumienia co do poniesienia kosztów postępowania (co mogą uczynić w odrębnej umowie), i jeśli przepisy szczególne nie stanowią inaczej, to zasadniczo sąd nakazuje stronie przegrywającej proces zapłacić lub zwrócić koszty procesu na rzecz strony wygrywającej (art. 1017 § 1 c.j.). Wyjątki od tej reguły dotyczą np. spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych, gdzie koszty procesu zawsze ponosi organ ubezpieczenia społecznego, albo sytuacji, gdy koszty poniesione przez stronę były niepotrzebne lub poniesione w sposób dokuczliwy. Koszty te ponosi w całości strona, która je wywołała, nawet gdy wygrała proces. Zgodnie bowiem z art. 1017 akapit pierwszy c.j., każde prawomocne orzeczenie stanowi, nawet z urzędu, nakaz zapłaty kosztów przeciwko stronie przegrywającej, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej i bez uszczerbku dla porozumienia stron. Jednakże niepotrzebne koszty, w tym odszkodowanie procesowe, o którym mowa w art. 1022, obciążają, nawet z urzędu, stronę, która spowodowała ich powstanie.

Przepis ten zmodyfikowany został przez art. 81 ustawy z dnia 25 grudnia 2016 r. o zmianie sytuacji prawnej osadzonych i nadzoru nad zakładami karnymi oraz ustanawiającej różne przepisy dotyczące wymiaru sprawiedliwości (określanej też żartobliwie jako „loi Pot-pourri IV”, czyli belgijskie danie przygotowane z resztek jedzenia). Modyfikacja ta umożliwia nałożenie swoistej sankcji na stronę, która spowodowała niepotrzebne koszty postępowania (dotyczy to także obniżenia odszkodowania procesowego, o jakim mowa w art. 1022 c.j.). Sankcja ta polega na obowiązku poniesienia kosztów procesu, które wygenerowane zostały niepotrzebnie (koszty bezużyteczne), a więc ich poniesienia, nawet jeśli strona ponosząca te koszty wygrała sprawę. Jest to instytucja zbliżona do rozwiązania przewidzianego w art. 103 k.p.c. Zastosowanie powyższej sankcji uzależnione jest od wykazania, że strona, która spowodowała zbędne koszty, popełniła błąd. Sąd wówczas ocenia, czy strona nie postąpiła tak, jak postąpiłaby normalnie rozważna i sumienna osoba znajdująca się w takich samych okolicznościach (np. gdy strona, mając wybór pomiędzy postępowaniem tańszym i droższym, wybiera rozwiąza-

---

op. cit., s. 581, teza 1372; B. Allemeersch, *Valsheid en andere leugens in burgerlijk proces en bewijs*, TPR 2004, s. 53–54; zob. także: T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1247–1248.

nie droższe w celu zaszkodzenia pozwanemu)⁷¹. Podkreślenia jednak wymaga, że Trybunał Kasacyjny zajął stanowisko, że wybór przez powoda droższego postępowania sądowego zamiast dobrowolnego alternatywnego i tańszego postępowania w celu odzyskania niekwestionowanego długu (tzw. procedura IOS) nie może być uznany za wywołanie beзуżytecznych kosztów⁷². Rozwiązanie przyjęte w art. 1017 c.j. budzi wątpliwości w doktrynie belgijskiej. Wskazywane jest w szczególności, że pojęcie kosztów beзуżytecznych nie jest jednoznaczne, oraz że może ono generować nowe spory⁷³.

Inna możliwość nałożenia na stronę sankcji w zakresie kosztów procesu przewidziana została w art. 1022 c.j., przez podwyższenie albo obniżenie tzw. odszkodowania procesowego (dodatku procesowego). Koszty belgijskiego postępowania cywilnego wyszczególnione zostały w niezamkniętym katalogu wymienionym w art. 1018 c.j. Oprócz typowych kosztów takich jak opłaty czy koszty podróży, w ich skład wchodzi również dodatek proceduralny zdefiniowany w art. 1022 c.j., określane także jako odszkodowanie procesowe z tytułu kosztów obsługi prawnej. Jest to zryczałtowana kwota przyznawana przez sąd tej stronie wygrywającej proces, która była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika⁷⁴. Zgodnie z art. 1022 c.j. Odszkodowanie to określone jest w stawkach podstawowej, minimalnej i maksymalnej, ustalanych dekretem Króla uchwalanym przez Radę Ministrów, w zależności od charakteru sprawy i wagi sporu. Co do zasady stronie wygrywającej proces należy się dodatek ryczałtowy w stawce podstawowej. Jego wysokość może zostać na wniosek strony podwyższona lub obniżona, ale tylko w granicach minimalnych i maksymalnych określonych w dekrete. Sąd, podwyższając lub obniżając wysokość odszkodowania procesowego należnego stronie wygrywającej proces, może wziąć pod uwagę jedno lub kilka ze wskazanych w art. 1022 c.j. kryteriów. Należą do nich:

- 1) sytuacja finansowa strony przegrywającej proces, uzasadniająca obniżenie wysokości odszkodowania;
- 2) złożoność sprawy;
- 3) wysokość odszkodowania procesowego uzgodniona w umowie stron dla strony wygrywającej proces;
- 4) ewidentnie nieracjonalny (nierozsądny) charakter sytuacji.

Sankcja ta, dotycząca sytuacji określonej w pkt 4, stosowana jest nie tylko w razie kwalifikowanego i oczywistego wykorzystania procedury w sposób, który przekracza granice zwykłego ich stosowania przez rozważną i staranną osobę, a więc

---

⁷¹ M. Stassin, *Les abus de procedure...*, op. cit., teza 11.

⁷² Cass. 12.10.2017, C.17.0120.N; A. Wynter, *Invorderen via rechtbank in plaats van via IOS is niet per se fout*, *Juristenkrant* 201, afl. 350,2; zob. też: T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1229–1230.

⁷³ Zob. na ten temat: T. de Jaeger, *Verstorend procesgedrag...*, op. cit., s. 1230–1231, który wskazuje na poglądy, że koszty użyteczne można rozumieć zarówno jako koszty przynoszące korzyść, wydajne, jak i że koszty beзуżyteczne to koszty, których można było uniknąć, a w końcu, że nie wiadomo, czy chodzi tu o koszty beзуżyteczne dla strony, czy dla wymiaru sprawiedliwości (obszar publiczny).

⁷⁴ P. Taelman, C. Van Severen, *Civil Procedure in Belgium...*, op. cit., t. 436, s. 138.

w takiej postaci, jaka wymagana jest dla uruchomienia sankcji z art. 780bis c.j. Podwyższenie lub obniżenie kosztów procesu (odszkodowanie procesowe) dopuszczalne jest wówczas, gdy okaże się, że korzystanie z prawa do działania lub do obrony w sądzie było ewidentnie nieuzasadnione (nadużycie procesowe). Instytucja podwyższenia kosztów procesu różni się od instytucji odszkodowania, o jakiej mowa w art. 780 c.j. przede wszystkim tym, że strona wnioskująca o podwyższenie bądź obniżenie kosztów nie musi wykazywać winy sprawcy naruszenia proceduralnego ani też faktu poniesienia i wysokości szkody. Wystarczające jest wykazanie „oczywście nieracjonalnej sytuacji”, która nie została prawnie zdefiniowana⁷⁵. Może więc tu chodzić np. o konieczność większego zaangażowania pełnomocnika na skutek oczywiście nieracjonalnych zarzutów obrony.

* * *

Z powyższego przeglądu polskiego i belgijskiego systemów prawa procesowego wynika, że systemy te wykazują istotne podobieństwa, jeśli chodzi o zapewnienie sprawnego kierowania przez sędziego postępowaniem dowodowym przed sądem pierwszej instancji. Przede wszystkim w obu systemach prawa procesowego to sąd jest zarządcą postępowania dowodowego, a aktywność sądu polega na nadzorowaniu prawidłowości zgłaszania dowodów i faktów, które mają zostać udowodnione, weryfikacji, czy dowody, które strony zamierzają dostarczyć będą wystarczające i dopuszczalne, interpretacji i ocenie przedstawionych dowodów, a także na możliwości podjęcia czynności śledczych z urzędu. W obu systemach prawnych to na stronach spoczywa obowiązek prezentowania materiału procesowego. W polskim k.p.c. bardziej szczegółowo (formalistycznie) uregulowana została natomiast kwestia czasu, w jakim ta prezentacja ma nastąpić. W obu systemach prawa procesowego zapewniono sądowi możliwość dopuszczenia dowodów z urzędu (tylko tych, o których sąd wie, że są w posiadaniu stron), przy czym w kodeksie belgijskim wprowadzono pewne wynikające wprost z przepisów ograniczenia, polegające na tym, że sąd może nakazać udowodnienie faktów rozstrzygających dla wyniku procesu (art. 916 c.j. dotyczący świadków), oraz że zarządzając przedstawienie dowodu, sędzia powinien jednak wybrać najszybszą, najtańszą i najprostszą metodę dochodzenia, a ponadto ograniczyć swoje działanie do niezbędnego minimum (art. 875bis c.j. dotyczący zasady proporcjonalności). Przesłanki dopuszczenia dowodu z urzędu w obu systemach prawnych natomiast ukształtowane zostały przez judykaturę. Zarówno w polskiej, jak i w belgijskiej procedurze cywilnej funkcjonuje instytucja nadużycia prawa procesowego obwarowana sankcją grzywny i w obu systemach nadużycie prawa procesowego zostało zdefiniowane ustawowo (art. 4 [1] k.p.c., art. 780bis c.j.). W polskim systemie prawa procesowego obowiązkiem sądu jest uprzedzenie strony, że jej zachowanie może być uznane za nadużycie prawa procesowego, a w systemie belgijskim istnieje konieczność ewentualnego otwarcia debaty, chyba że sąd uwzględni jednocześnie żądanie strony o zasądzenie odszkodowania za zakłócenie przebiegu procesu. W obu systemach

⁷⁵ M. Stassin, *Les abus de procedure...*, op. cit., teza 8–10.

prawnych istnieje możliwość obciążenia strony nadużywającej procedury zwiększonymi kosztami procesu. Na gruncie polskiego Kodeksu postępowania cywilnego nie jest dopuszczalne natomiast wystąpienie z roszczeniem odszkodowawczym z tytułu nadużycia procedury przez stronę przeciwną w tym postępowaniu, w którym do nadużycia doszło. Jest to rozwiązanie prawidłowe zważywszy, że takie rozwiązanie musi prowadzić do przedłużenia się postępowania.

BIBLIOGRAFIA

- Allemeersch B., *Valsheid en andere leugens in burgerlijk proces en bewijs*, TPR 2004.
- Allemeersch B., Samoy I., Vandenbusche W., *Overzicht van Jurisdiction, Het burgerlijkerecht* 2000–2013.
- Allemeersch B., Schollen P., *Beoorlijk bewijs in burgerlijke zaken. Over de geoorloofde vereiste in het burgerlijk bewijsrecht*, RW 2002–2003.
- Berutowicz W., *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, „*Studia Cywilistyczne*” 1975, t. XXV–XXVI.
- Błaszczak Ł., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembruski, WKP, lex/el.
- Borucka-Arctowa M., *Sprawiedliwość proceduralna a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i jego rola w okresie przemian systemu prawa*, w: *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga Pamiątkowa ku czci Prof. Janiny Zakrzewskiej*, red. J. Trzciniński, A. Jankiewicz, Warszawa 1996.
- Bukowski T., *Rozstrzygnięcie o kosztach procesu cywilnego*, Warszawa 1971.
- Castermans M., *De hervorming van het deskundigenonderzoek*, Gandawa 2007.
- Cieślak S., *Zasada formalizmu przy wnoszeniu środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym*, PS 2001, nr 4.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Konstytucyjna zasada prawa do sądu a standardy europejskie*, w: *Prawo i prawnicy w okresie przemian ustrojowych. Zagadnienia wybrane*, Poznań 1992.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji RP (ogólna charakterystyka)*, PiP 1997, z. 11–12.
- Cytowski T., *Procesowe nadużycie prawa*, „*Przegląd Sądowy*” 2005, nr 5.
- De Jaeger T., *Verstorend procesgedrag: Doeltreffend sanctioneren voor een efficiente procesvoering*, TPR 2017.
- Eloy G., *La procédure tèméraire et vexatoire, Droit judiciaire – Commentaire pratique*, Kluwer 2014.
- Ereciński T., *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji*, w: *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019.
- Fasching H., *Cele reformy w polskim i austriackim postępowaniu cywilnym*, w: *Współczesne tendencje rozwoju prawa procesowego cywilnego*, red. K. Warzocha, Warszawa 1990.
- Fierich F.X., *Środki skupienia materiału procesowego według projektu Kodeksu polskiej procedury cywilnej*, Kraków 1928.
- Flaga-Gieruszńska K., *Zastój procesu cywilnego jako skutek niewłaściwego postępowania stron*, w: *Jus et remedium. Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010.

- Garlicki L., *Prawo do sądu (rozważania de lege fundamentale ferenda)*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 1990.
- Gołąb S., *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, Lwów 1937.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Klich-Rump J., *Podstawa faktyczna rozstrzygnięcia sądowego w procesie cywilnym*, Warszawa 1977.
- Laenens J., Scheers D., Thiriar P., Rutten S., Vanlerberghe B., *Hnadboek Gerechtelijk Recht*, Antwerpen 2016.
- de Leval G., *L'instruction sans obstructions*, w: J. Van Ceompeernolle, *La preuve* 1987.
- de Leval G., *Le jugement*, w: G. De Laval (dir.), *Droit judiciaire, t. 2 Manuel de procédure civile*, Bruksela 2015.
- de Leval G., *L'action en justice*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire, t. 2, Manuel de procédure civile*, Bruksela 2015.
- de Leval G., Van Compernelle J., *Le temps dans le procès civil: réflexions sur la procrastination judiciaire*, w: X. *Le temps et le droit – Hommage au Professeur Closset-Marchal*, Bruksela 2013.
- Litauer J.J., *Komentarz do Procedury Cywilnej. Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie sporne. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 1933.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Łazarska A., *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013.
- Manowska M., *Struktura sędziowskiego materialnego kierownictwa postępowaniem dowodowym przed sądem drugiej instancji, w apelacji pełnej w procesie cywilnym*, PS 2018, nr 10.
- Marchal P., *Les principes généraux du droit*, Bruxelles, Bruylant, coll „Rèpertoire pratique du droit belge” 2014.
- Mougenot R., *Droit des obligation. La preuve*, Brussel 1997.
- Pilipiec S., *Teoretycznoprawne aspekty prawa do sądu*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 2000.
- Plebanek M.G., *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Pogonowski P., *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005.
- Richter M., *Kodeks postępowania cywilnego z przepisami wprowadzającymi oraz pokrewnymi ustawami i rozporządzeniami*, Warszawa 1933.
- Romain J.F., *Liberté, appréciation marginale (marginale toetsing), qualification du fait générateur de responsabilité et abus de droit*, w: F. Glansdorff (dir.), *Droit de la responsabilité. Questions choisies*, C.U.P. 2015, vol. 157, Bruksela.
- Sawczuk M., *Konstytucyjne idee prawa sądowego cywilnego*, w: *Konstytucyjny ustrój państwa. Księga jubileuszowa Profesora Wiesława Skrzydły*, red. T. Bojarski, E. Gdulewicz, J. Szreniawski, Lublin 2000.
- Sawczuk M., *Naruszenie prawa do wysłuchania podstawą skargi konstytucyjnej*, „Annales UMCS”, Sectio G, Lublin 1997.
- Sheers D., Thiriar P., *Het greechtelijk recht in de hoogste versnelling?*, Antwerpia 2007.
- Scheers D., Thiriar P., *Potpourri 1 – Gerechtelijk recht*, Antwerpia 2015.
- Siedlecki W., *O usprawienie i zwiększenie efektywności sądowego postępowania cywilnego*, NP 1979, nr 4.
- Skapski J., w: Peiper L., *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego, część pierwsza*, Kraków 1934.
- Snijders H.J., Ynzonides M., Meijer G.J., *Nederlands burgerlijke procesrecht*, Deventer 2002.
- Stassin M., *L'amende civile*, „Journal des tribunaux” 2017, 4 marca, r. 136, nr 9, <http://jt.larcier.be> (dostęp: 22.09.2020).

- Stassin M., *Les abus de procedure. Quelles sanctions pour les abus dans la conduite des procès par les parties?*, <https://www.justice-en-ligne.be/-Les-abus-de-procedure>.
- Storme M.E., *Over het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijsmiddelen in het privaatrechtelijk procesrecht*, w: Liber Amicorum, W. Calewaert, Antwerpia 1984.
- Taelman P., Van Severen C., *Civil Procedure in Belgium*, Wolters Kluwer 2018.
- Taton X., *Les irrégularités, nullités et abus de procédure, Le procès civil accéléré? Premiers commentaires de la loi du 26 avril 2007 modifiant le Code judiciaire en vue de lutter contre l'arrière judiciaire nr 14*, Bruksela 2007.
- Thon A., *Krytyka Kodeksu postępowania cywilnego ze stanowiska teorii procesu i doświadczenia praktyki. Część I. Postępowanie sporne*, Warszawa 1936.
- Tokarczyk R., *Sprawiedliwość jako naczelną wartość prawną*, PiP 1997, z. 6.
- Van Compernelle J., *Principes directeurs du procès civil*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire, t. 2 Manuel de procédure civile*, Bruksela 2015.
- Van Drooghenbroeck J.F., *Les sanctions de l'appel abusive*, R.R.D. 1998
- Van Drooghenbroeck J.F., *Voies de recours extraordinaires*, w: G. De Leval (dir.), *Droit judiciaire, t. Manuel de procédure civile*, Bruksela 2015.
- Van Drooghenbroeck J.F., De Coninck B., *La loi du 21 avril 2007 sur la répétibilité des frais et honoraires d'avocat*, J.T. 2008.
- Van Eeckhoutte W., *Schuifelen op de rechterstoel – De taak van de rechter in het belgisch privaatrechtelijk procesrecht: een kwestie van moeten of mogen*, w: VVSRBN (ed.), *Preadviezen 2015*, Boom, Haga 2015.
- Van Ommeslaghe P., *De page, Traité de droit civil belge*, t. II, Les obligations, nr 31, Bruksela 2013.
- Vandensteen D., *L'abus du droit de presenter des moyens: une atteinte aux droits de la defense*, „Lettre d'Info Actualités Fiscales” 2015, 12 kwietnia, nr 14.
- Vanlerberghe B., Rutten S., *Artikel 780bis van het Gerechtelijk Wetboek en de onduidelijkheid inzake het (ver)nieuw(de) toepassingsgebied van de nietigheidsleer herbekeken*, w: P. Vanorshoven, B. Maes, *Les lois de procedure de 2007...Revisited!*, Bruksela 2009.
- Waligórski M., *Polskie prawo procesowe cywilne. Dynamika procesu (Postępowanie)*, Warszawa 1947.
- Waligórski M., *Polskie Prawo Procesowe Cywilne. Funkcja i Struktura Procesu*, Warszawa 1947.
- Waligórski M., *Proces cywilny, Funkcja i struktura*, Warszawa 1947.
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932.
- Waśkowski E., *System procesu cywilnego (Wstęp teoretyczny)*, Wilno 1932.
- Wengerek E., *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958.
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009.
- Wynter A., *Invorderen via rechtbank in plaats van via IOS is niet per se fout*, *Juristenkrant* 201, afl. 350.
- Wyrzykowski M., *Zasada demokratycznego państwa prawa, Zasady podstawowe polskiej konstytucji*, red. W. Sokolewicz, Warszawa 1998.
- Ziemiński Z., *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Lublin 1992.

Wykaz skrótów:

PiP – Państwo i Prawo

NP – Nowe Prawo

PS – Przegląd Sądowy

TPR – Tijdschrift Voor Privaatrecht

RW – Rechtskundig Weekblad
 C.U.P. – Commission Université-Palais
 TPR – Tijdschrift Voor Privaatrecht
 R.R.D. – Revue Régionale de Droit
 J.T. – Journal des tribunaux
 RW – Rechtskundig Weekblad
 WKP – Wolter Kluwers Polska

JUDICIAL MANAGEMENT OF EVIDENCE HEARING BEFORE A COURT OF FIRST INSTANCE: POLISH SYSTEM VS BELGIAN SYSTEM

Summary

The article presents a comparison of selected aspects of the judicial management of evidence hearing before a court of first instance in the Polish and Belgian systems of procedural law. It discusses the issue of ensuring the efficient management of evidence hearing, which is one of the major principles of civil proceedings in both discussed legal systems. The main role of the court in evidence hearing consists in supervising whether evidence reported by the parties is appropriate, verifying its admissibility and usefulness, interpreting and evaluating this evidence, and finally, in the possibility of taking steps *ex officio* in this respect. In both the Polish and Belgian civil procedure, the burden of proof is on the parties; however, it is the court that, being the manager of evidence hearing, also safeguards adherence to the principles of free exercise of rights, adversariness, and evidence concentration in a lawsuit. The possibility of admitting evidence *ex officio*, which is laid down in both legal systems, is to some extent limited in the Belgian one, which is directly expressed in the provisions. On the other hand, parties' activity in the field of evidence presentation is more formalised in the Polish system. There are also major differences with respect to the misuse of procedural law. Although it has been statutorily defined in both countries, carries the penalty of a fine and imposes similar obligations on the court towards the parties to a lawsuit, in Poland, unlike in the Belgian system, there is no possibility of claiming compensation for the procedural law misuse by an opponent within the same proceedings.

Keywords: judicial management, evidence hearing, principle of free exercise of rights, principle of adversariness, principle of evidence concentration, misuse of procedural law

ŚĘDZIOWSKIE KIEROWNICTWO POSTĘPOWANIEM DOWODOWYM PRZED SADEM PIERWSZEJ INSTANCJI: SYSTEM POLSKI – SYSTEM BELGIJSKI

Streszczenie

Artykuł stanowi porównanie wybranych aspektów sędziowskiego kierownictwa postępowaniem dowodowym przed sądem pierwszej instancji w polskim i belgijskim systemie prawa procesowego. Opracowanie porusza problematykę zapewnienia przez sędziego sprawnego kierowania postępowaniem dowodowym, które należy do jednej z naczelnych zasad postępowania cywil-

nego w obu omawianych systemach. Wiodąca rola sądu w prowadzeniu postępowania dowodowego przejawia się w nadzorowaniu prawidłowości zgłaszanych przez strony dowodów, weryfikacji ich pod kątem dopuszczalności i przydatności, w interpretacji i ocenie przedstawionych dowodów, a wreszcie – w możliwości podejmowania w tym zakresie działań z urzędu. Zarówno w polskiej, jak i belgijskiej procedurze cywilnej obowiązek prezentowania materiału dowodowego spoczywa na stronach, jednak to sąd, będąc zarządcą postępowania dowodowego, czuwa jednocześnie nad przestrzeganiem w procesie cywilnym zasad dyspozycyjności, kontrydiktoryjności oraz koncentracji materiału dowodowego. Przewidziana w obu systemach prawnych możliwość dopuszczania dowodów z urzędu, w systemie belgijskim doznaje pewnych, wyrażonych wprost w przepisach, ograniczeń. W systemie polskim natomiast bardziej sformalizowany charakter nadano aktywności stron w przedstawianiu dowodów. Zasadnicze różnice występują także w zakresie nadużycia prawa procesowego. Choć instytucja ta w obu krajach doczekała się definicji ustawowej, obwarowana jest sankcją grzywny oraz nakłada na sąd zbliżone obowiązki względem stron postępowania, to w Polsce – w przeciwieństwie do systemu belgijskiego – nie przewidziano możliwości dochodzenia w tym samym postępowaniu odszkodowania z tytułu nadużycia prawa procesowego przez przeciwnika.

Słowa kluczowe: sędziowskie kierownictwo, postępowanie dowodowe, zasada dyspozycyjności, zasada kontrydiktoryjności, zasada koncentracji materiału dowodowego, nadużycie prawa procesowego

LA GESTIÓN JUDICIAL DE LA FASE DE PRUEBA ANTE EL TRIBUNAL DE PRIMERA INSTANCIA: EL SISTEMA POLACO – EL SISTEMA BELGA

Resumen

El artículo compara algunos problemas de la gestión judicial de la fase de prueba ante el Tribunal de Primera Instancia en el derecho procesal polaco y belga. El juez ha de asegurar el transcurso ágil de la fase de prueba, es una de las reglas principales del proceso civil en ambos sistemas. El papel principal del Tribunal a la hora de llevar a cabo la fase de prueba consiste en vigilar la regularidad de las pruebas solicitadas por las partes, verificarlas en cuanto a su admisibilidad y utilidad, interpretarlas y valorarlas y por fin – actuar de oficio cuando proceda. Tanto en el proceso civil polaco como en el proceso civil belga, las partes tienen la obligación de presentar material de prueba, sin embargo el Tribunal, siendo el administrador de la fase de prueba, vigila al mismo tiempo el cumplimiento de principio dispositivo, de contradicción y de concentración. La posibilidad prevista en ambos sistemas de admitir pruebas de oficio en caso del sistema belga está limitada a ciertos casos determinados directamente por la ley. El sistema polaco otorga el carácter más formal a la actividad de las partes a la hora de presentar las pruebas. Las diferencias principales existen también en cuanto al abuso de derecho procesal. Aunque esta institución en ambos países tiene la definición legal, sancionada con la pena de multa y el Tribunal tiene obligaciones similares frente a las partes del proceso, sin embargo en Polonia – a contrario con el sistema belga – no está prevista la posibilidad de reclamar en el mismo proceso la indemnización debido al abuso de derecho procesal por la parte contraria.

Palabras claves: gestión judicial, fase de prueba, principio dispositivo, principio de contrariedad, principio de concentración, abuso de derecho procesal

СУДЕЙСКОЕ РУКОВОДСТВО ИССЛЕДОВАНИЕМ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В СУДЕ ПЕРВОЙ ИНСТАНЦИИ: СРАВНЕНИЕ ПОЛЬСКОЙ И БЕЛЬГИЙСКОЙ СИСТЕМ

Аннотация

В статье сравниваются отдельные аспекты судейского руководства исследованием доказательств в суде первой инстанции в системах процессуального права Польши и Бельгии. Автор рассматривает проблемы, связанные с обеспечением судьями эффективного руководства исследованием доказательств, что является одним из основных принципов гражданского судопроизводства в обеих рассматриваемых системах. Ведущая роль суда при исследовании доказательств выражается в контроле за корректностью доказательств, представляемых сторонами процесса, проверке их допустимости и применимости, толковании и оценке представленных доказательств и, наконец, в возможности действовать в этой связи по обязанности (*ex officio*). Как в польском, так и в бельгийском гражданском судопроизводстве обязанность представлять доказательства возложена на стороны процесса. Однако, именно суд, осуществляя руководство исследованием доказательств в ходе гражданского процесса, обеспечивает тем самым соблюдение принципов диспозитивности, состязательности и концентрации процессуального материала. Хотя обе правовые системы допускают возможность принятия доказательств по обязанности (*ex officio*), в бельгийской системе это сопряжено с некоторыми ограничениями, прямо выраженными в законодательстве. С другой стороны, в польской системе действия сторон по представлению доказательств придан более формализованный характер. Имеются также существенные различия в отношении злоупотребления процессуальным правом. В обеих странах разработано законодательное определение таких злоупотреблений, а за их совершение предусмотрено наказание в виде штрафа. Схожий характер имеют и обязанности суда по отношению к сторонам процесса. Однако, в отличие от бельгийского права, польское законодательство не предусматривает возможности требовать в рамках одного и того же процесса возмещения ущерба за злоупотребление противной стороной процессуальным правом.

Ключевые слова: судейское руководство; исследование доказательств; принцип диспозитивности; принцип состязательности; принцип концентрации процессуального материала; злоупотребление процессуальным правом

DIE RICHTERLICHE LEITUNG DES BEWEISVERFAHRENS VOR DEM ERSTINSTANZLICHEN GERICHT: POLNISCHES SYSTEM – BELGISCHES SYSTEM

Zusammenfassung

In dem Artikel werden ausgewählte Aspekte der richterlichen Leitung von Beweisverfahren vor Gerichten der ersten Instanz im polnischen und belgischen System des Verfahrensrechts

verglichen. Die Studie befasst sich mit der Frage der Sicherstellung einer effizienten Führung des Beweissicherungsverfahrens durch den Richter – in beiden besprochenen Rechtssystemen eines der Grundprinzipien des Zivilverfahrens. Die führende Rolle des Gerichts bei der Beweisaufnahme kommt in der Überwachung der Richtigkeit der von den Parteien vorgetragene Beweise, ihrer Prüfung hinsichtlich der Zulässigkeit und Relevanz, bei der Interpretation und Bewertung der vorgelegten Beweise und schließlich in der Möglichkeit zum Ausdruck, diesbezüglich von Amts wegen tätig zu werden. Sowohl im polnischen als auch im belgischen Zivilverfahren lastet die Pflicht zur Vorlage von Beweisen auf den Parteien, doch es ist das Gericht als Herr des Beweisverfahrens, das gleichzeitig die Einhaltung der Grundsätze der Verfügbarkeit, des rechtlichen Gehörs und des Prinzips der Konzentration von Beweismitteln in Zivilverfahren sicherstellt. Die in beiden Rechtssystemen vorgesehene Möglichkeit einer Aufnahme von Beweisen von Amts wegen unterliegt in der belgischen Rechtsordnung bestimmten, in den Vorschriften ausdrücklich genannten Einschränkungen. Im polnischen Rechtswesen sind die Aktivitäten der Parteien bei der Vorlage von Beweismitteln dagegen stärker formalisiert. Grundlegende Unterschiede bestehen auch hinsichtlich des Missbrauchs des Verfahrensrechts. Obwohl für diese juristische Institution in beiden Ländern eine gesetzliche Definition eingeführt wurde, sie mit einer Geldbuße belegt wird und dem Gericht ähnliche Verpflichtungen gegenüber den Verfahrensbeteiligten auferlegt werden, ist es in Polen – anders als in Belgien – nicht möglich, im selben Verfahren Schadensersatz wegen Verfahrensmissbrauch durch den Verfahrensgegner geltend zu machen.

Schlüsselwörter: richterliche Leitung, Beweisverfahren, Grundsatz der Verfügbarkeit von Beweismitteln, Grundsatz des rechtlichen Gehörs, Grundsatz/Prinzip der Konzentration der Beweismittel, Verfahrensmissbrauch

GESTION JUDICIAIRE DES PROCÉDURES DE PREUVE DEVANT LE TRIBUNAL DE PREMIÈRE INSTANCE: SYSTÈME POLONAIS – SYSTÈME BELGE

Résumé

L'article compare certains aspects de la gestion judiciaire des procédures de preuve devant le tribunal de première instance dans le système de droit procédural polonais et belge. L'étude examine la question d'assurer par le juge une gestion efficace de la procédure de preuve, qui est l'un des principes directeurs de la procédure civile dans les deux systèmes discutés. Le rôle de premier plan du tribunal dans la conduite de la procédure de preuve se manifeste dans le contrôle de l'exactitude des preuves présentées par les parties, sa vérification en termes de recevabilité et d'utilité, dans l'interprétation et l'évaluation des preuves présentées, et enfin – dans la possibilité d'entreprendre des actions d'office à cet égard. Tant dans la procédure civile polonaise que belge, les parties sont tenues de présenter des preuves, mais c'est le tribunal, en tant qu'administrateur de la procédure de preuve, qui assure en même temps le respect des principes de disponibilité, contradictoire et de concentration des preuves dans la procédure civile. La possibilité d'admettre d'office des preuves, prévue dans les deux systèmes juridiques, est soumise à certaines limitations

exprimées directement dans la réglementation du système belge. Dans le système polonais, cependant, l'activité des parties en matière de présentation de preuves est plus formelle. Il existe également des différences fondamentales en ce qui concerne l'abus du droit procédural. Bien que cette institution ait été définie par la loi dans les deux pays, elle est passible d'une amende et impose au tribunal des obligations similaires envers les parties à la procédure, en Pologne – contrairement au système belge – il n'est pas possible de réclamer des dommages et intérêts pour abus de droit procédural par adversaire dans la même procédure.

Mots-clés : gestion judiciaire, procédure de preuve, principe de disponibilité, principe contradictoire, principe de concentration des preuves, abus de droit procédural

DIREZIONE GIUDIZIARIA DEL PROCEDIMENTO PROBATORIO PRESSO IL TRIBUNALE DI PRIMO GRADO: SISTEMA POLACCO – SISTEMA BELGA

Sintesi

L'articolo costituisce un confronto di aspetti scelti della direzione giudiziaria del procedimento probatorio presso il tribunale di primo grado nel regime di diritto procedurale polacco e belga. L'elaborato tocca la questione della garanzia della buona direzione del procedimento probatorio da parte del giudice, che costituisce una delle norme primarie della procedura civile in entrambi i sistemi giuridici descritti. Il ruolo determinante del giudice nella direzione del procedimento probatorio si manifesta nella vigilanza sulla correttezza dei mezzi di prova presentati dalle parti, nella loro verifica sotto l'aspetto dell'ammissibilità e dell'utilità, nell'interpretazione e nella valutazione dei mezzi di prova presentati e infine nella possibilità di intraprendere azioni d'ufficio in tale ambito. Sia nel sistema di procedura civile polacco che in quello belga, l'obbligo di presentare il materiale probatorio grava sulle parti, tuttavia il giudice, in quanto curatore del procedimento probatorio, vigila allo stesso tempo sul rispetto, nel processo civile, del principio dispositivo, del principio del contraddittorio e del principio della concentrazione delle prove. La possibilità, prevista in entrambi i sistemi giuridici, di ammissione di prove d'ufficio, nel sistema belga è sottoposta a certe determinate limitazioni, indicate espressamente nelle norme di legge. Nel sistema polacco invece è stato attribuito un carattere più formalizzato all'azione delle parti nel presentare i mezzi di prova. Differenze essenziali si presentano anche nell'ambito dell'abuso del diritto processuale. Sebbene tale istituto in entrambi i paesi abbia finalmente ricevuto una definizione normativa, è sanzionato con ammenda e impone al giudice obblighi simili nei confronti delle parti del procedimento, in Polonia – a differenza del sistema belga – non è stata prevista la possibilità di rivendicare nello stesso procedimento un risarcimento danni a titolo di abuso del diritto processuale da parte dell'avversario.

Parole chiave: direzione giudiziaria, procedimento probatorio, principio dispositivo, principio del contraddittorio, principio della concentrazione delle prove, abuso del diritto processuale

Cytuj jako: Manowska M., *Judicial management of evidence hearing before a court of first instance: Polish system vs Belgian system [Sędziowskie kierownictwo postępowaniem dowodowym przed sądem pierwszej instancji: system polski – system belgijski]*, „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 17–48. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.35/m.manowska

Cite as: Manowska, M. (2020) 'Judicial management of evidence hearing before a court of first instance: Polish system vs Belgian system'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 17–48. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.35/m.manowska

ZAKAZ EKSCESYWNEGO FORMALIZMU A PRAKTYKA SĄDOWA – UWAGI NA TLE ORZECZEŃ POLSKICH SĄDÓW W SPRAWACH CYWILNYCH W ŚWIETLE ART. 6 EKPC

ANETA ŁAZARSKA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.36/a.lazarska

1. WSTĘP

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na to, że gwarantowane w art. 6 EKPC prawo do rzetelnego procesu realizowane jest przez prawidłowe stosowanie zasady formalizmu oraz zachowanie przez sąd reguł *fair play* i uczciwego, lojalnego działania. Tymczasem w polskiej praktyce sądowej ta kwestia nie jest traktowana z należytą powagą. O tym, że nadal występują w Polsce w tej materii problemy, świadczą niedawne orzeczenia ETPCz w sprawach polskich *Parol przeciwko Polsce* z dnia 11 października 2018 r., *Adamkowski przeciwko Polsce* z 28 marca 2019 r.¹ W obu tych sprawach Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na nieproporcjonalne ograniczenie dostępu do sądu². Orzeczenia te obrazują też nieprawidłową praktykę sądową w zakresie stosowania przepisów ustanawiających wymagania formalne. Prawdą jest, że stanowisko sądów polskich nie jest odosobnione, czego wyrazem są choćby i inne sprawy,

---

* dr hab., prof. Uczelni Łazarskiego, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego, Wydziału Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego, Sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie, e-mail: aneta.lazarska@wp.pl, ORCID: 0000-0001-8802-8160

¹ Wyrok ETPCz *Adamkowski przeciwko Polsce* z 28 marca 2019 r. skarga (57814/12), wyrok ETPCz z 11 października 2018r. w sprawie *Parol przeciwko Polsce* (skarga nr 65379/13), <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

² W sprawie *Borkowski przeciwko Polsce* (skarga nr 67743/17) wskazywano na naruszenie art. 6 Konwencji i w analogicznych okolicznościach, jak w sprawie *Parol przeciwko Polsce*. Rząd zaproponował w ramach zadośćuczynienia kwotę 3000 euro, Trybunał w dniu 5 grudnia 2019 r. zaakceptował tę decyzję rządu i skreślił sprawę z listy skarg, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

które w ostatnim czasie trafiają przed oblicze Trybunału³. Kwestia ta nabiera szczególnego znaczenia wtedy, gdy skutek wadliwej praktyki sądów strona postępowania jest pozbawiana prawa do sądu na poziomie pierwszej lub drugiej instancji, jak miało to miejsce we wspomnianych sprawach. Dlatego tak ważny jest standard obowiązków informacyjnych sądów co do formy czynności procesowych, ale i one, nawet gdy zostały wykonane prawidłowo, nie mogą stanowić jedyne uzasadnienia do rozliczania stron z realizacji tych form, jeżeli miałyby to skutkować pozbawieniem ich prawa do sądu.

2. PRAWO DO RZETELNEGO PROCESU (ART. 6 EKPC)

Prawo do rzetelnego procesu jest prawem każdego człowieka, metaklauzulą, zasadą zasad i gwarancją sprawiedliwości. Zgodnie z art. 6 ust. 1 EKPC, każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzyganiu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. Poszczególne elementy tego prawa, takie jak dostęp do sądu, definicja i cechy sądu, gwarancje wysłuchania czy rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, są przedmiotem już bardzo obszernego orzecznictwa i literatury⁴.

Gwarancje dostępu do sądu należy obecnie postrzegać w korelacji z art. 6 ust. 1 EKPC, który zapewnia każdemu prawo przedstawienia sądowi do rozstrzygnięcia wszelkich roszczeń dotyczących „praw i obowiązków cywilnych” lub każdego oskarżenia w sprawie karnej. Wynika z niego „prawo do sądu”, którego jednym z aspektów jest możliwość dostępu do sądu⁵. W świetle orzecznictwa organów strasburskich, w koncepcji prawa do rzetelnego procesu sądowego wywodzonej z art. 6 EKPC mieści się także, choć niewyrażone *expressis verbis*, prawo do sądu. Byłoby bowiem niepojęte, jak podkreślił Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyroku z dnia 21 lutego 1975 r., gdyby art. 6 ust. 1 EKPC opisywał gwarancje procesowe przyznane stronom sporu, a nie chronił w pierwszym rzędzie tego, co sprawia, że można z tych gwarancji korzystać, czyli dostępu do sądu⁶. Zasada, że musi istnieć możliwość przedłożenia przed sąd roszczenia cywilnego, jest uznawana za podstawową zasadę prawa, w świetle

---

³ Inna podobna sprawa *Karakutsya przeciwko Ukrainie*, nr 18986/06, §§ 53–54, 16 lutego 2017 r., <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

⁴ C.A. Miller, *The Forest of Due Process of Law. The American Constitutional Tradition*, w: J.R. Pennock, J.W. Chapman (red.), *Due Process*, New York 1977, s. 8–12; D. Dörr, *Faires Verfahren*, Kehl am Rhein–Straßburg 1984, s. 7; J.I.H. Jacob, *The Fabric of English Civil Justice*, London 1987, s. 5–6; K.H. Schwab, P. Gottwald, *Verfassung und Zivilprozessrecht*, Bielefeld 1984, s. 61–62; L.H. Leigh, *The Right to a Fair Trial and the European Convention on Human Rights*, w: D. Weissbrodt, R. Wolfrum (red.), *The Right to a Fair Trial*, Berlin 1998, s. 650; J.A. Frowein, W. Peukert, *Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK – Kommentar*, Kehl am Rhein 2009, s. 189.

⁵ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009, s. 404.

⁶ L.H. Leigh, *The Right to a Fair Trial...*, op. cit., s. 649.

której należy interpretować postanowienia art. 6 EKPC⁷. Skuteczna realizacja prawa dostępu do sądu jest warunkiem wstępnym i koniecznym poszanowania uprawnień składających się na prawo do rzetelnego procesu. Stanowi ono jeden z najważniejszych elementów składowych prawa do rzetelnego procesu sądowego *sensu largo*. Gwarancje *fair trial* byłyby iluzoryczne bez swobodnego dostępu do sądu, i na odwrót; trudno uznać za rzetelne postępowanie, które co prawda wypełniałoby wymagania wynikające z postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, lecz nie byłoby dostępne dla każdego⁸.

Konwencja gwarantuje nie tylko sam dostęp do sądu, ale przede wszystkim prawo do uzyskania efektywnej ochrony⁹. Dlatego też szczególne znaczenie w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności przywiązuje się do zakończenia procesu w odpowiednim terminie¹⁰ oraz zakazu przesadnego formalizmu. W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wskazuje się, że art. 6 ust. 1 EKPC gwarantuje prawo do skutecznej, efektywnej i rzetelnej ochrony prawnej. Chodzi przy tym nie tylko o wynik danego postępowania, lecz gwarancję rzetelnego przebiegu postępowania. U podstaw prawa do rzetelnego procesu jest jednak założenie, że to przede wszystkim zachowanie gwarancji procesowych doprowadzi w ostateczności do wydania sprawiedliwego orzeczenia. Prawo to jest jednocześnie jednym z najbardziej kruchych instrumentów, zaś jego podważenie może w konsekwencji unicestwić ochronę innych praw zapisanych w Konwencji.

Jednym z aspektów rzetelnego procesu jest zakaz przesadnego formalizmu jak i zakaz zbyt dużej elastyczności. Przesadny formalizm stanowi realne zagrożenie dla rzetelnego procesu oraz dostępu do sądu w rozumieniu art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹¹. Gwarantem rzetelnego procesu jest sąd. Jego rolą jest z jednej strony wyważenie i zachowanie proporcji pomiędzy wartościami, jakimi są pewność i przewidywalność prawa, a z drugiej – zagwarantowanie efektywności prawa materialnego.

3. CEL PRZEPISÓW USTANAWIAJĄCYCH WYMAGANIA FORMALNE

Formalizm jest wpisany w istotę każdego prawa proceduralnego. Proces cywilny nie ma racji bytu bez formalizmu, który gwarantuje, iż postępowanie sądowe jest pojedynkiem stron ściśle uregulowanym, zaopatrzone w niezbędne gwarancje

⁷ Wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1975 r. w sprawie 4451/70 *Golder v. Wielka Brytania*, LEX nr 80789, § 35, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

⁸ C. Nowak, w: A. Błachnio-Parzych, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, C. Nowak, P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, Warszawa 2009, s. 135.

⁹ Wyrok ETPCz z dnia 4 lipca 2006 r. *Rylski v. Polska* (skarga nr 24706/02), LEX nr 187204; M.E. Villiger, *Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK)*, Zürich 1993, s. 275–286; A. Haefliger, F. Schürmann, *Die Europäische Menschenrechtskonvention und die Schweiz*, Bern 1999, s. 179 i n.

¹⁰ T. Rauscher, w: *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, red. T. Rauscher, P. Wax, J. Wenzel, München 2008, s. 39.

¹¹ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 211–212.

procesowe, w którym dopuszczalne jest używanie tylko dozwolonych środków walki. Pojedynek odbywa się w ściśle określonym porządku, a strony mają prawo walczyć tylko bronią wymienioną w inwentarzu prawa¹². Formalizm procesowy¹³ jest zaś właściwością (cechą) każdej działalności ludzkiej prawnie zorganizowanej, polegającą na konieczności przestrzegania określonych wymagań stawianych poszczególnym elementom (przejawom) tej działalności¹⁴.

Z formalizmu procesowego wynika obowiązek stron dokonywania wszystkich czynności w postępowaniu sądowym w formie narzuconej i określonej przez prawo w oznaczonym miejscu i czasie oraz ścisłej, deklaratywnej, formalnej wykładni przepisów prawa procesowego. Formalizm ten stanowi warunek rządów prawa, a ściśle stosowanie ustanowionych norm procesowych jest podstawowym elementem sprawiedliwości proceduralnej¹⁵. Nie ulega wątpliwości, że brak określonych reguł formalnych w dziedzinie, jaką jest prawo procesowe, utrudnia realizację sądowej ochrony. Formalizm w wersji umiarkowanej wprowadza określony ład i porządek, które ułatwiają procedowanie i zapobiegają nadużywaniu praw procesowych; służy on pewności i przewidywalności prawa.

4. STANDARD ETPCZ ODNOŚNIE DO WYMAGAŃ FORMALNYCH

Europejski Trybunał Praw Człowieka postrzega przepisy dotyczące wymagań formalnych przez pryzmat ich gwarancyjnej funkcji. Przepisy dotyczące formalności związanych z wniesieniem odwołania mają na celu zapewnienie właściwego zarządzania wymiarem sprawiedliwości, a w szczególności poszanowanie zasady pewności prawa. Zainteresowane strony powinny móc oczekiwać egzekwowania przepisów prawa¹⁶.

W orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka można odnaleźć wiele orzeczeń, które wytyczają standardy rzetelnego postępowania i zakazują nadmiernego formalizmu¹⁷. Ekscesywny formalizm może odnosić się do szczególnie rygorystycznej interpretacji terminów procesowych, reguł procesowych czy reguł dowodowych, przez co może prowadzić do zamknięcia dostępu do sądu.

Z orzecznictwa Trybunału da się wywieść zakaz stosowania przez sądy przesadnego formalizmu i nadmiernej elastyczności. Obowiązuje w tym zakre-

¹² E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1930, s. 80.

¹³ *Ibidem*, s. 81; S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 100.

¹⁴ S. Cieślak, *Formalizm postępowania...*, op. cit., s. 100.

¹⁵ J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach...*, op. cit., s. 1032.

¹⁶ Wyroki ETPCz z 26 lipca 2007 r., *Walchli przeciwko Francji*, nr 35787/03, § 29, z 20 marca 2008 r., *Aloanos i inni przeciwko Grecji*, nr 38731/05, § 25, oraz z 8 grudnia 2016 r *Frida, LLC przeciwko Ukrainie*, nr 24003/07, § 33, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

¹⁷ Wyroki ETPCz z 16 lutego 2017 r sprawa *Karakutsya przeciwko Ukrainie*, nr 18986/06, §§ 53–54. Wyrok ETPCz z 15 grudnia 2011 r., *Poirot przeciwko Francji*, nr 29938/07, par. 46, wyrok ETPCz z 19 lutego 1998 r., *Edificaciones March Gallego S.A. przeciwko Hiszpanii*, § 34, wyrok ETPCz. z 16 listopada 2000r. *Sotiris and Nikos Kouras ATTEE przeciwko Grecji*, nr 39442/98, par. 22, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

się w zasadzie utrwalona linia orzecznicza. Na gruncie chociażby postępowania odwoławczego Trybunał akcentuje, że prawo do złożenia odwołania oczywiście podlega warunkom prawnym, sądy muszą, stosując przepisy proceduralne, unikać zarówno nadmiaru formalizmu, który mógłby podważyć rzetelność postępowania, jak i nadmiernej elastyczności, która prowadziłaby do zniesienia wymogów proceduralnych ustanowionych przez prawo¹⁸.

5. ORZECZNICTWO ETPCZ W SPRAWACH POLSKICH W KONTEKŚCIE PRZESADNEGO FORMALIZMU PROCESOWEGO

Problematyka przesadnego formalizmu może być analizowana w dwóch płaszczyznach: w zakresie samych unormowań wymagań formalnych oraz samego stosowania przepisów dotyczących wymagań formalnych. W sprawach *Parol przeciwko Polsce* i *Adamkowski przeciwko Polsce*¹⁹ Trybunał nie dopatrył się, aby same wymagania dotyczące pism procesowych były nadmiernie rygorystyczne, a chodziło w tych sprawach o złożenie odpisu apelacji przez apelującego.

Obowiązek składania przez strony odpisów pism procesowych w toku postępowania sądowego dla przeciwników jest akceptowanym wymaganiem formalnym. Jego źródłem w Kodeksie postępowania cywilnego jest art. 128 § 1 k.p.c., zgodnie z którym do pisma procesowego należy dołączyć jego odpisy i odpisy załączników dla doręczenia ich uczestniczącym w sprawie osobom. Przepis ten ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym, czyli tak samo przed sądem pierwszej, jak i drugiej instancji (art. 368 § 1 k.p.c.). Inną rzeczą jest jednak pouczenie stron o takich wymaganiach formalnych.

Stany faktyczne w obu tych sprawach były zbieżne, a problem dotyczył tego, że pouczenie co do terminu i sposobu wniesienia apelacji – udzielone pozwanemu, który nie miał zawodowego pełnomocnika – nie zawierało informacji, że należy ją złożyć w dwóch odpisach. Ponadto skarżących nie poinformowano o obowiązku przesyłania wszystkich pism procesowych do sądu w dwóch odpisach. Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji z uwagi na nieproporcjonalne ograniczenie dostępu do sądu. Zdaniem Trybunału wymóg, by skarżący przedstawił apelację wraz z odpisem dla drugiej strony, opierający się na art. 368 § 1 k.p.c. w połączeniu z art. 128 § 1 k.p.c., sam w sobie nie jest nadmiernie rygorystyczny czy formalny. Wymóg ten ma na celu właściwą organizację wymiaru sprawiedli-

¹⁸ Wyroki ETPCz z 26 lipca 2007 r., *Walchli przeciwko Francji*, nr 35787/03, § 29, wyrok ETPCz z 20 marca 2008 r., *Alvanos i inni przeciwko Grecji*, nr 38731/05, § 25, oraz wyrok ETPCz z 8 grudnia 2016 r. *Frida, LLC przeciwko Ukrainie*, nr 24003/07, § 33, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

¹⁹ Wyrok ETPCz *Adamkowski przeciwko Polsce* z 28 marca 2019 r. skarga (57814/12), wyrok ETPCz z 11 października 2018 r. w sprawie *Parol przeciwko Polsce* (skarga nr 65379/13), <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

wości, ponieważ służy powiadomieniu strony przeciwnej o odwołaniu, aby ułatwić udział tej strony w postępowaniu apelacyjnym.

W obu tych sprawach jednak odrzucono apelację skarżącego *de facto* z powodu braku jej odpisu. Sądy powinny uwzględnić, że skarżący przebywali w zakładzie karnym i nie mieli pełnomocnika. W sytuacji pozbawienia wolności nie byli oni w stanie samodzielnie udać się do sądu, aby sporządzić kopie pisma. Sąd dysponował oryginałem apelacji, zaś sporządzenie odpisu polega wyłącznie na wykonaniu kopii. Procedowanie sądów w tej sprawie było więc skrajnie formalistyczne. Skarżący bowiem zwrócili się do sądu o sporządzenie i przesłanie kopii własnej apelacji. Sąd nie uwzględnił tego wniosku. Gdyby jednak wniosek ten uwzględnił i wysłał kopie, to biorąc pod uwagę uwarunkowania doręczenia, jest raczej mało prawdopodobne, aby skarżący dochowali terminu 7 dni na uzupełnienie braków formalnych apelacji. Tak czy inaczej, ich apelacja byłaby odrzucona.

6. OBOWIĄZKI SĄDU ZWIĄZANE Z UDZIELANIEM STRONOM STOSOWNYCH POUCZEŃ PROCESOWYCH

Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie *Adamowski przeciwko Polsce i Parol przeciwko Polsce* zwrócił uwagę na nieprawidłowe działanie sądów krajowych przy udzielaniu pouczeń procesowych. Pouczenia procesowe nie mogą być stosowane w sposób rutynowy mechaniczny i bezrefleksyjny. Ich celem jest ułatwienie dostępu do sądu dla osób niezorientowanych w kwestiach prawnych.

Kodeks postępowania cywilnego w stosunku do strony niereprezentowanej przez fachowego pełnomocnika przewiduje czasem bardziej ogólne (art. 5 k.p.c.), a czasem szczególnie powinności sądu udzielenia jej niezbędnych pouczeń niekiedy sąd to obowiązki sądu (np. art. 327 § 2, art. 331 § 2 k.p.c.).

Co do zasady obowiązki sądu związane z pouczeniami procesowymi istniały także w okresie PRL-u, ale po 1989 r. faktycznie jednak obowiązki pouczeń znacząco zawężono²⁰. Zniesiono obowiązek sądu udzielenia pouczeń i zastąpiono go powinnością mieszczącą się w sferze władzy dyskrecjonalnej sądu co do tego, czy stronie udzielić pouczeń i w jakim zakresie. Pouczenia procesowe ograniczono do podejmowanych przez strony czynności procesowych i ich zakres został ograniczony tylko do pouczeń niezbędnych w danej sytuacji procesowej. Zgodnie z art. 5 k.p.c., w brzmieniu obowiązującym do 6 listopada 2019 r.²¹ w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata lub radcy prawnego niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych.

---

²⁰ A. Łazarska, *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2012, s. 126 i n.

²¹ Z dniem 7 listopada 2019r. art. 5 k.p.c. i art. 327 k.p.c. zostały zmienione na mocy Ustawy o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 6 sierpnia 2019 r., poz. 1469.

Zakres i potrzebę pouczeń procesowych znacząco więc ograniczono, a w orzecznictwie i doktrynie ukształtował się standard, aby pouczeń udzielać tylko wtedy, gdy w procesie czynności podejmuje osoba nieporadna lub niemająca dostatecznej znajomości prawa²² i tylko co do niezbędnych czynności procesowych. Pouczenia te w poprzednim okresie, ale też po 1989 r. nigdy nie nabrały bardziej „przyjaznej”, w sensie zrozumiałej formy, mimo coraz częściej zgłaszanych postulatów budowy przyjaznej komunikacji sądowej²³. Ustawodawca nakłada na sądy zazwyczaj obowiązek pouczenia „o treści” określonych przepisów i sądy, literalnie odczytując ten obowiązek, przesyłają stronom wyciągi z Kodeksu postępowania cywilnego stosownych, nierzadko wyjętych z kontekstu przepisów. Nie stosowano nigdy formularzy pouczeń, a z uwagi na obciążenie sądów precyzyjne pouczenie zastąpiono wysłaniem pisma, które stanowi skan wybranych artykułów z kodeksu do strony. Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie precyzowały bowiem formy, w jakiej pouczenie ma nastąpić. Nie wymagały także, aby pouczenie było zrozumiałe. W rezultacie sądy nie starają się nawet w sposób przystępny, poprzez schematy czy formularze, objaśnić, jak wnieść odwołanie. Nie ulega natomiast wątpliwości, że przepisy Kodeksu postępowania cywilnego są niejednokrotnie skomplikowane i podanie samych przepisów, choćby poprzez samą terminologię jako sposób pouczenia, być może jest zrozumiałe dla prawnika, ale już niekoniecznie dla „laika”.

Inaczej nieco problematykę pouczeń postrzega ustawodawca na gruncie Kodeksu postępowania administracyjnego. W przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego też jednak nie ma dokładnej treści pouczenia w sprawie wnieśienia odwołania od decyzji administracyjnej (art. 107 k.p.a.). Niemniej gwarancje ochrony strony ustanawia art. 112 k.p.a., zgodnie z którym błędne pouczenie nie może szkodzić stronie, która zastosowała się do takiego pouczenia. Regulacja ta jest konsekwencją przyjętego obowiązku wynikającego z art. 9 k.p.a., zgodnie z którym organy administracji publicznej mają obowiązek należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na ustalenie ich praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania administracyjnego, a ponadto czuwają nad tym, aby strony i inne osoby uczestniczące w postępowaniu nie poniosły szkody z powodu niezajomości prawa, udzielając im w tym celu niezbędnych wyjaśnień i wskazówek²⁴.

²² T. Ereciński, *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. 1, Warszawa 2006, s. 92.

²³ W. Świerczyńska-Głownia, *Komunikowanie z perspektywy sali sądowej*, Kraków 2019, s. 185 i n.; J. Gwizdak, *Dlaczego media nie rozumieją sądów, a sądy nie rozumieją mediów?*, 15.10.2016, <https://wszystkoonajwazniejsze.pl/jaroslaw-gwizdak-dlaczego-media-nie-rozumieja-sadow-a-sady-nie-rozumieja-mediow/> (dostęp: 26.09.2020).

²⁴ Wyrok NSA z 29.01.2008 r. (II OSK 211/07, Legalis): strona, zgodnie z art. 112 k.p.a., nie może ponosić negatywnych skutków błędnego pouczenia, które jest integralną częścią decyzji administracyjnej, m.in. z tego powodu, iż na gruncie prawa administracyjnego nie można przyjmować fikcji powszechnej znajomości prawa, a tym samym bezwzględnie stosować zasady *ignorantia iuris nocet*. Trzeba też zauważyć, że art. 112 k.p.a. odgrywa istotną rolę w realizacji zasady ogólnej ochrony zaufania uczestników postępowania do organów władzy publicznej (art. 8 k.p.a.).

Rozbudowane zaś na gruncie procesu karnego pouczenia są określone wzorami według Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości²⁵. Zgodnie zaś z art. 16 § 1 k.p.k., jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciążyących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie mogą wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

W kontekście obu analizowanych spraw obowiązku informacyjnego sąd nie dopełnił, gdyż w momencie, w którym doręczał skarżącemu odpis wyroku z uzasadnieniem, nie poinformował go o konieczności złożenia odpowiedniej liczby odpisów apelacji (pouczenie nie było więc pełne). Sąd miał w tym wypadku obowiązek udzielenia pouczenia, gdyż zgodnie z art. 327 § 2 k.p.c. stronie działającej bez adwokata, radcy prawnego lub rzecznika patentowego, która na skutek pozbawienia wolności była nieobecna przy ogłoszeniu wyroku, sąd z urzędu w ciągu tygodnia od dnia ogłoszenia wyroku doręcza odpis jego sentencji z pouczeniem o terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia. Pouczenie to dotyczy więc stosunkowo rzadkiej sytuacji, kiedy strona jest pozbawiona wolności i jest nieobecna podczas ogłoszenia orzeczenia. Zasadniczo bowiem jeśli strona jest obecna podczas ogłoszenia i nie ma zawodowego pełnomocnika, to sąd udziela jej ustnie takich pouczeń (art. 327 § 1 k.p.c.). W innej zaś szczególnej sytuacji, gdy sąd wydaje wyrok na posiedzeniu niejawnym, to doręczając go z urzędu stronom, poucza także stronę niereprezentowaną przez zawodowego pełnomocnika o sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia (art. 331§ 3 k.p.c.).

W omawianych sprawach miał więc zastosowanie art. 327 § 2 k.p.c. Sąd poinformował jedynie standardowo o rodzaju środka zaskarżenia i terminie jego wniesienia, ale nie pouczył konkretnie, że należy złożyć odpis apelacji. Dodatkowo sąd odmówił skarżącemu ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Trafnie wywiódł Trybunał, że skarżący miał prawo działać w zaufaniu do sądu i opierać się głównie na informacjach dostarczonych przez sądy krajowe w sprawie reguł postępowania, których należy przestrzegać. Jednocześnie choć pouczenie było niepełne sąd wyciągnął z uchybień formalnych negatywne konsekwencje dla skarżących.

W innej natomiast sprawie, *Kunert przeciwko Polsce*²⁶, Europejski Trybunał Praw Człowieka odmiennie – nie dopatrywał się naruszenia przywołanego przepisu Konwencji, ponieważ skarżący w toku postępowania został poinformowany przez sąd o konieczności składania wszystkich pism procesowych w dwóch odpisach. Takie pouczenie wystarczyło, aby uznać, że nie doszło do naruszenia art. 6 Konwencji. Innymi słowy, jeśli sąd zachował większą precyzję co do pouczenia o tym, jak konkretnie należy złożyć pismo procesowe, co do niego dołączyć, w ilu egzemplarzach, odpisach, załącznikach itd., to było to wystarczające dla przyjęcia, że art. 6 Konwencji nie został jednak naruszony.

---

²⁵ Przykładowo Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 kwietnia 2016 r. w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2016 r., poz. 512), czy w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2016 r., poz. 514).

²⁶ Wyrok ETPC z 4 kwietnia 2019 r. *Kunert przeciwko Polsce*, skarga nr 8981/14.

7. FORMALIZM PROCESOWY A OBOWIĄZEK STARANNEGO DZIAŁANIA SAMEJ STRONY

Formalizm procesowy wyklucza arbitralność i dowolność. W orzecznictwie Trybunału podkreśla się, że strona powinna zachować szczególną staranność i podjąć aktywne działania w celu obrony swych praw²⁷. W procesie cywilnym, podobnie jak na gruncie prawa materialnego, strony powinny wykazać się należytą dbałością o swoją sprawę, jako że prawo napisane jest dla czuwających, a opieszali, niedbali i niezaradni muszą ponieść skutki swego niedbalstwa²⁸. W prawie cywilnym od czasów prawa rzymskiego znana jest zasada *vigilantibus iura scripta sunt*, zgodnie z którą: „prawo cywilne pisane jest dla starannych i czujnych”, czy też *iura vigilantibus non dormientibus prosunt* oznaczająca, że „prawa służą osobom starannym, a nie drzemającym, zaniedbującym”²⁹.

W sprawie *Parol przeciwko Polsce* Trybunał rozważał również, jaki należy zastosować w tej sprawie miernik starannego działania wobec skarżącego, dodajmy: pozbawionego wolności, albowiem rząd argumentował, że skarżący wiedział, ile odpisów powinien złożyć, skoro składał już pozew (czyli pierwsze pismo procesowe). Zdaniem Trybunału, nie można wnioskować, że skarżący wiedział o wymogu wniesienia apelacji wraz z odpisem. Nie można też wyciągać z tego faktu niekorzystnych konsekwencji dla skarżącego, skoro w istocie mamy do czynienia z nieprzestrzeganiem obowiązku prawnego nałożonego na organ sądowy zgodnie z art. 327 § 2 k.p.c., czyli omówionych już obowiązków udzielania pouczeń co do sposobu zaskarżenia udzielanych osobie pozbawionej wolności, której sąd dorecza odpis wyroku. Ponadto Trybunał zaakcentował też, że w tym przypadku skarżący jest osobą wymagającą szczególnego traktowania z uwagi na fakt, iż jest osobą pozbawioną wolności. Ponadto skarżący starał się zastosować do wskazań Sądu Okręgowego. Ponieważ nie posiadał kopii złożonej apelacji, zwrócił się do tego sądu o przesłanie mu kopii apelacji na jego koszt w celu wywiązania się z obowiązku usunięcia braków formalnych. Ponieważ wniosek ten nie został rozpoznany, skarżący zastosował się do zobowiązania sądu, sporządzając własnoręcznie kopię apelacji. Tymczasem kopia apelacji nie była identyczna ze złożoną apelacją – skarżący odtwarzał ją z pamięci i tego sąd nie zaakceptował.

8. ZACHOWANIE PRZEZ SĄD REGUŁ FAIR TRIAL

Nie ulega wątpliwości, że z art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wynikają gwarancje rzetelnego procesu, którego częścią jest postępowanie sądu z poszanowaniem reguł *fair play* i dobrych obyczajów. Z prawa

²⁷ Decyzja ETPCz z 4 października 2001r. *Teuschler v. Niemcy* (dec.), nr 47636/99, wyrok z 10 lutego 2005 r., *Sukhorubchenko v. Rosja*, nr 69315/01, § 48, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

²⁸ M. Sawczuk, *Problem aktywności stron („vigilantibus iura scripta sunt”) w postępowaniu cywilnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1974, z. 1, s. 115–127.

²⁹ W. Wołodkiewicz (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986, s. 155.

do rzetelnego postępowania wynika obowiązek sądu, aby tak prowadzić postępowanie, jak mogą tego oczekiwać i przewidywać to strony. Oznacza to, że sam sąd nie powinien podejmować działań wewnętrznie sprzecznych, zaskakiwać ich, jak też nie może ze swoich błędów lub przypisanych mu zaniedbań wywodzić negatywnych skutków dla uczestników procesu. Niedopuszczalne jest przerzucanie na strony odpowiedzialności za wadliwe działanie samego sądu.

Zasada lojalnego działania sądu nie jest jednak wyrażona w żadnym przepisie Kodeksu postępowania cywilnego, gdyż art. 3 k.p.c. i art. 4 (1) k.p.c. obliguje strony do uczciwego działania i zakazuje nadużywania przez nie praw procesowych³⁰. Kodeks postępowania cywilnego zaś ma swoje korzenie w regulacji z 1964 r. obowiązującej od okresu PRL-u. Utrwalone są w nim mechanizmy władczego działania sądu, brak natomiast dobrej praktyki budowy partnerskiej relacji opartej na zasadzie zaufania. Nie ulega jednak wątpliwości, że nie tylko strony mają obowiązek uczciwego działania, ale i sam sąd, a podstawą normatywną takiego nakazu jest wprost sam art. 45 ust. 1 Konstytucji³¹.

W sprawie Parol Trybunał stwierdził, że w szczególnych okolicznościach skarżący – przesyłając do Sądu Okręgowego ręcznie sporządzone pismo, które uznał za spełniające wymogi, aby uznać je za odpis złożonej apelacji – zachował zwykle wymaganą od strony postępowania cywilnego staranność. Co więcej, można uznać, że to w istocie Sąd nie zastosował wymaganej lojalności procesowej; odmawiając skarżącemu nadesłania kopii jego pisma, sąd w istocie uniemożliwił mu wykonanie nałożonego obowiązku. Zgodnie z art. 9 § 1 k.p.c., skarżący miał prawo wglądu w akta oraz prawo do otrzymywania odpisów, kopii i wyciągów z akt sprawy.

W rezultacie trafna jest konkluzja, że w okolicznościach tej sprawy nastąpił cały ciąg zdarzeń ze strony sądów, których skutkiem było zamknięcie skarżącemu drogi do sądu. W ostateczności bowiem sąd pierwszej instancji uznał apelację za niedopuszczalną, ponieważ kopia odwołania nie była identyczna z oryginałem odwołania złożonego przez skarżącego. Sprawa skarżącego nie została więc merytorycznie rozpatrzona, lecz odrzucona z przyczyn formalnych. Decyzja ta, potwierdzona następnie w drugiej instancji, uniemożliwiła skarżącemu wszczęcie postępowania co do istoty sprawy przed sądem odwoławczym.

9. PROPORCJONALNOŚĆ

W orzecznictwie ETPCz zwraca uwagę na konieczność zapewnienia skutecznego środka odwoławczego. Według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, prawo do sądu nie ma absolutnego charakteru. Może ono podlegać ograniczeniom ze strony państw członkowskich, które dysponują marginesem uznania. Ograniczenia te nie mogą jednak utrudniać dostępu do sądu w taki sposób, że naruszają przez to samą istotę tego prawa. Ograniczenia muszą być proporcjonalne i nie mogą

³⁰ M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 1 i n.

³¹ A. Łazarska, *Zaufanie jako kategoria prawa w procesie cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 2, s. 25.

naruszać zasady pewności prawa³². Ponadto są one dopuszczalne, jeżeli realizują uprawniony cel i istnieje właściwa proporcja między użytymi środkami a tym celem. Jeśli wewnętrzny porządek gwarantuje określony środek, np. możliwość wytoczenia powództwa, muszą obowiązywać podstawowe gwarancje określone przez art. 6 EKPC³³.

Efektywna ochrona prawna najczęściej jest utożsamiana z zapewnieniem rzeczywistego dostępu do sądu. Prawo do sądu nie może być bowiem tylko formalne, lecz musi być faktycznie gwarantowane³⁴. Efektywność ochrony sądowej oznacza gwarancje rzeczywistej, a nie tylko pozornej czy abstrakcyjnej ochrony. Dostęp do sądu oznaczać powinien nie tylko samą dostępność drogi sądowej, lecz faktyczną możliwość dochodzenia swych praw na drodze sądowej³⁵. Z orzecznictwa ETPCz wynika więc z jednej strony nałożony na sądy obowiązek, aby dokonać wyważenia wartości i zachować wymagania formalne, a z drugiej – nie zamykać nikomu drogi do sądu, czyli zachować odpowiednią proporcję, jeśli chodzi o dostęp do sądu³⁶. Dokonując wykładni przepisów procesowych, sądy powinny każdorazowo ważyć skutki swoich decyzji i brać pod uwagę etap postępowania i zapewnienie prawa do sądu.

Podejmując decyzje motywowane prawem formalnym, sądy powinny mieć na uwadze, czy w istocie nie następuje zamknięcie dostępu do sądu. Co więcej, ograniczenia te są zgodne z art. 6 ust. 1 Konwencji tylko wtedy, gdy dążą do zgodnego z prawem celu i jeżeli istnieje rozsądny stosunek proporcjonalności między zastosowanymi środkami a zamierzonym celem³⁷. Dokonując ponadto oceny proporcji, trzeba mieć na uwadze, że celem Konwencji jest ochrona praw, które nie są teoretyczne lub iluzoryczne, ale konkretne i skuteczne. Dotyczy to w szczególności gwarancji przewidzianych w art. 6 Konwencji.

W sprawie *Parol i Adamkowski przeciwko Polsce* Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji poprzez zamknięcie dostępu do sądu, albowiem skarżący, na skutek decyzji o odrzuceniu apelacji z przyczyn formalnych, zostali w istocie pozbawieni prawa do skutecznego środka odwoławczego. Apelacja nie została merytorycznie rozpoznana, lecz formalnie odrzucona bez badania podstaw do jej zasadności.

Trybunał trafnie nie dopatrywał się analogii do sprawy *Siwiec przeciwko Polsce* (skarga nr 28095/08)³⁸. Sprawy te różnią zwłaszcza przedmiotem i okolicznościami.

³² Wyrok ETPC z dnia 21 lutego 1975 r. w sprawie 4451/70 *Golder v. Wielka Brytania*, § 35, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

³³ Wyrok ETPC z dnia 2 października 2008 r. w sprawie 72001/01 *Atanasova v. Bułgaria*, LEX nr 457447; M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2008*, Warszawa 2009, s. 137–138.

³⁴ K.H. Schwab, P. Gottwald, *Verfassung und Zivilprozessrecht*, Bielefeld 1984, s. 38–39.

³⁵ H. Miehsler, T. Vogler, w: *Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention*, red. W. Karl, Köln 2009, s. 82.

³⁶ Wyrok ETPCz z 19 lutego 1998 r., *Edificaciones March Gallego S.A. przeciwko Hiszpanii*, § 34, i wyrok ETPCz z 17 stycznia 2012 r. *Stanev przeciwko Bułgarii* [GC], nr 36760/06, § 230, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

³⁷ Wyrok ETPCz z 19 lutego 1998 r., *Edificaciones March Gallego S.A. przeciwko Hiszpanii*, § 34, *Recueil* 1998-I, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

³⁸ Wyrok ETPCz z 3 lipca 2012 r. *Siwiec przeciwko Polsce* (skarga nr 28095/08), <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

W sprawie *Siwiec przeciwko Polsce* Trybunał stwierdził, że surowa interpretacja przez sądy krajowe przepisu art. 128 § 1 k.p.c. sama w sobie nie łamie art. 6 ust. 1 Konwencji, albowiem sprawa została zbadana pod względem merytorycznym przez sądy dwóch instancji, z których każdy posiadał pełną jurysdykcję, także nie powstały wątpliwości w zakresie realizacji prawa dostępu do sądu. Trybunał zauważył ponadto, że w sprawie *Siwiec przeciwko Polsce* skarżący nie zareagował na wezwanie sądu do usunięcia braków formalnych. Wreszcie sprawa *Siwiec przeciwko Polsce* dotyczyła postępowania cywilnego w sprawie gospodarczej, która podlega bardziej rygorystycznym wymogom proceduralnym niż standardowe postępowanie cywilne, a także sąd zajął merytoryczne stanowisko i oddalił wnioski dowodowe powoda.

Druga istotna kwestia to ocena treści odpisu apelacji. Skarżący bowiem, mimo braku reakcji ze strony sądu, podjęli działania w celu odręcznego sporządzenia odpisu apelacji, której treść nie była identyczna zdaniem sądu z treścią złożonej apelacji. Sądy jednak ograniczyły się do ogólnikowego wskazania, że treść odręcznej apelacji była odmienna. Nie dokonały jednak ich merytorycznej analizy, czego *in concreto* ta odmienność dotyczyła, czyli mianowicie szaty graficznej czy zawartości merytorycznej. Tymczasem nie ulega wątpliwości, że sądy powinny dokonać oceny zawartości merytorycznej w myśl zasady *equity looks to the intent, rather than to form*³⁹.

W kontekście choćby tłumaczenia dokumentów z orzecznictwa ETPCz wynika, że prawo do skorzystania z pomocy tłumacza przysługujące oskarżonemu nie obejmuje możliwości żądania tłumaczenia wszystkich dokumentów stanowiących dowód w sprawie lub dokumentów urzędowych z akt sprawy⁴⁰. Oznacza to, że rolą sądu jest wyważenie proporcji formalizmu oraz efektywności postępowania.

W okolicznościach tej sprawy sądy powinny ocenić, na ile odmienność odpisu uniemożliwiałaby drugiej stronie obronę, biorąc pod uwagę, że postępowanie pisemne jest uzupełnione przez ustną rozprawę, gdzie sąd i strony mają możliwość dyskusji i wymiany swoich stanowisk. Okoliczność, że odpis nie był identyczny, nie powinien *a limine* skutkować tak dotkliwą sankcją, jaką jest odrzucenie apelacji i zamknięcie drogi do sądu. Sąd powinien najpierw dokonać analizy tych odmienności w kontekście zagwarantowania drugiej stronie prawa do obrony i z poszanowaniem zachowania zasady równouprawnienia stron. Uchybienia formalne nie powinny prowadzić do unicestwienia praw materialnych.

10. PODSUMOWANIE

Jedną z przyczyn ekscesywnego formalizmu procesowego w polskich sądach jest zbyt duże obciążenie sądów. Z tych przyczyn sądy wybierają najczęściej formalistyczną i najkrótszą drogę do zakończenia postępowania. Wybór drogi „na skróty”

³⁹ J.E. Martin, *Modern Equity*, Hanbury and Martin 1957, s. 48.

⁴⁰ Wyrok ETPCz z 19.12.1989 r., *Kamasinski v. Austria*, <https://www.echr.coe.int> (dostęp: 26.09.2020).

nie może być jednak usprawiedliwiony, szczególnie gdy mamy do czynienia z przesadnym formalizmem i dodatkowo zamknięciem drogi do sądu. Trybunał podkreśla, że formalizm co do zasady jest dopuszczalny jednakże z zachowaniem zasady proporcji.

Po drugie, na przykładzie spraw Parol, Adamkowski, Borkowski przeciwko Polsce ujawniają się wady systemowe w pracy sądów związane z nieprawidłowymi działaniami w zakresie udzielania pouczeń procesowych. Zdarza się, że sądy stosują przepisy odnoszące się do wymagań formalnych w sposób skrajnie rygorystyczny, bezrefleksyjnie, nie biorąc pod uwagę skutków związanych z zamknięciem drogi do sądu. Niektórzy też wymagania formalne traktują jako „gęste sito” do odrzucenia z przyczyn formalnych bardzo wielu spraw, albowiem sędzia od razu po przydzieleniu sprawy poza sprawdzeniem swojej właściwości, jurysdykcji czy prawidłowości przydziału sądowego niejako „poszukuje” wad formalnych. W ten sposób prawo proceduralne, a w zasadzie jego praktyczna aplikacja, przypomina czasem pole minowe lub wilcze doły.

Wydaje się, że maksyma Hipokratesa *primum non nocere* powinna mieć swoje odniesienie nie tylko do lekarzy, ale też do sędziów⁴¹. Prawo procesowe, w tym przepisy o formie, ma być środkiem pomocy tak w urzeczywistnieniu prawa materialnego, jak i w strzeżeniu tych praw. Przepisy o formie procesowej stoją na straży pomiędzy dwiema wartościami, z jednej strony – bezpieczeństwem prawnym, a z drugiej – sprawiedliwością. Stosowanie prawa procesowego nie może jednak wypaczać samej idei rzetelnego procesu i nie powinno być ono wykorzystywane instrumentalnie, w celu pozbycia się spraw i zamknięcia drogi sądowej.

Stosowanie przepisów odnoszących się do formy postępowania nie może prowadzić do niesprawiedliwości. Konieczne jest więc zachowanie właściwej proporcji pomiędzy rodzajem stwierdzonego uchybienia a zastosowaną sankcją. Najmniejsze i nieistotne naruszenie przepisów o formie nie może prowadzić do utraty przez stronę jej praw, dobre prawo nie powinno zostać unicestwione przez niezręczność strony⁴².

Warto wskazać, że na gruncie krajowym jednym ze skutków omawianych orzeczeń były podjęte – na mocy uchwalonej w dniu 4 lipca 2019 r. nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego⁴³ – działania w celu zmiany sposobu udzielania pouczeń. Zmieniony art. 5 k.p.c. upoważnił Ministra Sprawiedliwości do określenia w drodze rozporządzenia wzorów pouczeń, których udzielania na piśmie wymaga Kodeks postępowania cywilnego, przy uwzględnieniu zapewnienia komunikatywności przekazu.

Zmieniono także art. 327 § 4 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, w brzmieniu określonym w Ustawie z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw: „Stronie niezastępowanej przez

⁴¹ J. Esser, *Not und Gefahren des Revisionsrechts*, „Juristenzeitungen” 1969, nr 17, s. 515.

⁴² A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny...*, op. cit., s. 211–212.

⁴³ Ustawa o zmianie ustawy kodeks postępowania cywilnego z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 6 sierpnia 2019 r., poz. 1469.

adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej wraz z wyrokiem, który podlega doręczeniu z urzędu, doręcza się pouczenie o sposobie i terminie zgłoszenia wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem oraz warunkach, sposobie i terminie wniesienia środka zaskarżenia". W myśl zaś dodanego art. 205 (2) k.p.c. wprowadzono rozbudowany katalog pouczeń związanych z doręczeniem pierwszych pism procesowych, m.in. o możliwości rozwiązania sporu w drodze ugody, wydania wyroku zaocznego na posiedzeniu niejawnym czy możliwości ustanowienia pełnomocnika procesowego.

Jak zwykle jednak w tego typu przypadkach dużo ważniejsza od przepisów, formularzy czy druków pouczeń jest prokonwencyjna wykładnia tych przepisów przez sądy, szczególnie w odniesieniu do osób pozbawionych wolności czy niereprezentowanych przez profesjonalnych pełnomocników. Nie są się, w odniesieniu do każdej możliwej sytuacji, zadekretować w Kodeksie postępowania cywilnego szczegółowego pouczenia. Sądy powinny w taki sposób udzielać pouczeń, aby zapewnić stronom rzetelny proces. Nadrzędnymi dyrektywami powinny być tu jednak: zrozumiałość, jasność i transparentność pouczenia oraz zachowanie przez sądy proporcjonalności pomiędzy wymaganiami formalnymi a gwarancją dostępu do sądu.

BIBLIOGRAFIA

- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.
- Dörr D., *Faires Verfahren*, Kehl am Rhein–Straßburg 1984.
- Ereciński T., *Komentarz do Kodeksu postępowania cywilnego*, t. 1, Warszawa 2006.
- Esser J., *Not und Gefahren des Revisionsrechts*, „Juristenzeitungen” 1969, nr 17,
- Frowein J.A., Peukert W., *Europäische Menschenrechtskonvention. EMRK – Kommentar*, Kehl am Rhein 2009.
- Gudowski J., *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro*, w: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005.
- Gwizdak J., *Dlaczego media nie rozumieją sądów, a sądy nie rozumieją mediów?*, 15.10.2016, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/jaroslav-gwizdak-dlaczego-media-nie-rozumieja-sadow-a-sady-nie-rozumieja-mediow/>.
- Haefliger A., Schürmann F., *Die Europäische Menschenrechtskonvention und die Schweiz*, Bern 1999.
- Jacob J.I.H., *The Fabric of English civil justice*, London 1987.
- Leigh L.H., *The Right to a fair Trial and the European Convention on Human Rights*, w: *The Right to a Fair Trial*, red. D. Weissbrodt, R. Wolfrum, Berlin 1998.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Łazarska A., *Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sadem pierwszej instancji*, Warszawa 2012.
- Łazarska A., *Zaufanie jako kategoria prawa w procesie cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 2011, nr 2.

- Miehsler H., Vogler T., w: *Internationaler Kommentar zur Europäischen Menschenrechtskonvention*, red. W. Karl, Köln 2009.
- Miller C.A., *The Forest of Due Process of Law. The American Constitutional Tradition*, w: *Due Process*, red. J.R. Pennock, J.W. Chapman, New York 1977.
- Nowak C., w: A. Błachnio-Parzych, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, C. Nowak, P. Wiliński (red.), *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, Warszawa 2009.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2009.
- Nowicki M.A., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2008*, Warszawa 2009.
- Plebanek M., *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Rauscher T., w: T. Rauscher, P. Wax, J. Wenzel (red.), *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, München 2008.
- Sawczuk M., *Problem aktywności stron („vigilantibus iura scripta sunt”) w postępowaniu cywilnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1974, z. 1.
- Schwab K.H., Gottwald P., *Verfassung und Zivilprozessrecht*, Bielefeld 1984.
- Świerczyńska-Głownia W., *Komunikowanie z perspektywy sali sądowej*, Kraków 2019.
- The European Convention on Human Rights and national case-law*, 2006, <http://www.coe.int/t/dghl/publications/bulletin/hrub71suppl.pdf> (dostęp: 26.09.2020).
- Villiger M.E., *Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK)*, Zürich 1993.
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1930.
- Wołodkiewicz W. (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986.

PROHIBITION OF EXCESSIVE FORMALISM AND JUDICIAL PRACTICE: COMMENTS BASED ON CIVIL CASE LAW OF POLISH COURTS IN THE CONTEXT OF ARTICLE 6 ECHR

Summary

The guarantee of the right to a fair trial (Article 6 ECHR) in the light of the Strasbourg case law implies the need for the court to fulfil all disclosure obligations that have a guarantee significance in terms of the right to a court and the prohibition of excessive formalism. The Strasbourg Court in the ECtHR judgments of 11 October 2018 in the case of *Parol v. Poland*, and of 28 March 2019 in the case of *Adamkowski v. Poland*, on the background of concurrent facts, stated that the rejection by civil courts of appeals of the applicants, persons deprived of liberty, was a manifestation of excessive formalism inadmissible under Article 6 ECHR. This decision was influenced by the fact that the applicants were not duly instructed by the court about the formal requirements related to lodging an appeal. These judgments are a clear signal to the courts that, when applying procedural law, one must make its interpretation friendly in terms of substance and in line with Convention on Human Rights so as not to violate the fair trial guarantee. Perhaps these judgments will become an important contribution to a wider discussion on the interpretation of procedural law and effective judicial protection. The problem lies not only in the law itself, but also in the lack of sufficient guarantees of its pro-Convention interpretation by the courts. Despite the upgrading of court buildings and their adaptation to the needs of clients, a meticulous attachment to the mechanical and routine application of procedural rules often prevails in courts.

Keywords: excessive formalism, fair trial, procedural instructions, obligation of loyalty, obligation of diligence, proportionality, right to a court

ZAKAZ EKSCESYWNEGO FORMALIZMU A PRAKTYKA SĄDOWA – UWAGI NA TLE ORZECZEŃ POLSKICH SĄDÓW W SPRAWACH CYWILNYCH W ŚWIETLE ART. 6 EKPC

Streszczenie

Z gwarancji prawa do rzetelnego procesu (art. 6 EKPC) na tle orzecznictwa strasburskiego wynika konieczność dopełnienia przez sąd wszelkich obowiązków informacyjnych, które mają gwarancyjne znaczenie w aspekcie prawa do sądu, oraz zakaz ekscesywnego formalizmu. Trybunał strasburski w wyrokach ETPCz z 11 października 2018 r. w sprawie *Parol przeciwko Polsce*, z 28 marca 2019 r. w sprawie *Adamkowski przeciwko Polsce* na tle zbieżnego stanu faktycznego stwierdził, że odrzucenie przez sądy cywilne apelacji skarżących, osób pozbawionych wolności, stanowiło przejaw niedopuszczalnego na gruncie art. 6 EKPC nadmiernego formalizmu. Na takim rozstrzygnięciu zaważył fakt, że skarżący nie zostali należycie pouczeni przez sąd o wymogach formalnych związanych z wnoszeniem apelacji. Wyroki te stanowią wyraźny sygnał dla sądów, że stosując prawo procesowe, trzeba dokonywać jego materialnoprzyjaznej, prokonwencyjnej wykładni, aby nie naruszyć gwarancji *fair trial*. Być może orzeczenia te staną się ważnym przyczynkiem do szerszej dyskusji na temat wykładni prawa procesowego oraz efektywnej ochrony sądowej. Problem leży bowiem nie tylko w samym prawie, lecz także w braku dostatecznych gwarancji jego prokonwencyjnej wykładni przez sądy. Mimo unowocześnień budynków sądowych i przystosowania ich dla potrzeb interesantów, w sądach nierzadko dominuje skrupulatne przywiązanie do mechanicznego i rutynowego stosowania przepisów proceduralnych.

Słowa kluczowe: ekscesywny formalizm, rzetelny proces, pouczenia procesowe, obowiązek lojalności, powinność starannego działania, proporcjonalność, prawo do sądu

PROHIBICIÓN DE FORMALISMO EXCESIVO Y LA PRACTICA JUDICIAL – COMENTARIOS DE SENTENCIAS POLACAS EN ASUNTOS CIVILES A LA LUZ DEL ART. 6 CEDH

Resumen

De la garantía al derecho a un proceso equitativo (art. 6 CEDH) desde la perspectiva de la jurisprudencia del TEDH nace la necesidad de cumplir por parte del Tribunal con todas las obligaciones de información que garanticen el derecho a un proceso y la prohíban el formalismo excesivo. El Tribunal de Estrasburgo en sus sentencias de 11 de octubre de 2018 en el caso *Parol contra Polonia*, de 28 de marzo de 2019 en el caso *Adamkowski contra Polonia*, en vista de similares antecedentes de hecho, ha declarado que la desestimación de apelación por parte de los Tribunales civiles, presentada por partes que estaban privadas de libertad, constituye exceso de formalismo inadmisibles conforme con art. 6 CEDH. Las sentencias se basan en el hecho de que los recurrentes no fueron debidamente informados

por el Tribunal sobre los requisitos formales del recurso de apelación. Estas sentencias es una señal evidente para los Tribunales, ya que a la hora de aplicar el derecho procesal hay que interpretarlo de manera pro convencional amigable, para no violar la garantía *fair trial*. Tal vez estas sentencias serán un pretexto importante para la discusión profunda sobre la interpretación de derecho procesal y la tutela efectiva judicial. El problema no está en el derecho en sí, sino en la falta de garantías suficientes de su interpretación pro convencional por los Tribunales. A pesar de la modernización de los edificios judiciales, su adaptación a las necesidades de los ciudadanos, es muy frecuente que se apliquen los preceptos procesales de forma mecánica y rutinaria.

Palabras claves: formalismo excesivo, proceso equitativo, advertencias procesales, obligación de lealtad, deber de actuar con diligencia debida, proporcionalidad, derecho a la tutela judicial

ЗАПРЕЩЕНИЕ ЧРЕЗМЕРНОГО ФОРМАЛИЗМА И СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА: ЗАМЕЧАНИЯ ПО ПОВОДУ РЕШЕНИЙ ПОЛЬСКИХ СУДОВ ПО ГРАЖДАНСКИМ ДЕЛАМ В СВЕТЕ СТ. 6 ЕКПЧ

Аннотация

Основываясь на судебной практике ЕСПЧ, можно сделать вывод, что из гарантированного права на справедливое судебное разбирательство (ст. 6 ЕКПЧ) следует, что от суда требуется выполнение всех обязательств по информированию обвиняемого с целью обеспечить его право на справедливое разбирательство; отсюда же следует и запрет на чрезмерный формализм. В решениях по делам «Пароль против Польши» от 11 октября 2018 г. и «Адамковский против Польши» от 28 марта 2019 г., схожим между собой с точки зрения фактической стороны дела, Европейский суд по правам человека постановил, что отклонение гражданскими судами апелляций, поданных вышеуказанными лицами, находящимися в местах лишения свободы, являлось проявлением чрезмерного формализма, противоречащего ст. 6 ЕКПЧ. Такая позиция ЕСПЧ основана на том факте, что апеллянты не были должным образом проинструктированы судом касательно формальных требований к подаче апелляции. Данные судебные решения дают судам четкий сигнал о том, что при применении процессуального права необходимо толковать его с учетом материального права и положений Европейской конвенции о правах человека с тем, чтобы не нарушить гарантию справедливого судебного разбирательства (*fair trial*). Можно ожидать, что эти решения ЕСПЧ приведут к активизации дискуссии о вопросах толкования процессуального права, а также эффективной судебной защиты. Проблема заключается не столько в самом процессуальном праве, сколько в отсутствии достаточных гарантий того, что при его толковании суды будут руководствоваться положениями ЕКПЧ. В то время как здания судов модернизируются с целью лучшего приспособления к нуждам посетителей, в самих судах зачастую превалирует слепая привязанность к механическому и рутинному применению процессуальных норм.

Ключевые слова: чрезмерный формализм; справедливое разбирательство; процессуальное информирование; обязанность защиты прав обвиняемого; обязанность проявлять надлежащую тщательность; соразмерность; право на судебное разбирательство

DAS VERBOT DES ÜBERSPITZTEN FORMALISMUS UND DIE GERICHTSPRAXIS – ANMERKUNGEN VOR DEM HINTERGRUND DER URTEILE POLNISCHER GERICHTE IN ZIVILSACHEN IM LICHT DES ARTIKELS 6 DER EUROPÄISCHEN MENSCHENRECHTSKONVENTION

Zusammenfassung

Aus der Garantie des Rechts auf ein faires Verfahren (Artikel 6 EMRK) ergibt sich vor dem Hintergrund der Straßburger Rechtssprechung die Notwendigkeit, dass die Gerichte allen Informationspflichten nachkommen, denen im Hinblick auf das garantierte Recht auf gerichtliches Gehör und das *Verbot des überspitzten Formalismus* Schlüsselbedeutung zukommt. Der *Straßburger Gerichtshof* hat in den Urteilen des EGMR in der Rechtssache *Parol gegen Polen* vom 11. Oktober 2018 und der Rechtssache *Adamkowski gegen Polen* vom 28. März 2019 vor dem Hintergrund des übereinstimmenden Sachverhalts festgestellt, dass die Abweisung der von den inhaftierten Klägern eingelegten Berufung durch die Zivilgerichte Ausdruck eines nach Artikel 6 der Europäischen Menschenrechtskonvention unzulässigen, *übertriebenen Formalismus* war. Die Entscheidung wurde durch die Tatsache beeinflusst, dass die Beschwerdeführer nicht hinreichend über die formalen Anforderungen im Zusammenhang mit der Einlegung *von Rechtsmitteln* belehrt worden waren. Die Urteile senden eine klare Botschaft an die Gerichte, dass bei der Anwendung des Prozessrechts eine materiellrechtsfreundliche, konventionsfreundliche Auslegung gefordert ist, um nicht gegen das garantierte Recht auf ein faires Verfahren zu verstoßen. Möglicherweise leisten diese Urteile auch einen wichtigen Beitrag zu einer breiteren Diskussion über die Auslegung des Verfahrensrechts und einen effektiven gerichtlichen Rechtsschutz. Das Problem liegt nicht nur im Gesetz selbst begründet, sondern ist auch auf die unzureichende Garantie einer konventionsfreundlichen Gesetzesauslegung durch die Gerichte zurückzuführen. Trotz Modernisierung der Gerichtsgebäude und einer Anpassung an die Bedürfnisse der Beteiligten ist in den Gerichten häufig ein akribisches Festhalten an der mechanischen und routinemäßigen Anwendung der Verfahrensvorschriften zu beobachten.

Schlüsselwörter: *überspitzter Formalismus*, faires Verfahren, Verfahrensbelehrungen, Loyalitätspflicht, Sorgfaltspflicht, Verhältnismäßigkeit, Recht auf gerichtliches Gehör

L'INTERDICTION DU FORMALISME EXCESSIF ET LA PRATIQUE JUDICIAIRE – COMMENTAIRES DANS LE CONTEXTE DES JUGEMENTS DES TRIBUNAUX POLONAIS DANS LES AFFAIRES CIVILES À LA LUMIÈRE DE L'ARTICLE 6 DE LA CEDH

Résumé

La garantie du droit à un procès équitable (article 6 de la CEDH), au regard de la jurisprudence de Strasbourg, implique la nécessité pour le tribunal de remplir toutes les obligations d'information dont la pertinence est garantie au regard du droit à un procès équitable, ainsi que l'interdiction d'un formalisme excessif. La Cour européenne des droits de l'homme de Strasbourg dans ses arrêts du 11 octobre 2018 dans l'affaire *Parol c. Pologne*, du 28 mars 2019

dans l'affaire *Adamkowski c. Pologne*, sur fond de faits concordants, a déclaré que le rejet par les juridictions civiles des recours des requérants, personnes privées de liberté, était une manifestation d'un formalisme excessif, inacceptable au regard de l'article 6 de la CEDH. Une telle décision était influencée par le fait que les requérants n'avaient pas été dûment informés par le tribunal des conditions formelles liées à l'introduction d'un recours. Ces arrêts sont un signal clair aux tribunaux que lors de l'application du droit procédural, il est nécessaire d'en faire une interprétation favorable au matériel et pro-convention, afin de ne pas violer la garantie d'un procès équitable. Ces jugements deviendront peut-être une contribution importante à un débat plus large sur l'interprétation du droit procédural et une protection juridictionnelle efficace. Le problème ne réside pas seulement dans la loi elle-même, mais dans le manque de garanties suffisantes de son interprétation pro-convention par les tribunaux. Malgré la modernisation des bâtiments des tribunaux et leur adaptation aux besoins des clients, les tribunaux se heurtent souvent à un attachement scrupuleux à l'application mécanique et routinière des règles de procédure.

Mots-clés : formalisme excessif, procès équitable, instructions procédurales, devoir de loyauté, devoir de diligence, proportionnalité, droit à un procès équitable

DIVIETO DI ECCESSIVO FORMALISMO E PRASSI GIUDIZIARIA: OSSERVAZIONI SULLO SFONDO DELLE SENTENZE DEI TRIBUNALI POLACCHI NELLE CAUSE CIVILI ALLA LUCE DELL'ART. 6 DELLA CONVENZIONE EUROPEA PER LA SALVAGUARDIA DEI DIRITTI DELL'UOMO E DELLE LIBERTÀ FONDAMENTALI

Sintesi

Dalla garanzia del diritto a un equo processo (art. 6 della CEDU) sullo sfondo della giurisprudenza di Strasburgo, deriva la necessità di adempimento, da parte dei tribunali, di tutti gli obblighi informativi essenziali sotto l'aspetto della garanzia del diritto alla giustizia e del divieto di eccessivo formalismo. La Corte di Strasburgo, nelle sentenze della Corte europea dei diritti dell'uomo dell'11 ottobre 2018 nel procedimento *Parol contro la Polonia*, del 28 marzo 2019 nel procedimento *Adamkowski contro la Polonia*, sullo sfondo dei fatti convergenti, ha dichiarato che il rigetto del ricorso dei ricorrenti, persone detenute, da parte dei tribunali civili, ha costituito un'espressione di eccessivo formalismo, inammissibile sulla base dell'art. 6 della CEDU. Ha determinato tale decisione il fatto che i ricorrenti non fossero stati correttamente istruiti dal tribunale circa i requisiti formali legati alla proposizione del ricorso. Tali sentenze sono un chiaro segnale per i tribunali, che applicando il diritto processuale bisogna interpretarlo in maniera sostanziale amichevole, nello spirito della convenzione, per non violare la garanzia di equo processo. Forse queste sentenze contribuiranno significativamente a una più ampia discussione sul tema dell'interpretazione del diritto processuale e dell'efficace tutela giuridica. Il problema non è infatti nel diritto in se, ma nell'assenza di garanzie sufficienti della sua interpretazione nello spirito della convenzione da parte dei tribunali. Nonostante l'ammodernamento degli edifici dei tribunali, il loro adattamento alle necessità degli interessati, nei tribunali non di rado domina uno scrupoloso attaccamento ad una applicazione meccanica e di routine delle norme procedurali.

Parole chiave: eccessivo formalismo, equo processo, istruzioni procedurali, dovere di lealtà, dovere di sollecitudine, proporzionalità, diritto alla giustizia

Cytuj jako: Łazarska A., *Prohibition of excessive formalism and judicial practice: comments based on civil case law of Polish courts in the context of Article 6 ECHR [Zakaz ekscesywnego formalizmu a praktyka sądowa – uwagi na tle orzeczeń polskich sądów w sprawach cywilnych w świetle art. 6 EKPC]*, „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 49–68. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.36/a.lazarska

Cite as: Łazarska, A. (2020) ‘Prohibition of excessive formalism and judicial practice: comments based on civil case law of Polish courts in the context of Article 6 ECHR’. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 49–68. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.36/a.lazarska

PROPORCJONALNOŚĆ WARTOŚCI DÓBR A ZASADA WSPÓŁMIERNOŚCI OBRONY KONIECZNEJ W POLSKIM PRAWIE KARNYM

ROBERT SOSIK*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.37/r.sosik

1. WPROWADZENIE

Obrona konieczna, choć istnieje od czasów prawa rzymskiego, wciąż jest instytucją, która budzi żywe emocje w społeczeństwie, a jednocześnie powoduje rozliczne trudności w praktyce jej stosowania. Tytułem przykładu wskazać można niedawną sytuację z Lubelszczyzny, kiedy to 17-latek zabił ojca nożem, broniąc matki, nad którą, notabene, ojciec znęcał się latami. Mniej więcej w tym samym czasie prokurator wojewódzki z Gdańska oddał strzały, raniąc dwóch młodych ludzi, którzy – według jego wyjaśnień – mieli usiłować wejść do jego domu. W obu przypadkach – wprawdzie różnych z punktu widzenia oceny sytuacji motywacyjnej – wyraźnie dostrzec można, jak złożona i trudna w praktyce stosowania jest obrona konieczna.

Znamiona obrony koniecznej *sensu stricto* zostały ujęte w art. 25 § 1 k.k.¹ Stanowi on, że każda osoba, która w obronie koniecznej odpiesa bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem – nie popełnia przestępstwa. Z takiego brzmienia przepisu wynika wprost, że aby w ogóle mogła zaistnieć sytuacja kontraktowa, najpierw musi nastąpić zamach. Nie zawsze upoważnia on jednak do działania w obronie koniecznej. Musi on bowiem spełniać łącznie cztery przesłanki, a są nimi: bezpośredniość, bezprawność, ukierunkowanie na jakiegokolwiek dobro chronione prawem, a także rzeczywistość (ostatnie znamię odnoszące się do zamachu nie jest wprawdzie wymienione *expressis verbis* w treści przepisu, ale wynika z relacji obrony koniecznej do błędu co do kontraktu – określonego w art. 29 k.k.)².

---

* dr, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: robertsosik@wp.pl, ORCID: 0000-0002-6683-3625

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2019 r., poz. 1950 z późn. zm.).

² M. Mozgawa, w: idem, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, wyd. 3, Warszawa 2011, s. 230; A. Zoll, W. Wróbel, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014, s. 350.

Gdy zamach wyczerpuje wskazane znamiona – uprawnia do podjęcia działań obronnych, co nie jest jednoznaczne z przyjęciem kontratypu obrony koniecznej. Istnieją bowiem granice tej prawnokarnej instytucji wyznaczone przez znamiona dotyczące wymiaru działań obronnych, a w szczególności przez znamię „konieczności” obrony. Interpretacja konieczności obrony wywołuje jednak wiele wątpliwości związanych głównie z różnicami w wykładni tego pojęcia (chodzi o dylemat pomiędzy samoistością lub subsydiarnością obrony oraz problematykę współmierności obrony do niebezpieczeństwa zamachu). W polskiej doktrynie prawa karnego dominuje pogląd – z którym zresztą autor niniejszego opracowania się identyfikuje – o pełnej samoistości obrony koniecznej, a więc przyjmuje się, że już sam zamach (o ile wyczerpuje omówione wyżej znamiona) generuje uprawnienie do działań w ramach obrony koniecznej. Pozostawiając tę problematykę poza zakresem niniejszego artykułu, należy pochylić się jednak nieco bardziej nad kwestią wyznaczania granic obrony koniecznej, a dokładniej – współmierności działań obronnych do niebezpieczeństwa zamachu.

2. ZASADA WSPÓLMIERNOŚCI OBRONY WOBEC NIEBEZPIECZEŃSTWA ZAMACHU

Norma, którą można odczytać z treści przepisu art. 25 § 1 k.k., nie zawiera warunku co do zachowania proporcji wartości dóbr pozostających w kolizji. Niemniej z treści art. 25 § 2 k.k. wywnioskować można, że ustawodawca ogranicza obronę konieczną poprzez ustanowienie jej granic, także w zakresie sposobu obrony. Już od czasów Kodeksu karnego z 1969 r.³ warunek współmierności obrony koniecznej wobec niebezpieczeństwa zamachu jest wprost określany przez ustawę (art. 22 § 3 k.k. z 1969 r.; obecnie art. 25 § 2 k.k.), wskazującą użycie niewspółmiernego sposobu obrony jako przykład przekroczenia granic obrony koniecznej. Użyty w tym przepisie zwrot „w szczególności” świadczy o tym, że nie jest to jedyny możliwy przypadek przekroczenia granic obrony koniecznej, choć jak uważa A. Marek, ten jest najważniejszy⁴.

Problem pojawia się przy wysoko ocennej analizie tego, w jaki sposób będzie współmierny wobec określonego zamachu. Jak słusznie podnosi P. Petasz, przy takiej konstrukcji normy prawnej to doktryna i orzecznictwo powinny wyinterpretować oraz doprecyzować, co oznacza przesłanka „współmierności” sposobu obrony. Trafnie wskazuje autor, że należy brać pod uwagę między innymi takie okoliczności, jak sposób zachowania sprawcy, jego siłę fizyczną, używane przez niego narzędzia czy też przewagę liczebną napastników⁵. Podobnie wypowiedział się zresztą M. Cieślak, który w tym względzie traktował konieczność w rozumieniu humanistycznym, a więc z uwzględnieniem tego, czego można (bądź nie) roz-

³ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1969 r., nr 13, poz. 94).

⁴ A. Marek, *Obrona konieczna w prawie karnym. Teoria i orzecznictwo*, Warszawa 2008, s. 88–89.

⁵ P. Petasz, *Glosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2017 r., IV KK 116/17*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2017, nr 3, s. 78–88.

sądnie wymagać od broniącego się, przy jednoczesnym uwzględnieniu przekonań i odczuć społecznych⁶. Uzasadnione i słuszne z tego punktu widzenia jest więc stwierdzenie, że każdy przypadek należy badać *in concreto*, choćby ze względu na to, że sytuacja w trakcie zamachu może w każdej chwili się zmienić i każdy broniący się powinien brać pod uwagę skuteczność swojej obrony.

W dokonywaniu oceny współmierności działań do niebezpieczeństwa zamachu polskie orzecznictwo zdaje się sprzyjać osobie odpierającej zamach. Już w wyroku z 11 lipca 1974 r., Sąd Najwyższy uznał, że

działającemu w obronie koniecznej wolno użyć takich środków, które są niezbędne do odparcia zamachu. Użycie, zwłaszcza z umiarem, niebezpiecznego narzędzia, nie może być uznane za przekroczenie granic obrony koniecznej, jeżeli odpierający zamach nie rozporządzał wówczas innym, mniej niebezpiecznym, ale równie skutecznym środkiem obrony, a z okoliczności zajścia, a zwłaszcza z przewagi po stronie atakujących i sposobie ich działania wynika, że zamach ten zagrażał życiu lub zdrowiu napadniętego⁷.

Podobną tezę Sąd Najwyższy sformułował też w wyroku z 23 lipca 1980 r.:

(...) instytucja obrony koniecznej pozwala na użycie każdego niezbędnego środka obrony w celu odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie, zaś rodzaj użytego narzędzia nie może przesądzać o przekroczeniu tej obrony, jeżeli odpierający zamach nie rozporządzał innym, mniej niebezpiecznym narzędziem⁸.

Jak słusznie zauważył J. Wojciechowski, w obronie życia lub zdrowia dozwolone jest więc „nieprzebieranie w środkach”, włącznie z przyzwoleniem na użycie niebezpiecznych narzędzi. Nie wyklucza to, rzecz jasna, podstawowej zasady, że obrona zawsze musi być współmierna do niebezpieczeństwa zamachu, ale nie oznacza też, że obrona musi być realizowana na zasadzie równowagi sił. W ocenie autora, odpierający zamach ma prawo tak się bronić, by uzyskać przewagę nad napastnikiem⁹. Tę tezę zdaje się potwierdzać inne stanowisko SN:

Nie można nikomu odmówić prawa do tego, by trzymał napastnika na odległość za pomocą takiego przedmiotu, jaki się nadarzy, choćby napastnik atakował gołymi rękami. Napadnięty bowiem nie ma obowiązku wdawać się w bijatykę z napastnikiem i narażać się na ciosy po to, by podjętej przez siebie obronie przed bezpośrednim bezprawnym zamachem nadać formę wyrównanego pojedynku¹⁰.

⁶ M. Cieślak, *Polskie prawo karne: zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s. 224.

⁷ Wyrok SN z 11 lipca 1974 r., VI KRN 34/74, OSNKW Nr 11/1974, poz. 198.

⁸ Wyrok SN z 23 lipca 1980 r., V KRN 168/80, OSNPG Nr 6/1981, poz. 60.

⁹ J. Wojciechowski, *Szeroki zakres obrony koniecznej*, MOP 1998, nr 6, s. 213–215.

¹⁰ Wyrok SN z 9 marca 1976 r., III KR 21/76, OSNKW Nr 7–8/1976, poz. 89.

Jak zatem wynika między innymi z powyższych przykładów, Sąd Najwyższy wielokrotnie już wypowiadał się w tej kwestii, zawsze stojąc na stanowisku, że prawo nie powinno ustępować przed bezprawiem¹¹. Z takim poglądem judykatury zgadza się także większość przedstawicieli doktryny¹².

3. WSPÓŁMIERNOŚĆ OBRONY A PROPORCJONALNOŚĆ WARTOŚCI KOLIDUJĄCYCH DÓBR

Osobną kwestią jest natomiast analiza proporcjonalności dóbr – zaatakowanego oraz naruszonego przez osobę broniącą. W tym zakresie w doktrynie i orzecznictwie można wyodrębnić w zasadzie dwa stanowiska.

Pierwsze z nich, dyskwalifikujące zasadę proporcjonalności wartości dóbr i dominujące zwłaszcza na gruncie Kodeksu karnego z 1932 r.¹³, nie dopuszcza żadnego ograniczania zakresu dóbr, które prawo dozwala naruszyć odpierającemu bezprawny zamach. Taki pogląd formułował m.in. L. Peiper, twierdząc, że „mimo nieznacznej wartości zagrożonego dobra, wolno więc nawet zabić napastnika, jeżeli rodzaj napadu to uzasadnia”¹⁴. Także S. Śliwiński uważał, iż „nie obowiązuje zasada odważania dóbr albo proporcjonalnej wartości dóbr (...). W obronie portmonek, w której są tylko grosze, napadnięty może zniszczyć nawet życie napastnika (dobro cenniejsze), jeżeli innego sposobu obrony użyć nie można. (...) bezprawie nie powinno zwyciężyć prawa, a napastnik musi liczyć się z tym, że może stracić nawet życie, a nad prawem ani na chwilę nie zatriumfuje”¹⁵. Rażąca nieproporcjonalność dóbr dopuszczali również A. Gubiński¹⁶, J. Makarewicz¹⁷ oraz S. Glaser¹⁸.

Drugie stanowisko, akceptowane obecnie przez dominującą część polskiej judykatury, uznaje, że owa współmierność wyznaczana będzie wartością zagrożonego zamachem dobra. Niebezpieczeństwo zamachu bowiem wynika nie tylko z intensywności i sposobu działania napastnika, ale także, a według A. Zolla – w decydującym stopniu – jest wyznaczane wartością zaatakowanego zamachem dobra¹⁹. W wyroku z 26 kwietnia 1979 r., Sąd Najwyższy stwierdził: „Dla udaremnienia bezprawnego i bezpośredniego zamachu na jakiegokolwiek dobro znajdujące się pod ochroną prawa, stosować można tylko takie środki obrony, które pozostają

¹¹ Ostatnio np. Postanowienie SN z 27 kwietnia 2017 r., IV KK 116/17, LEX nr 2284193.

¹² Zob. np. M. Szafraniec, *Przekroczenie granic obrony koniecznej w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 98 i 102; J. Kulesza, w: L. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego Tom 4: Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016, s. 248–249.

¹³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1932 r., nr 60, poz. 57).

¹⁴ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936, s. 83.

¹⁵ S. Śliwiński, *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946, s. 156.

¹⁶ A. Gubiński, *Wyłączenie bezprawności czynu*, Warszawa 1961, s. 21–22.

¹⁷ J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. 3, Lwów 1932, s. 77–79.

¹⁸ S. Glaser, *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933, s. 138.

¹⁹ A. Zoll, art. 25, teza 53, w: A. Zoll, W. Wróbel (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52...*, op. cit., s. 563.

w odpowiedniej proporcji do stopnia grożącego niebezpieczeństwa oraz rozmiarów i wartości zagrożonego atakiem dobra²⁰.

Zdarzają się jednak w doktrynie poglądy, które kreślą nieco inny kierunek postrzegania proporcjonalności dóbr w obronie koniecznej. A. Marek stanął wprawdzie na stanowisku, że „w instytucji obrony koniecznej nie obowiązuje zasada proporcji dóbr: zagrożonego zamachem i naruszonego w wyniku jego odparcia”²¹, jednak już w kolejnym zdaniu stwierdził, że „nie oznacza to jednak, aby w tym zakresie dopuszczalna była rażąca dysproporcja”²².

Takie rozumowanie jest szeroko akceptowane także w judykaturze, a niemal identyczne uzasadnienie znajduje się w wielu orzeczeniach sądów różnych szczebli. I tak, sąd apelacyjny w Krakowie²³ kilkakrotnie podnosił, że „Chociaż w obronie koniecznej nie obowiązuje proporcja dobra zagrożonego zamachem i naruszonego odpieraniem zamachu, nie oznacza to, by dopuszczalna była rażąca dysproporcja tych dóbr”²⁴. Sąd okręgowy w Poznaniu uznał z kolei, że „pomiędzy dobrami zaatakowanymi i naruszonym w wyniku obrony zachodziła tak rażąca dysproporcja, że Sąd uznał, iż oskarżony przekroczył granice obrony koniecznej”²⁵. Sąd okręgowy w Łodzi podniósł, że: „w pełni podziela pogląd, że założenie konieczności obrony przed bezprawnym atakiem zawiera w sobie wymóg umiarkowanego (koniecznego) sposobu obrony, w którym broniący się uzyskuje przewagę niezbędną do odparcia zamachu - oraz mimo braku zasady proporcjonalności dóbr zagrożonego zamachem i naruszonego w wyniku jego odparcia - niedopuszczalność rażącej dysproporcji tych dóbr”²⁶. Sąd apelacyjny w Szczecinie – że „obrona konieczna ma charakter samoistny i w odróżnieniu od stanu wyższej konieczności nie wymaga zachowania proporcji dóbr – zagrożonego zamachem i naruszonego wskutek jego odpierania, jakkolwiek rażąca dysproporcja nie jest dopuszczalna”²⁷. Opisujący pogląd podzielały także m.in. sąd apelacyjny w Gdańsku²⁸ oraz w Lublinie²⁹. Można zatem stwierdzić, że powszechnie przyjmuje się zarówno w doktrynie, jak

²⁰ Wyrok SN z 26 kwietnia 1979 r., II KR 85/79, OSNPG 1979, nr 11, poz. 147.

²¹ A. Marek, Art. 25, teza 21, w: idem, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2007, s. 72.

²² Ibidem.

²³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 8 stycznia 2019 r., II AKA 139/18, LEX nr 2686024; wyrok SA w Krakowie z dnia 13 września 2016 r., II AKA 83/16, LEX nr 2268986; wyrok SA w Krakowie z dnia 5 grudnia 2012 r., II AKA 165/12, LEX nr 1312606.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Wyrok SO w Poznaniu z dnia 26 stycznia 2018 r., III K 230/17, LEX nr 2454189.

²⁶ Wyrok SO w Łodzi z dnia 30 maja 2016 r., IV K 5/16, LEX nr 2129120.

²⁷ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 29 czerwca 2016 r., II AKA 84/16, LEX nr 2151552.

²⁸ „Przyjmuje się w doktrynie i w judykatach, że przekroczenie granic obrony koniecznej poprzez naruszenie wymogów wynikających ze znamienia konieczności obrony, tzw. eksces intensywny, może być (...) [między innymi – przyp. aut.] wynikiem rażącej dysproporcji pomiędzy wartością dobra zagrożonego zamachem i wartością dobra napastnika, przeciwko któremu zostało skierowane działanie obronne” – Wyrok SA w Gdańsku z dnia 4 czerwca 2014 r., II AKA 124/14, LEX nr 1511636.

²⁹ „W instytucji obrony koniecznej nie obowiązuje zasada proporcji dóbr zagrożonego zamachem i naruszonego w wyniku jego odparcia. Nie oznacza to jednak, aby w tym zakresie dopuszczalna była rażąca dysproporcja tych dóbr. (...) O stopniu przekroczenia granic obrony koniecznej decyduje w szczególności dysproporcja wartości dobra zaatakowanego zamachem i wartości dobra napastnika zaatakowanego w wyniku odpierania zamachu, jak i dysproporcja

i w orzecznictwie, że choć w obronie koniecznej nie występuje proporcja dóbr, to nie można akceptować rażącej dysproporcji pomiędzy tymi dobrami.

Pomimo powszechnej akceptacji dla tak sformułowanego założenia, nie sposób nie zwrócić uwagi na trzy istotne problemy jawiące się na jego tle. Po pierwsze, analizując taki pogląd na płaszczyźnie językowej, wydaje się on wskazywać na swoją pewną niespójność. W jednym zdaniu podnosi się, że wprawdzie proporcja dóbr w obronie koniecznej nie obowiązuje, lecz nie może być ona w sposób rażący naruszona. Jeżeli mówimy o odpowiedzialności karnej w wypadku wystąpienia rażącej dysproporcji pomiędzy dobrami (mowa o przekroczeniu granic obrony koniecznej, czyli przypisaniu osobie broniącej się określonego rodzaju winy), to taka odpowiedzialność karna może wchodzić w grę jedynie w przypadku istnienia obowiązku zachowania proporcji dóbr. Czym bowiem jest dysproporcja, czy „rażąca dysproporcja”, jeśli nie właśnie naruszeniem zasady proporcji? Jeżeli rażąca dysproporcja pomiędzy wartością dóbr ma decydować o odpowiedzialności karnej, to należy to rozumieć w ten sposób, że istnieje warunek zachowania proporcji dóbr a jego naruszenie – choć wyłącznie, jeśli osiągnie ono stopień „rażącego” – generuje odpowiedzialność karną. Jeżeli jednak w jednym zdaniu mówi się, że „proporcja dóbr w obronie koniecznej nie występuje, ale nie dopuszcza się rażącej dysproporcji”, to takie twierdzenie obarczone jest wadą wewnętrzną sprzeczności.

Po drugie, wykładnia systemowa przemawia za wykluczeniem zasady proporcjonalności dóbr w obronie koniecznej. Słusznie zresztą zauważa T. Bojarski, że wyprowadzenie z treści art. 25 § 2 k.k. warunku zachowania proporcji dóbr – wzorem kontratypu stanu wyższej konieczności – byłoby błędem³⁰. Zwrócić należy uwagę na to, że trzy kolejne kodeksy karne w jednym z dwóch sąsiadujących ze sobą przepisów tę zasadę wprowadzają *expressis verbis*, a w drugim nie, co jednoznacznie wskazuje na stanowisko ustawy w tym zakresie. Trafnie autor podnosi, że skorzystanie z prawa do obrony koniecznej w sytuacji skrajnej, np. obrona portmonetki, w której jest tylko kilka groszy, lub niewielkiej ilości owoców w sposób prowadzący do uszkodzenia ciała – formalnie mieści się w granicach kontratypu obrony koniecznej³¹. Nie budzi przy tym chyba wątpliwości, że balansując wartość tych kolidujących ze sobą dóbr (mienie znikomej wartości oraz zdrowie lub życie napastnika), uznać trzeba, że pozostają one w rażącej dysproporcji.

Po trzecie, dokonując wykładni celowościowej przepisów regulujących obronę konieczną w polskim prawie karnym, wypada stwierdzić, że biorąc pod uwagę istotę tej instytucji nie tyle nie należy zestawiać ze sobą wartość dóbr – co jak już ustalono jest charakterystyczne dla stanu wyższej konieczności – co należy dokonać oceny współmierności obrony do niebezpieczeństwa wygenerowanego przez napastnika. Zagrożenie dla zdrowia lub życia napastnika stanowi przecież

---

w intensywności i sposobie zamachu i obrony” – Wyrok SA w Lublinie z dnia 2 marca 2010 r., II AKa 3/10, LEX nr 583684.

³⁰ T. Bojarski, Art. 25, teza 5, w: idem (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII [online], LEX, 2019. Dostępny: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587634447/489414> (dostęp: 17.01.2020).

³¹ Ibidem.

zdecydowaną większość przypadków obrony koniecznej – jeżeli ktoś dokonuje zamachu na określone dobro prawne, to niemal zawsze podejmując działania w obronie koniecznej tego dobra prawnego, osoba broniąca się godzi w zdrowie lub życie napastnika – dochodzi bowiem do reakcji kontaktowej, która może rodzić określone skutki zdrowotne. Rzecz w tym, aby zastosowany sposób obrony oraz wykorzystane w obronie środki były adekwatne do stanu zagrożenia. Oczywiście elementem owej adekwatności będzie analiza wartości dóbr, jednak nie może być mowy o „ważeniu” wartości dóbr na zasadzie proporcjonalności, której to rażące naruszenie prowadzi niejako automatycznie do uznania przekroczenia granic obrony koniecznej. Trzeba podkreślić, że wartość ta stanowi tylko jeden z elementów branych pod uwagę przy dokonywanej z perspektywy *ex ante* ocenie współmierności obrony do zamachu, obok takich przesłanek, jak między innymi: (1) okoliczności zamachu, tj. na przykład liczba napastników, pora dnia, miejsce zdarzenia, (2) możliwości fizyczne i zdrowotne obu stron, (3) dynamika sytuacji i możliwość świadomej jej oceny przez osobę napadniętą. Wydaje się zatem, że opisywany pogląd doktryny i orzecznictwa jest trudny do zaakceptowania.

Klasyycznym orzeczeniem opisywanym w kontekście proporcjonalności w większości podręczników do prawa karnego jest wyrok SN z 6 września 1989 r., w którym to sąd stwierdził, że „obrona jest niewspółmierna wtedy, gdy sprawca narusza dobro napastnika w większym stopniu niż to jest konieczne, albo dobro, którego naruszyć nie było konieczności”³². Przypomnieć należy również stanowisko SN opisane w wyroku z 19 kwietnia 1982 r.: „Podjęta obrona musi być (...) współmierna do niebezpieczeństwa zamachu. Proporcjonalność tę ocenić należy na płaszczyźnie zagrożenia dobra atakowanego, istniejącego w momencie jego atakowania przez osobę wykonującą zamach oraz skutków wynikłych z odpięcia zamachu”³³. W tym kontekście za trafne należy uznać także rozstrzygnięcie zapadłe w wyroku SA w Łodzi z 13 czerwca 2013 r., który wyraził pogląd, że „używanie narzędzia śmiertelności, takiego jak nóż, przeciwko sprawcom niegroźnych zaczepek, choćby bezprawnych, nie może skutkować przyjęciem kontratypanu obrony koniecznej, jako nieproporcjonalne, tym samym niekonieczne”³⁴. Nie ma tu zatem mowy o zagadnieniu zachowania proporcji dóbr pozostających w kolizji, lecz o swoistej adekwatności przyjętego sposobu obrony wobec istniejącego zagrożenia – czy to na płaszczyźnie technicznej realizacji obrony (sposobu obrony i zastosowanej metody) czy też użytego do tej obrony narzędzia.

4. WSPÓLMIERNOŚĆ OBRONY KONIECZNEJ W ŚWIETLE EKPC

W kontekście współmierności obrony do niebezpieczeństwa wynikającego z zamachu, aktualność zachowuje norma prawna wynikająca z treści art. 2 ust. 2 lit. a EKPC, zakazująca umyślnego zabijania człowieka w przypadku, gdy taki

³² Wyrok SN z 6 września 1989 r., II KR 39/89, OSNPG 1990, Nr 2–3, poz. 16.

³³ Wyrok SN z 19 kwietnia 1982 r., II KR 67/82, GP 1983, nr 4, s. 8.

³⁴ Wyrok SA w Łodzi z 13 czerwca 2013 r., II AKa 85/13, OSAŁ 2013, nr 4, poz. 41.

sposób obrony nie był bezwzględnie konieczny. Nie ulega wątpliwości, że w polskim systemie źródeł prawa ratyfikowane umowy międzynarodowe, po uzyskaniu uprzedniej zgody parlamentu wyrażonej ustawą, plasują się w hierarchii tych źródeł ponad ustawami i aktami równymi ustawom. Jako że Europejska Konwencja Praw Człowieka niewątpliwie jest taką właśnie ratyfikowaną umową międzynarodową, wszystkie akty niższego rzędu muszą pozostawać z nią w zgodzie. Dotyczy to zatem także Kodeksu karnego. W tym sensie należy uznać, że art. 2 ust. 2 lit. a – jako że zawiera przesłanki szczególne nieujęte w treści art. 25 k.k. – stanowi pewne ograniczenie kontratypu obrony koniecznej funkcjonującego na gruncie polskiego Kodeksu karnego. W odniesieniu do obrony koniecznej, zgodnie z tym przepisem, nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, chyba że nastąpi to w wyniku bezwzględnie koniecznego użycia siły w obronie jakiegokolwiek osoby przed bezprawną przemocą.

Zgodnie z art. 2 ust. 2 lit. a EKPC, dopuszczalne jest w ramach obrony koniecznej umyślnie pozbawienie życia sprawcy takiego zamachu jedynie wówczas, gdy zamach skierowany jest na jakąkolwiek osobę, a także gdy jest to bezwzględnie konieczne. Ostatnia z przytoczonych przesłanki w ocenie części przedstawicieli polskiej doktryny stanowi wyjątek od zasady samoistności obrony koniecznej, ale wyłącznie we wskazanym zakresie (umyślnie pozbawienie życia)³⁵. Na podstawie tego przepisu nie można jednak wnioskować o zakazie stosowania obrony koniecznej w określonych przypadkach – co rzeczywiście mogłoby stanowić ograniczenie jej samoistności, lecz jedynie o obowiązku jej miarkowania, czyli niestosowania niewspółmiernego sposobu obrony polegającego na umyślnym zabiciu człowieka³⁶. Umyślnie pozbawienie życia może nastąpić wyłącznie wówczas, gdy jest to bezwzględnie konieczne, to znaczy, gdy inne środki lub sposoby obrony są lub będą nieskuteczne. Ponadto wskazać wypada, że z rozległego orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w tym zakresie, owo postrzeganie skuteczności należy oceniać przez pryzmat osoby broniącej i jej subiektywnie rozsądnego przekonania o nieskuteczności innych środków, nawet gdyby później okazało się ono błędne³⁷. Wskazuje się w orzecznictwie, że „odmienne podejście oznaczałoby nałożenie na państwo i jego personel nierealistycznie wysokich wymagań, mogące rodzić ryzyko dla życia funkcjonariusi-

---

³⁵ Zob. J. Giezek, w: idem, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 218; A. Zoll, w: idem, *Kodeks karny...*, op. cit., s. 417; W. Zontek, Art. 25, w: M. Królikowski, R. Zawlocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, wyd. IV, Warszawa 2017, Legalis; postanowienie SN z dnia 1 lutego 2006 r., V KK 238/05, OSNKW 2006, Nr 3, poz. 29.

³⁶ Trafnie wypowiedzieli się na ten temat J. Kulesza oraz A. Grześkowiak (J. Kulesza, w: L. Paprzycki (red.), *System Prawa Karnego...*, op. cit., s. 165; A. Grześkowiak, Art. 25, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VI, Warszawa 2019, Legalis). Por. też postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 2015 r., IV KK 409/14, Legalis.

³⁷ *Andronicou i Constantinou v. Cypr* z dnia 9 października 1997 r., RJD 1997-VI, § 192; *Mihaylova i Malinova v. Bułgaria* z dnia 24 lutego 2015 r., Izba (Sekcja IV), skarga nr 36613/08, § 57; *Armani Da Silva v. Wielka Brytania* z dnia 30 marca 2016 r., Wielka Izba, skarga nr 5878/08, § 248. Por. też M.A. Nowicki, Art. 2, w: idem, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VII [online]. Dostępny: <https://sip.lex.pl/#/commentary/587259723/527092> (dostęp: 20.01.2020).

szy i innych osób”³⁸. Także zatem w kontekście regulacji wynikających z EKPC nie może być mowy o wymogu zachowania w proporcji wartości dóbr pod rygorem odpowiedzialności karnej w wypadku jego rażącego naruszenia.

5. PODSUMOWANIE

Obrona konieczna, poza oczywistą funkcją, jaką jest zapewnienie ochrony dobrom prawnym ze strony osób dopuszczających się bezprawnego ataku, ma służyć także utrzymaniu spokoju publicznego, a świadomość możliwości podjęcia działań obronnych – zgodnie z zasadą „prawo nie powinno ustępować przed bezprawiem” – stanowić powinna element odstraszący potencjalnych agresorów. Absolutnie nie chodzi tu oczywiście o realizowanie zadań związanych z utrzymaniem porządku i bezpieczeństwa wewnętrznego, gdyż zadania te zarezerwowane są wyłącznie dla organów państwa. Nie oznacza to jednak, że obronę konieczną można stosować w obronie wyłącznie dóbr ściśle indywidualnych czy dóbr, których wartość jest zbliżona do zagrożonego w wyniku działań obronnych dobra napastnika. Wątpliwości w tym kontekście budzi pogląd A. Zolla, który twierdzi, że „w większym stopniu należy brać pod uwagę relację wartości dobra poświęconego (dobra napastnika) do wartości dobra przez niego zaatakowanego”³⁹. Mając na uwadze, że podjęcie jakichkolwiek kontaktowych działań obronnych (odepchnięcie, mocniejsze uderzenie czy kopnięcie napastnika) stanowi zagrożenie dla jego zdrowia, a w wypadku bardziej intensywnych działań – nawet życia, przyjęcie powyższego poglądu skutkować może istotnym ograniczeniem możliwości stosowania obrony koniecznej w praktyce. Stopień tego ograniczenia jest tak znaczny, że w zasadzie wypacza ono tym samym ideę tej instytucji.

Reasumując, trzeba stwierdzić, że obrona konieczna jest szczególnym rodzajem kontratypu z tego względu, że przy oczywistym wystąpieniu kolizji dóbr – ich wartość, choć nie jest zupełnie pozbawiona znaczenia, odgrywa rolę drugorzędną. Granice takiej obrony, oceniane *ex ante*, zależą *in concreto* od sytuacji oraz od sposobu zachowania się tych osób, słowem: od niepowtarzalnych realiów danego zdarzenia. Z tego też względu pogląd, że rażąca dysproporcja pomiędzy wartością dóbr pozostających w kolizji zasadniczo skutkuje przekroczeniem granic tego kontratypu – nie może być zaakceptowany.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski T. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VII, Warszawa 2016.
 Cieślak M., *Polskie prawo karne: zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
 Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2007.
 Glaser S., *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933.

³⁸ *Bubbins v. Wielka Brytania* z dnia 17 marca 2005 r., Izba (Sekcja III), skarga nr 50196/99, § 138.

³⁹ A. Zoll, W. Wróbel, *Polskie prawo karne...*, op. cit., s. 349.

- Grześkowiak A., Wiak K. (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. VI, Warszawa 2019.
- Gubiński A., *Wyłączenie bezprawności czynu*, Warszawa 1961.
- Królikowski M., Zawłocki R. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, wyd. IV, Warszawa 2017.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, wyd. 3, Lwów 1932.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2007.
- Marek A., *Obrona konieczna w prawie karnym. Teoria i orzecznictwo*, Warszawa 2008.
- Mozgawa M., *Prawo karne materialne, Część ogólna*, wyd. 3, Warszawa 2011.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VII, LEX.
- Paprzycki L. (red.), *System Prawa Karnego Tom 4: Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2016.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego*, Kraków 1936.
- Petasz P., *Głosa do postanowienia SN z dnia 27 kwietnia 2017 r., IV KK 116/17*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2017, nr 3.
- Szafraniec M., *Przekroczenie granic obrony koniecznej w polskim prawie karnym*, Kraków 2004.
- Śliwiński S., *Polskie prawo karne materialne*, Warszawa 1946.
- Wojciechowski J., *Szeroki zakres obrony koniecznej*, MOP 1998, nr 6.
- Zoll A., Wróbel W. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, Warszawa 2016.
- Zoll A., Wróbel W., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014.

Wykaz skrótów:

OSNKW – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna”

OSNPG – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Wydawnictwo Prokuratury Generalnej”

MOP – „Monitor Prawniczy”

GP – „Gazeta Prawna”

OSAŁ – „Orzecznictwo Sądu Apelacyjnego w Łodzi”

PROPORTIONALITY OF INTERESTS AND THE PRINCIPLE OF COMMENSURABILITY OF SELF-DEFENCE IN POLISH CRIMINAL LAW

Summary

This paper presents the issue of the proportionality of interests in the context of the condition of commensurability of self-defence with the danger arising from an unlawful and direct attack on a specific interest protected by law. The aim of the study is to analyse this condition of commensurability by construing the notion of the necessary defence and by determining whether this condition implies an obligation to retain the proportion of the value of interests in conflict the case of specific defences to criminal liability. In order to achieve this goal, the author primarily employs the formal and dogmatic method as well as the method of analysing judicial decisions. While the condition of proportionality of interests is not expressly contained in the regulations governing the institution of self-defence in Polish criminal law, such an analysis seems justified, in particular, because of the view commonly held in the doctrine and

case law whereby a glaring disproportion of interests is inadmissible in self-defence. In his analysis, the author presents a critical assessment of the aforementioned view.

Keywords: self-defence/necessary defence, proportionality, commensurability, value of interests, attack, disproportion of interests, proportion of interests, justifications (defences to criminal liability)

PROPORCIONALNOŚĆ WARTOŚCI DÓBR A ZASADA WSPÓLMIERNOŚCI OBRONY KONIECZNEJ W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia problematykę proporcjonalności wartości dóbr w kontekście warunku współmierności obrony koniecznej do niebezpieczeństwa wynikającego z bezprawnego i bezpośredniego zamachu na określone dobro chronione prawem. Celem opracowania jest przeprowadzenie analizy owego warunku współmierności poprzez dokonanie wykładni pojęcia konieczności obrony oraz ustalenie czy z tego warunku wynika obowiązek zachowania proporcji wartości dóbr pozostających w kolizji w danej kontratypowej sytuacji. Aby osiągnąć zarysowany cel, autor artykułu posługuje się przede wszystkim metodą formalno-dogmatyczną oraz metodą analizy judykatury. Choć warunek proporcjonalności dóbr nie jest wyrażony *expressis verbis* w treści przepisów regulujących instytucję obrony koniecznej w polskim prawie karnym, taka analiza wydaje się być zasadna w szczególności z uwagi na powszechnie funkcjonujący w doktrynie oraz orzecznictwie pogląd jakoby rażąca dysproporcja dóbr była w obronie koniecznej niedopuszczalna. Autor w swojej analizie dokonuje krytycznej oceny wskazanego wyżej poglądu.

Słowa kluczowe: obrona konieczna, proporcjonalność, współmierność, wartość dóbr, zamach, dysproporcja dóbr, proporcja dóbr, kontratyp

PROPORCIONALIDAD DE VALOR DE BIENES Y EL PRINCIPIO DE RACIONALIDAD DE LEGÍTIMA DEFENSA

Resumen

El presente artículo presenta el problema de proporcionalidad de valor de bienes en el contexto de la condición de racionalidad de la legítima defensa en cuanto al peligro resultante de agresión ilegítima que ponga en peligro bienes jurídicos. La finalidad de la obra es analizar este principio de racionalidad mediante la interpretación del concepto de la necesidad de la defensa y determinar si este principio implica la obligación de preservar la proporcionalidad de valor de bienes que están en conflicto en cada caso. Para realizar este fin, el autor del artículo utiliza sobre todo el método formal y dogmático y analiza la jurisprudencia. Aunque la condición de proporcionalidad de bienes no está *expressis verbis* prevista por los preceptos que regulan la legítima defensa en el derecho penal polaco, tal análisis resulta importante, ya que la doctrina y jurisprudencia dicen como regla general

que la desproporción flagrante de bienes es inadmisibile en la legítima defensa. El autor en su análisis critica tal postura.

Palabras claves: legítima defensa, proporcionalidad, racionalidad, valor de los bienes, agresión, desproporción de bienes, proporción de bienes, contratipo

СООТВЕТСТВИЕ ЦЕННОСТИ ЗАЩИЩАЕМЫХ ИНТЕРЕСОВ ПРИНЦИПУ СОРАЗМЕРНОСТИ НЕОБХОДИМОЙ ОБОРОНЫ

Аннотация

В статье обсуждается проблема ценности защищаемых интересов в контексте условия, что меры необходимой обороны должны быть соразмерны с опасностью, возникшей в результате прямого незаконного посягательства на определенные интересы, защищенные правом. Цель работы состоит в том, чтобы проанализировать условие соразмерности путем интерпретации понятия необходимости обороны, а также установить, следует ли из этого условия обязанность соблюдать соразмерность ценности пришедших в противоречие интересов в ситуации, исключающей ответственность. Для достижения намеченной цели автор использует, прежде всего, формально-догматический метод, а также метод обобщения судебной практики. Хотя условие соразмерности защищаемых интересов и не выражено *expressis verbis* в положениях польского уголовного права, регулирующих институт необходимой обороны, такой анализ представляется оправданным, в особенности с учетом широко распространенного в доктрине и судебной практике мнения о том, что при необходимой обороне неприемлема грубая несоразмерность действий обороняющегося ценности защищаемых интересов. На основании проведенного анализа автор выражает критический взгляд на такое мнение.

Ключевые слова: необходимая оборона; пропорциональность; соразмерность; ценность защищаемых интересов; посягательство; несоразмерность защищаемых интересов; соразмерность защищаемых интересов; обстоятельства, исключающие ответственность

DIE ANGEMESSENHEIT DES WERTES VON RECHTSGÜTERN UND DAS VERHÄLTNISSÄSSIGKEITSPRINZIP BEI NOTWEHR

Zusammenfassung

In dem Artikel wird die Frage der Verhältnismäßigkeit des Wertes von Rechtsgütern im Hinblick auf die Bedingung der Verhältnismäßigkeit der Notwehr zu der Gefahr behandelt, die sich aus einem rechtswidrigen und direkten Angriff auf ein bestimmtes durch die Rechtsordnung geschütztes Gut ergibt. Ziel der Studie ist eine Analyse dieser Verhältnismäßigkeitsvoraussetzung durch Auslegung des Begriffes der Notwehr und Prüfung, ob aus dieser Voraussetzung die Pflicht erwächst, in einer betreffenden Situation, wenn Rechtsfertigungsgründe bestehen, das Verhältnis der kollidierenden Rechtsgüter zu wahren. Um sich dem umrissenen Ziel anzunähern, geht der Autor des Artikels vor allem formal-dogmatisch vor nimmt eine Judikaturanalyse der Rechtssprechung vor. Obwohl die Voraussetzung der Verhältnismäßigkeit von Rechtsgütern in den Bestimmungen zur Institution der Notwehr im polnischen Strafrecht

nicht explizit ausgedrückt ist, erscheint eine solche Analyse gerechtfertigt, insbesondere mit Rücksicht auf die in der Rechtslehre und Rechtsprechung verbreitete Ansicht, dass ein krasses Missverhältnis der Rechtsgüter bei der Notwehr unzulässig wäre. Bei seiner Analyse unterzieht der Autor die vorstehend genannte Ansicht einer kritischen Bewertung.

Schlüsselwörter: Notwehr, Angemessenheit, Verhältnismäßigkeit, Wert von Rechtsgütern, Angriff, Missverhältnis der Rechtsgüter, Verhältnis der Rechtsgüter, Rechtfertigungsgrund

LA PROPORTIONNALITÉ DE LA VALEUR DES BIENS ET LE PRINCIPE DE PROPORTIONNALITÉ DE LA DÉFENSE LÉGITIME

Résumé

Cet article pose la question de la proportionnalité de la valeur des biens dans le contexte de la condition de proportionnalité de la défense légitime au danger résultant d'une atteinte illicite et directe à un bien spécifique protégé par la loi. Le but de l'étude est d'analyser cette condition de proportionnalité en interprétant la notion de la défense légitime et de déterminer si cette condition implique une obligation de maintenir la proportion de la valeur des biens restant dans une collision dans une situation contradictoire donnée. Afin d'atteindre l'objectif esquissé, l'auteur de l'article utilise principalement la méthode formelle-dogmatique et la méthode d'analyse de la jurisprudence. Bien que la condition de proportionnalité des biens ne soit pas exprimée *expressis verbis* dans le contenu des dispositions régissant l'institution de la défense légitime en droit pénal polonais, une telle analyse semble justifiée, en particulier en raison de l'opinion couramment utilisée dans la doctrine et la jurisprudence selon laquelle une disproportion flagrante des biens est inacceptable en défense légitime. Dans son analyse, l'auteur évalue de manière critique le point de vue susmentionné.

Mots-clés : défense légitime, proportionnalité, commensurabilité, valeur des biens, atteinte, disproportion de biens, proportion de biens, contre-type

PROPORZIONALITÀ DEL VALORE DEI BENI E PRINCIPIO DELLA PROPORZIONALITÀ DELLA LEGITTIMA DIFESA

Sintesi

Il presente articolo presenta la questione della proporzionalità del valore dei beni nel contesto della condizione di proporzionalità della legittima difesa in una situazione di pericolo derivante da un attentato diretto e illegittimo ad un determinato bene giuridicamente tutelato. Lo scopo dell'elaborato è l'analisi di tale condizione di proporzionalità attraverso l'interpretazione del concetto di legittima difesa e la determinazione se da tale condizione derivi l'obbligo di rispettare una proporzione del valore dei beni in collisione nella determinata situazione scriminante. Per realizzare l'obiettivo tratteggiato l'autore dell'articolo utilizza soprattutto il metodo dogmatico-formale e il metodo dell'analisi della giurisprudenza. Sebbene la condizione della proporzionalità dei beni non è indicata *expressis verbis* nelle norme che regolamentano l'istituto della legittima difesa nel diritto penale polacco, tale analisi può essere

ritenuta giustificata in particolare a motivo della posizione, universalmente vigente nella dottrina e nella giurisprudenza, che una manifesta sproporzione dei beni sia inammissibile nella legittima difesa. L'autore nella sua analisi esegue una valutazione critica della posizione sopra indicata.

Parole chiave: legittima difesa, proporzionalità, proporzionalità, valore dei beni, attentato, sproporzione dei beni, proporzione dei beni, scriminante

Cytuj jako: Sosik R., *Proportionality of interests and the principle of commensurability of self-defence in Polish criminal law* [Proporcjonalność wartości dóbr a zasada współmierności obrony koniecznej w polskim prawie karnym], „*Ius Novum*” 2020 (14) nr 4, s. 69–82. DOI:10.26399/iusnovum.v14.4.2020.37/r.sosik

Cite as: Sosik, R. (2020) 'Proportionality of interests and the principle of commensurability of self-defence in Polish criminal law'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 69–82. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.37/r.sosik

KARNOPRAWNE ASPEKTY ODZYSKANIA WOLNOŚCI PRZEZ OSOBĘ PRAWNIE JEJ POZBAWIONĄ W WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII

PIOTR PONIATOWSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.38/p.poniatowski

SŁOWEM WSTĘPU

„Ucieczka z więzienia, jakkolwiek naturalna dla mieszkańców tego ponurego miejsca, nie może być przeoczona przez prawo, gdyż stanowi naruszenie porządku i funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz przepisów niezbędnych dla pokoju i dobrostanu społeczeństwa”¹. Słowa te, wypowiedziane przed niemal 200 laty przez szkockiego prawnika i historyka Sir Archibalda Alisona, oddają bardzo dobrze potrzebę karania tych, którzy bezprawnie odzyskują wolność, której ich – zgodnie z prawem – pozbawiono, a także tych, którzy tym pierwszym pomagają w uwolnieniu się. Spotkać jednak można poglądy postulujące zniesienie karalności samouwolnienia, głównie, jak należy sądzić, z powodu wspomnianego naturalnego pędu człowieka ku wolności². Potrzeba karania innych osób zaangażowanych w ucieczkę (pomocników, podżegaczy itp.) nie jest natomiast kwestionowana. Wraz z rozwojem sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności oraz innych środków związanych z izolacją i wprowadzeniem zezwoleń na czasowe lub warunkowe opuszczenie jednostki penitencjarnej pojawił się problem bezprawnego pozostawania na wolności po wygaśnięciu lub odwołaniu takiego zezwolenia. Prawo brytyjskie i na tego typu czyny przewiduje reakcję.

---

* dr, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: piotr.poniatowski@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0001-9712-0663

¹ A. Alison, *Principles of the Criminal Law of Scotland*, Edinburgh–London 1832, s. 555.

² Na temat takich postulatów w polskiej literaturze zob. P. Poniatowski, *Przestępstwa uwolnienia osoby prawnie pozbawionej wolności (art. 242 i 243 k.k.)*, Warszawa 2019, s. 366–367. Poglądy te w niektórych państwach zaowocowały brakiem odpowiedzialności karnej za samouwolnienie (Niemcy, Austria czy Szwajcaria) – ibidem, s. 41.

W polskim prawie karnym społeczna ujemność wspomnianych zachowań znajduje swoją emanację w art. 242 i 243 k.k.³, które zostały zawarte w rozdziale XXX zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”. W art. 242 § 1 i 4 stypizowano przestępstwo samouwolnienia w typie podstawowym i kwalifikowanym, w art. 242 § 2 i 3 – przestępstwo niepowrótca do miejsca izolacji, natomiast w art. 243 – przestępstwo uwolnienia pozbawionego wolności lub ułatwienia mu ucieczki⁴.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie rozwiązań prawnych dotyczących tytułowej kwestii obowiązujących w krajach wchodzących w skład Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz w Irlandii. Prawo karne pochodzące z tej części Europy może być dla prawnika „kontynentalnego” bardzo interesujące, w szczególności przez dualizm systemu prawnego (*common law* i *statute law*) czy dużą szczegółowość regulacji (np. często spotykane definicje legalne). Spróbuje odnaleźć podobieństwa i różnice prawne pomiędzy poszczególnymi krajami Wysp Brytyjskich oraz pomiędzy nimi a Polską.

WIELKA BRYTANIA

A. ANGLIA I WALIA

Przestępstwo ucieczki osoby pozbawionej wolności (*escape from legal custody*), będące odpowiednikiem typu czynu zabronionego z art. 242 § 1 k.k., jest określone w Anglii i Walii w prawie precedensowym (*common law offence*)⁵. Grozi za nie grzywna lub kara pozbawienia wolności⁶.

W orzecznictwie podkreśla się, że w sprawie o ucieczkę oskarżyciel musi udowodnić cztery okoliczności: 1) fakt, że oskarżony był faktycznie pozbawiony wolności (*was in custody*), 2) fakt, że oskarżony wiedział, że jest faktycznie pozbawiony wolności (albo przynajmniej powinien był wiedzieć przy zachowaniu należytej staranności), 3) fakt, że pozbawienie wolności było zgodne z prawem, 4) fakt, że oskarżony umyślnie uwolnił się spod legalnego pozbawienia wolności⁷. Nie ma

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny; Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 ze zm.

⁴ Ramy artykułu uniemożliwiają szersze omówienie tych typów czynów zabronionych, dlatego odsyłam w tej kwestii do: P. Poniatowski, *Przestępstwa uwolnienia...*, op. cit., *passim*.

⁵ *Blackstone's Criminal Practice 2018*, D. Ormerod, D. Perry (red.), Oxford 2017, Nb B14.70. Istnieją jednak szczególne przypadki ucieczki uregulowane w prawie stanowionym, o czym niżej.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 23 listopada 2005 r. w sprawie Regina v. Dhillon [2005] EWCA Crim 2996, No 200500079/C2 (<https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Crim/2005/2996.html>; dostęp: 8.04.2020) oraz wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 31 lipca 2007 r. w sprawie Regina v. Montgomery [2007] EWCA Crim 2157, No 200700057/C3 (<https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2007/2157.html>; dostęp: 8.04.2020).

jednak znaczenia to, czy sprawca był winny popełnienia przestępstwa, w związku z którym został uwięziony⁸.

Aby można było mówić o tym, że dana osoba jest faktycznie pozbawiona wolności (*be in custody*), jej wolność powinna podlegać takim restrykcjom ze strony innej osoby, że można powiedzieć, iż swoboda natychmiastowego przemieszczania się więźnia pozostaje pod bezpośrednią kontrolą tej osoby⁹. Pozbawioną wolności będzie w szczególności osoba zatrzymana przez policję bądź umieszczona w areszcie tymczasowym albo zakładzie karnym¹⁰. W orzecznictwie można jednak spotkać przykłady skazania za przestępstwo ucieczki w sytuacji, gdy straż nad sprawcą nie była sprawowana w sposób ciągły i bezpośredni¹¹. Również w literaturze podkreśla się, że dana osoba jest legalnie pozbawiona wolności nawet wtedy, gdy nie jest fizycznie skrzepowana lub bezpośrednio pilnowana¹².

Przy wykładni pojęcia „pozbawienie wolności” (*custody*) pomocna może być definicja zawarta w sekcji 13(2) *Prison Act 1952*¹³, zgodnie z którą więźnia uważa

⁸ *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.70.

⁹ Wyrok *Queen's Bench Division of the High Court (the Administrative Court)* z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie *E v. Director of Public Prosecutions* [2002] EWHC 433 (Admin), No CO/133/2002 (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Admin/2002/433.html>; dostęp: 8.04.2020).

W orzecznictwie przytacza się również definicję sformułowaną w XVIII wieku przez W. Hawkinsa, który w kontekście wyłamania z więzienia wskazał, że tego typu przestępstwa wymagają, aby sprawca legalnie przebywał w więzieniu z jakiegokolwiek przyczyny, niezależnie od tego, czy chodzi o sprawę karną, czy cywilną oraz od tego, czy znajduje się on za murami więzienia, czy tylko w dybach albo pod strażą osoby, która go aresztowała (W. Hawkins, *A Treatise of the Pleas of the Crown; Or, A System of the Principal Matters Relating To That Subject, Digested Under Proper Heads*, vol. II, London 1824, s. 183); zob. powołany wyżej wyrok w sprawie *Regina v. Montgomery* [2007] EWCA Crim 2157.

¹⁰ *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.70.

¹¹ W sprawie *Regina v. Timmis* [1976] Crim LR 129 (cyt. za *Regina v. Dhillon* [2005] EWCA Crim 2996) oskarżony został zatrzymany przez policję za prowadzenie samochodu w stanie nietrzeźwości. Powiedziano mu, że zostanie osadzony w policyjny izbie zatrzymań i umieszczono go w radiowozie. Wykorzystał on następnie chwilę, gdy został w samochodzie sam i wyszedł z niego. Udał się do budynku znajdującego się po drugiej stronie drogi, gdzie pozostawał ok. godziny. Natomiast w sprawie *Regina v. Rumble* [2003] EWCA Crim 770 (która została przywołana w sprawie *Regina v. Montgomery* [2007] EWCA Crim 2157) sprawca, który stanął się sędzią po zwolnieniu go z aresztu za kaucją, zaraz po usłyszeniu wyroku skazującego na karę pozbawienia wolności przeskoczył przez stół sędziowski, przy którym stał, i uciekł z sądu, w którym nie było w tym momencie ani woźnego sądowego, ani pracowników ochrony. Został on skazany za przestępstwo ucieczki. W apelacji podniósł (powołując się na wzmiankowany wyżej wyrok w sprawie *E v. Director of Public Prosecutions* [2002] EWHC 433 [Admin]), że skoro w sądzie nie było nikogo, kto ograniczałby możliwość jego przemieszczania się, to nie można powiedzieć, że był faktycznie pozbawiony wolności. Sąd odwoławczy odrzucił ten argument, stwierdzając, że oskarżony był pozbawiony wolności przez sąd od momentu, w którym został zwolniony za kaucją, niezależnie od tego, czy jakkolwiek funkcjonariusz, czy pracownik sądu starał się ograniczyć jego ruchy (<https://www.lccsa.org.uk/r-v-jonathan-mark-rumble-2003>; dostęp: 8.04.2020). Kwestia ciągłości sprawowania kontroli nad więźniem jest jednak kontrowersyjna. W wyroku *Regina v. Dhillon* [2005] EWCA Crim 2996 wskazano bowiem, że ciągłość kontroli i wiedza o tym osoby uwięzionej mają istotne znaczenie dla odpowiedzialności za ucieczkę.

¹² *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.71.

¹³ Źródło: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6and1Eliz2/15-16/52> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *PA 1952*.

się za prawnie pozbawionego wolności (*in legal custody*), gdy przebywa w zakładzie karnym¹⁴ lub jest transportowany do lub z zakładu karnego, a także gdy pracuje poza zakładem karnym lub przebywa poza nim z innego powodu, lecz znajduje się w miejscu zamkniętym bądź pod kontrolą funkcjonariusza więziennego, względnie gdy jest transportowany do miejsca, gdzie zgodnie z przepisami ma być doprowadzony na żądanie władz lub jest przetrzymywany w miejscu zamkniętym na podstawie takiego żądania.

Pozbawienie wolności nie jest zgodne z prawem, gdy upłynął termin, na jaki dana osoba miała być uwięziona¹⁵. Ucieczka w takim przypadku jest więc bezkarna. Nie stanowi również przestępstwa ucieczki sytuacja, w której daną osobę fizycznie pozbawiono wolności (np. skuto kajdankami), jednakże nie została ona zgodnie z prawem zatrzymana, w szczególności nie została poinformowana, że jest zatrzymana (*under arrest*)¹⁶.

Należy zauważyć, że sprawca, aby zostać uznany za winnego przestępstwa ucieczki, nie musi zbiec w zamiarze trwałego przebywania na wolności ani w zamiarze osiągnięcia jakiegoś innego szczególnego celu¹⁷.

Przy wymierzaniu kary powinno się brać pod uwagę to, czy ucieczka była zaplanowana, czy też wynikała z impulsu, czy była związana ze stosowaniem przemocy albo spowodowaniem szkody, jaki był powód ucieczki, czy uciekinier dobrowolnie oddał się w ręce organów ścigania bądź przygotowywał się do tego,

---

¹⁴ Przepisy dotyczące zakładów karnych i więźniów mają zastosowanie również do aresztów dla młodocianych (*remand centres*), ośrodków dla cudzoziemców (*detention centres*), zakładów poprawczych (*youth custody centres*), a także do osób w tych miejscach osadzonych (sekcja 43(5) w związku z sekcją 43(4) PA 1952).

¹⁵ Wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie Regina v. O'Connor [2010] EWCA Crim 2842, No 201001472/3932/C3 (<https://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=/ew/cases/EWCA/Crim/2010/2842.html>); dostęp: 8.04.2020) oraz decyzja Izby Lordów z dnia 27 lipca 2000 r. w sprawie Regina v. Governor of Her Majesty's Prison Brockhill Ex Parte Evans [2001] 2 AC 19 (<https://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/2000/48.html>); dostęp: 8.04.2020).

¹⁶ Wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 20 stycznia 2011 r. w sprawie Regina v. Shaid Iqbal [2011] EWCA Crim 273, No 201006296 B4. W sprawie tej oskarżony udał się do sądu na rozprawę. Przebywający tam policjanci, myśląc, że jest on poszukiwany przez policję, zatrzymali go (w sensie fizycznym – *restrain, detain*), skuli kajdankami i poinformowali, że jest poszukiwany pod zarzutem popełnienia przestępstwa. Nie powiedziano mu jednak, że jest zatrzymany (w sensie prawnym – *under arrest*). Poinformowano go, że zostanie zatrzymany (*arrest*), jednakże przez policjantów, na których muszą poczekać. Kiedy oczekiwani funkcjonariusze przybyli na miejsce, oskarżony podjął ucieczkę, lecz został złapany po przebiegnięciu ok. 100 m. Został on skazany w I instancji za uśiłowanie ucieczki z legalnego pozbawienia wolności (*attempting to escape from lawful custody*). Sąd odwoławczy, uwzględniając apelację oskarżonego, wskazał, że policjanci nie zatrzymali go (w sensie prawnym) ani nie twierdzili, że go zatrzymali, a jedynie przewidywali, że zostanie on w nieokreślonym czasie w przyszłości zatrzymany przez innych funkcjonariuszy, oraz że przestępstwem ucieczki z legalnego pozbawienia wolności nie jest ucieczka spod faktycznego dozoru policji, który poprzedza prawne zatrzymanie.

¹⁷ Wyrok w sprawie Regina v. Timmis [1976] Crim LR 129 (cyt. za Regina v. Dhillon [2005] EWCA Crim 2996).

jak długo sprawca był na wolności oraz co w tym czasie robił¹⁸. W orzecznictwie wskazuje się, że ucieczka pod wpływem pewnego rodzaju przymusu psychicznego (np. troska o rodzinę, obawa przed współwięźniami) zasługuje na stosunkowo łagodną karę (liczoną w miesiącach). Surowsza kara (liczona w latach) powinna być natomiast wymierzona przestępcom zawodowym, którzy podczas ucieczki są wspomagani przez inne osoby (spoza miejsca izolacji lub czasem z tego miejsca)¹⁹.

Kwalifikowanym typem przestępstwa ucieczki jest wyłamanie się z więzienia (*breach of prison, breaking prison*), które polega na przełamaniu zabezpieczeń lub użyciu przemocy w trakcie ucieczki (odpowiednik typu czynu zabronionego z art. 242 § 4 k.k.)²⁰. Można za nie wymierzyć karę pozbawienia wolności lub grzywnę²¹. Ucieczka nie musi nastąpić z zakładu karnego (może też na przykład polegać na uwolnieniu się z posterunku policji przez wyłamane okno), ani też nie musi wiązać się z rozmyślnym spowodowaniem szkód (w jednej ze spraw uznano, że znamię tego przestępstwa wypełnia przypadkowe przemieszczenie luźnych cegieł podczas wspinania się na mur więzienny)²². Podkreśla się, że istotne jest użycie siły w trakcie ucieczki, natomiast nie ma znaczenia, czy zbieg jest pozbawiony wolności w sprawie karnej, czy cywilnej²³. W jednym z orzeczeń stwierdzono, że wyłamanie z więzienia jest bardzo poważnym przestępstwem i powinno pociągać za sobą surową karę pozbawienia wolności z uwagi na związane z nim obawy i strach, a także mogące z niego wynikać zakłócenie życia więziennego, przemoc lub zakłócenia porządku; kara powinna działać odstraszająco zarówno wobec sprawcy, jak i innych osób. Sąd wskazał także okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przy wymiarze kary (należy je również odnieść do ucieczki w typie podstawowym), a mianowicie: 1) charakter i okoliczności popełnienia przestępstwa, w związku z którym uciekinier był pozbawiony wolności, 2) zachowanie sprawcy w więzieniu, 3) sposób przeprowadzenia ucieczki, w szczególności fakt stosowania przemocy, planowanie ucieczki i pomoc z zewnątrz, 4) okoliczności powrotu do więzienia (czy sprawca poddał się i jak szybko to uczynił), 5) przyznanie się do winy²⁴.

---

¹⁸ Wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 22 czerwca 2007 r. w sprawie Regina v. Purchase [2007] EWCA Crim 1740, No 2007/02503/A5 (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2007/1740.html>; dostęp: 8.04.2020).

¹⁹ Wspomniany wyżej wyrok w sprawie Regina v. Purchase [2007] EWCA Crim 1740.

²⁰ *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.72. Zob. też pod kątem historycznym W. Hawkins, *A Treatise of the Pleas of the Crown...*, op. cit., s. 183–189.

²¹ S. Ramage, *English Prison Law*, New York–Bloomington 2009, s. 295.

²² *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.72.

²³ S. Ramage, *English Prison Law...*, op. cit., s. 295.

²⁴ Wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 19 lutego 1997 r. w sprawie Regina v. Coughtrey [1997] EWCA Crim 506, No 9602786/Z4 (<https://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/1997/506.html>; dostęp: 8.04.2020). Sąd podniósł, że jeśli sprawca odbywa terminową karę pozbawienia wolności, to prawie zawsze powinno się nałożyć na niego kolejną karę tego rodzaju. Tak samo należy uczynić, gdy sprawca odbywa karę dożywotniego pozbawienia wolności, przy czym – z oczywistych względów – nałożona za ucieczkę kara powinna być wykonywana jednocześnie z karą pozbawienia wolności. W przedmiotowej sprawie dwaj oskarżeni, którzy odbywali karę dożywotniego pozbawienia wolności w oddziale pracowniczym, opuścili

W Anglii i Walii przewidziane jest także przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności po wygaśnięciu lub odwołaniu zezwolenia na opuszczenie jednostki penitencjarnej (*remaining unlawfully at large*). Jest to – mówiąc w dużym uproszczeniu – odpowiednik typu czynu zabronionego z art. 242 § 2 i 3 k.k. W orzecznictwie słusznie wskazuje się, że tego typu zachowanie nie może być uznane za ucieczkę, gdyż sprawca w czasie czynu nie jest pozbawiony wolności (*in custody*)²⁵.

W sekcji 1(1) *Prisoners (Return to Custody) Act 1995*²⁶ określono przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności po upływie terminu zezwolenia na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej (*remaining unlawfully at large after temporary release*). Zgodnie z tym przepisem, z zastrzeżeniem podsekcji (2), osoba, która uzyskała zezwolenie na czasowe opuszczenie jednostki penitencjarnej na podstawie sekcji 47(5) *Prison Act 1952*²⁷, jest winna przestępstwa, jeśli: (a) bez rozsądnego usprawiedliwienia bezprawnie pozostaje na wolności po upływie okresu, na jaki zezwolenie zostało udzielone, lub (b) wiedząc lub przypuszczając, że wydano wobec niej nakaz powrotu do jednostki, pozostając bezprawnie na wolności w związku z wydaniem tego nakazu, nie podejmuje, bez rozsądnego usprawiedliwienia, wszelkich niezbędnych kroków w celu zastosowania się do nakazu tak szybko, jak to możliwe. Uważa się, że dana osoba pozostaje bezprawnie na wolności, jeśli okres, na jaki została czasowo zwolniona, upłynął lub jeżeli zgodnie z przepisami

---

miejsce pracy, przecięli ogrodzenie palnikiem acetylenowo-tlenowym, a następnie przy użyciu drabiny wspięli się na mur więzienny i uciekli.

²⁵ Zob. przywołany wcześniej wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 31 lipca 2007 r. w sprawie *Regina v. Montgomery* [2007] EWCA Crim 2157 oraz wyrok *Court of Appeal (Criminal Division)* z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie *Regina v. O'Neil* [2007] EWCA Crim 3490, No 2007/4930/B3 (<http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Crim/2007/3490.html>; dostęp: 8.04.2020). Sprawa *Regina v. Montgomery* dotyczyła więźnia odbywającego karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu otwartego. Oskarżony codziennie rano wychodził do pracy poza zakład. Nie był dozorowany, miał sam stawać się z powrotem o określonej godzinie wieczorem. Pewnego dnia nie wrócił on do zakładu. Zatrzymano go po 1,5 miesiąca i postawiono zarzut przestępstwa ucieczki z legalnego pozbawienia wolności. Za radą adwokata przyznał się do winy i został skazany na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności. Dowiedział się jednak od kogoś, że jego zachowanie nie stanowiło ucieczki i odwołał się od wyroku. Sąd odwoławczy uwzględnił apelację, wskazując, że nie można powiedzieć, że oskarżony uciekł z pozbawienia wolności, ponieważ w czasie zezwolenia na opuszczenie więzienia nie był faktycznie pozbawiony wolności, gdyż nie tylko nie przebywał w więzieniu, ale też nie był pod bezpośrednią kontrolą jakiegokolwiek przedstawiciela władzy. Natomiast w sprawie *Regina v. O'Neil* oskarżony nie powrócił do więzienia z jednodniowej przepustki (*day's town leave*).

²⁶ Źródło: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/16> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *P(RC)A 1995*.

²⁷ Chodzi tu o zezwolenia udzielane osobom osadzonym w zakładzie karnym (*prison*), areszcie dla młodocianych (*remand centre*), zakładzie karnym dla młodocianych (*young offender institution*), młodzieżowym ośrodku wychowawczym (*secure training centre*) lub bezpiecznym ośrodku edukacyjnym (*secure college*), które nie są aresztowane w sprawie toczącej się przed Sądem Koronnym lub skazane albo w inny sposób potraktowane przez Sąd Koronny bądź aresztowane przez jakikolwiek sąd. Jednakże w myśl sekcji 1(2) *P(RC)A 1995* podsekcja 1 nie ma zastosowania do osób, którym udzielono zezwolenia na opuszczenie młodzieżowego ośrodka wychowawczego lub bezpiecznego ośrodka edukacyjnego.

wydano wobec niej nakaz powrotu do jednostki penitencjarnej (sekcja 49(4) *PA 1952* w zw. z sekcją 1(5) *P(RC)A 1995*). Sprawca omawianego przestępstwa podlega: (a) karze pozbawienia wolności do lat 2, grzywnie albo obu tym karom łącznie (wyrok skazujący na podstawie aktu oskarżenia wydany w postępowaniu z udziałem przysięgłych – *conviction on indictment*), bądź (b) karze pozbawienia wolności do 12 miesięcy, grzywnie albo obu tym karom łącznie (wyrok wydany w postępowaniu skróconym bez udziału przysięgłych – *summary conviction*) (sekcja 1(3) *P(RC)A 1995*).

Podobne przestępstwo stypizowano w sekcji 32ZA *Crime (Sentences) Act 1997*²⁸ (*offence of remaining unlawfully at large after recall*). Przepis ten dotyczy osób skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, które zostały warunkowo zwolnione z zakładu karnego, a następnie zwolnienie to zostało odwołane (sekcja 32 *C(S)A 1997*). Zgodnie z sekcją 32ZA(1) *C(S)A 1997* osoba, której odwołano warunkowe zwolnienie na podstawie sekcji 32 popełnia przestępstwo, jeśli: (a) została powiadomiona o tym odwołaniu ustnie lub na piśmie²⁹, oraz (b) pozostając bezprawnie na wolności, nie podejmuje, bez rozsądnego usprawiedliwienia, wszelkich niezbędnych kroków, aby powrócić do zakładu karnego tak szybko, jak to możliwe. W myśl sekcji 32ZA(5) *C(S)A 1997* sprawca omawianego przestępstwa podlega: (a) karze pozbawienia wolności do lat 2, grzywnie albo obu tym karom łącznie (*conviction on indictment*), bądź (b) karze pozbawienia wolności do 12 miesięcy, grzywnie albo obu tym karom łącznie (*summary conviction*). Takie same regulacje dotyczą więźniów skazanych na terminową karę pozbawienia wolności, którzy nie powrócili do zakładu karnego po odwołaniu warunkowego zwolnienia (sekcja 255ZA *Criminal Justice Act 2003*³⁰).

Angielskie prawo zna także przestępstwo udzielenia więźniowi pomocy w ucieczce (*assisting a prisoner to escape*). Zostało uregulowane w sekcji 39 *PA 1952*. Zgodnie z tym przepisem każdy, kto: (a) pomaga więźniowi w ucieczce lub usiłowaniu ucieczki z zakładu karnego, albo (b) mając zamiar ułatwienia ucieczki więźniowi: (i) przynosi, przerzuca lub w inny sposób dostarcza cokolwiek do zakładu karnego, (ii) sprawia, że inna osoba przynosi, przerzuca lub w inny sposób dostarcza cokolwiek do zakładu karnego, bądź (iii) daje cokolwiek więźniowi albo umieszcza to w dowolnym miejscu (zarówno w zakładzie karnym, jak i poza nim), podlega karze pozbawienia wolności do lat 10. Dostarczenie jakichkolwiek przedmiotów w zamiarze ułatwienia ucieczki stanowi przestępstwo niezależnie od tego, czy została ona podjęta, czy też nie³¹.

²⁸ Źródło: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/43> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *C(S)A 1997*.

²⁹ Uważa się, że dana osoba została powiadomiona o odwołaniu, jeśli: (a) pisemne zawiadomienie o odwołaniu zwolnienia zostało dostarczone na odpowiedni adres oraz (b) upłynął termin określony w zawiadomieniu (sekcja 32ZA(2) *C(S)A 1997*). Uznaje się, że dana osoba została powiadomiona o odwołaniu także wtedy, gdy: (a) w zwolnieniu określono, że osoba ta ma obowiązek utrzymywać kontakt zgodnie z wszelkimi instrukcjami wydanymi przez kuratora, (b) osoba ta nie zastosowała się do takiej instrukcji, oraz (c) dana osoba nie stosowała się do takiej instrukcji przez co najmniej 6 miesięcy (sekcja 32ZA(4) *C(S)A 1997*).

³⁰ Źródło: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44> (dostęp: 8.04.2020).

³¹ S. Ramage, *English Prison Law...*, op. cit., s. 295.

Omawiane przestępstwo dotyczy ucieczki z jednostki penitencjarnej (np. zakładu karnego, zakładu karnego dla młodocianych czy aresztu dla młodocianych), natomiast nie odnosi się do pomocy udzielonej osobie pozbawionej wolności, która ucieka z konwoju, sądu itp.³² Jeśli chodzi o wspomnianą pomoc do ucieczki spoza miejsca izolacji, to w orzecznictwie sugeruje się, że może ona stanowić przestępstwo prawa precedensowego (*common law offence*)³³. Przestępstwem prawa precedensowego jest też czyn polegający na uwolnieniu za pomocą siły osoby legalnie pozbawionej wolności³⁴. Odpowiedzialność karna przewidziana jest też dla strażników za pozwolenie na uciezkę osoby uwięzionej³⁵. W orzecznictwie podkreśla się, że warunkiem koniecznym skazania za taki czyn jest legalność pozbawienia wolności (*lawfulness of the detention*). Okoliczności tej nie można domniemywać, musi być udowodniona³⁶.

Na marginesie można wspomnieć jeszcze o przestępstwie określonym w sekcji 1(1) *Prison Security Act 1992*³⁷, które polega na braniu udziału przez więźnia w buncie więziennym (*prison mutiny*). Bunt taki zachodzi, gdy dwóch lub więcej więźniów przebywających w zakładzie karnym (w tym w zakładzie karnym dla młodocianych) podejmuje zachowanie (działanie albo zaniechanie), którego wspólnym celem jest obalenie legalnej władzy w tymże zakładzie (sekcja 1(2) i (6) *PSA 1992*). Konsekwencją takiego buntu może być na przykład zbiorowa ucieczka z jednostki penitencjarnej.

B. IRLANDIA PÓŁNOCNA

W Irlandii Północnej przepisy typizujące przestępstwa związane z uciezką więźnia zamieszone zostały w *Prison Act (Northern Ireland) 1953*³⁸.

Przestępstwo samouwolnienia w typie podstawowym zostało uregulowane w sekcji 26 *PA(NI) 1953*, zgodnie z którą, kto: (a) będąc skazanym za przestępstwo, ucieka z zakładu karnego lub innego miejsca, w którym jest zgodnie z prawem pozbawiony wolności na podstawie wyroku skazującego, albo (b) niezależnie od tego, czy jest skazany, czy nie, ucieka z zakładu karnego lub innego miejsca, w którym jest zgodnie z prawem pozbawiony wolności, względnie (c) będąc zgodnie

³² *Blackstone's Criminal Practice 2018*, Nb B14.76.

³³ Zob. *ibidem*.

³⁴ *Ibidem* oraz W. Hawkins, *A Treatise of the Pleas of the Crown...*, op. cit., s. 201–202.

³⁵ W. Hawkins, *A Treatise of the Pleas of the Crown...*, op. cit., s. 190.

³⁶ Wyrok *Court of Appeal of Jamaica* z dnia 25 stycznia 1982 r. w sprawie *Roy Dillon v. The Queen* [1982] AC 484 (https://www.bailii.org/uk/cases/UKPC/1982/1982_1.pdf; dostęp: 8.04.2020). W orzeczeniu tym wskazano, że w rozpatrywanej sprawie (funkcjonariusz policji został oskarżony o to, że przez niedbalstwo dopuścił do ucieczki dwóch więźniów) nie ma zastosowania zasada znana z prawa brytyjskiego: *omnia praesumuntur rite et solemniter esse acta donec probetur in contrarium* (każdą czynność – w tym przypadku pozbawienie wolności – uważa się za przeprowadzoną zgodnie z prawem, dopóki nie przedstawi się dowodu na okoliczność przeciwną).

³⁷ Źródło: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1992/25> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *PSA 1992*.

³⁸ Źródło: <https://www.legislation.gov.uk/apni/1953/18> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *PA(NI) 1953*.

z prawem pozbawionym wolności w innych przypadkach niż wskazane wcześniej, ucieka z miejsca izolacji, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (wyrok skazujący na podstawie aktu oskarżenia wydany w postępowaniu z udziałem przysięgłych – *conviction on indictment*).

Ucieczka w typie kwalifikowanym została określona w sekcji 28 *PA(NI) 1953* (*prison breach*), zgodnie z którą kto siłą lub przemocą wyłamuje się z zakładu karnego w zamiarze uwolnienia siebie lub innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 7 (*conviction on indictment*). W myśl natomiast sekcji 27 *PA(NI) 1953* (*attempts to break prison*), kto usiłuje wyłamać się z zakładu karnego albo siłą wyłamuje się z celi lub innego miejsca znajdującego się w takim zakładzie, w którym jest zgodnie z prawem pozbawiony wolności, bądź powoduje w nim wyłom w zamiarze ucieczki, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5 (*conviction on indictment*).

Podobnie jak w prawie Anglii i Walii (oraz – mówiąc w uproszczeniu – w art. 242 § 2 i 3 k.k.) w Irlandii Północnej przewidziane jest przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności (*being unlawfully at large while under sentence*). Zgodnie z sekcją 25 *PA(NI) 1953* osoba, która jest skazana na karę pozbawienia wolności lub wobec której orzeczono umieszczenie w zakładzie karnym dla młodocianych pozostaje po osadzeniu, a przed upływem terminu określonego w orzeczeniu, na wolności bez prawnego usprawiedliwienia (czego udowodnienie spoczywa na sprawcy), podlega karze pozbawienia wolności do lat 2 (*conviction on indictment*).

W sekcji 29 *PA(NI) 1953* uregulowano z kolei przestępstwo ułatwienia ucieczki i pozwolenia na ucieczkę z legalnego pozbawienia wolności (*assisting or permitting a person to escape from lawful custody*). Zgodnie z sekcją 29(1), dopuszcza się przestępstwa ten, kto pomaga w ucieczce lub usiłowaniu ucieczki osobie zgodnie z prawem pozbawionej wolności w zakładzie karnym lub innym miejscu. Przestępstwo popełnia również ten, kto: (a) będąc funkcjonariuszem w zakładzie karnym, w którym dana osoba jest zgodnie z prawem pozbawiona wolności albo (b) innym funkcjonariuszem strzegącym danej osoby w zakładzie karnym lub innym miejscu, dobrowolnie i umyślnie pozwala uciec tej osobie (sekcja 29(2)). Osoby, o których mowa, podlegają w myśl sekcji 29(3) karze pozbawienia wolności do lat 10 (*conviction on indictment*).

Zgodnie natomiast z sekcją 31 *PA(NI) 1953*, dopuszcza się przestępstwa ten, kto, uchybiając swoim prawnym lub urzędowym obowiązkom, pozwala uciec osobie, która pozostaje pod jego władzą lub strażą. Sprawca tego czynu zabronionego podlega karze pozbawienia wolności do 6 miesięcy, grzywnie w wysokości nieprzekraczającej 2 poziomu standardowej skali albo obu tym karom łącznie (wyrok wydany w postępowaniu skróconym bez udziału przysięgłych – *summary conviction*). Jest to przestępstwo nieumyślne.

Przestępstwem związanym z ułatwieniem ucieczki jest też czyn stypizowany w sekcji 33 *PA(NI) 1953*. Zgodnie z tym przepisem każdy, kto w zamiarze ułatwienia ucieczki więźniowi: (a) przynosi, przerzuca lub w inny sposób dostarcza cokolwiek do zakładu karnego, (b) sprawia, że inna osoba przynosi, przerzuca lub w inny sposób dostarcza cokolwiek do zakładu karnego, bądź (c) daje cokolwiek więźniowi albo umieszcza to w dowolnym miejscu (zarówno w zakładzie kar-

nym, jak i poza nim), podlega karze pozbawienia wolności do lat 10 (*conviction on indictment*).

Interesujące rozwiązanie znajduje się w sekcji 32 *PA(NI) 1953 (causing discharge of prisoner under pretended authority)*, zgodnie z którą każda osoba, która świadomie i niezgodnie z prawem, pozorując, że wykonuje władzę, zarządza lub doprowadza do zwolnienia więźnia, który nie jest uprawniony do zwolnienia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5 (*conviction on indictment*). Więzień w ten sposób uwolniony jest uważany za uciekiniera.

C. SZKOCJA

Podobnie jak w prawie obowiązującym w Anglii i Walii, samouwolnienie w Szkocji stanowi przestępstwo prawa precedensowego (*common law offence*). Wyróżnia się dwa rodzaje tego czynu zabronionego: ucieczkę z zakładu karnego (*prison breaking*) oraz ucieczkę z legalnego pozbawienia wolności (*escaping from lawful custody*)³⁹. Ten drugi czyn polega na uwolnieniu się z innego miejsca niż zakład karny, np. policyjnego pomieszczenia dla zatrzymanych, szpitala, w którym sprawca przebywa pod dozorem konwojentów czy miejsca pracy poza zakładem karnym⁴⁰. Oczywiście warunkiem wstępnym skazania za ucieczkę jest ustalenie, że pozbawienie wolności było zgodne z prawem⁴¹. Należy zauważyć, że z punktu widzenia realizacji znamion przestępstwa ucieczki bez znaczenia jest to, czy sprawca użył przemocy wobec osób, uszkodził mienie, użył podrobionych kluczy czy przekupił strażnika itp.⁴² Karalne jest również usiłowanie ucieczki z zakładu karnego (*attempted prison breaking*)⁴³.

Przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności (*remaining unlawfully at large*) stypizowano natomiast w sekcji 32A *Prisons (Scotland) Act 1989*⁴⁴. Dopuszcza się go osoba, która, będąc uznana za przebywającą bezprawnie na wolności na podstawie sekcji 17(5) lub 17A(6) *Prisoners and Criminal Proceedings (Scotland) Act*

³⁹ P. Ferguson, C. McDiarmid, *Scots Criminal Law. A Critical Analysis*, Edinburgh 2014, rozdział 14.10, oraz *A Draft Criminal Code for Scotland with Commentary*, oprac. E. Clive, P. Ferguson, Ch. Gane, A. McCall Smith, Scottish Law Commission 2003, s. 170 (https://www.scotlawcom.gov.uk/files/5712/8024/7006/cp_criminal_code.pdf; dostęp: 8.04.2020).

⁴⁰ P. Ferguson, C. McDiarmid, *Scots Criminal Law...*, op. cit., rozdział 14.10.

⁴¹ J.H.A. Macdonald, *A Practical Treatise on the Criminal Law of Scotland*, Edinburgh 1877, s. 218; A. Alison, *Principles of the Criminal Law of Scotland...*, op. cit., s. 555–556.

⁴² J.H.A. Macdonald, *A Practical Treatise...*, op. cit., s. 218; A. Alison, *Principles of the Criminal Law of Scotland...*, op. cit., s. 555, oraz *A Draft Criminal Code for Scotland...*, op. cit., s. 170. Zob. także wyrok z dnia 13 kwietnia 1837 r. w sprawie HM Advocate v. William Hutton, w której oskarżony uciekł dzięki temu, że brama więzienna pozostawała otwarta przez zaniedbanie strażnika (*Reports of Cases Before the High Court and Circuit Courts of Justiciary in Scotland: From November 1835 to December 1837*, oprac. A. Swinton, Edinburgh 1838, s. 497).

⁴³ Zob. listę *common law crimes* zawartą w elektronicznym systemie prowadzonym przez *The Crown Office and Procurator Fiscal Service* (https://www.whatdotheyknow.com/request/476668/response/1143126/attach/2/FOI%20request%20John%20Maguire%20R018273.pdf?cookie_passthrough=1; dostęp: 8.04.2020). Na liście tej nie znajduje się usiłowanie ucieczki z innego niż zakład karny miejsca.

⁴⁴ Źródło: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/45> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *P(S) A 1989*.

1993, bądź sekcji 28(7) albo 40(4) niniejszego aktu, pozostaje bezprawnie na wolności. Sprawca podlega: (a) karze pozbawienia wolności do 12 miesięcy, grzywnie w wysokości nieprzekraczającej ustawowego maksimum albo obu tym karom łącznie (*summary conviction*), bądź (b) karze pozbawienia wolności do lat 2, grzywnie albo obu tym karom łącznie (*conviction on indictment*). Chodzi tutaj o osoby warunkowo zwolnione z jednostki penitencjarnej (*release on licence*), którym odwołano to zwolnienie, oraz osoby, którym udzielono zezwolenia na czasowe opuszczenie takiej jednostki, np. w celu odwiedzenia domu, wyjścia do zatrudnienia zewnętrznego czy ze względów zdrowotnych (*temporary release on licence*), którym odwołano zezwolenie lub gdy okres zezwolenia minął. Dana osoba pozostaje bezprawnie na wolności, jeśli: (a) została powiadomiona o tym, że uznano ją za przebywającą bezprawnie na wolności, oraz (b) bez rozsądnego usprawiedliwienia nie podejmuje wszelkich niezbędnych kroków w celu powrotu do zakładu karnego tak szybko, jak to możliwe po powiadomieniu jej o sprawie (sekcja 32C(3) P(S)A 1989). Jeśli chodzi o osobę, której minął okres zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego, pozostaje ona bezprawnie na wolności, jeśli: (a) została ustnie lub pisemnie poinformowana o okresie zezwolenia oraz ostrzeżona o obowiązku powrotu do zakładu karnego po upływie okresu zezwolenia, a także o odpowiedzialności karnej za zaniechanie wykonania tego obowiązku, oraz (b) bez rozsądnego usprawiedliwienia nie podejmuje wszelkich niezbędnych kroków w celu powrotu do zakładu karnego tak szybko, jak to możliwe po upływie okresu zezwolenia (sekcja 32C(2) P(S)A 1989).

Szkockie prawo precedensowe przewiduje również przestępstwo udzielenia pomocy w ucieczce osobie prawnie pozbawionej wolności⁴⁵. W grę może wchodzić w szczególności włamanie się do więzienia w celu oswobodzenia więźnia (niezależnie od tego, czy do uwolnienia doszło, czy nie) (*breaking into prison to rescue prisoner*)⁴⁶.

Szczególne regulacje związane z ułatwieniem ucieczki zawarte są *Police and Fire Reform (Scotland) Act 2012*⁴⁷. Zgodnie z sekcją 91(1), przestępstwo stanowi uwolnienie osoby pozbawionej wolności oraz udzielenie takiej osobie pomocy w ucieczce. Przez osobę pozbawioną wolności należy rozumieć osobę, która: (a) pozostaje pod prawnym dozorem funkcjonariusza policji lub osoby, która pomaga takiemu funkcjonariuszowi, albo (b) jest w trakcie ucieczki spod takiego dozoru, niezależnie od tego, czy została ona zatrzymana (sekcja 91(2)). Osoba winna opisanego przestępstwa podlega (w postępowaniu skróconym – *summary conviction*) karze

⁴⁵ Orzeczenie w sprawie *HM Advocate v. Martin* (podaje za opinią z dnia 8 października 2010 r. wydaną w sprawie *HM Advocate v. Mark Harris* [2010] HCJAC 102, Appeal No: XC136/10, <https://www.scotcourts.gov.uk/search-judgments/judgment?id=65aa86a6-8980-69d2-b500-ff0000d74aa7>; dostęp: 8.04.2020).

⁴⁶ J.H.A. Macdonald, *A Practical Treatise...*, op. cit., s. 219. Również w załączniku 2 do *Firearms Act 1968* wśród *common law offences* przewidzianych w Szkocji wymienia się obok *prison breaking* przestępstwo *breaking into prison to rescue prisoners* (źródło: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/27>; dostęp: 8.04.2020).

⁴⁷ Źródło: <http://www.legislation.gov.uk/asp/2012/8> (dostęp: 8.04.2020).

pozbawienia wolności do 12 miesięcy, grzywnie w wysokości nieprzekraczającej ustawowego maksimum albo obu tym karom łącznie (sekcja 91(4)).

D. REGULACJE WSPÓLNE DLA ANGLII, WALII, IRLANDII PÓŁNOCNEJ I SZKOCJI

Na terytorium całej Wielkiej Brytanii obowiązuje *Armed Forces Act 2006*⁴⁸. Jest to akt prawny dotyczący sił zbrojnych i kwestii z nimi związanych. Czyny zabronione, które nas interesują, zostały stypizowane w nim w rozdziale „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości w służbie” (*Offences against service justice*).

W myśl sekcji 29(1), osoba podlegająca prawu służbowemu⁴⁹ albo cywil podlegający dyscyplinie służbowej⁵⁰ dopuszczają się przestępstwa, jeśli uciekają z prawnego pozbawienia wolności. Ponadto w sekcji 29(2) przewidziano przestępstwo, które może stanowić etap przygotowania albo usiłowania ucieczki, polegające na tym, że osoba podlegająca prawu służbowemu albo cywil podlegający dyscyplinie służbowej: (a) stosuje przemoc wobec osoby, pod której pieczęą pozostaje, lub jego zachowanie jest groźne dla tej osoby (przy czym „groźne” zachowanie nie ogranicza się do groźby użycia przemocy), oraz (b) wie lub ma uzasadnione powody, by sądzić, że pozbawienie wolności jest prawne (sekcja 29(2) i (3)). Wskazane typy przestępstw zagrożone są karami przewidzianymi w sekcji 164 (m.in. pozbawienie wolności [*imprisonment*], wydalenie ze służby [*dismissal from Her Majesty's service*] czy grzywna [*a fine*]), przy czym kara pozbawienia wolności nie może przekroczyć 2 lat⁵¹.

Z kolei w sekcji 30 uregulowano odpowiedzialność karną za przestępstwo pozwoleń na ucieczkę lub bezprawnego zwolnienia więźniów (*allowing escape, or unlawful release, of prisoners etc*). Zgodnie z sekcją 30(1) osoba podlegająca prawu służbowemu popełnia przestępstwo, jeśli: (a) wie, że określona osoba została poddana pod jej władzę bądź że jej obowiązkiem jest pilnowanie danej osoby, (b) dopuszcza się czynu, który skutkuje ucieczką więźnia, oraz (c) ma zamiar pozwolić na ucieczkę więźnia albo dopuszcza do niej lekkomyślnie lub przez niedbalstwo. Przez czyn należy rozumieć działanie i zaniechanie – sekcja 30(3). W myśl natomiast sekcji 30(2), osoba podlegająca prawu służbowemu popełnia przestępstwo, jeśli: (a) wie, że okre-

---

⁴⁸ Źródło: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *AFA 2006*. Akt ten miał przestać obowiązywać z dniem 12 maja 2017 r., jednakże termin jego wygaśnięcia jest przesuwany kolejnymi zarządzeniami królowej Elżbiety II. Zgodnie z ostatnim zarządzeniem z 3 kwietnia 2020 r. – *The Armed Forces Act (Continuation) Order 2020* – wskazany akt prawny ma przestać obowiązywać z końcem 11 maja 2021 r.

⁴⁹ Prawu służbowemu (*service law*) podlegają – zgodnie z sekcją 367 *AFA 2006* – członkowie regularnych sił zbrojnych (*regular forces*, np. Royal Navy czy Royal Air Force), a także – w pewnych sytuacjach – sił rezerwy (*reserve forces*, np. Royal Fleet Reserve, Royal Naval Reserve czy Territorial Army).

⁵⁰ Jest to osoba, która nie podlega prawu służbowemu i jest wskazana w części 1 załącznika 15 do omawianego aktu normatywnego (np. osoba, która znajduje się na pokładzie samolotu lub okrętu Jej Królewskiej Mości) – sekcja 370 *AFA 2006*.

⁵¹ Zgodnie z sekcją 164(2), wobec sprawcy można wymierzyć jedną albo więcej kar. Dla cywili oraz byłych wojskowych (*ex-servicemen*) przewidziany jest odrębny katalog kar, przy czym niektóre z nich (np. pozbawienie wolności czy grzywna, a w wypadku byłych wojskowych – większość) się powtarzają (część 1 i 2 załącznika 3 do *AFA 2006*).

ślona osoba została poddana pod jej władzę, (b) zwalnia więźnia bez upoważnienia do tego, (c) wie lub ma uzasadnione powody, by sądzić, że nie ma takiego upoważnienia. Na osobę winną tych przestępstw można nałożyć kary przewidziane w sekcji 164 (zob. wyżej), przy czym kara pozbawienia wolności nie może przekroczyć: 10 lat – jeśli sprawca czynu z sekcji 30(1) miał zamiar pozwolić na ucieczkę, lub sprawca czynu z sekcji 30(2) wiedział, że nie ma upoważnienia do zwolnienia więźnia, bądź 2 lat – w pozostałych przypadkach (sekcja 30(4)).

AFA 2006 w sekcji 39 wprowadza karalność usiłowania omawianych przestępstw, w tym usiłowania nieudolnego⁵². Za usiłowanie można wymierzyć taką samą karę, jak za dokonanie przestępstwa – sekcja 39(9). Karalne jest również podżeganie do przestępstwa (*encouraging, abetting*), udzielanie pomocy (*assisting, aiding*), doradzanie (*counselling*) oraz doprowadzanie do popełnienia przestępstwa (*procuring*) (sekcja 40 i 41). Osoba, która dopuściła się takiego zachowania odpowiada jak za sprawstwo – sekcja 40(6) i 41(4).

Należy odnieść się również do obowiązujących w całej Wielkiej Brytanii regulacji zawartych w *Mental Health Act 1983*⁵³. Zgodnie z sekcją 128(2), kto nakłania do ucieczki lub świadomie pomaga w ucieczce osobie prawnie pozbawionej wolności na podstawie sekcji 137⁵⁴, popełnia przestępstwo. Sprawca tego czynu zabronionego podlega: (a) karze pozbawienia wolności do 6 miesięcy, grzywnie w wysokości nieprzekraczającej ustawowego maksimum albo obu tym karom łącznie (*summary conviction*), bądź (b) karze pozbawienia wolności do lat 2, grzywnie albo obu tym karom łącznie (*conviction on indictment*) – sekcja 128(4).

IRLANDIA

Również w Irlandii ucieczka stanowi przestępstwo⁵⁵. W statystykach zalicza się ją do ogólnej kategorii przestępstw przeciwko rządowi, procedurom sądowym i związanych z przestępczością zorganizowaną⁵⁶. Tego typu czynem zabronionym

⁵² Usiłowanie polega na tym, że sprawca w zamiarze popełnienia przestępstwa podejmuje zachowanie będące czymś więcej niż przygotowaniem przestępstwa – sekcja 39(5).

⁵³ Źródło: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20> (dostęp: 8.04.2020). Akt ten dotyczy postępowania z osobami cierpiącymi na zaburzenia psychiczne. Niezależnie od tego aktu prawnego, na terytorium Irlandii Północnej obowiązuje *The Mental Health (Northern Ireland) Order 1986*, który w sekcji 124 przewiduje analogiczną regulację (w tym takie samo zagrożenie karne) jak *Mental Health Act 1983* (źródło: <https://www.legislation.gov.uk/nisi/1986/595>; dostęp: 8.04.2020).

⁵⁴ Chodzi o osoby konwojowane, osadzone w izbie zatrzymań lub miejscu bezpieczeństwa (miejsce takie jak posterunek policji, szpital itp., w którym osoba z zaburzeniami psychicznymi jest tymczasowo przetrzymywana).

⁵⁵ W wyroku irlandzkiego Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2019 r. w sprawie *Finnegan v. Superintendent of Tallaght Garda Station* (Supreme Court No. 2017/130) stwierdzono, że ucieczka stanowi przestępstwo, które powinno być co do zasady sądzone z udziałem przysięgłych (*indictable offence*) i jest oczywiste, że w interesie publicznym jest to, aby skazane osoby odbywały karę pozbawienia wolności na nie nałożoną ([https://beta.courts.ie/acc/alfresco/ad2311f9-11d3-414f-8e3b-b9180d3fc2c4/2019_IESC_31\(3\).pdf/pdf](https://beta.courts.ie/acc/alfresco/ad2311f9-11d3-414f-8e3b-b9180d3fc2c4/2019_IESC_31(3).pdf/pdf); dostęp: 8.04.2020).

⁵⁶ *Irish Crime Classification System*, wersja z 2017 r. (https://www.cso.ie/en/media/csoie/methods/recordedcrime/ICCS_V2.0.pdf; dostęp: 8.04.2020). Konkretnie zalicza się je do przestępstw popełnianych podczas pozbawienia wolności i przestępstw z tym związanych

jest również wyłamanie z izolacji (związanej ze sprawą karną lub cywilną), które polega na ucieczce z użyciem siły lub przemocy (*breach of prison*)⁵⁷. Wspięcie się na mur albo wyjście przez drzwi będzie więc stanowiło zwykłą ucieczkę, a nie wyłamanie się⁵⁸.

Szczególna regulacja dotycząca ucieczki zawarta jest w *Defence Act 1954*⁵⁹. W myśl sekcji 146 tego aktu prawnego, każda osoba podlegająca prawu wojskowemu, która ucieka albo usiłuje uciec z aresztu, więzienia lub innego miejsca, gdzie jest zgodnie z prawem pozbawiona wolności, podlega, w postępowaniu przed sądem wojskowym, karze pozbawienia wolności do lat 2 albo innej łagodniejszej karze.

Irlandzkie prawo przewiduje również przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności po wygaśnięciu zezwolenia na czasowe opuszczenie miejsca izolacji. Zgodnie z sekcją 6(1) *Criminal Justice Act 1960*⁶⁰ uważa się, że osoba, która przebywa na wolności na podstawie zezwolenia na opuszczenie miejsca izolacji określonego w sekcji 2 lub 3 niniejszego aktu, pozostaje na wolności bezprawnie, jeśli: (a) upłynął okres, na jaki zezwolenie zostało udzielone, albo (b) został naruszony warunek, pod którym zezwolenie zostało udzielone. Osoba, która w myśl sekcji 6(1) bezprawnie przebywa na wolności, podlega karze pozbawienia wolności do 6 miesięcy (w postępowaniu skróconym – *summary conviction*) – sekcja 6(2) *CJA 1960*. Należy zauważyć, że zgodnie z sekcją 13(3) *Criminal Law (Jurisdiction) Act 1976*⁶¹ wskazana wyżej sankcja odnosi się również do osoby, która uciekła z jakiegokolwiek miejsca, w którym powinna być pozbawiona wolności stosownie do wskazanych w niej przepisów tego aktu.

Przestępstwa związane z ułatwieniem ucieczki osobie pozbawionej wolności zostały stypizowane w sekcji 6(1) *Criminal Law Act 1976*⁶². Zgodnie z tym przepisem, kto: (a) pomaga w ucieczce albo usiłowaniu ucieczki osobie, która jest zgodnie z prawem pozbawiona wolności, albo, w zamiarze ułatwienia ucieczki takiej osobie bądź umożliwienia pozostania takiej osobie bezprawnie na wolności po ucieczce, względnie w zamiarze spowodowania szkód u osób lub rzeczy znajdujących się w miejscu izolacji, przenosi jakikolwiek przedmiot do lub z takiego miejsca albo do osoby znajdującej się w takim miejscu bądź umieszcza jakikolwiek przedmiot w takim miejscu lub poza nim, albo (b) dokonuje lub bierze udział w jakichkolwiek

---

(*Offences while in Custody and Related Offences*) i jest to – co ciekawe z punktu widzenia polskich regulacji – inna podkategoria niż przestępstwa polegające na wypaczeniu wymiaru sprawiedliwości (*Perverting the Course of Justice*).

⁵⁷ S.E. Quinn, *Criminal Law in Ireland*, Irish Law Publishing 2009, s. 1699.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Źródło: <http://revisedacts.lawreform.ie/eli/1954/act/18/revised/en/html> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *DA 1954*.

⁶⁰ Źródło: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1960/act/27/enacted/en/print.html> (dostęp: 8.04.2020); dalej jako: *CJA 1960*.

⁶¹ Źródło: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1976/act/14/enacted/en/print.html> (dostęp: 8.04.2020). Wskazany akt prawny reguluje – ogólnie rzecz ujmując – kwestie wzajemnych relacji prawa Irlandii i Irlandii Północnej w zakresie odpowiedzialności karnej i postępowania karnego.

⁶² Źródło: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1976/act/32/enacted/en/print.html> (dostęp: 8.04.2020).

ustaleniach, które mają na celu umożliwienie ucieczki osobie zgodnie z prawem pozbawionej wolności, ułatwienie takiej ucieczki, umożliwienie takiej osobie pozostania bezprawnie na wolności po ucieczce bądź spowodowanie szkód u osób lub rzeczy znajdujących się w miejscu izolacji, podlega karze pozbawienia wolności do lat 10 (wyrok skazujący na podstawie aktu oskarżenia wydany w postępowaniu z udziałem przysięgłych – *conviction on indictment*).

W omawianym kontekście wspomnieć należy również o przestępstwie z sekcji 32(2) *Offences Against the State Act 1939*⁶³. Zgodnie z tym przepisem, każda osoba, która pomaga w ucieczce osobie pozbawionej wolności na podstawie niniejszego aktu albo taką osobę do ucieczki nakłania, bądź też pomaga jej w uniknięciu schwytania po dokonaniu ucieczki, podlega karze pozbawienia wolności do 3 miesięcy (*summary conviction*).

Zgodnie z sekcją 234 *DA 1954*, każda osoba, która pomaga więźniowi w ucieczce albo usiłowaniu ucieczki z więzienia wojskowego lub koszarowej izby zatrzymań, albo która, w zamiarze ułatwienia ucieczki takiemu więźniowi, dostarcza lub powoduje dostarczenie do wskazanych miejsc maskę, odzież lub inne przebranie bądź pismo albo inny przedmiot, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2. Jest to przestępstwo powszechne. W myśl sekcji 145 *DA 1954*, która określa z kolei przestępstwo indywidualne, każda osoba podlegająca prawu wojskowemu: (a) która, bez odpowiedniego upoważnienia, zwalnia, zezwala na zwolnienie lub w inny sposób ułatwia zwolnienie osoby pozbawionej wolności, lub (b) która przez niedbalstwo lub umyślnie pozwala uciec osobie, która została jej oddana pod jej władzę lub straż, bądź (c) która pomaga osobie pozbawionej wolności w ucieczce lub usiłowaniu ucieczki, podlega, jeśli zarzut został postawiony stosownie do sekcji 177C, 178C lub 179C, karze tam określonej, albo, jeśli postępowanie toczy się przed sądem wojskowym, karze pozbawienia wolności do lat 7 albo innej łagodniejszej karze – jeśli dopuściła się czynu umyślnie, bądź karze pozbawienia wolności do lat 2 albo innej łagodniejszej karze – w pozostałych wypadkach.

Na koniec należy wskazać, że czyn polegający na uwolnieniu za pomocą siły osoby legalnie pozbawionej wolności (*rescue from lawful custody*) jest przestępstwem prawa precedensowego.⁶⁴

UWAGI KOŃCOWE

Podsumowując powyższe wywody, należy wskazać, co następuje⁶⁵:

1. We wszystkich analizowanych porządkach prawnych (tak jak w Polsce) ucieczka (samouwolnienie) osoby prawnie pozbawionej wolności stanowi przestępstwo. W niektórych przypadkach wynika ono z prawa precedensowego (*common law*

⁶³ Źródło: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1939/act/13/enacted/en/print.html> (dostęp: 8.04.2020). Akt ten dotyczy zwalczania przestępstw godzących w porządek publiczny i autorytet państwa.

⁶⁴ S.E. Quinn, *Criminal Law in Ireland...*, op. cit., s. 1699.

⁶⁵ Dla uproszczenia na określenie regulacji obowiązujących w Wielkiej Brytanii i Irlandii (czyli na Wyspach Brytyjskich) będę używał pojęcia „prawo brytyjskie”.

offence), w innych z prawa stanowionego (*statutory offence*). Warunkiem skazania za taki czyn jest to, że sprawca był zgodnie z prawem pozbawiony wolności. W polskim k.k. jako podstawę prawną izolacji wskazano „orzeczenie sądu lub prawny nakaz wydany przez inny organ państwowy” (art. 242 § 1). Jest to wymóg oczywisty, nie można przecież zakazywać uwolnienia się osobie, która jest bezprawnie pozbawiona wolności. Rodzaj pozbawienia wolności, z którego ma uciekać sprawca, jest z reguły ogólnie określony (*lawful custody*), przy czym w Szkocji odróżnia się ucieczkę z zakładu karnego od ucieczki z innego miejsca. Karalność nie ogranicza się więc np. jedynie do ucieczki skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności. Podobnie ogólne – moim zdaniem wadliwe – rozwiązanie zawarte jest w art. 242 § 1 k.k. W innym miejscu zaproponowałem zmianę tego przepisu, tak aby dotyczył on pozbawienia wolności w związku z popełnionym czynem zabronionym wypełniającym znamiona przestępstwa lub przestępstwa skarbowego⁶⁶.

Analizowane rozwiązania przewidują też z reguły kwalifikowany typ przestępstwa ucieczki związany z użyciem przemocy lub uszkodzeniem mienia (*breach of prison / breaking prison* w Anglii i Walii, *prison breach* w Irlandii Północnej, *breach of prison* w Irlandii). Wyjątkiem jest tu Szkocja, w której nie ma odrębnego przestępstwa w typie kwalifikowanym (pod ogólne przestępstwo ucieczki podpadają również zachowania połączone z użyciem przemocy itp.). W polskim prawie kwalifikowany typ samouwolnienia uregulowany został w art. 242 § 4 k.k. (działanie w porozumieniu z innymi osobami, używanie przemocy lub grożenie jej użyciem albo uszkodzanie miejsca zamknięcia). Zwraca uwagę, że w prawie brytyjskim działanie w porozumieniu z innymi osobami nie jest w zasadzie okolicznością kwalifikującą. Można postawić w związku z tym pytanie, czy w polskim prawie ta okoliczność powinna zwiększać zagrożenie karne. Mam co do tego wątpliwości. Uważam, że uwolnienie się w porozumieniu z innymi osobami nie wpływa na stopień społecznej szkodliwości ucieczki na tyle, żeby miało zwiększać górną granicę ustawowego zagrożenia o połowę (z 2 do 3 lat pozbawienia wolności), o ile w ogóle wpływa na tę szkodliwość. Z drugiej jednak strony problem jest marginalny, gdyż w ostatnich kilkunastu latach dochodzi w Polsce rocznie do kilku, kilkunastu prawomocnych skazań za przestępstwo z art. 242 § 4 k.k. (brak danych, ile z tych przypadków dotyczyło ucieczki w porozumieniu z innymi osobami)⁶⁷.

Należy zauważyć, że prawo brytyjskie przewiduje też szczególny typ przestępstwa ucieczki, którego sprawcą może być tylko osoba podlegająca – ogólnie mówiąc – prawu sił zbrojnych (*Armed Forces Act 2006* obowiązujący w całej Wielkiej Brytanii oraz *Defence Act 1954* obowiązujący w Irlandii). W Polsce brak jest obecnie tego typu regulacji. Uważam, że nie ma potrzeby jej wprowadzania, gdyż zwiększyłoby to i tak już dużą kazuistykę Kodeksu karnego.

2. Wszystkie zbadane porządki prawne przewidują też przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności (*remaining/ being unlawfully at large*), które polega na tym, że sprawca nie powraca do jednostki penitencjarnej po odwołaniu lub wygaśnięciu zezwolenia na jej opuszczenie. W większości przypadków (wyjątkiem

⁶⁶ Zob. P. Poniatowski, *Przestępstwa uwolnienia...*, op. cit., s. 370–371.

⁶⁷ Ibidem, s. 258.

jest tu Irlandia) chodzi o zaniechanie powrotu do jednostki bez rozsądnego lub prawnego (tak w Irlandii Północnej) usprawiedliwienia. Również w art. 242 § 2 i 3 polskiego Kodeksu karnego mówi się o „usprawiedliwionej przyczynie”. Zwraca uwagę konstrukcja omawianego przestępstwa na gruncie prawa brytyjskiego. Ma ono bezsprzecznie charakter przestępstwa trwałego (karalne jest bezprawne pozostawanie na wolności). Podobnie traktuje się w polskim orzecznictwie i doktrynie przestępstwo z art. 242 § 2 i 3 k.k., co może budzić wątpliwości, jeśli weźmie się pod uwagę chociażby treść tych przepisów⁶⁸. Należy zauważyć, że analizowane w pracy przepisy nie przewidują – inaczej niż jest to w polskim k.k. – okresu niekaralności nielegalnego pozostawania na wolności. W art. 242 § 2 i 3 k.k. mówi się o niepowrocie „najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie wyznaczonego terminu”.

Ponadto w Anglii, Walii i Szkocji przewiduje się przestępstwo bezprawnego pozostawania na wolności po odwołaniu warunkowego zwolnienia z zakładu karnego. W Polsce takie zachowanie nie podlega karze. Warto jednak, jak się wydaje, rozważyć wprowadzenie takiego typu czynu zabronionego. Decyzja o warunkowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności jest konsekwencją stwierdzenia pozytywnej prognozy kryminologicznej i stanowi wyraz zaufania wobec skazanego⁶⁹. Jeśli zwolniony w okresie próby zachowuje się nieojalnie wobec sądu penitencjarnego, a więc organu wymierzającego sprawiedliwość, który obdarzył go zaufaniem, czego następstwem jest odwołanie warunkowego zwolnienia⁷⁰, to nie będzie chyba sprzeczne z zasadą *ultima ratio* prawa karnego nałożenie kary na nieusprawiedliwione niestawiennictwo w zakładzie karnym po odwołaniu zwolnienia. Po raz kolejny bowiem taka osoba nie okazała szacunku wobec prawa (po raz pierwszy doszło do tego, gdy popełniła przestępstwo, za które została prawomocnie skazana na karę pozbawienia wolności, a po raz drugi, gdy po warunkowym zwolnieniu w okresie próby zachowała się w sposób określony w art. 160 Kodeksu karnego wykonawczego). *De lege ferenda* można więc zaproponować wprowadzenie art. 242 § 3a k.k. o treści: „Karze określonej w § 2 podlega, kto, będąc uprzednio warunkowo zwolnionym z odbycia reszty kary pozbawienia wolności, po odwołaniu tego zwolnienia, bez usprawiedliwionej przyczyny nie stawia się do zakładu karnego najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie wyznaczonego terminu”. Odesłanie do kary przewidzianej za przestępstwo tzw. niepowrotu jest uzasadnione podobnym charakterem i stopniem społecznej szkodliwości czynu sprawcy. Należy jednak zaznaczyć, że podjęcie w tej sprawie decyzji kryminalizacyjnej powinno być poprzedzone badaniami, w szczególności w zakresie skali zjawiska nie stawiania się do zakładów karnych po odwołaniu warunkowego zwolnienia.

⁶⁸ Przesłanki to powinno być uznawane za jednorazowe – zob. *ibidem*, s. 195–211.

⁶⁹ Zgodnie z art. 77 § 1 k.k., skazanego na karę pozbawienia wolności sąd może warunkowo zwolnić z odbycia reszty kary tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości i warunki osobiste, okoliczności popełnienia przestępstwa oraz zachowanie po jego popełnieniu i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni ponownie przestępstwa.

⁷⁰ Przesłanki podjęcia takiej decyzji określone są w art. 160 § 1–4 Kodeksu karnego wykonawczego.

3. Regulacje obowiązujące na Wyspach Brytyjskich przewidują również karalność udzielenia pomocy w ucieczce oraz uwolnienia osoby pozbawionej wolności (w tym za pomocą siły), a także indywidualne przestępstwo pozwolenia na ucieczkę (przewidziane w sekcji 29(2) i 31 *Prison Act (Northern Ireland) 1953*, sekcji 30(1) *Armed Forces Act 2006* i sekcji 145 *Defence Act 1954*). Charakterystyczna jest karalność pomocnictwa *sui generis* polegającego na dostarczaniu więźniowi przedmiotów w zamiarze ułatwienia mu ucieczki (sekcja 39 *Prison Act 1952*, sekcja 33 *Prison Act (Northern Ireland) 1953*, sekcja 6(1) *Criminal Law Act 1976*, sekcja 234 *Defence Act 1954*). Niektóre przepisy przewidują też karę za nakłanianie do ucieczki (*Armed Forces Act 2006*, *Mental Health Act 1983*, *Offences Against the State Act 1939*). W Polsce odpowiedzialność za uwolnienie osoby pozbawionej wolności i ułatwienie jej ucieczki przewidziana jest w art. 243 k.k. Jest to przestępstwo umyślne. Nieumyślne dopuszczenie do ucieczki (karane na gruncie niektórych przepisów brytyjskich) może podpaść pod art. 231 § 3 k.k. Nakłanianie do samouwolnienia jest z kolei karalne na ogólnych zasadach jako podżeganie z art. 18 § 2 w zw. z art. 242 § 1 lub 4 k.k.

BIBLIOGRAFIA

- A Draft Criminal Code for Scotland with Commentary*, oprac. E. Clive, P. Ferguson, Ch. Gane, A. McCall Smith, Scottish Law Commission 2003.
- Alison A., *Principles of the Criminal Law of Scotland*, Edinburgh–London 1832.
- Blackstone's Criminal Practice 2018*, D. Ormerod, D. Perry (red.), Oxford 2017.
- Ferguson P., McDiarmid C., *Scots Criminal Law. A critical analysis*, Edinburgh 2014.
- Hawkins W., *A Treatise of the Pleas of the Crown; Or, A System of the Principal Matters Relating To That Subject, Digested Under Proper Heads*, vol. II, London 1824.
- Macdonald J.H.A., *A Practical Treatise on the Criminal Law of Scotland*, Edinburgh 1877.
- Poniatowski P., *Przestępstwa uwolnienia osoby prawnie pozbawionej wolności (art. 242 i 243 k.k.)*, Warszawa 2019.
- Quinn S. E., *Criminal Law in Ireland*, Irish Law Publishing 2009.
- Ramage S., *English Prison Law*, New York–Bloomington 2009.
- Reports of Cases Before the High Court and Circuit Courts of Judicature in Scotland: From November 1835 to December 1837*, oprac. A. Swinton, Edinburgh 1838.

PENAL ASPECTS OF REGAINING FREEDOM BY A PERSON LEGALLY DEPRIVED OF IT IN THE UNITED KINGDOM AND THE REPUBLIC OF IRELAND

Summary

The article presents an analysis of legal solutions that are in force in England, Wales, Scotland, Northern Ireland and the Republic of Ireland concerning an offence of self-liberation (escape) from lawful custody, an offence of unlawfully being at large after the conditional release expired or was recalled and an offence of facilitating escape from lawful custody, liberating or

allowing a person to escape. The article aims to present the regulations and compare them with each other and the solutions adopted in the Polish Criminal Code. The research conducted made it possible to establish many similarities between regulations that are in force in the British Isles and between them and Articles 242 and 243 of the Polish Criminal Code.

Keywords: offence of self-liberation (escape), offence of liberating a person deprived of liberty or facilitating his escape, deprivation of liberty, remaining unlawfully at large, law of the United Kingdom and the Republic of Ireland

KARNOPRAWNE ASPEKTY ODZYSKANIA WOLNOŚCI PRZEZ OSOBĘ PRAWNIE JEJ POZBAWIONĄ W WIELKIEJ BRYTANII I IRLANDII

Streszczenie

Artykuł zawiera analizę rozwiązań prawnych obowiązujących w Anglii, Walii, Szkocji, Irlandii Północnej i Republice Irlandii dotyczących przestępstwa samouwolnienia (ucieczki) osoby prawnie pozbawionej wolności, przestępstwa bezprawnego pozostawania na wolności po odwołaniu lub wygaśnięciu zezwolenia na opuszczenie miejsca izolacji oraz przestępstwa ułatwienia ucieczki osobie prawnie pozbawionej wolności, uwolnienia jej lub pozwolenia na ucieczkę. Celem opracowania jest przedstawienie omawianych regulacji i porównanie ich między sobą oraz z rozwiązaniami przewidzianymi w polskim Kodeksie karnym. Przeprowadzone badania pozwoliły ustalić wiele podobieństw między regulacjami obowiązującymi w krajach położonych na Wyspach Brytyjskich oraz między nimi a art. 242 i 243 polskiego k.k.

Słowa kluczowe: przestępstwo samouwolnienia (ucieczki), przestępstwo uwolnienia i udzielenia pomocy w ucieczce, pozbawienie wolności, bezprawne pozostawanie na wolności, prawo Wielkiej Brytanii i Irlandii

ASPECTOS PENALES DE LA RECUPERACIÓN DE LIBERTAD POR LA PERSONA PRIVADA DE LIBERTAD EN GRAN BRETAÑA E IRLANDA

Resumen

El artículo analiza las soluciones legales vigentes en Inglaterra, Gales, Escocia, Irlanda del Norte relativas al delito de fuga de la persona privada de libertad legalmente, delito de libertad ilegal después de revocación o expiración de permiso para abandonar el lugar de aislamiento, delito de facilitar la fuga a la persona privada de libertad, liberarla o dejarla salir. La obra pretende presentar la regulación en cuestión y compararla con las soluciones previstas en el código penal polaco. La investigación llevada a cabo permite detectar muchas similitudes entre la regulación vigente en las Islas Británicas, entre ellas mismas y entre el art 242 y 243 del código penal polaco.

Palabras claves: delito de fuga, delito de auto liberación e ayuda en la fuga, privación de libertad, libertad ilegal, derecho de Gran Bretaña e Irlanda

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ НЕСАНКЦИОНИРОВАННОГО ВЫХОДА НА СВОБОДУ ЛИЦА, ЗАКОННО ЛИШЕННОГО СВОБОДЫ, В ВЕЛИКОБРИТАНИИ И ИРЛАНДИИ

Аннотация

В статье анализируются правовые решения, действующие в Англии, Уэльсе, Шотландии, Северной Ирландии и Ирландии в отношении преступлений, состоящих в самовольном выходе на свободу (побеге) лица, законно лишённого свободы, в незаконном пребывании на свободе после отмены или истечения срока действия разрешения на выход из места лишения свободы, а также в содействии побегу лица, законно лишённого свободы, его освобождению или позволении на побег. Целью работы является обсуждение соответствующих положений законодательства, их сравнение друг с другом и с решениями, содержащимися в Уголовном кодексе Польши. Проведенный анализ позволил установить, что между нормами, действующими на Британских островах, и положениями ст. 242 и 243 УК Польши имеется много общего.

Ключевые слова: преступление самовольного выхода на свободу (побега); преступление незаконного освобождения и пособничества в побеге; лишение свободы; незаконное пребывание на свободе; право Великобритании и Ирландии

STRAFRECHTLICHE ASPEKTE DER WIEDERERLANGUNG DER FREIHEIT DURCH EINE RECHTMÄSSIG INHAFTIERTE PERSON IN GROSSBRITANNIEN UND IRLAND

Zusammenfassung

Der Artikel beinhaltet eine Analyse der in England, Wales, Schottland, Nordirland und Irland geltenden Rechtsvorschriften in Bezug auf die Straftat der Gefangenenselbstbefreiung (Gefängnisausbruch) einer rechtmäßig inhaftierten Person, die Straftat des rechtswidrigen Aufenthalts in Freiheit nach Widerruf oder Ablauf der Erlaubnis zum Verlassen des Ortes der Verwahrung und die Straftat der Beihilfe zum Gefängnisausbruch einer rechtmäßig inhaftierten Person, der Gefangenenbefreiung oder der Billigung der Entweichung von Gefangenen. Ziel der Studie ist es, die diskutierten Regelungen vorzustellen und diese miteinander und mit den im polnischen Strafgesetzbuch vorgesehenen Maßnahmen zu vergleichen. Im Rahmen der angestellten Untersuchung ließen sich zahlreiche Übereinstimmungen zwischen den in den Ländern der britischen Inseln geltenden Vorschriften und zwischen diesen und den Artikeln 242 und 243 des polnischen Strafgesetzbuchs feststellen.

Schlüsselwörter: Straftat der Gefangenenselbstbefreiung (Flucht), Straftat der Gefangenenbefreiung und Beihilfe zum Gefängnisausbruch, Freiheitsentzug, illegaler Aufenthalt in Freiheit, Recht in Großbritannien und Irland

ASPECTS DE DROIT PÉNAL DE LA RÉCUPÉRATION DE LA LIBERTÉ PAR UNE PERSONNE QUI EN EST LÉGALEMENT PRIVÉE EN GRANDE-BRETAGNE ET EN IRLANDE

Résumé

L'article contient une analyse des solutions juridiques en vigueur en Angleterre, au Pays de Galles, en Écosse, en Irlande du Nord et en Irlande concernant le crime d'auto-libération (fuite) d'une personne légalement privée de liberté, le crime de séjour illégal en liberté après révocation ou expiration du permis de quitter le lieu d'isolement et l'infraction de facilitation de l'évasion d'une personne légalement emprisonnée, de sa libération ou d'autorisation de s'échapper. Le but de l'étude est de présenter les règlements discutés et de les comparer entre eux et avec les solutions prévues dans le Code pénal polonais. Les recherches menées ont permis d'établir de nombreuses similitudes entre les réglementations en vigueur dans les pays situés sur les îles britanniques et entre elles et l'articles 242 et 243 du Code pénal polonais.

Mots-clés : crime d'auto-libération (fuite), crime de libération et d'aide à l'évasion, privation de liberté, rester illégalement en liberté, droit de Grande-Bretagne et d'Irlande

ASPETTI PENALI DELL'EVASIONE DI UNA PERSONA DETENUTA IN GRAN BRETAGNA E IN IRLANDA

Sintesi

L'articolo contiene l'analisi delle soluzioni giuridiche vigenti in Inghilterra, Galles, Scozia, Irlanda del Nord e in Irlanda, riguardanti il reato di evasione (di fuga) delle persone detenute per legge, il reato di illegale mancato rientro nel luogo di detenzione dopo la revoca o la scadenza del permesso di allontanamento, nonché il reato di favoreggiamento dell'evasione di una persona detenuta per legge, della sua liberazione o permesso alla fuga. L'obiettivo dell'elaborato è la presentazione delle regolamentazioni indicate e il loro confronto reciproco, nonché il confronto con le soluzioni previste nel Codice penale polacco. Gli studi condotti hanno permesso di stabilire molte analogie tra le regolamentazioni vigenti nei paesi delle Isole Britanniche nonché tra di essi e gli art. 242 e 243 del Codice penale polacco.

Parole chiave: reato di evasione (di fuga), reato di liberazione e di favoreggiamento dell'evasione, detenzione, mancato rientro nel luogo di detenzione, diritto della Gran Bretagna e dell'Irlanda

Cytuj jako: Poniatowski P., *Penal aspects of of regaining freedom by a person legally deprived of it in the United Kingdom and the Republic of Ireland* [Karnoprawne aspekty odzyskania wolności przez osobę prawnie jej pozbawioną w Wielkiej Brytanii i Irlandii], „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 83–104. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.38/p.poniatowski

Cite as: Poniatowski, P. (2020) 'Penal aspects of of regaining freedom by a person legally deprived of it in the United Kingdom and the Republic of Ireland'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 83–104. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.38/p.poniatowski

UDZIAŁ POLICJI W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM W SPRAWACH O PRZESTĘPSTWA I WYKROCZENIA SKARBOWE

MARTA ROMA TUŻNIK*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.39/m.r.tuznik

1. ZADANIA I WŁAŚCIWOŚĆ RZECZOWA POLICJI

Policja jest niefinansowym organem postępowania przygotowawczego. Oprócz niej do tej kategorii organów zalicza się również Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Centralne Biuro Antykorupcyjne (art. 53 § 38 oraz art. 118 § 1 pkt 4–6 i § 2 Kodeksu karnego skarbowego¹). Przepis art. 134 § 1 pkt 2 k.k.s. stanowi, że Policja jako niefinansowy organ postępowania przygotowawczego jest uprawniona do prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe ujawnione w zakresie swego działania.

Właściwość rzeczową Policji ustalono za pomocą kryterium przedmiotowego, które jest modyfikowane przez element ujawnienia przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego w zakresie działania tego organu. W wypadku Policji właściwość rzeczowa określona została za pomocą ogólnej klauzuli, zgodnie z którą Policja została upoważniona do prowadzenia postępowania w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe. Policja jako jedyny organ spośród niefinansowych organów postępowania przygotowawczego jest uprawniona do prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawie o każde przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe².

---

* dr, Instytut Nauk Prawnych, Administracji i Bezpieczeństwa Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, e-mail: marta.tuznik@op.pl, ORCID: 0000-0001-5895-661X

¹ Ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. z 2020 r., poz. 19 ze zm., dalej: k.k.s.

² J. Skorupka, w: I. Zgoliński (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 848–849; J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 858.

Policja została wyposażona w wiele zadań, wskazanych w Ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji³. Należą do nich: 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra; 2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania; 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; 4) prowadzenie działań kontrterrorystycznych w rozumieniu Ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych⁴; 5) wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców; 6) ochrona obiektów stanowiących siedziby członków Rady Ministrów, z wyłączeniem obiektów służących Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi Sprawiedliwości, wskazanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych; 7) nadzór nad specjalistycznymi uzbrojonymi formacjami ochronnymi w zakresie określonym w odrębnych przepisach; 8) kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych; 9) współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi, a także z organami i instytucjami Unii Europejskiej na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów; 10) przetwarzanie informacji kryminalnych, w tym danych osobowych; 11) prowadzenie zbiorów danych zawierających informacje gromadzone przez uprawnione organy o odciskach linii papilarnych osób, niezidentyfikowanych śladach linii papilarnych z miejsc przestępstw oraz o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA).

Policja realizuje także zadania wynikające z przepisów prawa Unii Europejskiej oraz umów i porozumień międzynarodowych na zasadach i w zakresie w nich określonych oraz z Ustawy z dnia 9 marca 2017 r. o systemie monitorowania drogowego i kolejowego przewozu towarów oraz obrotu paliwami opałowymi⁵ (art. 1 ust. 2–4 ustawy o Policji).

Analizując powyższy katalog pod kątem zadań realizowanych przez Policję w zakresie zwalczania przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych, można uznać, że żadne z powyższych zadań nie dotyczy czynów penalizowanych w Kodeksie karnym skarbowym. Jak zauważa M. Kołdys, brak rozróżnienia w art. 1 ust. 2 pkt 4 ustawy o Policji (w którym mowa jest o wykrywaniu przestępstw i wykroczeń oraz ściganiu ich sprawców) wcale nie świadczy o tym, że przepisu tego nie należy rozumieć szeroko. Z jego brzmienia zatem można wywnioskować, że odnosi się on zarówno do przestępstw i wykroczeń określonych w Kodeksie karnym⁶, Kodeksie

---

³ Dz.U. z 2020 r., poz. 360 ze zm.

⁴ Dz.U. z 2019 r., poz. 796.

⁵ Dz.U. z 2020 r., poz. 859.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 2019 r., poz. 1950 ze zm., dalej: k.k.

wykroczeń⁷, jak i do tych ujętych w regulacji Kodeksu karnego skarbowego⁸. Pogląd ten może być uznany za nieco odosobniony, lecz argumentem za jego słusznością jest to, że wołą ustawodawcy było z całą pewnością przyznanie Policji nie tylko uprawnień w zakresie zwalczania przestępstw pospolitych i wykroczeń pospolitych, ale też w zakresie zwalczania przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych. Jednakże, w związku z niejednoznacznym brzmieniem powyższego przepisu, należy zaproponować wprowadzenie w nim zmiany niwelującej wskazane wątpliwości interpretacyjne.

2. ZAKRES I SPOSÓB WYKONYWANIA UPRAWNIENÍ POLICJI W SPRAWACH O PRZESTĘPSTWA SKARBOWE I WYKROCZENIA SKARBOWE

Uprawnienia Policji polegające na wykrywaniu przestępstw i wykroczeń, w tym przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych, oraz ściganiu ich sprawców realizowane są m.in. w ten sposób, że w granicach swych zadań Policja wykonuje czynności operacyjno-rozpoznawcze (art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy o Policji). Ustawodawca jednak w powyższym przepisie doprecyzował, że czynności operacyjno-rozpoznawcze Policja dokonuje „(...) w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych i wykroczeń (...)”. Przepis ten został zmieniony Ustawą z dnia 14 grudnia 2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości⁹ poprzez dodanie w nim wyrażenia: „przestępstw skarbowych”. Skutkiem tej zmiany jest więc to, że uprawnienia Policji w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych dotyczą tylko rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych oraz wykroczeń, natomiast nie odnoszą się już do wykroczeń skarbowych.

W literaturze karnoprocesowej i kryminalistycznej podejmowano liczne próby definiowania czynności operacyjno-rozpoznawczych, gdyż do tej pory brak jest ich definicji legalnej. Stanowisko doktryny nie jest w tym przedmiocie jednolite, a w związku z tym w literaturze zamiennie stosuje się dla nich takie określenia jak: działania operacyjne, praca operacyjna, czynności operacyjne czy też właśnie czynności operacyjno-rozpoznawcze¹⁰.

Jak wskazuje L. Schaff, czynności operacyjne to pozaprocesowe czynności techniczne i taktyczne ukształtowane przez praktykę organów ścigania karnego,

⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. z 2019 r., poz. 821 ze zm., dalej: k.w.

⁸ M. Kołdys, *Rola i zadania niefinansowych organów postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 3, s. 113–114.

⁹ Dz.U. z 2019 r., poz. 125.

¹⁰ A. Łyżwa, M. Tokarski, w: Ł. Czebotar, Z. Gądzik, A. Łyżwa, A. Michałek, A. Świerczewska-Gąsiorowska, M. Tokarski, *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 244.

służące profilaktycznej walce z przestępczością¹¹. Według S. Owczarskiego, jest to zespół tajnych lub poufnych, pozaprocesowych, lecz praworządnych działań organów ścigania, opartych na poufnych osobowych źródłach informacji i środkach technicznych, dokonywanych na podstawie przepisów ustaw normujących działalność organów ścigania, aktów wykonawczych do tych ustaw, a także przepisów wewnętrznych poszczególnych organów¹². Natomiast T. Hanausek przez czynności operacyjno-rozpoznawcze rozumie odrębny system poufnych lub tajnych działań organów ścigania, prowadzonych poza procesem karnym, zazwyczaj jednak służących aktualnym bądź przyszłym celom tego procesu, wykonywanych w celu zapobiegania przestępczości oraz innym prawnie określonym negatywnym zjawiskom społecznym i ich zwalczania. Cel ten czynności te realizują poprzez przede wszystkim uzyskiwanie, sprawdzanie oraz wykorzystanie w celach wykrywczych i kierunkujących udowadnianie informacji o zdarzeniach, środowiskach lub osobach będących przedmiotem prawnie uzasadnionego zainteresowania¹³. Z kolei w opinii S. Waltoś, ze względu na zbyt wiele niewiadomych tkwiących w określeniu „czynność operacyjna” i zarazem z powodu braku niedyskusyjnych i wymiernych desygnatów tego pojęcia, nie można bez ryzyka podjąć się próby jego zdefiniowania¹⁴. Zdaniem J. Widackiego, czynności operacyjno-rozpoznawcze to ogół tajnych (bądź poufnych) pozaprocesowych działań organów ścigania zmierzających bądź do zdobycia informacji dla procesu, bądź też do uniemożliwienia popełnienia przygotowywanego przestępstwa¹⁵. B. Hołyst wyróżnia dwie podstawowe cechy czynności operacyjno-rozpoznawczych, jakimi są poufność i ograniczoność zakresu ich stosowania ze względu na podstawę – przepisy wewnętrzne – oraz podmiot je wykonujący, czyli organy resortu spraw wewnętrznych¹⁶.

Czynności operacyjno-rozpoznawcze muszą być zawsze podejmowane w sposób zgodny z ustawowymi rygorami przewidzianymi dla tych czynności. Za słuszny należy uznać pogląd Sądu Najwyższego, że o ile Policja – w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń oraz wykrycia i ustalenia sprawców – ma prawo podejmować czynności operacyjno-rozpoznawcze (zwłaszcza określone w art. 14 ust. 1 i art. 19 ust. 1 *in principio* ustawy o Policji), o tyle niezbędnym warunkiem uznania materiałów, zdobytych w rezultacie takiej czynności, za dowód w postępowaniu karnym, podlegający ujawnieniu na podstawie art. 393 § 1 Kodeksu postępowania karnego¹⁷, jest stwierdzenie, że do jego uzyskania i utrwalenia doszło w sposób odpowiadający ustawowym rygorom, właściwym dla różnych kategorii zagrożeń porządku prawnego, w związku

¹¹ L. Schaff, *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961, s. 77.

¹² S. Owczarski, *Problematyka postępowania operacyjnego w świetle prawa i praktyki*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 4, s. 70.

¹³ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Poradnik detektywa*, Katowice 1993, s. 93.

¹⁴ S. Waltoś, *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968, s. 146.

¹⁵ J. Widacki, w: *Kryminalistyka*, cz. 1, red. J. Widacki, Katowice 1984, s. 127.

¹⁶ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2004, s. 47.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2020 r., poz. 30 ze zm., dalej: k.p.k.

z którymi czynności te są podejmowane¹⁸. Naruszenie przepisów prawa może prowadzić do przekroczenia uprawnień, które może polegać na podjęciu działania w ramach kompetencji, ale niezgodnie z ich prawnymi uwarunkowaniami¹⁹. W wypadku zarzucenia funkcjonariuszowi przekroczenia przez niego uprawnień czy naruszenia dyscypliny służbowej, należy zawsze podać konkretny przepis, który działaniem tego funkcjonariusza został przekroczony czy też naruszony²⁰.

Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez Policję w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców, a także uzyskania i utrwalenia dowodów, ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw skarbowych, jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenie należności publicznoprawnej przekraczają pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę²¹ określonego na podstawie odrębnych przepisów oraz umyślnych przestępstw skarbowych z art. 107 § 1 k.k.s., polegających na urządzaniu i prowadzeniu gier hazardowych wbrew przepisom ustawy lub warunkom koncesji lub zezwolenia²², gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo będą nieprzydatne, sąd okręgowy może, w drodze postanowienia, zarządzić kontrolę operacyjną, na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji, Komendanta CBŚP albo Komendanta BSWP, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, albo na pisemny wniosek komendanta wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji (art. 19 ust. 1 pkt 4 i 4a ustawy o Policji). Wniosek o kontrolę operacyjną powinien być przedstawiony wraz z materiałami uzasadniającymi potrzebę zastosowania kontroli operacyjnej (art. 19 ust. 1a ustawy o Policji).

¹⁸ Zob. postanowienie SN z dnia 22 września 2009 r., III KK 58/09, Legalis.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 28 listopada 2006r., III KK 152/06, Legalis.

²⁰ B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 62–63.

²¹ Pojęcie „najniższe wynagrodzenie za pracę” zostało określone w art. 25 Ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę (Dz.U. z 2018 r., poz. 2177, oraz z 2019 r., poz. 1564), który stanowi, iż „Ilekcroć w przepisach prawa jest mowa o «najniższym wynagrodzeniu za pracę pracowników» przez odwołanie się do odrębnych przepisów lub do Kodeksu pracy albo przez wskazanie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej, Ministra Pracy i Polityki Społecznej lub ministra właściwego do spraw pracy jako zobowiązanego do ustalania takiego wynagrodzenia na podstawie odrębnych przepisów lub Kodeksu pracy, oznacza to kwotę 760 zł”. Od pojęcia „najniższe wynagrodzenie za pracę” należy odróżnić pojęcie „minimalne wynagrodzenie za pracę”, które zostało określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 10 września 2019 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2020 r. (Dz.U. z 2019 r., poz. 1778) i od dnia 1 stycznia 2020r. wynosi ono 2600 zł brutto. Natomiast od dnia 1 stycznia 2021 r. będzie ono wynosiło 2800 zł brutto na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 września 2020 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz wysokości minimalnej stawki godzinowej w 2021 r. (Dz.U. z 2020 r., poz. 1596). Ze względu na pozostawienie w ustawie o Policji archaicznego pojęcia najniższego wynagrodzenia za pracę warto rozważyć postulat *de lege ferenda*, polegający na zastąpieniu pojęcia „najniższe wynagrodzenie za pracę” pojęciem „minimalne wynagrodzenie za pracę”.

²² Czyn ten zagrożony jest karą grzywny do 720 stawek dziennych albo karą pozbawienia wolności do lat 3, albo obu tym karom łącznie.

Kontrola operacyjna może być stosowana przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych przez Policję w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców, a także uzyskania i utrwalenia dowodów ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw, enumeratywnie wymienionych w art. 19 ust. 1 pkt 1–8, w tym i wyżej wymienionych umyślnych przestępstw skarbowych. Kontrola operacyjna jest więc wykonywana wyłącznie w przypadku popełnienia tych przestępstw. Zaaprobować należy stanowisko Sądu Najwyższego²³, który stwierdził, że skoro ustawodawca posiadający przymiot racjonalności postanowił zawęzić spektrum typów czynów zabronionych, w stosunku do których kontrola operacyjna może być prowadzona przez Policję, nie ma argumentów (poza celowościowymi) do dowolnego rozszerzania tego katalogu na inne jeszcze przestępstwa. Fakt podobieństwa, czy też podobnego poziomu zagrożenia ustawowego przestępstw zawartych w omawianym katalogu do innych, ustanowionych w naszym porządku prawnym przestępstw, nie może przesądzać o odstąpieniu od ścisłej wykładni literalnej art. 19 ust. 1 ustawy o Policji. To ustawodawca, na podstawie m.in. testu proporcjonalności, doprecyzowuje ten katalog, odbierając w tym zakresie swobodę organom ścigania bądź sądom²⁴.

Reasumując, art. 19 ust. 1 ustawy o Policji zawiera zamknięty katalog przestępstw, wobec czego dowody zebrane w drodze legalnej kontroli operacyjnej mogą być wykorzystane w postępowaniu karnym oraz postępowaniu karnym skarbowym tylko w odniesieniu do tych przestępstw oraz przestępstw skarbowych. Oznacza to, że niedopuszczalne jest wykorzystanie dowodów uzyskanych w wyniku tej kontroli w odniesieniu do przestępstw jednostkowych, popełnionych w ramach zorganizowanej grupy przestępczej (art. 258 k.k.), jeżeli przestępstwa te nie mieszczą się w katalogu objętym wymienionym przepisem ustawy o Policji²⁵.

Kontrola operacyjna może być stosowana wtedy, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo będą nieprzydatne. Kontrolę operacyjną zarządza w drodze postanowienia sąd okręgowy właściwy miejscowo ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji (art. 19 ust. 2 ustawy o Policji). Niezbędnym warunkiem uznania materiałów, zdobytych w rezultacie czynności operacyjno-rozpoznawczej, za dowód w postępowaniu karnym, podlegający ujawnieniu na podstawie art. 393 § 1 k.p.k., jest stwierdzenie, że do jego uzyskania i utrwalenia doszło w sposób odpowiadający ustawowemu rygorom, właściwym dla różnych kategorii zagrożeń porządku prawnego, w związku z którymi czynności te są podejmowane. W wypadku uzyskania w czasie kontroli operacyjnej dowodów popełnienia przestępstw – określonych w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji – przez osobę inną niż objęta postanowieniem wydanym na podstawie art. 19 ust. 2 ustawy o Policji, to mogą być one wykorzystane w postępowaniu przed sądem (art. 393 § 1 zd. 1 k.p.k.), pod warunkiem, że w tym zakresie zostanie wyrażona

²³ Wyrok SN z dnia 30 stycznia 2013r., III KK 130/12, Legalis.

²⁴ B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Policji...*, op. cit., s. 109.

²⁵ Ibidem; zob. postanowienie SN z dnia 10 października 2012 r., I KK 336/11, niepubl.

następcza zgoda sądu na przeprowadzenie kontroli operacyjnej (art. 19 ust. 3 ustawy o Policji)²⁶.

W przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli mogłoby to spowodować utratę informacji lub zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa, Komendant Główny Policji, Komendant CBŚP, Komendant BSWP albo Komendant Wojewódzki Policji mogą zarządzić, po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego prokuratora, tj. Prokuratora Generalnego lub prokuratora okręgowego, kontrolę operacyjną, zwracając się jednocześnie do właściwego miejscowo sądu okręgowego z wnioskiem o wydanie postanowienia w tej sprawie. W razie nieudzielenia przez sąd zgody w terminie 5 dni od dnia zarządzenia kontroli operacyjnej, organ zarządzający wstrzymuje kontrolę operacyjną oraz dokonuje protokolarnego, komisyjnego zniszczenia materiałów zgromadzonych podczas jej stosowania (art. 19 ust. 3 ustawy o Policji).

Ratio legis rozwiązania przyjętego w art. 19 ust. 3 ustawy o Policji polega na tym, aby daleko idąca ingerencja w chronione Konstytucją prawa i wolności, będąca nieuchronnym skutkiem kontroli operacyjnej podjętej na zarządzenie organu Policji, choćby za zgodą prokuratora, w krótkim czasie została poddana kontroli sądu i zalegalizowana mocą wydanej przez niego decyzji, względnie wstrzymana²⁷. Nie jest możliwe wyrażenie tzw. zgody następczej sądu w razie niedochowania przez organ stosujący kontrolę warunków regulujących przypadek niecierpiący zwłoki, o którym mowa w art. 19 ust. 3 ustawy o Policji. Dokonywanie kontroli niemieszczących się w przypadku niecierpiącym zwłoki wykraczać będzie poza granicę legalności kontroli. Naruszenie warunków stosowania kontroli w ramach przypadku niecierpiącego zwłoki (art. 19 ust. 3 ustawy o Policji) oznaczać będzie odmowę wyrażenia zgody przez sąd. Nie tylko naruszenie terminów wystąpienia o wyrażenie zgody czy naruszenie zasady subsydiarności, lecz także brak uprzednio wydanego w tym zakresie zarządzenia organu niesądowego czy pisemnej zgody właściwego prokuratora równoznaczne będzie z brakiem przesłanek do stwierdzenia wypadku niecierpiącego zwłoki²⁸.

W wypadku potrzeby zarządzenia kontroli operacyjnej wobec osoby podejrzanej lub oskarżonego, we wniosku organu Policji, o zarządzenie kontroli operacyjnej zamieszcza się informację o toczącym się wobec tej osoby postępowaniu (art. 19 ust. 5 ustawy o Policji).

Czynności operacyjno-rozpoznawcze Policji w sprawach o przestępstwa określone w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji, zmierzające do sprawdzenia uzyskanych wcześniej wiarygodnych informacji o przestępstwie oraz ustalenia sprawców i uzyskania dowodów przestępstwa mogą polegać na dokonaniu w sposób niejawnny nabycia, zbycia lub przejęcia przedmiotów pochodzących z przestępstwa, ulegających przepadkowi, albo których wytwarzanie, posiadanie, przewożenie lub

²⁶ B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Policji...*, op. cit., s. 109–110; wyrok SN z dnia 5 kwietnia 2012 r., KK 400/11, niepubl.

²⁷ Postanowienie SA w Warszawie z dnia 12 maja 2008r., II APKZ PF-2/08, Legalis.

²⁸ B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Policji...*, op. cit., s. 110–111; D. Drąjzewicz, *Zgoda następcza sądu na stosowanie kontroli operacyjnej*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1, s. 87.

którymi obrót są zabronione (zakup kontrolowany²⁹), a także przyjęciu lub wręczeniu korzyści majątkowej (łapówka kontrolowana³⁰) (art. 19a ust. 1 ustawy o Policji).

Z powyższego przepisu wynika, iż czynności operacyjno-rozpoznawcze w postaci zakupu kontrolowanego czy łapówki kontrolowanej można więc prowadzić w stosunku do tych samych przestępstw co kontrolę operacyjną. Mając na względzie omawianą tematykę – czynności te w szczególności dotyczą tylko umyślnych przestępstw skarbowych, jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenie należności publicznoprawnej przekraczają pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie odrębnych przepisów, a także umyślnych przestępstw skarbowych z art. 107 § 1 k.k.s. (art. 19 ust. 1 pkt 4 i 4a ustawy o Policji w zw. z art. 19a ust. 1 ustawy o Policji). W przypadku zatem pozostałych przestępstw skarbowych (niewymienionych wyżej) podejmowanie powyższych czynności operacyjno-rozpoznawczych jest zabronione³¹.

Czynności operacyjne polegające na tzw. zakupie kontrolowanym lub łapówce kontrolowanej mogą sprowadzać się do złożenia samej tylko propozycji ich dokonania (art. 19 ust. 2 ustawy o Policji). Działania te nie mogą jednak wiązać się z zachowaniem o charakterze ofensywnym, tj. nakłanianiem, groźbą bezprawną, przymusem fizycznym lub psychicznym. Osoba, której propozycja jest składana, ma swobodę wyboru – może ją przyjąć lub odrzucić. Jeżeli zachowanie funkcjonariusza *Policji* lub osoby współpracującej z *Policją* narusza tę zasadę, może wiązać to się z odpowiedzialnością karną lub dyscyplinarną³². Analogicznie w omawianym kontekście niedopuszczalne będzie: podżeganie, pomocnictwo albo kierowanie działaniami przestępczymi – stanowić będą one bowiem przejaw nielegalnej prowokacji³³.

Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych w celu udokumentowania przestępstw skarbowych stypizowanych w art. 19 ust. 1 pkt 4 i 4a ustawy o Policji, albo ustalenia tożsamości osób uczestniczących w tych przestępstwach lub przejęcia przedmiotów przestępstwa Komendant Główny Policji, Komendant CBŚP, Komendant BSWP albo Komendant Wojewódzki Policji mogą zarządzić niejawnie nadzorowanie wytwarzania, przemieszczania, przechowywania i obrotu przedmiotami przestępstwa, jeżeli nie stworzy to zagrożenia dla życia lub zdrowia ludzkiego. O zarządzeniu powyższych czynności zawiadamia się niezwłocznie prokuratora okręgowego, właściwego ze względu na siedzibę zarządzającego dokonanie czynności organu Policji. Prokurator może nakazać zaniechanie czynności w każdym czasie (art. 19b ust. 1 i 2 ustawy o Policji).

---

²⁹ Zob. szerzej: Z. Gądzik, w: Ł. Czebotar, Z. Gądzik, A. Łyżwa, A. Michalek, A. Świerczewska-Gąsiorowska, M. Tokarski, *Ustawa o Policji...*, op. cit., s. 252–253.

³⁰ Zob. szerzej: ibidem, s. 253.

³¹ Por. R. Lizak, *Kontrolowane przyjęcie lub wręczenie korzyści majątkowej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 1, s. 27 i n.

³² Z. Gądzik, w: Ł. Czebotar, Z. Gądzik, A. Łyżwa, A. Michalek, A. Świerczewska-Gąsiorowska, M. Tokarski, *Ustawa o Policji...*, op. cit., s. 253; wyrok SN z dnia 10 lipca 2007 r., II KK 387/06, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1587.

³³ M. Kołodziejczak, A. Sobiech, *Prawnie dopuszczalne postacie prowokacji*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 11, s. 39.

3. UPRAWNIENIA POLICJI W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM W SPRAWACH O PRZESTĘPSTWA SKARBOWE

Uprawnienia Policji do prowadzenia postępowania przygotowawczego zarówno w sprawach przestępstwa skarbowe, jak i wykroczenia skarbowe wynikają z treści art. 134 § 1 pkt 2 k.k.s. Dodatkowo art. 134 § 2 k.k.s. statuuje obowiązek dla Policji polegający na niezwłocznym zawiadomieniu o prowadzeniu postępowania przygotowawczego finansowych organów postępowania przygotowawczego przez przesłanie odpisu postanowienia o jego wszczęciu. Policja jednak może także uchylić się od tego obowiązku poprzez ograniczenie swoich czynności do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego i przekazania sprawy do dalszego prowadzenia finansowym organom postępowania przygotowawczego (art. 134 § 2 k.k.s.).

W doktrynie³⁴ powszechnie przyjmuje się, że z treści art. 134 § 2 k.k.s. jednoznacznie wynika, iż w sytuacji procesowej, w której doszło do ujawnienia przez Policję czynów skarbowych może postąpić ona w dwojaki sposób. Po pierwsze, jest uprawniona do wszczęcia postępowania karnego skarbowego, o czym niezwłocznie zawiadamia właściwe finansowe organy postępowania przygotowawczego, przesyłając im odpis postanowienia wydanego w tym przedmiocie (art. 134 § 2 *in principio* k.k.s.). O wszczęciu postępowania przygotowawczego w formie śledztwa zawiadamia się również prokuratora, przesyłając mu odpis postanowienia w tej kwestii (art. 305 § 3 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Z drugiej strony, wykorzystując możliwość ograniczenia swoich czynności do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego, może przekazać sprawę do dalszego prowadzenia finansowym organom postępowania przygotowawczego (art. 134 § 2 *in fine* k.k.s.). Wykładnia językowa tego przepisu pozwala na stwierdzenie, że ustawodawca pozostawia wybór jednego z naświetlonych sposobów postępowania Policji, która ujawniła przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe, przy czym uprawnienie z tego zakresu podlega czasowemu ograniczeniu do fazy obejmującej zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego. Zasadniczo decyzja o przekazaniu postępowania finansowemu organowi postępowania przygotowawczego należy do ujawniającego czyn, czyli w tym przypadku do Policji. Nie da się jednak wykluczyć, że decyzje w tej sprawie podjąć może także prokurator jako organ nadzorujący postępowanie (art. 326 § 3 pkt 4 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.)³⁵.

³⁴ J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 860; T. Razowski, w: P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 1202–1203; H. Skwarczyński, *Uprawnienia Straży Granicznej w postępowaniu o przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 3, s. 100–101; idem, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym*, „Przegląd Policyjny” 2001, nr 3, s. 114–115; idem, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji k.k.s.*, „Przegląd Policyjny” 2006, nr 2, s. 75–76.

³⁵ H. Skwarczyński, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji...*, op. cit., s. 76; idem, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym...*, op. cit., s. 115; idem,

Przekazanie sprawy finansowemu organowi postępowania przygotowawczego przez Policję jest niekiedy wręcz obligatoryjne, i to zazwyczaj już po zabezpieczeniu dowodów i wszczęciu postępowania. Omawiany obowiązek ma miejsce wtedy, gdy sprawca czynu zabronionego złoży wniosek o zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności (art. 134 § 4 k.k.s.). Złożenie wniosku o takie zezwolenie jest uprawnieniem sprawcy, o którym powinien być pouczony przed pierwszym przesłuchaniem. Kodeks karny skarbowy nakłada obowiązek takiego pouczenia tylko na finansowy organ postępowania przygotowawczego (art. 142 § 2 k.k.s.). W niczym nie zmienia to faktu, że sprawca może taki wniosek złożyć również przed organem niefinansowym, w tym i przed Policją. W takiej sytuacji o przysługującym mu uprawnieniu powinien być pouczony również przez niefinansowy organ postępowania przygotowawczego, choć *expressis verbis* nie wynika to z ustawy³⁶. Zdaniem H. Skwarczyńskiego, obowiązku takiego pouczenia przez niefinansowy organ postępowania przygotowawczego można doszukiwać się także w treści art. 114 § 2 k.k.s. w zw. z art. 16 § 2 k.p.k., o ile w sprawie o czyn skarbowy doszło do uszczuplenia należności publicznoprawnej. Obowiązek taki nie istnieje wtedy, gdy *in concreto* zachodzić będą okoliczności negatywne dla udzielenia zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności³⁷.

Udział Policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach karnych skarbowych wiąże się ściśle z konstrukcją idealnego zbiegu czynów z art. 8 § 1 k.k.s. Polega ona na tym, że ten sam czyn wyczerpuje znamiona przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego oraz znamiona przestępstwa lub wykroczenia określonego w przepisach Kodeksu karnego lub innej ustawy, zawierającej przepisy karne. Z kolei z treści art. 134 § 5 k.k.s. wynika, że jeśli czyn stanowiący przestępstwo lub wykroczenie określone w przepisach karnych innej ustawy, należący do zakresu właściwości Policji wyczerpuje zarazem znamiona przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego, niefinansowy organ postępowania przygotowawczego, właściwy – zgodnie z art. 134 § 1 k.k.s. – do prowadzenia dochodzenia lub śledztwa w sprawie karnej skarbowej, może wszcząć postępowanie, zawiadamiając o tym niezwłocznie właściwy finansowy organ postępowania przygotowawczego, albo ograniczyć się do zabezpieczenia śladów i dowodów czynu zabronionego oraz przekazać sprawę organowi finansowemu w zakresie obejmującym czyn zabro-

---

Uprawnienia Straży Granicznej..., op. cit., s. 101; J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 860.

³⁶ M.R. Tużnik, *Postępowania szczególne w postępowaniu karnym skarbowym*, Warszawa 2013, s. 270; eadem, *Postępowanie w przedmiocie udzielenia zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2012, nr 1, s. 82; H. Skwarczyński, *Uprawnienia Żandarmerii Wojskowej w postępowaniu karnym skarbowym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2001, nr 3–4, s. 36–37; idem, *Uprawnienia Straży Granicznej...*, op. cit., s. 101–102; idem, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym...*, op. cit., s. 115; I. Zgoliński, *Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w prawie karnym skarbowym*, Warszawa 2011, s. 130; D. Świecki, *Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w kodeksie karnym skarbowym*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 3, s. 88; A. Skowron, *Kontrowersje wokół regulacji postępowania w sprawach o wykroczenia skarbowe*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12, s. 69–70.

³⁷ H. Skwarczyński, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji...*, op. cit., s. 77; idem, *Uprawnienia Straży Granicznej...*, op. cit., s. 101–102.

niony w prawie karnym skarbowym. W razie zgłoszenia w takiej sprawie wniosku o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności aktualizuje się obowiązek jej przekazania finansowemu organowi postępowania przygotowawczego³⁸.

Kompetencje Policji w wypadku prowadzenia przez nią postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe w dochodzeniu uwidaczniają się w ten sposób, że jest ona uprawniona do sporządzania aktu oskarżenia w takiej sprawie. Natomiast zatwierdzanie oraz wnoszenie do sądu aktu oskarżenia leżą już w gestii prokuratora (art. 331 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Gdy spełnione są przesłanki wystąpienia z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania, wówczas sporządzenie i skierowanie takiego wniosku do sądu, zamiast aktu oskarżenia, należy do prokuratora (art. 336 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.), choć Policja może zasugerować wystąpienie z takim wnioskiem. Jeśli zaś dochodzenie zakończyłoby się decyzją o umorzeniu postępowania (art. 17 § 1 k.p.k. i art. 322 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.) lub zawieszeniu postępowania (art. 22 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.), wtedy Policja może wydać postanowienie w tych sprawach, z tym że wymagają one zatwierdzenia przez prokuratora (art. 305 § 3 k.p.k. i art. 325e § 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Samodzielność Policji jest również ograniczona, gdy zachodzi konieczność zastosowania środków zabezpieczających. Katalog tych środków w przypadku przestępstw skarbowych zawiera art. 22 § 3 k.k.s. Policja nie posiada jednak uprawnień do zastosowania żadnego z nich, chociażby prowadziła dochodzenie w sprawie zarówno o przestępstwo skarbowe, jak i o wykroczenie skarbowe. Jeżeli zostanie ustalone w dochodzeniu karnym skarbowym, że podejrzany dopuścił się czynu w stanie niepoczytalności, a istnieją podstawy do zastosowania środków zabezpieczających, Policja powinna przekazać sprawę prokuratorowi, bo to on jest uprawniony po zamknięciu postępowania do tego, aby skierować sprawę do sądu z wnioskiem o umorzenie postępowania i zastosowania środków zabezpieczających (art. 324 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Policja nie posiada także kompetencji, aby wystąpić do sądu z wnioskiem o orzeczenie, tytułem środka zabezpieczającego, przepadku przedmiotów w trybie art. 323 § 3 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s., ani też do wydania postanowienia co do dowodów rzeczowych po umorzeniu postępowania (art. 323 § 1 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). W postępowaniu prowadzonym przez niefinansowy organ postępowania przygotowawczego kompetencje te są zastrzeżone dla prokuratora³⁹.

Uprawnień Policji można doszukać się także w możliwości zastosowania przez nią postępowania w stosunku do nieobecnych, i to zarówno w sprawach o przestępstwa skarbowe, jak i wykroczenia skarbowe. Przesłankami pozytywnymi trybu w stosunku do nieobecnych jest: 1) stałe przebywanie sprawcy przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego za granicą albo 2) niemożność ustalenia jego miejsca zamieszkania lub pobytu w kraju (art. 173 § 1 i k.k.s.). W sprawach

---

³⁸ L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 864–865; por. H. Skwarczyński, *Zbieg czynów karalnych i zbieg przepisów w prawie karnym skarbowym a właściwość organów postępowania przygotowawczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 3, s. 127.

³⁹ H. Skwarczyński, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji...*, op. cit., s. 79–80.

o przestępstwa skarbowe postępowanie to może być prowadzone zarówno przeciwko oskarżonemu, jak i podmiotowi pociągniętemu do odpowiedzialności posiłkowej, w odróżnieniu od spraw o wykroczenia skarbowe, gdyż nie występuje tutaj podmiot pociągnięty do odpowiedzialności posiłkowej (art. 53 § 40 k.k.s.).

Postanowienie o prowadzeniu postępowania w stosunku do nieobecnych wydane przez Policję, a także pozostałe niefinansowe i finansowe organy postępowania przygotowawczego, wymaga zatwierdzenia przez prokuratora, o ile dotyczy przestępstwa skarbowego (art. 175 § 1 zd. drugie k.k.s.)⁴⁰.

Omawiając uprawnienia Policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa skarbowe, konieczne jest podkreślenie, że postępowanie przygotowawcze w sprawach o przestępstwa skarbowe może być prowadzone w obu jego formach, tzn. śledztwa albo dochodzenia. Natomiast postępowanie przygotowawcze w sprawach o wykroczenia skarbowe prowadzone jest wyłącznie w formie dochodzenia (art. 152 k.k.s.). Do prowadzenia śledztwa uprawniony jest prokurator oraz finansowy organ postępowania przygotowawczego. Prokurator jest podstawowym organem śledztwa w sprawach o przestępstwa skarbowe, gdyż finansowe organy postępowania przygotowawczego mogą prowadzić śledztwo w tych sprawach dopiero wtedy, gdy nie prowadzi go prokurator (art. 151a § 1 k.k.s.). Przestankami prowadzenia śledztwa w sprawach o przestępstwo skarbowe są: 1) popełnienie przestępstwa skarbowego w warunkach określonych w art. 37 § 1 k.k.s lub art. 38 § 2 k.k.s.; 2) jeżeli osobami podejrzanymi są sędzia, prokurator, funkcjonariusz Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu lub Centralnego Biura Antykorupcyjnego; 3) jeżeli osobą podejrzaną jest funkcjonariusz Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, finansowego organu postępowania przygotowawczego lub organu nadrzędnego nad finansowym organem postępowania przygotowawczego; 4) jeżeli prokurator lub finansowy organ postępowania przygotowawczego tak zarządzi (art. 151a § 2 k.k.s.).

Ustawodawca zdecydował, że w wypadkach, o których mowa w art. 151a § 2 pkt 2 i 3 k.k.s., śledztwo powinno być prowadzone niezależnie od tego, czy osoby wymienione w tych przepisach popełniły przestępstwo skarbowe w związku z wykonywaniem czynności służbowych lub w zakresie spraw należących do ich właściwości. Każde przestępstwo skarbowe popełnione przez osoby wskazane w tych przepisach stanowi przesłankę do prowadzenia śledztwa. W wyżej wymienionych sprawach prokurator prowadzi tzw. własne śledztwo, w którym może powierzyć innemu organowi, w tym i Policji, jedynie dokonanie poszczególnych czynności. Niedopuszczalne jest zaś powierzenie czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem oraz zamknięciem śledztwa. Wymienione czynności obowiązkowo muszą być wykonane przez prokuratora (art. 151b § 2 zd. 2 k.k.s.).

Natomiast w wypadku samodzielnego wszczęcia śledztwa przez prokuratora, może on także powierzyć Policji jego przeprowadzenie w całości lub w określonym

---

⁴⁰ Ibidem, s. 80; M. Tużnik, *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2011, nr 2, s. 66.

zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności tego postępowania (art. 151 b § 2 zd. 1 k.k.s. w zw. z art. 118 § 1 pkt 5 k.k.s.)⁴¹.

4. UPRAWNIENIA POLICJI W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM W SPRAWACH O WYKROCZENIA SKARBOWE

W dochodzeniu karnym skarbowym w sprawach o wykroczenia skarbowe znajduje zastosowanie wiele reguł obowiązujących w sprawach o przestępstwa skarbowe. Jednak ze względu na charakter wykroczeń skarbowych jako czynów o mniejszym ciężarze gatunkowym w stosunku do przestępstw skarbowych, wprowadzono dodatkowe uproszczenia czy wręcz odrębne instytucje, mające służyć ułatwieniu i przyspieszeniu postępowania w tych sprawach⁴².

Po pierwsze, jak już wspomiano, w sprawach o wykroczenia skarbowe dochodzenie stanowi wyłączną formę postępowania przygotowawczego (art. 152 zd. pierwsze k.k.s.), zaś w sprawach o przestępstwa skarbowe dochodzenie jest dopuszczalne, jeżeli ustawa nie wymaga przeprowadzenia śledztwa.

W dochodzeniu obowiązują uproszczenia polegające na tym, że ogranicza się ono do przesłuchania podejrzanego oraz w razie potrzeby także do innych czynności w zakresie niezbędnym do wniesienia aktu oskarżenia lub innego zakończenia postępowania (art. 152 zd. drugie k.k.s.). Organ procesowy, w tym i Policja, przy przeprowadzaniu czynności dowodowych jest zobligowany do zachowania warunków, od których zależy ważność danej czynności, np. wymóg, aby z przesłuchania podejrzanego sporządzić protokół (art. 143 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 113 § 1 k.k.s.). Takie rozwiązanie normatywne jest podyktowane koniecznością usprawnienia i racjonalizowania postępowania przygotowawczego, dotyczącego drobniejszych czynów, jakimi są wykroczenia skarbowe⁴³.

Jak podkreśla się w doktrynie⁴⁴, ograniczenie dokonywania sformalizowanych czynności dowodowych w postępowaniu przygotowawczym należy rozpatrywać wyłącznie w kategoriach możliwości poprzestania w dochodzeniu w sprawie o wykroczenie skarbowe na przesłuchaniu podejrzanego i przeprowadzeniu czynności mających na celu ustalenie, czy zachodzą podstawy do wniesienia aktu oskarżenia lub innego zakończenia postępowania.

⁴¹ Zob. J. Skorupka, *Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu karnego skarbowego*, Lex 2020, komentarz do art. 151a i 151b.

⁴² H. Skwarczyński, *Uprawnienia Straży Granicznej...*, op. cit., s. 105–106; idem, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji...*, op. cit., s. 84.

⁴³ Zob. J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 908; L. Wilk, J. Zagrodnik, *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2009, s. 485; F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. II, Kraków 2006, s. 1122.

⁴⁴ J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 909; T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 627.

Po drugie, kolejna odmienność jest związana z czasem trwania dochodzenia w sprawie o wykroczenie skarbowe i z jego przedłużaniem. Obowiązuje reguła, że w razie niezakończenia dochodzenia w sprawie o wykroczenie skarbowe prowadzonego przez organ postępowania przygotowawczego w ciągu 2 miesięcy, organ nadrzędny nad tym organem może przedłużyć dochodzenie na czas oznaczony (art. 153 § 3 k.k.s.)⁴⁵. Jak wskazuje J. Zagrodnik⁴⁶, ustawodawca przewidując w art. 153 § 3 k.k.s. możliwość przedłużania tego terminu, nie określa jego maksymalnej rozpiętości czasowej. Uznaje się więc, że jest on limitowany jedynie terminem przedawnienia karalności wykroczenia skarbowego (art. 51 § 1 i § 2 k.k.s.). Przedłużenie podstawowego terminu dochodzenia w sprawach o wykroczenia skarbowe w wypadku jego prowadzenia przez niefinansowy organ postępowania przygotowawczego (Policję) należy do kompetencji organu nadrzędnego nad nim, określonego w art. 53 § 39a k.k.s., czyli do prokuratora.

Po trzecie, w sprawach o wykroczenia skarbowe Policja może odmówić wszczęcia lub umorzyć postępowanie w przypadku, gdy sprawca jednym czynem wyczerpał znamiona wykroczenia skarbowego i przestępstwa, a postępowanie karne w sprawie o przestępstwo zostało już prawomocnie zakończone orzeczeniem skazującym (art. 151 § 1 k.k.s.). Sytuacja taka występuje stosunkowo rzadko, gdyż przepis wymaga, aby postępowanie karne o przestępstwo zostało zakończone prawomocnym orzeczeniem skazującym. W praktyce częściej może zdarzyć się odmowa wszczęcia postępowania lub umorzenie postępowania, jeżeli o ten sam czyn zabroniony wyczerpujący zarazem znamiona wykroczenia skarbowego i przestępstwa toczy się postępowanie karne w sprawie o przestępstwo ścigane z urzędu (art. 151 § 2 k.k.s.).

Odmowa wszczęcia lub umorzenie postępowania w sprawie o wykroczenie skarbowe, zarówno w wypadku przewidzianym w art. 151 § 1 k.k.s., jak i art. 151 § 2 k.k.s., są fakultatywne. Policja jako organ prowadzący postępowanie w sprawie o wykroczenie skarbowe, rozważając możliwość wydania jednej z tych decyzji, powinna ocenić wyrok skazujący, który zapadł w sprawie o przestępstwo (§ 1), lub szansę na wydanie takiego wyroku w postępowaniu w sprawie o przestępstwo (§ 2). W obu sytuacjach Policja musi mieć na względzie interes finansowy Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innego uprawnionego podmiotu⁴⁷.

Po czwarte, w sprawach o wykroczenia skarbowe istnieje możliwość zastosowania w stosunku do sprawcy trybu mandatowego, o ile osoba sprawcy i okoliczności popełnienia wykroczenia skarbowego nie budzą wątpliwości, a nie zachodzi potrzeba wymierzenia kary surowszej niż ta, która jest określona w art. 48 § 2 k.k.s., a także nie zachodzi żadna z przesłanek negatywnych wskazanych w § 2 art. 137 k.k.s. (art. 137 § 1 k.k.s.). Policja, podobnie jak Straż Graniczna oraz Żandarmeria Wojskowa, nie są organami uprawnionymi do wymierzania grzywny w drodze

---

⁴⁵ H. Skwarczyński, *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji...*, op. cit., s. 85; idem, *Uprawnienia Straży Granicznej...*, op. cit., s. 107.

⁴⁶ J. Zagrodnik, w: L. Wilk, J. Zagrodnik, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 914.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 885; F. Prusak, *Kodeks karny skarbowy...*, op. cit., s. 1109.

mandatu karnego. Wynika to wprost z treści wydanego na podstawie art. 136 § 1 k.k.s. rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2017 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie nakładania kary grzywny w drodze mandatu karnego⁴⁸. Rozporządzenie to przyznaje takie uprawnienia jedynie finansowym organom postępowania przygotowawczego, czyli:

1. upoważnionym pracownikom urzędów skarbowych – upoważnienie wydaje im naczelnik właściwego urzędu skarbowego,
2. upoważnionym pracownikom i funkcjonariuszom Służby Celno-Skarbowej wykonującym zadania w urzędach celno-skarbowych – upoważnienie wydaje im naczelnik właściwego urzędu celno-skarbowego,
3. upoważnionym pracownikom i funkcjonariuszom Służby Celno-Skarbowej wykonującym zadania Krajowej Administracji Skarbowej w komórkach organizacyjnych urzędu obsługującego ministra właściwego do spraw finansów publicznych – upoważnienie wydaje im Szef Krajowej Administracji Skarbowej (§ 1)⁴⁹.

5. WNIOSKI

Studium nad problematyką udziału Policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe doprowadziło do następujących wniosków.

1. Właściwość rzeczową Policji wyznaczono w ten sposób, że jako jedyny organ spośród niefinansowych organów postępowania przygotowawczego została ona uprawniona do prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawie o każde przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe (art. 134 § 1 pkt 2 k.k.s.). Natomiast określenie w Ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji zadań Policji dotyczących zwalczania przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych jest wysoce nieprecyzyjne, gdyż brzmienie art. 1 ust. 2 pkt 4 ustawy o Policji (w którym mowa jest o wykrywaniu przestępstw i wykroczeń oraz ściganiu ich sprawców) może sugerować, że tak sformułowane zadania Policji nie dotyczą przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych. Konieczna jest więc w związku z tym zmiana powyższego przepisu, mająca na celu usunięcie wskazanych wątpliwości interpretacyjnych.
2. W granicach swych zadań polegających na wykrywaniu przestępstw i wykroczeń, w tym przestępstw skarbowych i wykroczeń skarbowych oraz ściganiu ich sprawców, Policja została uprawniona do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych (art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy o Policji). Brzmienie tego przepisu nie naręcza żadnych wątpliwości interpretacyjnych, gdyż stanowi on, że Policja dokonuje czynności operacyjno-rozpoznawczych „(...) w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych i wykroczeń

⁴⁸ Dz.U. z 2017 r., poz. 401.

⁴⁹ Zob. M.R. Tużnik, *Postępowania szczególne...*, op. cit., s. 330; eadem, *Participation of the Military Police in fiscal penal proceedings* [Udział Żandarmerii Wojskowej w postępowaniu karnym skarbowym], „Ius Novum” 2018, nr 3, s. 92–93.

(...)”. Z treści art. 14 ust. 1 pkt 1 ustawy o Policji jednoznacznie wynika, że uprawnienia Policji w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych dotyczą tylko rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych oraz wykroczeń, natomiast nie odnoszą się już do wykroczeń skarbowych.

Przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych przez Policję w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców, a także uzyskania i utrwalenia dowodów ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw, enumeratywnie wymienionych w art. 19 ust. 1 pkt 1–8 ustawy o Policji, w tym i umyślnych przestępstw skarbowych, jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenie należności publicznoprawnej przekraczają pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie odrębnych przepisów oraz umyślnych przestępstw skarbowych z art. 107 § 1 k.k.s., może być stosowana kontrola operacyjna. Jest ona zarządzana w drodze postanowienia przez sąd okręgowy na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji, Komendanta CBŚP albo Komendanta BSWP, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, albo na pisemny wniosek Komendanta Wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora okręgowego właściwego ze względu na siedzibę składającego wniosek organu Policji (art. 19 ust. 1 pkt 4 i 4a ustawy o Policji).

Z art. art. 19a ust. 1 ustawy o Policji wynika, że Policja została uprawniona do przeprowadzania zakupu kontrolowanego oraz łapówki kontrolowanej. Analiza powyższego przepisu pozwoliła na sformułowanie wniosku, że czynności operacyjno-rozpoznawcze w postaci zakupu kontrolowanego czy łapówki kontrolowanej można prowadzić w stosunku do tych samych przestępstw co kontrolę operacyjną.

3. Na Policji posiadającej status niefinansowego organu postępowania przygotowawczego, zarówno w sprawach o przestępstwa skarbowe, jak i wykroczenia skarbowe, spoczywa jednocześnie obowiązek polegający na niezwłocznym zawiadomieniu o prowadzeniu postępowania przygotowawczego finansowych organów postępowania przygotowawczego przez przesłanie odpisu postanowienia o jego wszczęciu. Od tego obowiązku Policja może się uchylić poprzez ograniczenie swoich czynności do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego i przekazania sprawy do dalszego prowadzenia finansowym organom postępowania przygotowawczego (art. 134 § 2 k.k.s.). Natomiast w sytuacji zgłoszenia przez sprawcę czynu zabronionego wniosku o zezwolenie na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności i po otrzymaniu przez niego pisemnego pouczenia o warunkach dopuszczalności tego środka karnego, przekazanie przez Policję sprawy właściwemu finansowemu organowi postępowania przygotowawczego jest już obowiązkowe (art. 134 § 4 k.k.s.). Policja, będąc niefinansowym organem postępowania przygotowawczego, właściwym do prowadzenia dochodzenia lub śledztwa w sprawie karnej skarbowej, może wszcząć postępowanie, zawiadamiając o tym niezwłocznie właściwy finansowy organ postępowania przygotowawczego, albo ograniczyć się do zabezpieczenia śladów i dowodów czynu zabronionego oraz przekazać sprawę organowi finansowemu w zakresie obejmującym czyn zabroniony w prawie karnym skarbowym,

jednakże tylko wtedy, gdy czyn stanowiący przestępstwo lub wykroczenie określone w przepisach karnych innej ustawy, należący do zakresu właściwości Policji, wyczerpuje zarazem znamiona przestępstwa skarbowego lub wykroczenia skarbowego (art. 134 § 5 k.k.s.).

4. Odnosząc się do uprawnień Policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach przestępstw skarbowych, wskazać trzeba, że kompetencje Policji w przypadku prowadzenia przez nią postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe w dochodzeniu uwidaczniają się w ten sposób, że jest ona uprawniona do sporządzania aktu oskarżenia w takiej sprawie. Nie jest natomiast uprawniona do stosowania środków zabezpieczających z art. 22 § 3 k.k.s. przewidzianych za przestępstwa skarbowe, chociażby prowadziła dochodzenie w sprawie o przestępstwo skarbowe, a także o wykroczenie skarbowe.

Policja posiada uprawnienie do wydawania postanowienia o zastosowaniu trybu w stosunku do nieobecnych, i to zarówno w sprawach o przestępstwa skarbowe, jak i wykroczenia skarbowe. Postanowienie to wymaga jednak zatwierdzenia przez prokuratora, o ile dotyczy przestępstwa skarbowego (art. 175 § 1 zd. 1 k.k.s.).

Policji w wypadkach, o których mowa w art. 151a § 2 pkt 2 i 3 k.k.s., prokurator prowadzący tzw. własne śledztwo może powierzyć jedynie dokonanie poszczególnych czynności śledztwa, z wyjątkiem czynności związanych z przedstawieniem zarzutów, ich zmianą lub uzupełnieniem oraz zamknięciem śledztwa. Natomiast w przypadku samodzielnego wszczęcia śledztwa przez prokuratora, może on powierzyć Policji jego przeprowadzenie w całości lub w określonym zakresie albo dokonanie poszczególnych czynności tego postępowania na podstawie art. 151 b § 2 zd. 1 k.k.s. w zw. z art. 118 § 1 pkt 5 k.k.s.

5. W postępowaniu przygotowawczym w sprawach o wykroczenia skarbowe uprawnienia Policji są zaakcentowane w ten sposób, że może ona odmówić wszczęcia lub umorzyć postępowanie w przypadku, gdy sprawca jednym czynem wyczerpał znamiona wykroczenia skarbowego i przestępstwa, a postępowanie karne w sprawie o przestępstwo zostało już prawomocnie zakończone orzeczeniem skazującym (art. 151 § 1 k.k.s.).

Policji, a także Żandarmerii Wojskowej czy Straży Granicznej nie wyposażono natomiast w uprawnienia do karania mandatem karnym ze względu na brak odpowiedniego przepisu szczególnego. Taki stan rzeczy należy poddać krytyce, gdyż ściganie drobnych wykroczeń skarbowych przez Policję, a także Żandarmerię Wojskową czy Straż Graniczną spowodowałyby, że rozpoznanie spraw w postępowaniu mandatowym byłoby szybsze i oszczędniejsze. Postuluję *de lege ferenda* wprowadzenie przepisu, przyznającego stosowne uprawnienia dla Policji, Żandarmerii Wojskowej oraz Straży Granicznej. Drugim alternatywnym rozwiązaniem jest przyjęcie art. 136 § 1 k.k.s. w następującym brzmieniu: „Postępowanie mandatowe prowadzi finansowy organ postępowania przygotowawczego lub jego upoważniony przedstawiciel, a także niefinansowy organ postępowania przygotowawczego; postępowaniu temu nie stoi na przeszkodzie uprzednie wszczęcie postępowania przygotowawczego”. Zmiana tego przepisu polegałaby więc na wykreśleniu sformułowania – „gdy przepis szczególny tak stanowi”.

BIBLIOGRAFIA

- Czebotar Ł., Gądzik Z., Łyżwa A., Michałek A., Świerczewska-Gąsiorowska A., Tokarski M., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Drajewicz D., *Zgoda następcza sądu na stosowanie kontroli operacyjnej*, „Prokuratura i Prawo” 2009, nr 1.
- Grzegorzczak T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Poradnik detektywa*, Katowice 1993.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2004.
- Kardas P., Łabuda G., Razowski T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Kołodys M., *Rola i zadania niefinansowych organów postępowania przygotowawczego*, „Prokuratura i Prawo” 2017, nr 3.
- Kołodziejczak M., Sobiech A., *Prawnie dopuszczalne postacie prowokacji*, „Państwo i Prawo” 2010, z. 11.
- Lizak R., *Kontrolowane przyjęcie lub wręczenie korzyści majątkowej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2011, nr 1.
- Opaliński B., Rogalski M., Szustakiewicz P., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Owczarski S., *Problematyka postępowania operacyjnego w świetle prawa i praktyki*, „Przegląd Sądowy” 1994, nr 4.
- Prusak F., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, t. II, Kraków 2006.
- Schaff L., *Zakres i formy postępowania przygotowawczego*, Warszawa 1961.
- Skorupka J., *Komentarz do wybranych przepisów Kodeksu karnego skarbowego*, Lex 2020.
- Skowron A., *Kontrowersje wokół regulacji postępowania w sprawach o wykroczenia skarbowe*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 12.
- Skwarczyński H., *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym*, „Przegląd Policyjny” 2001, nr 3.
- Skwarczyński H., *Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym po nowelizacji k.k.s.*, „Przegląd Policyjny” 2006, nr 2.
- Skwarczyński H., *Uprawnienia Straży Granicznej w postępowaniu o przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 3.
- Skwarczyński H., *Uprawnienia Żandarmerii Wojskowej w postępowaniu karnym skarbowym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2001, nr 3–4.
- Skwarczyński H., *Zbieg czynów karalnych i zbieg przepisów w prawie karnym skarbowym a właściwość organów postępowania przygotowawczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 3.
- Świecki D., *Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w kodeksie karnym skarbowym*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 3.
- Tużnik M.R., *Participation of the Military Police in fiscal penal proceedings [Udział Żandarmerii Wojskowej w postępowaniu karnym skarbowym]*, „Ius Novum” 2018, nr 3.
- Tużnik M., *Postępowanie w przedmiocie udzielenia zezwolenia na dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2012, nr 1.
- Tużnik M., *Postępowanie w stosunku do nieobecnych w postępowaniu karnym skarbowym*, „Ius Novum” 2011, nr 2.
- Tużnik M.R., *Postępowania szczególne w postępowaniu karnym skarbowym*, Warszawa 2013.
- Waltoś S., *Model postępowania przygotowawczego na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 1968.
- Widacki J. (red.), *Kryminalistyka*, cz. 1, Katowice 1984.

- Wilk L., Zagrodnik J., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Wilk L., Zagrodnik J., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Wilk L., Zagrodnik J., *Prawo karne skarbowe*, Warszawa 2009.
- Zgoliński I. (red.), *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Zgoliński I., *Dobrowolne poddanie się odpowiedzialności w prawie karnym skarbowym*, Warszawa 2011.

PARTICIPATION OF THE POLICE IN INVESTIGATION OF FISCAL CRIMES AND PETTY OFFENCES

Summary

This article attempts to acquaint the reader with the activities of the Police as a non-financial investigative organ in fiscal criminal cases falling within the Police's area of competence determined by the subject matter. The composition of this contribution reflects two topics. The first concerns the tasks of the Police, its competence determined by the subject matter, and the scope and manner of exercising its powers in fiscal criminal cases, with special emphasis placed on operational-exploratory activities and operational control (surveillance). The other topic focuses on the powers of the Police in the investigation, with differences related to fiscal criminal offences and fiscal petty offences. The article is summarised with conclusions.

Keywords: Police, powers, investigation, fiscal crimes, fiscal petty offences

UDZIAŁ POLICJI W POSTĘPOWANIU PRZYGOTOWAWCZYM W SPRAWACH O PRZESTĘPSTWA I WYKROCZENIA SKARBOWE

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi próbę przybliżenia udziału Policji jako niefinansowego organu postępowania przygotowawczego w postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, ujawnione w zakresie jej właściwości rzeczowej. Publikacja składa się z dwóch obszarów tematycznych. Pierwszy stanowią rozważania dotyczące zadań i właściwości rzeczowej Policji oraz zakresu i sposobu wykonywania uprawnień Policji w sprawach o przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe, ze szczególnym uwzględnieniem dokonywania przez nią czynności operacyjno-rozpoznawczych i stosowania kontroli operacyjnej. Drugi obszar tematyczny został poświęcony uprawnieniom Policji w postępowaniu przygotowawczym wraz z ich podziałem na te przysługujące jej zarówno w sprawach o przestępstwa skarbowe, jak i w sprawach o wykroczenia skarbowe. Artykuł kończą wnioski.

Słowa kluczowe: Policja, uprawnienia, postępowanie przygotowawcze, przestępstwa skarbowe, wykroczenia skarbowe

PARTICIPACIÓN DE POLICÍA EN LA FASE DE INSTRUCCIÓN EN CAUSAS POR DELITOS Y FALTAS FISCALES

Resumen

El presente artículo es una prueba de aproximar el papel de policía como órgano no financiero de la fase de instrucción en la fase de instrucción en causas por delitos fiscales y faltas fiscales descubiertos en el marco de su competencia material. La publicación consta de dos partes temáticas. La primera incluye consideraciones sobre el papel y competencia material de policía y el ámbito y forma de ejecución de las facultades de policía en causas por delitos fiscales y faltas fiscales, teniendo en cuenta en particular las diligencias de operación y de reconocimiento y el control de operación. La segunda parte consiste en los derechos de policía en la fase de instrucción en causas por delitos fiscales y por faltas fiscales. El artículo termina con conclusiones.

Palabras claves: policía, derechos, fase de instrucción, delitos fiscales, faltas fiscales

УЧАСТИЕ ПОЛИЦИИ В ПОДГОТОВИТЕЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ ПО ДЕЛАМ О НАЛОГОВЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ И ПРАВОНАРУШЕНИЯХ

Аннотация

В статье рассматривается участие полиции в качестве нефинансового процессуального органа в проведении подготовительного производства по делам о налоговых преступлениях и правонарушениях, обнаруженных в рамках ее материальной компетенции. Работа состоит из двух тематических разделов. В первом разделе обсуждаются задачи и материальная компетенция полиции, а также объем и порядок осуществления ею своих полномочий по делам о налоговых преступлениях и правонарушениях. Особое внимание уделено проведению оперативно-розыскных мероприятий и осуществлению оперативного контроля. Второй раздел посвящен объему полномочий полиции в ходе подготовительного производства. В частности, проводится различие полномочий полиции по делам о налоговых преступлениях и по делам о налоговых правонарушениях. В конце статьи приводятся выводы автора.

Ключевые слова: полиция; полномочия; подготовительное производство; налоговые преступления; налоговые правонарушения

BETEILIGUNG DER POLIZEI AM ERMITTLUNGSVERFAHREN BEI STEUERSTRAFTATEN UND STEUERORDNUNGSWIDRIGKEITEN

Zusammenfassung

In diesem Beitrag wird versucht, die Beteiligung der Polizei als nichtfinanzieller Ermittlungsbehörde an Ermittlungsverfahren wegen Steuerstraftaten und Steuerordnungswidrigkeiten darzustellen, die im Rahmen der sachlichen Zuständigkeit der Polizei festgestellt wurden. Die Publikation deckt zwei Themenbereiche ab. Im ersten werden Überlegungen zu den Aufgaben und der sachlichen Zuständigkeit der Polizei sowie zum Umfang und zu den Modalitäten

für die Ausübung der polizeilichen Befugnisse bei Steuerstraftaten und Steuerordnungswidrigkeiten angestellt, wobei der Schwerpunkt auf die Ermittlungstätigkeiten und die operative Kontrolle durch die Polizei gelegt wird. Der zweite Themenbereich ist den Befugnissen der Polizei im Ermittlungsverfahren gewidmet, mit einer Trennung in die Befugnisse, die der Polizei jeweils bei Steuerstraftaten und bei Steuerordnungswidrigkeiten zur Verfügung stehen. Am Ende des Beitrags werden entsprechende Schlussfolgerungen gezogen.

Schlüsselwörter: Polizei; polizeiliche Befugnisse; Ermittlungsverfahren; Steuerstraftaten; Steuerordnungswidrigkeiten

PARTICIPATION DE LA POLICE AUX PROCÉDURES PRÉPARATOIRES EN CAS DE DÉLITS ET INFRACTIONS FISCAUX

Résumé

Cet article tente de présenter la participation de la police en tant qu'organe non financier de procédures préparatoires à la procédure préparatoire en cas de délits fiscaux et d'infractions fiscales révélées dans le cadre de sa compétence d'attribution. La publication comprend deux domaines thématiques. Le premier consiste en des considérations concernant les tâches et la compétence d'attribution de la police ainsi que la portée et la manière d'exercer les pouvoirs de la police en cas de délits fiscaux et d'infractions fiscales, avec un accent particulier sur l'exercice des activités opérationnelles et d'enquête et l'application du contrôle opérationnel. Le deuxième domaine thématique était consacré aux pouvoirs de la police dans la procédure préparatoire ainsi qu'à leur séparation entre ceux auxquels elle a droit, tant en cas de délits fiscaux qu'en cas d'infractions fiscales. L'article se termine par des conclusions.

Mots-clés : Police, autorisations/pouvoirs, procédure préparatoire, délits fiscaux, infractions fiscales

PARTECIPAZIONE DELLA POLIZIA ALLE INDAGINI NEI PROCEDIMENTI PER REATI TRIBUTARI E PER CONTRAVVENZIONI TRIBUTARIE

Sintesi

Il presente articolo costituisce un tentativo di far conoscere da vicino la partecipazione della Polizia in quanto autorità di indagine non finanziaria alle indagini nei procedimenti per reati tributari e per contravvenzioni tributarie, emersi nell'ambito della sua competenza materiale. La pubblicazione è suddivisa in due ambiti tematici. Il primo è costituito dalle riflessioni riguardanti i compiti e la competenza materiale della Polizia e l'ambito e la modalità di attuazione dei diritti della Polizia nei procedimenti per reati tributari e per contravvenzioni tributarie, con particolare attenzione alle attività investigative e di sorveglianza operativa messe in atto dalla Polizia. Il secondo ambito tematico è dedicato ai diritti della Polizia nelle indagini, facendo distinzione tra i diritti che le spettano nei procedimenti per reati

tributari da quelli che le spettano nei procedimenti per contravvenzioni tributarie. L'articolo si conclude con le conclusioni.

Parole chiave: Polizia, diritti, indagini, reati tributari, contravvenzioni tributarie

Cytuj jako: Tużnik M. R., *Participation of the Police in investigation of fiscal crimes and petty offences [Udział policji w postępowaniu przygotowawczym w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe]*, „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 105–126. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.39/m.r.tuznik

Cite as: Tużnik, M. R. (2020) 'Participation of the Police in investigation of fiscal crimes and petty offences'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 105–126. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.39/m.r.tuznik

PRZEGLĄD UCHWAŁ IZBY KARNEJ SĄDU NAJWYŻSZEGO W ZAKRESIE PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO ZA 2018 ROK

RYSZARD A. STEFAŃSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.40/r.a.stefanski

KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO

1. OCZYWISTA OMYŁKA PISARSKA (ART. 105 § 1 K.P.K.)

W myśl art. 105 § 1 k.p.k., oczywiste omyłki pisarskie i rachunkowe oraz w obliczeniu terminów w orzeczeniu lub zarządzeniu albo w ich uzasadnieniu można sprostować w każdym czasie. Na tle tego przepisu doszło do rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego co do tego, czy oczywistą omyłką pisarską jest różnica zapisu cyfrowego i słownego, określającego rozstrzygnięcie o karze lub innym środku.

Przyjmowano, że zamieszczenie w treści wyroku dwóch odmiennych oznaczeń, uczynionych cyfrą i słownie, określających rozmiar kary, powoduje w istocie niemożność ustalenia, w jakim wymiarze faktycznie orzeczono tę karę, co oznacza, że taki sposób określenia kary jest nie tylko sprzeczny z wynikającym z treści art. 413 § 2 pkt 2 k.p.k. wymogiem redagowania orzeczenia, w tym rozstrzygnięcia o karze, w sposób zrozumiały i jednoznaczny, ale również powoduje wewnętrzną sprzeczność wyroku, uniemożliwiająca jego wykonanie, co stanowi o zaistnieniu bezwzględnej przyczyny odwoławczej z art. 439 § 1 pkt 7 k.p.k.¹ Sad Najwyż-

---

* prof. dr hab., Kierownik Katedry Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie; e-mail: ryszard.stefanski@lazarski.pl; ORCID: 0000-0003-0995-9499

¹ Wyrok SN z dnia 21 października 2008 r., IV KK 316/08, LEX nr 469190; wyrok SN z dnia 18 marca 2010 r., III KK 25/10, OSNwSK 2010, poz. 569; wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2013 r., II KK 217/12, LEX nr 1298096; wyrok SN z dnia 3 czerwca 2015 r., III KK 79/15, OSNKW 2015, nr 10, poz. 87; wyrok SN z dnia 22 października 2015 r., III KK 235/15, LEX nr 1820401; wyrok SN z dnia 27 stycznia 2016 r., V KK 413/15, LEX nr 1963397; wyrok SN z dnia 19 stycznia

szy uznawał, że nie jest dopuszczalne w trybie art. 105 § 1 k.p.k. korygowanie orzeczenia, gdy sąd nie określił rodzaju wymierzonej kary, choć w opisanu jej wymiaru cyfrą i słownie nie zachodzi sprzeczność². Wskazywał, że: „Art. 105 § 1 k.p.k. zezwala na prostowanie w formie postanowienia tylko omyłek pisarskich czy rachunkowych, tj. takich, które nie dotyczą materialnej treści orzeczenia i które są przy tym oczywiste, tj. w danym kontekście są już widoczne na pierwszy rzut oka. Można się pomylić w oznaczeniu sądu, sygnatury akt, błędnie oznaczyć numerację artykułu ustawy czy popłatać imiona”³. Sprostowanie omyłek pisarskich i rachunkowych w orzeczeniu nie jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy ich „techniczno-pisarski” charakter nie jest oczywisty, a sprostowanie błędnego zapisu w orzeczeniu w istocie doprowadziłoby nie do pozornej, lecz rzeczywistej ingerencji w materialną treść orzeczenia⁴. Nie jest bowiem dopuszczalne prostowanie omyłek pisarskich dotyczących materialnej części orzeczenia, w tym takich, które ingerują w orzeczenie co do kary poprzez jego zmianę lub uzupełnienie w zakresie rodzaju czy też rozmiaru kary⁵.

Sąd Najwyższy zajmował też stanowisko odmienne, stwierdzając, że: „Nie można podzielić stanowiska, jakoby zamieszczenie w treści wyroku dwóch odmiennych oznaczeń określających wysokość kary powoduje niemożność ustalenia, w jakim wymiarze faktycznie karę tę ustalono, co skutkuje wewnętrzną sprzecznością wyroku uniemożliwiająca w tej części jego wykonanie. Istotne są bowiem zawsze niepowtarzalne okoliczności konkretnej sprawy”, jednocześnie aprobując prostowanie w wydanym przez siebie wyroku w postępowaniu odwoławczym przez wpisanie w miejsce określenia „100 (dwustu) stawek dziennych” – „100 (stu) stawek dziennych”⁶. Organ ten dopuszczał dokonanie w trybie art. 105 § 1 k.p.k. poprawki w zakresie daty popełnienia czynu⁷. Przyjmował, że: „Jeżeli w wyroku sądu I instancji został określony rodzaj kary (pozbawienie wolności) oraz jej rozmiar (8 – osiem), a w wydanym postanowieniu doszło jedynie do doprecyzowania rozmiaru kary przez dopisanie „miesiący”, to przy zagrożeniu za czyn przypisany oskarżonemu z art. 288 § 1 k.k. – do 5 lat, nie mogło być wątpliwości,

---

2016 r., V KK 389/15, LEX nr 1959501; wyrok SN z dnia 23 maja 2017 r., III KK 186/17, LEX nr 2298279; Z. Pachowicz, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020, s. 290.

² Wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2010 r., IV KK 444/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 663.

³ Postanowienie SN z dnia 22 sierpnia 1970 r., III KZ 76/70, OSNKW 1970, nr 11, poz. 149.

⁴ Postanowienie SN z dnia 17 września 2008 r., II KK 60/08, LEX nr 458853; wyrok SN z dnia 3 czerwca 2015 r., III KK 79/15, OSNKW 2015, nr 10, poz. 87; Z. Pachowicz, w: *Kodeks...*, op. cit., s. 290.

⁵ Postanowienie SN z dnia 22 sierpnia 1970 r., III KZ 76/70, OSNKW 1970, Nr 11, poz. 149; wyrok SN z dnia 23 listopada 2005 r., IV KK 390/05, LEX nr 164378; wyrok SN z dnia 21 października 2008 r., IV KK 316/08, LEX nr 469190; wyrok SN z dnia 7 kwietnia 2010 r., IV KK 444/09, LEX nr 843704; wyrok SN z dnia 4 grudnia 2018 r., II KK 115/18, LEX nr 2623719; wyrok SN z dnia 1 lutego 2018 r., II KK 300/17, LEX nr 2454222; wyrok SN z dnia 13 grudnia 2017 r., II KK 341/17, LEX nr 2408313; postanowienie SA w Krakowie z dnia 13 marca 2018 r., II AKZ 110/18, LEX nr 2609990.

⁶ Postanowienie SN z dnia 29 listopada 2017 r., IV KK 391/17, LEX nr 2454225.

⁷ Postanowienie SN z dnia 28 stycznia 2009 r., II KK 206/08, LEX nr 486193.

że kara wymierzona jest w miesiącach, a nie w latach. Została więc sprostowana omyłka pisarska, która była oczywista, na co zezwala przepis art. 105 § 1 k.p.k.⁸

Rozstrzygając ten problem, Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 2/18 (OSNKW 2018, nr 8, poz. 54) opowiedział się za drugim z poglądów, uznając, że: **W trybie sprostowania oczywistej omyłki pisarskiej (art. 105 § 1 k.p.k.) może zostać usunięte uchybienie w wyroku, które polega na rozbieżnym – w zapisie cyfrowym i słownym – rozstrzygnięciu o karze (innym środku reakcji prawnokarnej). Omyłka pisarska może być uznana za oczywistą, jeżeli po dokonaniu przez sąd analizy treści wyroku, przy uwzględnieniu kwalifikacji prawnej przypisanego przestępstwa, podstaw skazania i wymiaru kary, zostanie ustalone, że tylko jeden z rozbieżnych sposobów wyrażenia kary (innego środka reakcji prawnokarnej) odzwierciedla wymiar kary (innego środka reakcji prawnokarnej), który był możliwy do orzeczenia na podstawie wskazanych przepisów prawa.** Jest to pogląd trafny przede wszystkim ze względów praktycznych i nie jest obciążony zbędnym formalizmem. Uzasadniając go, Sąd Najwyższy odwołał się do wcześniejszego poglądu tego organu, że sprostowanie w trybie art. 105 k.p.k. może dotyczyć każdego „elementu” orzeczenia lub zarządzenia, bez względu na jego doniosłość procesową i merytoryczny charakter, przy czym sprostowanie nie może prowadzić do merytorycznej zmiany orzeczenia albo zarządzenia lub ich uzasadnienia, albowiem takiego typu przekształcenia w ich treści mogą bowiem następować jedynie w wyniku rozpoznania środka odwoławczego, albo w trybie przewidzianym w art. 420 k.p.k.⁹

Za stanowiskiem Sądu Najwyższego przemawia też wykładnia językowa zwrotu „oczywista omyłka pisarska”. „Omyłka” – zgodnie ze znaczeniem językowym – oznacza „spotrzeżenie, sąd niezgodny z rzeczywistością, niewłaściwe postępowanie, posunięcie; błąd, pomyłkę”; to „popętnienie błędu, błąd, pomyłka”; „pomyłka, zwykle drobna”¹⁰. Za omyłkę uważa się w tym kontekście rozbieżność pomiędzy rzeczywistym, odpowiadającym realiom, stanem rzeczy a stanem przyjętym przez sąd w orzeczeniu lub zarządzeniu. Omyłka jest niezamierzonym sądem niezgodnym z rzeczywistością, który nie jest wynikiem celowego działania¹¹. Przez „pisar-

⁸ Wyrok SN z dnia 4 października 2016 r., V KK 85/16, LEX nr 2151451.

⁹ Uchwały 7 sędziów SN z dnia 28 marca 2012 r., I KZP 24/11, OSNKW 2012, nr 4, poz. 35 z głosem aprobującą z głosem D. Drajewicza, LEX/el. 2012 i takimi uwagami R.A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2012 r.*, „Ius Novum” 2013, nr 2, s. 181–186; postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2017 r., II KK 274/16, LEX nr 2203512; postanowienie SN z dnia 16 grudnia 2009 r. – IV KK 347/09, OSNwSK 2009, poz. 2572; postanowienie SA w Białymstoku z dnia 20 stycznia 2011 r., II AKz 13/11, LEX nr 1134039 z głosem krytyczną B. Gadeckiego, GSP-Prz.Orz. 2011, nr 3, s. 137–144; M. Kurowski, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Świecki, t. I, Warszawa 2013, s. 418; H. Paluszkiwicz, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018, s. 262.

¹⁰ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 2, Warszawa 1982, s. 799; *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 3, Warszawa 2003, s. 222; *Nowy słownik języka polskiego*, red. E. Sobol, Warszawa 2003, s. 599; *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. I, Warszawa 2000, s. 1164.

¹¹ A. Lach, *Glosa do postanowienia SN z 27.02.2008 r.*, IV KO 21/08, LEX 2008.

ski” rozumie się „odnoszący się do pisania”; „taki, który ma związek z pisaniem”¹². Omyłka ma wynikać z technicznego utrwalania pewnych faktów w tej formie, a nie z procesu wnioskowania¹³. Istota oczywistości omyłki pisarskiej obejmuje obiektywnie poznawalne okoliczności, mające miejsce w toku dotychczasowego postępowania, jednoznacznie i bez wysiłku podejmowania jakichkolwiek działań interpretacyjnych wskazujące, że doszło do omyłki, a nie celowego działania¹⁴. W wypadku, gdy pojawia się wątpliwość, czy dana treść zawarta w orzeczeniu jest wynikiem błędu, czy też zamierzonego zabiegu, nie może być mowy o oczywistości. Musi przy tym mieć jedynie charakter czysto techniczny, być wynikiem nieuwagi lub pośpiechu sporządzającego rozstrzygnięcie, w tym przy kopiowaniu przez system elektroniczny elementów innego orzeczenia uznanego za wzorzec w określonych typach spraw bez należytej autokorekty¹⁵.

Trafnie w judykaturze zwraca się uwagę, że:

- „Oczywista omyłka pisarska, której prostowanie jest dopuszczalne w trybie art. 105 § 1 k.p.k., polega na błędnym zapisie poszczególnych wyrazów tworzących treść dokumentu, a zatem ma charakter techniczny, nie zaś wynikający z procesu wnioskowania. Stanowi ona niezamierzony sąd niezgodny z rzeczywistością, który nie jest wynikiem celowego działania”¹⁶;
- „Omyłka podlegająca sprostowaniu w trybie omawianego przepisu musi być jednak, w świetle realiów danej sprawy, niebudzącą wątpliwości, pewną, bezsporną, czyli oczywistą pomyłką, zarówno w aspekcie charakteru, jako wyłącznie pisarska lub rachunkowa oraz tylko techniczna, jak i w aspekcie bezsporności pomyłki sądu”¹⁷.

Słusznie Sąd Najwyższy w omawianej uchwale zauważył, że odmienny zapis orzeczonej kary w wyroku cyfrą i słownie na pewno bowiem nie jest zapisem celowym, a zatem jest omyłką i niewątpliwie ma charakter pisarski, skoro wyrok jest sporządzany na piśmie (art. 412 k.p.k.). Nie można jednak dokonać merytorycznej zmiany orzeczenia lub zarządzenia albo jego uzupełnienia. O istnieniu lub braku warunków do sprostowania w treści wyroku rozbieżnego, opisanego cyfrą i słowem, rozstrzygnięcia o karze, decyduje tylko treść samego wyroku, a nie treść innych dokumentów procesowych, w tym uzasadnienia wyroku. To w wyroku skazującym sporządzanym na piśmie (art. 412 k.p.k.) następuje rozstrzygnięcie o karze (art. 413 § 2 pkt 2 k.p.k.), a więc dokonuje się, niezwłocznie po naradzie i ukończeniu głosowania, zapisu na piśmie orzeczonej kary. Trafnym zdaniem Sądu Najwyższego omyłka pisarska w zakresie rozbieżnego zapisania cyfrą i słownie wymiaru kary, ma charakter oczywisty, gdy można to stwierdzić bez analizowania uzasadnienia wyroku lub jakichkolwiek innych

¹² *Uniwersalny słownik...*, op. cit., s. 469; *Nowy słownik...*, op. cit., s. 664; *Inny słownik...*, op. cit., s. 77.

¹³ M. Kurowski, w: *Kodeks...*, red. D. Świecki, op. cit., s. 419.

¹⁴ H. Paluszkiwicz, w: *Kodeks...*, red. K. Dudka, op. cit., s. 261.

¹⁵ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Artykuły 1–467*, t. I, Warszawa 2014, s. 428.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 31 lipca 2018 r., II KK 431/17, LEX nr 2530664.

¹⁷ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2018 r., V KK 379/17, LEX nr 2490933.

dokumentów zgromadzonych podczas procesu. Podstawą oceny jest tylko analiza treści wyroku, przyjętej kwalifikacji przypisanego oskarżonemu przestępstwa, z której wynikają: poziom represji karnej, podstawa skazania i wymiaru kary, przy czym uwzględnia się, czy nie zostały zastosowane przepisy zaostrzające poziom represji karnej w zestawieniu do ustawowego zagrożenia czynu (art. 64 § 1 i 2 k.k., art. 65 k.k., art. 91 § 1 k.k.) lub je redukujące (art. 60 § 6 k.k. oraz art. 37a i b k.k.).

Wymaganie, by poprawienie takiego błędu nastąpiło w wyłącznie w postępowaniu odwoławczym lub kasacyjnym, byłoby zbędną startą czasu i generowaniem dodatkowych kosztów.

2. ZAKRES KONTROLI OPERACYJNEJ (ART. 168B K.P.K.)

W art. 168b k.p.k. prokurator został uprawniony do podjęcia decyzji w przedmiocie wykorzystania w postępowaniu karnym dowodu uzyskanego w toku kontroli operacyjnej dotyczącego innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej, tj. z przekroczeniem zakresu przedmiotowego, lub przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego popełnionego przez inną osobę niż objęta zarządzeniem kontroli operacyjnej, a więc z przekroczeniem zakresu podmiotowego. Na tle tego uregulowania wyłonił się problem, czy zwrot „innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej” obejmuje swoim zakresem wszystkie przestępstwa ścigane z urzędu lub przestępstwa skarbowe, czy wyłącznie przestępstwa tzw. katalogowe, o których mowa w art. 19 ust. 1 ustawy z 6 kwietnia 1990 r. o Policji¹⁸. Problem ten nie jest jednolicie rozwiązywany w doktrynie, w której prezentowane są poglądy, że uprawnienie prokuratora dotyczy:

- 1) wyłącznie przestępstw ściganych z urzędu i przestępstw skarbowych, co do których, z mocy przepisów szczególnych, możliwe było zarządzenie tej kontroli operacyjnej¹⁹;
- 2) nie tylko przestępstw i przestępstw skarbowych, co do których z mocy przepisów szczególnych, jest możliwe zarządzenie kontroli operacyjnej, z podkreśleniem, że rodzi to istotne wątpliwości co do jego zgodności z Konstytucją RP²⁰.

¹⁸ Dz.U. z 2020 r., poz. 360 ze zm.

¹⁹ Z. Niemczyk, *Nowy kształt kontroli operacyjnej po zmianach ustawy o Policji i Kodeksu postępowania karnego*, KKSSiP 2017, nr 2, s. 2224; J. Skorupka, *Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzcyk, R. Olszewski, Warszawa 2017, s. 363; D. Gruszecka, w: *Kodeks...*, red. J. Skorupka, op. cit., s. 368.

²⁰ T. Grzegorzcyk, *Kodeksowe legalizowanie w procesie karnym, przez nowelizację z dnia 11 marca 2016 r., dowodów uzyskanych za pomocą przestępstwa lub z naruszeniem przepisów postępowania poza granicami zgody, udzielonej przez sąd na wkroczenie w sferę konstytucyjnie chronionych praw i wolności*, w: *Proces karny w dobie przemian. Zagadnienia ogólne*, red. S. Steinborn, K. Woźniewski, Gdańsk 2018, s. 333–337; S. Brzozowski, *Wykorzystywanie dowodów uzyskanych w toku kontroli operacyjnej w kontekście art. 168b Kodeksu postępowania*

Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18 (OSNKW 2018, nr 8, poz. 53) uznał, że: **Użyte w art. 168b k.p.k. sformułowanie „innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli operacyjnej” obejmuje swoim zakresem wyłącznie te przestępstwa, co do których sąd może wyrazić zgodę na zarządzenie kontroli operacyjnej, w tym te, o których mowa w art. 19 ust. 1 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2017 r., poz. 2067, tj. z późn. zm.).** Jest to pogląd słuszny²¹, chociaż spotkał się z krytyką²². Uzasadniając swoje stanowisko, organ ten wyszedł z założenia, że możliwa jest taka wykładnia art. 168b k.p.k., aby jego treść pozostawała w zgodzie z Konstytucją RP i normami prawa międzynarodowego. Jego wykładnię zatem rozpoczął od stwierdzenia, że przepis ten nie ma charakteru samodzielnego, gdyż dotyczy pozaprocesowej kontroli, która jest uregulowana przepisach szczególnych, m.in. w art. 19 ust. 1 ustawy o Policji, a jest ona dopuszczalna w stosunku do przestępstw wymienionych w tym przepisie. Sąd Najwyższy trafnie argumentuje, że sprzeczne z elementarnymi zasadami wykładni logicznej, byłoby przyjęcie, że dla uzyskania pierwotnej zgody na kontrolę operacyjną, istnieją ograniczenia katalogowe, a dla kwestii niejako wypadkowych, pozostających w sferze wtórnej kontroli operacyjnej, nie ma żadnego tego typu ograniczenia. Posługując się argumentacją *argumentum a minori ad maius*, trafnie wskazuje, że zakres kontroli wtórnej nie może być szerszy od zakresu kontroli pierwotnej. Skoro dla uzyskania zgody na prowadzenie kontroli operacyjnej wnioski o jej zastosowanie musi dotyczyć przestępstw mieszczących się w katalogu z art. 19 ust. 1 ustawy o Policji i zakazana jest kontrola szersza, to również, co najwyżej, taki sam katalog powinien mieć zastosowanie do kontroli prowadzonej w tle tej zgody.

W pełni zasługuje na aprobatę stwierdzenie Sądu Najwyższego, że jeżeli jednak Polska ma być demokratycznym państwem prawnym (art. 2 Konstytucji RP), toorgany ścigania nie mogą mieć do dyspozycji narzędzia w postaci nieomal nieograniczonej w swym zakresie, pozostającej poza nadzorem sądowym, kontroli operacyjnej.

---

karnego, Pal. 2016, nr 6, s. 23–25; S. Hoc, J. Kudła, *Zgoda następcza z art. 168b Kodeksu postępowania karnego. Komentarz praktyczny*, Lex/el. 2016, teza 9 i 10; P. Daniluk, *Instytucja tzw. zgody następczej po nowelizacji z 11 marca 2016 r. w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych*, „Studia Prawnicze” 2017, nr 3, s. 93–99; B. Sitkiewicz, *Wykorzystanie dowodów uzyskanych w ramach kontroli operacyjnej oraz podsłuchu procesowego*, w: *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 r.*, red. A. Lach, Warszawa 2017, s. 117–119; K. Burdziak, *Dowody uzyskane w toku kontroli operacyjnej*, w: *Dynamika zmian w prawie*, red. M. Nawrocki, M. Rylski, Warszawa 2017, s. 54–60; P. Wiliński, *Konstytucyjny standard legalności dowodu w procesie karnym*, w: *Proces karny w dobie przemian. Zagadnienia ogólne*, red. S. Steinborn, K. Woźniewski, Gdańsk 2018, s. 131–314.

²¹ C. Kulesza, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018, s. 349; D. Czerwińska, *Problematyka zgody następczej na wykorzystanie tzw. przypadkowych znalezisk po 15.04.2016 r.*, PS 2019, nr 4, s. 84–85.

²² Zob. glosy do tej uchwały: J. Skorupki, OSP 2019, nr 1, s. 72–80; B. Gadeckiego, OSP 2019, nr 1, s. 80–86; K.T. Boratyńskiej, P. Czarneckiego, M. Królikowskiego, A. Lacha, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020, s. 517.

Nie bez znaczenia jest też odwołanie się przez ten organ do wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego, że: „jeżeli chodzi przy tym o przedmiotowe przesłanki zarządzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych, to aby można było mówić o zachowaniu standardu konstytucyjnego, ustawodawca winien zdefiniować zamknięty i możliwie wąski katalog poważnych przestępstw uzasadniających tego typu ingerencję w status jednostki”²³, która odnosi się do kontroli operacyjnej zarówno o charakterze pierwotnym, jak i następczym. Ingerencja w wolność człowieka, jego prawo do prywatności, nie mogą mieć charakteru nieograniczonego, a w kontekście art. 168b k.p.k. ograniczeniem jest katalog poważnych przestępstw, uzasadniających kontrolę operacyjną jednostki. W judykaturze słusznie przyjmuje się, że: „Katalog zawarty w art. 19 ust. 1 ustawy z 1990 r. o Policji kreowany powinien być w oparciu o ścisłe przestrzeganie zasady proporcjonalności i poszanowania prywatności jednostki. Skoro ustawodawca posiadający przymiot racjonalności postanowił, mając na uwadze powyższe, zawęzić spektrum typów czynów zabronionych, w stosunku do których kontrola operacyjna może być prowadzona przez Policję, nie ma argumentów (poza celowościowymi) do dowolnego rozszerzania tego katalogu na inne jeszcze przestępstwa. To zaś oznacza, iż w postępowaniu sądowym jako dowód mogą zostać wykorzystane jedynie te materiały pozyskane w trybie art. 19 ustawy z 1990 r. o Policji, które dotyczą przestępstw z katalogu zawartego w ust. 1 tego przepisu”²⁴.

Dyskusyjny jest pogląd Sądu Najwyższego, że decyzja prokuratora co do wykorzystania w postępowaniu karnym dowodów uzyskanych w wyniku kontroli operacyjnej jest skuteczna tylko w fazie śledztwa lub dochodzenia. Organ ten wprost stwierdził, że: „nie do zaakceptowania jest pogląd, w ramach którego wskazuje się, że to prokurator miałby arbitralnie decydować o wykorzystaniu danego dowodu uzyskanego w wyniku wtórnej kontroli operacyjnej w toku całego procesu, a więc również w fazie sądowej. Nie ulega wątpliwości, że prokurator musi podjąć decyzję co do wykorzystania materiałów uzyskanych w wyniku kontroli operacyjnej – czy mogą one być wykorzystane w procesie i przedstawione sądowi wraz z aktem oskarżenia, czy też nie. Decyzji prokuratora w tym zakresie dotyczy ostatni fragment dyspozycji art. 168b k.p.k. Oczywiście natomiast musi pozostać, że na etapie postępowania jurysdykcyjnego, to wyłącznie sąd może podjąć decyzję o dopuszczeniu dowodu, a nie prokurator. Wynika to z elementarnej zasady rządzącej tym stadium procesu wyrażonej w art. 368 k.p.k. (...) Co do zasady zatem, stwierdzenie kończące art. 168b k.p.k., „prokurator podejmuje decyzję w przedmiocie wykorzystania tego dowodu w postępowaniu karnym” – ma charakter techniczny i nie rodzi po stronie prokuratora żadnych nowych uprawnień. Prokurator bowiem, dysponując materiałami uzyskanymi w drodze kontroli operacyjnej, musi ocenić ich procesową przydatność. Skutkiem tej oceny zawsze będzie albo złożenie odpowiednich wniosków dowodowych dołączanych do aktu oskarżenia, albo uznanie tych materiałów za nieprzydatne procesowo (z uwagi na ich niską war-

²³ Wyrok TK z dnia 30 lipca 2014 r., K 23/11, OTK ZU 2014, nr 7A, poz. 80.

²⁴ Wyrok SA w Poznaniu z dnia 7 lipca 2017 r., II AKa 63/17, LEX nr 2402504.

tość dowodową lub wadę uzyskania), co w konsekwencji powinno skutkować ich zniszczeniem”²⁵. W doktrynie przyjmuje się, że przyznana art. 168b k.p.k. kompetencja prokuratora wyraża się w możliwości zapoznania się z nielegalnie uzyskaną informacją, a następnie podjęcia decyzji o jej wykorzystaniu do przeprowadzenia innych czynności dowodowych²⁶.

Wydawać by się mogło, że sąd ze względu na ich nielegalny charakter może odmówić przeprowadzenia tych dowodów²⁷. Można argumentować, że związanie sądu tym postanowieniem prowadziłyby do naruszenia niezależności jurysdykcyjnej sądu, bowiem zgodnie z art. 8 k.p.k., sąd karny rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne oraz nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu (§ 1), a wiążą go tylko prawomocne rozstrzygnięcia sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny (§ 2). Do tych ostatnich trudno zaliczyć postanowienie prokuratora o wykorzystaniu w postępowaniu karnym dowodów uzyskanych w wyniku kontroli i utrwalania rozmów lub innych przekazów informacji²⁸. Wskazuje się, że sąd nie jest związany decyzją prokuratora i może nie dopuścić dowodów wnioskowanych przez prokuratora²⁹. Twierdzi się, że w wypadku, gdy wniosek o przeprowadzenie dowodu z informacji uzyskanej poza granicami ustawowymi kontroli i utrwalania rozmów został złożony w akcie oskarżenia, prezes sądu powinien skierować sprawę na posiedzenie, celem nieuwzględnienia tego wniosku, lub sąd powinien podjąć taką decyzję na posiedzeniu przygotowawczym do rozprawy głównej (art. 349)³⁰. Twierdzi się, że przyjęcie władczej kompetencji prokuratora do jednostronnego narzucenia sądowi podstawy dowodowej rozstrzygnięcia prowadziłyby zarówno do unicestwienia sprawiedliwości proceduralnej, jak i przeczyłyby gwarancyjnej funkcji norm procedury karnej. Zarówno racje wykładni celowościowej, jak i funkcjonalnej prowadzą do wniosku, że wywodzenie z treści art. 168b k.p.k. jakichkolwiek władczych i wiążących dla sądu uprawnień prokuratora co do wykorzystania materiałów uzyskanych z kontroli operacyjnej prowadziłyby do wniosków aksjologicznie nieakceptowanych³¹.

Argumentacja ta jest o tyle nieprzekonująca, gdyż chodzi o dopuszczenie dowodu, a w tym zakresie kompetencje w postępowaniu przygotowawczym ma prokurator. Takie postanowienie prokuratora powoduje, że dowód ten jest wprowadzony do procesu i sąd nie jest uprawniony do decydowania o jego niedopuszczeniu, bowiem zgodnie z art. 170 § 1 k.p.k., może jedynie oddalić wniosek dowodowy. Tymcza-

---

²⁵ Zob. też wyrok SA w Warszawie z dnia 13 czerwca 2016 r., II AKa 133/16, LEX nr 2171252; D. Czerwińska, *Problematyka zgody następczej...*, op. cit., s. 83–84.

²⁶ J. Skorupka, *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r.*, I KZP 4/18, OSP 2019, nr 1, s. 77.

²⁷ Taki pogląd prezentuje D. Czerwińska, *Problematyka zgody następczej...*, op. cit., s. 85.

²⁸ R.A. Stefański, *Węzłowe problemy kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych*, w: *Kontrola korespondencji*, red. B. Opaliński, M. Rogalski, Warszawa 2018, s. 64.

²⁹ D. Gruszecka, w: *Kodeks...*, red. J. Skorupka, op. cit., s. 367.

³⁰ K.T. Boratyńska, P. Czarnecki, M. Królikowski, A. Lach, w: *Kodeks...*, red. A. Sakowicz, op. cit., s. 645; D. Gruszecka, w: *Kodeks...*, red. J. Skorupka, op. cit., s. 369.

³¹ D. Szumiło-Kulczycka, *Dalsze wykorzystywanie materiałów z kontroli operacyjnej (uwagi na tle art. 168b k.p.k.)*, PiP 2018, nr 10, s. 111.

sem prokurator w akcie oskarżenia, zamieszczając ten dowód, domaga się nie jego dopuszczenia, a *verba legis* „przeprowadzenia na rozprawie” (art. 333 § 1 pkt 2 k.p.k.). Słowo „przeprowadzić” oznacza „wykonać”³², co nakazuje przyjąć, że sąd ma obowiązek taki dowód przeprowadzić, a nie decydować o jego dopuszczeniu³³.

Sąd jest więc związany decyzją prokuratora o przeprowadzeniu takich dowodów w postępowaniu karnym, lecz ocenia je samodzielnie i może ich nie uwzględnić jako podstawy ustaleń i orzeczenia ze względu na niekonstytucyjność art. 169b k.p.k., które pozwalają prokuratorowi wykorzystać je, mimo ich uzyskania niezgodnie z przepisami regulującymi zakres kontroli i utrwalania rozmów lub przekazów informacji³⁴. Wszystkie organy władzy publicznej, w tym organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości – zgodnie z art. 7 Konstytucji RP – działają na podstawie i w granicach prawa. Działania tych organów są wyznaczone przez prawo, w którym powinny być zawarte zarówno podstawa, jak i granice ich działania. Wymóg podstawy prawnej dla działania organów władzy publicznej jest ściśle związany z wymogiem podejmowania działań w granicach prawa. Wyjście poza te granice kwalifikuje się jako działanie bez podstawy prawnej, a więc jako wykraczające poza granice wyznaczone przez prawo³⁵. Wszystkie czynności dokonywane w postępowaniu karnym powinny być oparte na przepisach prawa, i związane z wynikającymi z nich granicami³⁶.

Wykorzystanie dowodów nielegalnych narusza zasadę rzetelnego procesu. Słusznie podkreśla się w judykaturze, że „prawo do rzetelnego procesu zajmuje tak ważne miejsce w katalogu praw każdego człowieka postawionego w stan oskarżenia, że nie można go poświęcić na rzecz skuteczności ścigania przestępstw. Interes publiczny bowiem nie może usprawiedliwiać posługiwania się dowodami uzyskanymi w drodze nielegalnej. Ich użycie, rezygnując z oceny, czy działanie to jest moralne (służby łamią prawo w celu zdobycia dowodów na to, że inna osoba złamała prawo), powoduje, że postępowanie staje się nierzetelne, tym bardziej że ich dopuszczenie byłoby rozstrzygające dla orzeczenia o winie oskarżonych”³⁷.

³² *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 33, Poznań 2001, s. 429.

³³ R.A. Stefański, *Pozycja prokuratora w zreformowanej procedurze karnej a standardy rzetelnego procesu*, w: *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu*, red. C. Kulesza, A. Sakowicz, Białystok 2019, s. 76.

³⁴ R.A. Stefański, *Węzłowe...*, op. cit., s. 67.

³⁵ T. Stawicki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003, s. 231; wyrok TK z dnia 14 czerwca 2000 r., P 3/00, OTK 2000, nr 5, poz. 138; orzeczenia TK z dnia 20 października 1986r., P 2/86, OTK 1986 nr 6; orzeczenie TK z dnia 19 października 1993r., K 14/92, OTK 1993, nr 35; orzeczenie TK z dnia 15 marca 1995, K 1/95, OTK 1995, nr 7; orzeczenie TK z dnia 15 lipca 1996 r., U 3/96, OTK 1996, nr 4, poz. 31.

³⁶ P. Kardas, *Problem granic legalności czynności uczestników postępowania karnego i konsekwencji ich przekroczenia*, w: *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania*, red. D. Gruszecka, J. Skorupka, Warszawa 2015, s. 14; R.A. Stefański, *Stosunek sądu do dowodów nielegalnych*, w: *Postępowanie przed sądem I instancji w znowelizowanym procesie karnym*, red. D. Kala, I. Zgoliński Warszawa 2018, s. 45–58.

³⁷ Postanowienie SN z 19.03.2014 r., II KK 265/13, OSNKW 2014/9, poz. 71; postanowienie SN z 14.01.2004 r., IV KK 200/03, LEX nr 162404; postanowienie SN z 30.11.2010 r., III KK 152/10, OSNKW 2011/1, poz. 8; wyrok SA w Katowicach z 11.10.2012 r., II AKa 368/12, LEX nr 135640.

Wprawdzie Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że chociaż art. 6 EKPC gwarantuje prawo do rzetelnego procesu, nie ustanawia jednak żadnych reguł dotyczących dopuszczalności dowodu, dlatego też kwestia ta podlega w zasadzie regulacji prawa krajowego oraz nie jest rolą Trybunału rozstrzyganie, co do zasady, czy poszczególne rodzaje środków dowodowych, na przykład dowody uzyskane w sposób sprzeczny z prawem, mogą być dopuszczane, czy też nie. Chodzi o to, czy proces jako całość, włącznie ze sposobem uzyskania materiału dowodowego, był rzetelny i sprawiedliwy³⁸.

Prokurator nie zachowuje kompetencji w postępowaniu sądowym; chodzi o sytuację, gdy problem ten pojawia się dopiero w tym postępowaniu. Ze względu na to, że w postępowaniu tym sąd jest jego gospodarzem, a prokurator jest tylko stroną, nie sposób racjonalnie uzasadnić pozostawienia tego uprawnienia prokuratorowi. Prokurator może złożyć wniosek o dopuszczenie dowodu z materiałów uzyskanych w wyniku czynności operacyjno-rozpoznawczych, a sąd może ten wniosek, na mocy art. 170 § 1 pkt 1 k.p.k., oddalić, uznając, że przeprowadzenie dowodu jako sprzecznego z konstytucją jest niedopuszczalne³⁹. Nie można podzielić poglądu, że sąd jest obowiązany taki wniosek uwzględnić, skoro ustawa dopuszcza takie dowody⁴⁰.

3. ZAŻALENIE NA PONOWNE POSTANOWIENIA O ODMOWIE WSZCZĘCIA POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO LUB O JEGO UMORZENIU (ART. 330 § 2 K.P.K.)

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 29 listopada 2018 r., I KZP 12/18 (OSNKW 2019, nr 2, poz. 8), wyjaśnił, że: **Ponowne postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego lub o jego umorzeniu wydane w trybie art. 330 § 2 k.p.k. przez organ prowadzący postępowanie nie są postanowieniami zamykającymi pokrzywdzonemu drogę do wydania wyroku, o których mowa w art. 459 § 1 k.p.k., ponieważ nie powodują one powstania sytuacji procesowej bezwarunkowo przesądzającej, że wydanie wyroku już nie nastąpi.** Treść art. 55 § 1 k.p.k. i art. 330 § 2 k.p.k. w odniesieniu do uprawnień pokrzywdzonego stanowi ustawowy wyjątek od zasady zaskarżalności postanowień o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego lub o jego umorzeniu sformułowanej w art. 306 § 1 lub § 1a k.p.k. w zw. z art. 459 § 2 k.p.k. W czasie jego wydania pogląd ten był zasadny, jednak stracił aktualność w związku z nowelizacją art. 330

---

³⁸ Wyrok ETPC z 12.07.1988 r., w sprawie Schenk przeciwko Szwajcarii, skarga nr 10862/84, LEX nr 81067; wyrok ETPC z 12.05.2000 r., w sprawie Khan przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 35394/97, LEX nr 76868; L. Garlicki, *Aktualne orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, w: *Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2008, s. 26.

³⁹ R.A. Stefański, w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, t. II, Warszawa 2019, s. 84.

⁴⁰ J. Machłańska, *Procesowe wykorzystanie podstuchu w nowelizacji kodeksu postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z 11 marca 2016 r. w świetle prawa do obrony*, Stud. Iur. Lublinensia 2016, nr 4, s. 135.

§ 2 k.p.k. Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁴¹, która w art. 330 § 2 k.p.k. dopuściła zaskarżenie ponownego postanowienie tylko do prokuratora nadrzędnego.

4. KONKRETNE PYTANIA PRAWNE (ART. 441 § 1 K.P.K.)

W zakresie pytań prawnych Sąd Najwyższy wyrażał trafne poglądy że:

- Skuteczne przekazanie Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, o którym mowa w art. 441 § 1 k.p.k., wymaga łącznego wystąpienia trzech przesłanek. Musi to być zagadnienie: a) „prawne”, a więc istotny problem interpretacyjny, tj. taki, który dotyczy przepisu (przepisów) rozbieżnie interpretowanego w praktyce sądowej albo przepisu o oczywiście wadliwej redakcji lub niejasno sformułowanego, umożliwiającego przeciwstawne interpretacje, b) wymagające „zasadniczej wykładni ustawy”, czyli odnoszące się do sytuacji, gdy norma umożliwia rozbieżne interpretacje, co jest niekorzystne dla funkcjonowania prawa w praktyce, c) wyłaniające się „przy rozpoznawaniu środka odwoławczego”, czyli powiązane z konkretną sprawą w ten sposób, że od rozstrzygnięcia przekazanego zagadnienia prawnego zależy rozstrzygnięcie sprawy w postępowaniu odwoławczym (...). Przedmiotem zagadnienia prawnego nie może być natomiast: określenie sposobu rozstrzygnięcia konkretnej sprawy, zastosowanie przepisów, potwierdzenie albo zaprzeczenie słuszności określonego poglądu interpretacyjnego prezentowanego przez sąd odwoławczy, a wreszcie, kwestie ustaleń faktycznych (postanowienie SN z dnia 25 października 2018 r., I KZP 9/18, OSNKW 2018, nr 12, poz. 76; postanowienie z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 1/18, OSNKW 2018, nr 8, poz. 56; postanowienie SN z dnia 25 października 2018 r., I KZP 11/18, OSNKW 2018, nr 12, poz. 77; postanowienie SN z dnia 28 marca 2018 r., I KZP 16/17, OSNKW 2018, nr 7, poz. 47.
- Skuteczne wystąpienie przez sąd odwoławczy z pytaniem prawnym następuje jedynie wtedy, gdy spełnione są łącznie wszystkie przesłanki wskazane w tym przepisie. Musi to być więc „zagadnienie prawne” wymagające „zasadniczej wykładni ustawy”, które wyłoni się „przy rozpoznaniu środka odwoławczego”. (...) Przypomnieć należy, że instytucja uchwał Sądu Najwyższego podejmowanych na podstawie tego przepisu, w związku z przekazanymi przez sąd odwoławczy zagadnieniami prawnymi, stanowi wyjątek od określonej w art. 8 § 1 k.p.k. generalnej zasady samodzielnego orzekania przez sąd rozpoznający konkretną sprawę. Zakres więc tych uchwał jest z mocy ustawy procesowej ograniczony wyłącznie do kwestii ogólnych, wymagających zasadniczej wykładni ustawy. Stanowisko Sądu Najwyższego jest konsekwentne co do tego, że pytania prawne winny być formułowane jedynie wtedy, gdy przy rozpoznawaniu środka odwoławczego wyłoni się zagadnienie prawne, czyli wystąpi istotny problem interpretacyjny, związany z wykładnią przepisu, który w praktyce jest rozbieżnie interpretowany, albo też przepisu sformu-

⁴¹ Dz.U. z 2019 r., poz. 1694.

łowanego wadliwie lub niejasno. Sąd II instancji ma natomiast obowiązek szczegółowo uzasadnić, na czym polegają jego wątpliwości i dlaczego uważa je za poważne lub dlaczego wyjaśnienie zagadnienia wymaga zasadniczej wykładni ustawy (postanowienie SN z dnia 28 marca 2018 r., I KZP 15/17, OSNKW 2018, nr 6, poz. 43).

- Występując z pytaniem prawnym, sąd odwoławczy, oprócz ścisłego sformułowania pytania, ma obowiązek wykazać w uzasadnieniu swego postanowienia, dlaczego zachodzi w danym przypadku potrzeba dokonania przez Sąd Najwyższy zasadniczej wykładni określonego przepisu prawa. Jeżeli jednak sąd nie sprostą w pełni tym wymaganiom, to nienależyte dopełnienie tego wymogu nie wyklucza jeszcze podjęcia przez Sąd Najwyższy stosownej uchwały, gdy przedstawione zagadnienie jawi się wyraźnie jako realne, istotne i wymagające zasadniczej wykładni ustawy (uchwała SN z dnia 19 grudnia 2018 r., I KZP 13/18, OSNKW 2019, nr 1, poz. 1).
- Przekazanie zagadnienia prawnego, jako stanowiące wyjątek od określonej w art. 8 § 1 k.p.k. zasady samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, musi być poprzedzone przez sąd pytający dokonaniem próby usunięcia podniesionych wątpliwości interpretacyjnych w drodze wykładni operatywnej (...). Przedmiotem pytania prawnego nie mogą być kwestie związane z ustaleniami faktycznymi, oceną dowodów czy też dotyczące możliwości zastosowania określonej normy do ustalonego w sprawie stanu faktycznego. Tryb wskazany w art. 441 k.p.k. nie służy także temu, by sądy odwoławcze, za pomocą Sądu Najwyższego, upewniały się co do prawidłowości przyjmowanego przez nie stanowiska interpretacyjnego (postanowienie SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 10/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 24).

5. ABSTRAKCYJNE PYTANIA PRAWNE (ART. 83 § 1 USTAWY Z DNIA 8 GRUDNIA 2017 R. O SĄDZIE NAJWYŻSZYM)

Tak zwane abstrakcyjne pytania prawne są przewidziane w art. 83 § 1 Ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym⁴². Są środkiem nadzoru judykacyjnego, mającym na celu ujednoclenie orzecznictwa, w tym orzecznictwa Sądu Najwyższego, a przedmiotem uchwały podejmowanej w tym trybie jest wyjaśnienie przepisów prawa, których wykładnia, a nie ich stosowanie, doprowadziła do rozbieżności w orzecznictwie⁴³.

Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., I KZP 7/18 (OSNKW 2018, nr 11, poz. 72), trafnie wskazał, że: **Zgodnie z utrwalonymi poglądami, zachowującymi swoją aktualność pomimo uchwalenia nowej ustawy o Sądzie Najwyższym, podstawową przesłanką wniosku, o jakim mowa**

⁴² Dz.U. z 2019 r., poz. 825 ze zm.

⁴³ Postanowienie SN z dnia 25 lutego 2005 r., I KZP 33/04, LEX nr 142537; uchwała SN z dnia 17 grudnia 2008 r., I KZP 27/08, OSNKW 2009, nr 1, poz. 1; uchwała SN z dnia 28 marca 2012 r., I KZP 24/11, OSNKW 2012, nr 4, poz. 35; uchwała SN z dnia 29 października 2012 r., I KZP 15/12, OSNKW 2012, nr 11, poz. 111; R.A. Stefański, *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001, s. 145.

w art. 83 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, nie jest sama rozbieżność w orzecznictwie, a zwłaszcza rozbieżność wynikająca z odmiennego stosowania prawa, lecz rozbieżność w wykładni prawa. Rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa nie jest dokonywane w tym trybie w związku z konkretną sprawą, lecz *in abstracto*, a ma służyć zapewnieniu jednolitości orzecznictwa sądowego. Dlatego przyjmuje się, że jednolita wykładnia określonej instytucji prawnej dokonywana przez sądy uniemożliwia skorzystanie z tego instrumentu.

Tak samo trzeba ocenić pogląd Sądu Najwyższego w uchwale 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 3/18 (OSNKW 2018, nr 8, poz. 55), z której wynika, że: **Wyjaśnienie przepisów prawnych w tym trybie nie jest dokonywane w związku z konkretną sprawą, lecz *in abstracto* i ma na celu zapewnienie jednolitości orzecznictwa (inaczej niż regulacja poprzednio obowiązująca, wprost na to wskazuje art. 83 § 1 u. SN), gdyż Sąd Najwyższy podejmuje wykładnię w tym trybie w związku z ujawnieniem się rozbieżności w orzecznictwie. Jest to pogląd trafny i jest prezentowany w doktrynie⁴⁴.**

6. MOŻLIWOŚĆ UCHYLENIA WYROKU UNIEWINNIAJĄCEGO LUB UMARZAJĄCEGO POSTĘPOWANIE KARNE I PRZEKAZANIE SPRAWY DO PONOWNEGO ROZPOZNANIA ZWIĄZANE Z REGULĄ *NE PEIUS* OKREŚLONĄ W ART. 454 § 1 K.P.K.

W myśl art. 454 § 1 k.p.k., sąd odwoławczy nie może skazać oskarżonego, który został uniewinniony w pierwszej instancji lub co do którego w pierwszej instancji umorzono postępowanie, a zgodnie z art. 427 §2 k.p.k. sąd odwoławczy uchyla orzeczenie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania, m.in. w wypadku wskazanym w art. 454 k.p.k.

Co do tych przepisów, zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie: „Czy określona w art. 437 § 2 k.p.k. w zw. z art. 454 § 1 k.p.k. przesłanka uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania mu sprawy do ponownego rozpoznania zachodzi już wtedy, gdy sąd odwoławczy stwierdzi naruszenie związane z postępowaniem dowodowym, które pozwala uznać wyrok uniewinniający, umarzający lub warunkowo umarzający postępowanie za wadliwy i otwiera perspektywę wydania wyroku skazującego, czy też dopiero wtedy, gdy po usunięciu tego naruszenia przez uzupełnienie postępowania dowodowego sąd odwoławczy stwierdza, że zachodzą podstawy do wydania wyroku skazującego?”

Podstawę jego skierowania stanowiła rozbieżność w ich wykładni w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Organ ten stwierdzał, że:

- 1) Uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji z powodu reguły *ne peius* określonej w art. 454 § 1 k.p.k. (art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k.) możliwe jest dopiero wtedy, gdy po usunię-

⁴⁴ S. Włodyka, *Przesłanki dopuszczalności pytań prawnych do Sądu Najwyższego*, NP 1971, nr 2, s. 183–185; R.A. Stefański, *Institucja pytań prawnych...*, op. cit., s. 145–146.

ciu przez sąd odwoławczy stwierdzonych uchybień, o których mowa w art. 438 pkt 1–3 k.p.k., np. poprzez uzupełnienie postępowania dowodowego w postępowaniu apelacyjnym lub dokonanie w tym postępowaniu oceny dowodów odpowiadającej wymogom art. 7 k.p.k., zachodzi podstawa do wydania wyroku skazującego⁴⁵. Sąd drugiej instancji, w przyjętym modelu postępowania odwoławczego, zobowiązany jest do uzupełnienia materiału dowodowego w ramach przeprowadzanej kontroli odwoławczej i to niezależnie od rodzaju wyroku poddanego tej kontroli. Dopiero po dokonaniu takiej czynności pojawia się kwestia zakresu orzekania sądu odwoławczego w związku ze stwierdzonym uchybieniem o charakterze względnej przyczyny odwoławczej (art. 438 k.p.k.). W wypadku wyroku uniewinniającego lub warunkowo umarzającego postępowanie, gdy zachodzą podstawy do skazania, orzeczenie sądu odwoławczego może być wyłącznie kasatoryjne (art. 454 § 1 k.p.k.). Natomiast gdy zaskarżony został wyrok skazujący, sąd odwoławczy orzeka reformatoryjnie (arg. z art. 437 § 2 zdanie drugie *in fine* k.p.k.)⁴⁶.

- 2) W sytuacji, gdy sąd odwoławczy dostrzeże, że wyrok uniewinniający nie powinien zostać wydany, to jest w sprawie popełniono określone błędy, i uznaje za konieczne adekwatne uzupełnienie przewodu, nie byłoby zasadne ani też celowe prowadzenie własnego postępowania dowodowego w postępowaniu odwoławczym. Jeśli bowiem postępowanie to doprowadziłoby do konieczności wydania wyroku skazującego i z uwagi na art. 454 k.p.k. sąd musiałby wydać orzeczenie kasatoryjne, a zatem całe rozbudowane postępowanie odwoławcze byłoby pozbawione sensu. Natomiast nie byłoby w żadnej mierze uzasadnione prowadzenie go, by ewentualnie upewnić strony, że wyrok uniewinniający był wydany prawidłowo⁴⁷.

Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 20 września 2018 r., I KZP 10/18 (OSNKW 2018, nr 11, poz. 73), przychylił się do pierwszego poglądu uznał, że: **Możliwość uchylenia wyroku uniewinniającego, umarzającego albo warunkowo umarzającego postępowanie karne i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania związana z regułą *ne peius* określoną w art. 454 § 1 k.p.k. (art. 437 § 2 zd. drugie k.p.k.), zachodzi dopiero wtedy, gdy sąd odwoławczy – w wyniku usunięcia stwierdzonych uchybień stanowiących jedną z podstaw odwoławczych określonych w art. 438 pkt 1–3 k.p.k. (czyli np. po uzupełnieniu postępowania dowodowego, dokonaniu prawidłowej oceny dowodów, poczynieniu prawidłowych ustaleń faktycznych) – stwier-**

---

⁴⁵ Wyrok SN z dnia 27 lipca 2017 r., IV KS 2/17, OSNKW 2018, nr 5, poz. 35; wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2017 r., III KS 5/17, LEX nr 2340594; wyrok SN z dnia 20 września 2017 r., V KS 5/17, LEX nr 2389622.

⁴⁶ Wyrok SN z dnia 14 marca 2018 r., IV KS 4/18, OSNKW 2018, nr 7, poz. 51; wyrok SN z dnia 23 sierpnia 2018 r., V KS 16/18, LEX nr 2538860; wyrok SN z dnia 12 lipca 2017 r., III KS 4/17, LEX nr 2341782.

⁴⁷ Postanowienie SN z dnia 15 listopada 2017 r., IV KS 3/17, niepubl.; postanowienie SN z dnia 21 listopada 2017 r., III KS 8/17, LEX nr 2428758; postanowienie SN z dnia 21 marca 2018 r., III KS 2/18, niepubl.; postanowienie SN z dnia 11 kwietnia 2018 r., IV KS 7/18, LEX nr 2499850; postanowienie SN z dnia 16 maja 2018 r., V KS 7/18, LEX nr 2500563; postanowienie SN z dnia 16 maja 2018 r., V KS 9/18, LEX nr 2500565.

dza, że zachodzą podstawy do wydania wyroku skazującego czemu stoi na przeszkodzie zakaz określony w art. 454 § 1 k.p.k. Sama tylko możliwość wydania takiego wyroku w ponownym postępowaniu przed sądem pierwszej instancji jest niewystarczająca dla przyjęcia wystąpienia reguły *ne peius* określonej w art. 454 § 1 k.p.k.⁴⁸ Jest to pogląd trafny i został szeroko oraz dogłębnie uzasadniony. Organ ten, uzasadniając go, w pierwszej kolejności odwołał się do stanowiska zajętego przez Sąd Najwyższy, że: „W wypadku reguły *ne peius* z art. 454 § 1 k.p.k., kontrola skargowa obejmuje ocenę prawidłowości zastosowania tego przepisu pod kątem spełnienia warunku, że sąd odwoławczy «nie może skazać oskarżonego». Wymaga to wykazania przez ten sąd, że gdyby nie stwierdzone uchybienie, to mógłby zapaść wyrok skazujący, ale jego wydanie nie jest dopuszczalne w instancji odwoławczej z uwagi na zakaz takiego orzekania. Dopiero wówczas zaskarżony wyrok podlega uchyleniu, a sprawa zostaje przekazana sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania”⁴⁹. Zwrócił też uwagę, że z art. 427 § 2 k.p.k. wynika, że uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania jest wyjątkiem, a regułą merytoryczne orzekanie przez sąd odwoławczy, prowadzące do zakończenia postępowania karnego na tym etapie. Zdaniem Sądu Najwyższego, przeszkodę w merytorycznym orzekaniu przez sąd odwoławczy w wypadku reguły *ne peius* (art. 454 § 1 k.p.k.) stanowi niestwierdzone przez ten sąd uchybienie i jego wpływ na treść zaskarżonego orzeczenia, a jedynie to, jakiego rodzaju rozstrzygnięcie miałyby zapaść w postępowaniu apelacyjnym. Tylko potrzeba skazania oskarżonego, uniewinnionego w pierwszej instancji albo wobec którego umorzono postępowanie karne, daje podstawę wydania wyroku kasatoryjnego. Konieczność skazania oskarżonego powoduje aktualizację zakazu ustanowionego w art. 454 § 1 k.p.k. i sąd odwoławczy nie może zmienić wyroku i skazać oskarżonego, a może jedynie uchylić wyrok i sprawę przekazać sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania (art. 437 § 2 zdanie drugie k.p.k.). Samo stwierdzenie, że apelacja jest zasadna, a zaskarżony wyrok uniewinniający lub umarzający postępowanie jest w określonym stanie sprawy błędny, jest jeszcze niewystarczające do uchylenia zaskarżonego wyroku. Skoro art. 454 § 1 k.p.k. wyłącza jedynie możliwość skazania oskarżonego, to w takich wypadkach, kontynuuje Sąd Najwyższy – sąd odwoławczy powinien prowadzić postępowanie do tego momentu, w którym zaistnieją warunki do wydania wyroku: utrzymującego wyrok sądu I instancji w mocy lub umarzającego albo w razie stwierdzenia przesłanek do skazania oskarżonego – kasatoryjnego.

---

⁴⁸ W tezie jest mowa także o warunkowym umorzeniu postępowania, lecz w tym zakresie jest ona nieaktualna, gdyż Ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1694) z art. 454 § 1 k.p.k. został usunięty zwrot: „warunkowe umorzenie”.

⁴⁹ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 13/17, OSNKW 2018, nr 3, poz. 23.

7. ZAKRES KONTROLI DOKONYWANEJ PRZEZ SĄD NAJWYŻSZY PO WNIESIENIU SKARGI NA WYROK SĄDU ODWOŁAWCZEGO O UCHYLENIU WYROKU SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI I PRZEKAZANIA SPRAWY DO PONOWNEGO ROZPOZNANIA (ART. 539A § 1 I 3 K.P.K.)

Zgodnie z art. 539a k.p.k. od wyroku sądu odwoławczego uchylającego wyrok sądu pierwszej instancji i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania stronom przysługuje skarga do Sądu Najwyższego (§ 1) i może ona być wniesiona wyłącznie z powodu naruszenia art. 437 k.p.k. lub z powodu uchybień określonych w art. 439 § 1 k.p.k. Regulacja ta nasunęła wątpliwość co do zakresu kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu takiej skargi, a mianowicie, czy obejmuje analizę ustalonych przez sąd odwoławczy uchybień innych niż wymienione w art. 539a § 3 k.p.k., o ile doprowadziły one do naruszenia art. 437 § 2 k.p.k. w zakresie wskazanych w tym przepisie podstaw uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji, czy też zakres tej kontroli ogranicza się do zbadania tego, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego.

Sąd Najwyższy w tej kwestii nie zajmował jednolitego stanowiska. Organ ten twierdził, że Sąd Najwyższy :

- 1) nie jest uprawniony do badania, czy zarzuty podniesione w apelacji są trafne i czy uchybienia zdiagnozowane przez sąd odwoławczy rzeczywiście wystąpiły, lecz tylko kontroluje, czy wobec stwierdzenia tych uchybień konieczne było uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji⁵⁰;
- 2) może badać zasadność uwzględnienia zarzutów apelacji, o ile doprowadziło to do naruszenia art. 437 § 2 k.p.k., w zakresie zawartych w tym przepisie podstaw uchylenia kontrolowanego w trybie instancyjnym wyroku sądu pierwszej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania⁵¹.

Wyjaśniając ten problem, Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 13/17 (OSNKW 2018, nr 3, poz. 23), opowiedział się za drugim z wyżej prezentowanych poglądów i zasadnie przyjął, że: **Zakres kontroli dokonywanej przez Sąd Najwyższy po wniesieniu skargi na wyrok sądu odwoławczego, o którym mowa w art. 539a § 1 k.p.k., ogranicza się do zbadania, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego.** W jej uzasadnieniu organ ten podkreślił, że wykładnia językowa art. 539a § 3 k.p.k. prowadzi do wniosku, iż wymienione w tym przepisie powody wniesienia skargi w postaci naruszenia art. 437 k.p.k. lub uchybień określonych w art. 439 § 1 k.p.k. mają różny zakres odniesienia do wyroku sądu odwoławczego. W wypadku art. 437 k.p.k. użyte określenie „naruszenie” oznacza niewłaściwe zastosowanie tego przepisu. Ma to miejsce wówczas, gdy dochodzi do wydania kasatoryjnego orzeczenia, pomimo niezastnienia ku temu podstaw.

---

⁵⁰ Postanowienie SN z dnia 9 grudnia 2016 r., IV KS 4/16, LEX nr 2165595; postanowienie SN z dnia 10 lutego 2017 r., IV KS 6/16, LEX nr 2204960; wyrok SN z dnia 30 marca 2017 r., V KS 1/17, LEX nr 2258065; postanowienie SN z dnia 5 kwietnia 2017 r., III KS 1/17, niepubl.

⁵¹ Wyrok SN z dnia 19 lipca 2017 r., V KS 7/17, LEX nr 2340622; wyrok SN z dnia 12 września 2017 r., III KS 6/17, niepubl.

Uchybienia z art. 439 § 1 k. p. k., o których mowa w art. 539a § 3 *in fine*, dotyczą wyroku sądu odwoławczego⁵². Ich zaistnienie powoduje uchylenia wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

W art. 437 § 2 k.p.k. następuje odesłanie do art. 439 § 1 k.p.k., co oznacza, że takie uchybienia odnoszą się do wyroku sądu pierwszej instancji poddanego kontroli instancyjnej. Trafnie Sąd Najwyższy z jego zakresu wyłączył uchybienia określone w art. 439 § 1 pkt 8 i 9 k.p.k., gdyż z powodu ich zaistnienia sąd odwoławczy uchyla zaskarżone orzeczenie i umarza postępowanie, a w związku z tym od tego rodzaju rozstrzygnięcia nie przysługuje skarga. Kontrola odwoławcza uchybień należących do kategorii bezwzględnych przyczyn odwoławczych z art. 439 § 1 k.p.k. nie dotyczy kwestii merytorycznego rozpoznania sprawy. W konsekwencji także i kontrola skargowa ogranicza się do zbadania, czy takie uchybienia rzeczywiście zaistniały. Zasadnie organ ten podkreślił, że niezależnie od podstawy wydania kasatoryjnego wyroku, kontrola w trybie skargi nie może ograniczyć się tylko do sprawdzenia, czy sąd odwoławczy podał formalnie dopuszczalną podstawę uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, ale czy w realiach konkretnej sprawy rzeczywiście istniała taka podstawa.

Zdaniem Sądu Najwyższego, w wypadku postawienia w skardze zarzutu naruszenia art. 437 § 2 zd. 2 k.p.k. w związku z art. 439 § 1 k.p.k., kontrola skargowa wymaga dokonania oceny, czy rzeczywiście zaistniało uchybienie o charakterze bezwzględnej przyczyny odwoławczej, co oznacza badanie w sposób pośredni prawidłowości wyroku sądu pierwszej instancji. Kontrola podstaw uchylenia wyroku związanych z uchybieniami określonymi w art. 438 k.p.k. nie może jednak prowadzić do badania zasadności ich stwierdzenia przez sąd odwoławczy, a powinna ograniczyć się tylko do tego, czy z tego powodu dopuszczalne jest wydanie kasatoryjnego orzeczenia. W przeciwnym wypadku musiałaby ona obejmować także kontrolę rozpoznania sprawy co do istoty. Taki zaś zakres kontroli skargowej pozostałby w sprzeczności z wynikami wykładni językowej i systemowej przepisów o skardze.

Pogląd wyrażony w omawianej uchwale został powielony w późniejszym orzecznictwie. Sąd Najwyższy uznał, że: „Sąd Najwyższy w postępowaniu wywołanym wniesieniem skargi na wyrok sądu odwoławczego nie może więc oceniać, czy zaistniały merytoryczne podstawy określone w art. 454 k.p.k. do wydania wyroku zmieniającego – nie jest bowiem władny na podstawie przepisu art. 539a § 1 k.p.k. do oceniania materiału dowodowego przedstawionego w sprawie – rozpoznanie sprawy w tym zakresie należy bowiem do sądów powszechnych. Interwencja Sądu Najwyższego w ten zakres orzekania stanowiłaby naruszenie ich kompetencji do rozpoznania sprawy”⁵³. W literaturze pogląd ten został oceniony jako zbyt ogólny,

⁵² Postanowienie SN z dnia 26 maja 2020 r., I KZP 14/19, OSNKW 2020, nr 6, poz. 18.

⁵³ Postanowienie SN z dnia 8 sierpnia 2019 r., II KS 12/19, LEX nr 2749717; postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2019 r., II KS 8/19, LEX nr 2683385; postanowienie SN z dnia 22 maja 2019 r., III KS 17/19, LEX nr 2671143; wyrok SN z dnia 21 maja 2019 r., III KS 12/19, LEX nr 2671545; postanowienie SN z dnia 23 stycznia 2019 r., III KS 34/18, OSNKW 2019, nr 3, poz. 17; wyrok SN z dnia 14 listopada 2018 r., IV KS 19/18, LEX nr 2585985. Tak też pogląd jest prezentowany w doktrynie: S. Steinborn, *Skarga na wyrok kasatoryjny sądu odwoławczego na tle systemu środków*

a jego stosowanie może prowadzić do niemożności uchylecia wyroków kasatoryjnych oczywiście wadliwych⁵⁴.

8. WYDANIE WYROKU ŁĄCZNEGO PRZEZ SĄD ODWOŁAWCZY (ART. 568A § 2 K.P.K.)

W zakresie postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego powstał problem możliwości orzekania przez sąd odwoławczy po raz pierwszy kary łącznej albo w innym zakresie, niż orzekł sąd pierwszej instancji. Sąd Najwyższy wyrażał pogląd, że:

- 1) „W sprawie o wydanie wyroku łącznego, toczącej się w trybie art. 568a § 1 pkt 2 k.p.k., z uwagi na konieczność zagwarantowania skazanemu konstytucyjnego prawa do zaskarżenia wyroku sądu pierwszej instancji, a także do realizowania prawa do obrony przed sądem odwoławczym, wyłączona jest, co do zasady, możliwość wydania przez sąd drugiej instancji orzeczenia co do kary łącznej w sytuacji procesowej, w której sąd pierwszej instancji nie orzekł w przedmiocie kary łącznej obejmującej kary wymierzone za określone przestępstwa prawomocnymi wyrokami. Prawo skazanego do obrony nie byłoby naruszone tylko wtedy, gdyby sąd odwoławczy orzekł tę karę łączną z zastosowaniem pełnej absorpcji”⁵⁵.
- 2) dopuszczalne orzekanie w wyżej określonym zakresie⁵⁶.

Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 3/18 (OSNKW 2018, nr 8, poz. 55) wyjaśnił, że: **1. W sprawie o wydanie wyroku łącznego sąd odwoławczy może orzec po raz pierwszy karę łączną, gdy w pierwszej instancji został wydany zaskarżony apelacją wyrok łączny, orzekający karę na bazie określonych skazań oraz umarzający postępowanie na podstawie art. 572 k.p.k. w pozostałym zakresie. 2. Nie jest także wykluczone orzeczenie przez sąd odwoławczy kary łącznej w oparciu o skazania, które nie były podstawą orzeczenia kary łącznej przez sąd pierwszej instancji.** Pogląd ten zasługuje na aprobatę, a argumenty zawarte w obszernym uzasadnieniu są przekonujące. Zasadnie Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że w istocie chodzi o możliwość merytorycznego orzekania przez sąd odwoławczy, w szczególności możliwość orzeczenia w sprawie o wydanie wyroku łącznego po raz pierwszy kary łącznej albo orzeczenia jej w innym zakresie, niż orzekł sąd pierwszej instancji, w kontekście

---

zaskarżenia w polskim procesie karnym, w: Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015– 2016. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Monice Zbrojewskiej, red. T. Grzegorzcyk, R. Olszewski, Warszawa 2017, s. 425–426; D. Świecki, w: Kodeks..., red. J. Skorupka, op. cit., s. 1387; A. Sakowicz, w: Kodeks..., red. A. Sakowicz, op. cit., s. 1366–1367.

⁵⁴ J. Matras, w: *Kodeks...*, red. K. Dudka, op. cit., s. 1236.

⁵⁵ Wyrok SN z dnia 11 kwietnia 2017 r., III KK 420/16, OSNKW 2017, nr 8, poz. 48; wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 lipca 2017 r.: II AKa 186/17, LEX nr 2372257; wyrok SA w Gdańsku z dnia 13 lipca 2017 r. II AKa 194/17, LEX nr 2372258; wyrok SA w Gdańsku z dnia 4 października 2017 r., II AKa 298/17, LEX nr 2415312.

⁵⁶ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2017 r., IV KS 5/17, OSP 2018, nr 7–8, poz. 74; wyrok SN z dnia 30 marca 2017 r., V KS 1/17, LEX nr 2258065.

rozumienia zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego, postrzegania prawa do obrony, a także ograniczeń w zakresie wydania wyroku kasatoryjnego, a dla rozstrzygnięcia tego problemu kluczowe znaczenie ma rozumienie dwuinstancyjności w polskim postępowaniu karnym. Organ ten przyjął, że w postępowaniu tym dwuinstancyjność powinna być postrzegana w znaczeniu formalnym, tj. jako zagwarantowanie stronie możliwości wniesienia środka odwoławczego od wydanego przez sąd pierwszej instancji orzeczenia kończącego postępowanie i doprowadzenia do sprawdzenia prawidłowości tego orzeczenia przez sąd wyższego rzędu⁵⁷. Gwarancja wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP, zgodnie z którym postępowanie sądowe musi być co najmniej dwuinstancyjne, nie oznacza, że w odniesieniu do każdego rozstrzygnięcia zawartego w orzeczeniu sądu odwoławczego, które zawiera w sobie element nowości w porównaniu z orzeczeniem poddawanym takiej kontroli, musi być otwarta droga kontroli instancyjnej. Sąd Najwyższy przekonująco wykazał, że:

- w sprawie o wydanie wyroku łącznego zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego, jak też prawo do zaskarżenia orzeczenia wydanego w pierwszej instancji, nie stoją na przeszkodzie orzeczeniu przez sąd odwoławczy po raz pierwszy kary łącznej albo orzeczeniu jej w innym zakresie niż orzekł sąd pierwszej instancji;
- nie narusza prawa do obrony w stopniu niemożliwym do zaakceptowania orzeczenie po raz pierwszy przez sąd odwoławczy w sprawie o wydanie wyroku łącznego kary łącznej, tym bardziej orzeczenie jej w innym zakresie, niż orzekł sąd pierwszej instancji;
- przy umorzeniu przez sąd pierwszej instancji na podstawie art. 572 k.p.k. postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego, nie sprzeciwia się orzeczeniu kary łącznej przez sąd odwoławczy reguła *ne peius* określona w art. 454 § 1

---

⁵⁷ Wyrok TK z dnia 11 marca 2003 r., SK 8/02, OTK-A 2003, nr 3, poz. 20; postanowienie TK z dnia 11 czerwca 2008 r., SK 48/07, OTK-A 2008, nr 5, poz. 93; wyrok TK z dnia 13 lipca 2009 r., SK 46/08, OTK-A 2009, nr 7, poz. 109; postanowienie SN z dnia 28 czerwca 2006 r., V KK 491/05, OSNKW 2006, nr 9, poz. 84; uchwała 7 sędziów SN z dnia 23 marca 2011 r., I KZP 28/10, OSNKW 2011, nr 4, poz. 30; postanowienie SN z dnia 22 grudnia 2010 r., II KK 288/10, LEX nr 686679; W. Hermeliński, B. Nita, *Orzekanie reformatoryjne w procesie karnym na podstawie nowych ustaleń faktycznych*, PiP 2009, nr 4, s. 68–69; R. Kmieć, *Glosa do postanowienia SN z dnia 26 marca 2008 r.*, V KK 389/07, OSP 2009, nr 1, poz. 9; M. Fingas, *Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 89–92; D. Świecki, *Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013, s. 274–275; M. Andrzejewska, *Reguły ne peius w myśli Profesora Mariana Cieślaka – kontynuacja czy zmierzch idei?*, w: *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, Warszawa 2013, s. 587; P. Wiliński, *Dwuinstancyjność postępowania karnego w świetle Konstytucji*, w: *Funkcje procesu karnego. Księga Jubileuszowa Prof. Janusza Tyłmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 565–580; P. Hofmański, S. Zabłocki, *Dowodzenie w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym – kwestie modelowe*, w: *Funkcje procesu karnego...*, op. cit., s. 473. Odmienne P. Pojnar, *Prawo sądu odwoławczego do własnych ustaleń faktycznych a zasada kontroli procesu – rozważania de lege lata i de lege ferenda*, w: *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Prof. Stanisława Wąłtosia*, red. J. Czapska, A. Gaberle, A. Światłowski, A. Zoll, Warszawa 2000, s. 712; M. Jeż-Ludwichowska, M. Klubińska, *Zasada bezpośredniości w postępowaniu odwoławczym w świetle nowelizacji k.p.k. z 27 września 2013 r.*, w: *Środki zaskarżenia po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, red. A. Lach, Toruń 2015, s. 30.

k.p.k., zakazująca skazania przez sąd odwoławczy oskarżonego, co do którego w pierwszej instancji umorzono postępowanie.

KODEKS KARNY WYKONAWCZY

9. OPŁATA OD WNIOSKU O NADANIE KLAUZULI WYKONALNOŚCI W POSTĘPOWANIU KARNYM WYKONAWCZYM (ART. 25 § 1 K.K.W.)

Sąd lub referendarz sądowy – zgodnie z art. 107 § 1 k.p.k. – nadaje na żądanie osoby uprawnionej klauzulę wykonalności orzeczeniu podlegającemu wykonaniu w drodze egzekucji. Orzeczenia nakładające obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz nawiązkę orzeczoną na rzecz pokrzywdzonego uważa się za orzeczenia co do roszczeń majątkowych, jeżeli nadają się do egzekucji w myśl przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (art. 107 § 2 k.p.k.). Egzekucję zasądzonych roszczeń cywilnych, orzeczonej grzywny, świadczenia pieniężnego oraz należności sądowych prowadzi się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, jeżeli Kodeks karny wykonawczy nie stanowi inaczej (art. 25 § 1 k.k.w.). Do tytułów egzekucyjnych zaś mają zastosowanie przepisy art. 776–795 k.p.c. (art. 26 k.k.w.).

W kontekście tych przepisów zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne: „Czy treść art. 71 pkt 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 300), wobec stwierdzenia blankietowego charakteru art. 794 § 1 k.p.c., ma zastosowanie poprzez odesłanie zawarte w art. 25 i 26 k.k.w. w postępowaniu wykonawczym w sprawach karnych, w sytuacji ubiegania się o nadanie klauzuli wykonalności przez osobę inną niż wskazana w tytule egzekucyjnym, na którą przeszły uprawnienia po powstaniu tytułu, czy też z uwagi na brak odpowiedniej regulacji w ustawie z dnia 23 czerwca 1973 r. o opłatach w sprawach karnych (Dz.U. z 1973 r., nr 27, poz. 152), sąd karny w postępowaniu wykonawczym nie pobiera od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności złożonego przez osobę inną niż wskazana w tytule egzekucyjnym, na którą przeszły uprawnienia po powstaniu tytułu żadnej innej dodatkowej opłaty poza tą wymienioną w art. 19 ust. 1 tejże ustawy?”

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 października 2018 r., I KZP 11/18 (OSNKW 2018, nr 12, poz. 77), trafnie wyjaśnił, że: **Sąd karny w postępowaniu wykonawczym pobiera, na podstawie art. 71 pkt 3 Ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2018 r., poz. 300), opłatę od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności złożonego przez osobę inną niż wskazana w tytule egzekucyjnym, na którą przeszły uprawnienia po powstaniu tytułu.** Uzasadniając ten pogląd, organ ten podkreślił, że w art. 26 k.k.w., odsyłającym do zastosowania przepisów art. 776–795 k.p.c., wskazano, iż wszystkie uregulowania zawarte w tych przepisach obowiązują przy dokonywaniu czynności procesowych odnoszących się do tytułów egzekucyjnych wydanych w procesie karnym. Zwrócił uwagę, że nadawana tytułowi egzekucyjnemu klau-

zula wykonalności jest instytucją postępowania cywilnego, a procedura jej nadania unormowana została w art. 776–795 k.p.c.⁵⁸ Problematykę kosztów postępowania w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności reguluje art. 794¹ § 1 i 2 k.p.c., stanowiąc, że postanowienie o nadaniu klauzuli wykonalności w części, w jakiej przyznano w nim wierzycielowi zwrot kosztów postępowania, podlega wykonaniu bez potrzeby zaopatrywania go w klauzulę wykonalności, a w razie wydania postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności w sposób określony w art. 783 § 3 lub § 3¹ rozstrzygnięcie o przyznaniu wierzycielowi zwrotu kosztów postępowania umieszcza się w klauzuli wykonalności.

Przepisy regulują przyznanie zwrotu kosztów postępowania, a nie określają, co należy zaliczyć do kosztów oraz jakie są zasady ich określania i zasądzania. Wobec tego Sąd Najwyższy uznał, że nie jest to regulacja wyczerpująca⁵⁹ i słusznie odwołał się do art. 13 § 2 k.p.c., według którego przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w tym kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Ze względu na to, że art. 776–795 k.p.c. nie przewidują w tym zakresie odmiennej regulacji, to – na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. – w postępowaniu klauzulowym mają odpowiednie zastosowanie m.in. art. 98 § 1 k.p.c., dotyczący kosztów niezbędnych do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, oraz art. 98 § 3 k.p.c., zaliczający do niezbędnych kosztów procesu strony reprezentowanej przez adwokata jego wynagrodzenie oraz koszty związane z opłatami od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności⁶⁰.

Zgodnie z art. 71 pkt 3 Ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁶¹, opłata od nadania klauzuli wykonalności przeciwko lub na rzecz osoby innej niż wskazana w tytule egzekucyjnym, na którą przeszły uprawnienie lub obowiązek po powstaniu tytułu lub w toku sprawy przed wydaniem tytułu, wynosi 50 zł. Zastosowaniu tej ustawy w postępowaniu karnym – zdaniem Sądu Najwyższego – nie stoi na przeszkodzie fakt, że ustawa ta dotyczy kosztów sądowych w sprawach cywilnych (art. 1), gdyż tyczy się spraw cywilnych nie tylko w znaczeniu materialnym, tj. spraw wynikających ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy (art. 1 k.p.c.), ale także i formalnym, tj. innych spraw, które na mocy szczególnego przepisu ustawy zostały przekazane do załatwienia w postępowaniu cywilnym sądowi powszechnemu⁶². Przepisy o sądowym postępowaniu cywilnym stosuje się uzupełniająco np. w postępowaniu karnym wykonawczym co do egzekucji orzeczonej grzywny, świadczenia pieniężnego oraz należności sądowych (art. 25 § 1 k.k.w.)⁶³.

⁵⁸ Uchwała 7 sędziów SN z dnia 20 grudnia 2007 r., I KZP 35/07, OSNKW 2008, nr 1, poz. 1.

⁵⁹ A. Zieliński, *Orzekanie o kosztach postępowania cywilnego. Komentarz praktyczny z orzecnictwem*, Warszawa 2017, s. 172.

⁶⁰ Ibidem, s. 172–173.

⁶¹ Dz.U. z 2020 r., poz. 755 ze zm.

⁶² P. Feliga, *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 19; A. Górski, L. Walentynowicz, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie*, Warszawa 2007, s. 11–12.

⁶³ J. Gudowski, w: P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. I, Warszawa 2016, s. 57–58.

KODEKS POSTĘPOWANIA W SPRAWACH O WYKROCZENIA

10. DOPUSZCZALNOŚĆ ZAŻALENIA NA ZARZĄDZENIE
O ODMOWIE PRZYJĘCIA WNIOSKU O SPORZĄDZENIE NA PIŚMIE
I DORĘCZENIE UZASADNIENIA WYROKU SĄDU ODWOŁAWCZEGO
WYDANE W POSTĘPOWANIU W SPRAWACH O WYKROCZENIA
(ART. 109 § 1 K.P.W.)

Zgodnie z art. 81 § 1 k.p.w., w postępowaniu w sprawach o wykroczenia stosuje się odpowiednio art. 422 k.p.k., co oznacza, że w terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia wyroku strona może złożyć wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku. Odesłanie nastąpiło do całego przepisu, co wskazuje, że w tym postępowaniu ma także zastosowanie art. 422 § 3 k.p.k., który stanowi: Prezes sądu odmawia przyjęcia wniosku złożonego przez osobę nieuprawnioną, po terminie lub jeżeli zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 120 § 2 k.p.k., a na zarządzenie przysługuje zażalenie.

Jeżeli przebieg rozprawy utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk, uzasadnienie wyroku może być z urzędu przedstawione wyłącznie w formie ustnej, bezpośrednio po ogłoszeniu wyroku, strona, w terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia wyroku, może złożyć pisemny wniosek o sporządzenie i doręczenie przekładu uzasadnienia wyroku przedstawionego w formie ustnej. Dla obwinionego pozbawionego wolności, który nie ma obrońcy i nie był obecny podczas ogłaszania wyroku lub przedstawiania ustnego uzasadnienia, termin ten biegnie od daty doręczenia mu wyroku. Prezes sądu odmawia przyjęcia wniosku złożonego przez osobę nieuprawnioną lub po terminie; na zarządzenie prezesa przysługuje zażalenie (art. 82 § 6 i 7 k.p.w.). W kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia nie ma przepisu regulującego w postępowaniu odwoławczym wnioski o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku lub który odsyłałby Kodeksu postępowania karnego. Wobec tego powstał problem, czy na zarządzenie o odmowie przyjęcia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego wydane w postępowaniu w sprawach o wykroczenia przysługuje zażalenie. W judykaturze problem ten nie jest rozstrzygany jednolicie, a co do tego ukształtowały się dwa przeciwstawne poglądy.

Według pierwszego poglądu, zarządzenie takie jest niezaskarżalne⁶⁴, argumentowane tym, że art. 107 k.p.w. nie przewiduje takiego zażalenia, a art. 109 § 2

---

⁶⁴ Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 2006 r., III KZ 44/06, LEX nr 196979; postanowienie SN z dnia 7 lutego 2013 r., III KZ 92/12, LEX nr 1277772; postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2016 r., III KZ 80/16, OSNKW 2017, nr 4, poz. 22; postanowienie SA w Gdańsku z dnia 18 października 2016 r., II AKz 698/16, Kw. SA w Gdańsku 2017, nr 1, s. 179–183. Tak też: P. Gensikowski, *Postępowanie w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 420; K. Dąbkiewicz, *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 442; P. Rogoziński, w: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020, s. 611; D. Świecki, *Metodyka pracy sędziego w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2012, s. 239.

k.p.w. nie zawiera odesłania do art. 422 § 3 k.p.k., a odsyła do art. 426 § 1 k.p.k., z którego wynika, że zażalenie jest z mocy prawa niedopuszczalne⁶⁵. Ponadto regulacja w art. 107 k.p.w. i art. 109 § 2 k.p.w. dowodzi, że ustawodawca całościowo unormował kwestię sporządzania uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego i nie przewidział odesłania do art. 457 k.p.k., który stanowiłby podstawę zaskarżalności zarządzenia o odmowie przyjęcia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku.

Według drugiego poglądu, jest dopuszczalne zażalenie na takie zarządzenie i podlega rozpoznaniu przez sąd odwoławczy w innym równorzędnym składzie⁶⁶. Ma to wynikać z zawartego w art. 109 § 1 k.p.w. odesłania do odpowiedniego stosowania przepisów dotyczących postępowania przez sąd pierwszej instancji, które za pośrednictwem art. 82 § 1 k.p.w. nakazuje w postępowaniu odwoławczym w sprawach o wykroczenia stosować art. 422 § 3 k.p.k. w pełnym brzmieniu, a więc także w jego ostatnim zdaniu, mówiącym o zażaleniu przysługującym na takie zarządzenie. Co do organu właściwego do rozpoznania zażalenia wskazuje, że występuje tu luka prawna, którą należy wypełnić przez analogię z art. 14 § 1 pkt 2 k.p.w., który przewiduje instancję poziomą do rozpoznawania zażaleń na postanowienia i zarządzenia, niezamykające drogi do wydania wyroku, co oznacza, że właściwy funkcjonalnie do rozpoznania omawianego zażalenia jest sąd odwoławczy w innym równorzędnym składzie.

Sąd Najwyższy w uchwale 7 sędziów SN z dnia 25 stycznia 2018 r., I KZP 12/17 (OSNKW 2018, nr 3, poz. 22), podzieli pierwszy z poglądów, słusznie uznając, że: **Na zarządzenie o odmowie przyjęcia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego wydane w postępowaniu w sprawach o wykroczenia zażalenie nie przysługuje.** Uzasadniając ten pogląd, organ ten wskazał, że postępowanie odwoławcze w sprawach o wykroczenia regulują art. 103–108 k.p.w., które odnoszą się bezpośrednio do postępowania odwoławczego w sprawach o wykroczenia i wprost regulują niektóre jego elementy. Ustalenie, że badana kwestia została całościowo unormowana w tych przepisach, wyklucza sięganie do przepisów spoza działu X Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia. W art. 109 nakazuje się odpowiednie stosowanie przepisów k.p.w. o postępowaniu w pierwszej instancji (§ 1) oraz enumeratywnie wymienionych przepisów k.p.k. (§ 2). Zdaniem Sądu Najwyższego, w postępowaniu odwoławczym w sprawach o wykroczenia ma zastosowanie art. 422 k.p.k., do którego za pośrednictwem art. 82 § 1 k.p.w. odsyła art. 109 § 1 k.p.w. Odpowiednie stosowanie art. 422 § 3 k.p.k. oznacza, że prezes sądu zarządzeniem odmawia przyjęcia wniosku o sporządzenie uzasadnienia wyroku złożonego przez osobę nieuprawnioną, po terminie lub jeżeli zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 120 § 2 k.p.k. Stanowi to logiczne i konieczne dopełnienie dyspozycji przepisu art. 107 § 2 k.p.s.w., a nie ma natomiast takiego charakteru przewidziana w zdaniu drugim przepisu art. 422 § 3 k.p.k. możliwość złożenia zażalenia na to zarządzenie.

⁶⁵ Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 2006 r., III KZ 44/06, LEX nr 196979.

⁶⁶ Postanowienie SN z dnia 23 sierpnia 2017 r., III KZ 38/17, LEX nr 2349403; postanowieniu SA w Krakowie z dnia 25 lutego 2016 r., II AKz 54/16, KZS 2016, nr 3, poz. 48.

USTAWA Z DNIA 27 WRZEŚNIA 2013 R. O ZMIANIE USTAWY – KODEKS POSTĘPOWANIA KARNEGO ORAZ NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW

11. REGULACJE PRZEJŚCIOWE DOTYCZĄCE ZMIANY PRZEPISÓW O SKŁADZIE SĄDU

Artykuł 30 Ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁶⁷ jest przepisem intertemporalnym, regulującym właściwość sądu składu sądu w razie ich zmiany w wyniku wejścia w życie przepisów tej ustawy, przyjmując, że do czasu zakończenia postępowania w danej instancji orzeka sąd dotychczas właściwy lub w dotychczasowym składzie.

Treść tego przepisu jest jasna i nie powinna budzić wątpliwości, ale niemniej zostało przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie, czy reguła wyartykułowana w tym przepisie ma charakter generalny, a więc powoduje utrwalenie w odniesieniu do postępowań sądowych, będących w toku w chwili wejścia w życie tej ustawy, całego zespołu dotychczasowych reguł dotyczących składu sądu, czy też odnosi się wyłącznie do tych sytuacji, gdy w danym konkretnym postępowaniu orzeka sąd w składzie przewidzianym przepisami dotychczasowymi.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 marca 2018 r., I KZP 16/17 (OSNKW 2018, nr 7, poz. 47), zajął trafne stanowisko, że: **Art. 30 Ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm.), dążąc do zapewnienia sprawności i ekonomiki postępowania poprzez stabilizację prowadzonych spraw, stanowi wyjątkowo o prowadzeniu „w dalszym ciągu” postępowania w składzie dotychczas właściwym, bez narażania się na konsekwencje wynikające z art. 439 § 1 pkt 2 k.p.k. Jednakże nie sposób z powyższego wywodzić, że takich konsekwencji również nie pociąga za sobą prowadzenie sprawy w składzie nienależycie obsadzonym według przepisów obowiązujących przed dniem 1 lipca 2015 r., gdyż uchybienie takie zostało konwalidowane przez przepisy aktualnie obowiązujące.** W jego uzasadnieniu organ ten podkreślił, że Sąd Najwyższy już wyjaśniał, iż zawarte w art. 30 tej ustawy sformułowanie „sąd w dotychczasowym składzie” oznacza sąd w składzie określonym przepisami obowiązującymi w momencie rozpoczęcia postępowania w danej instancji⁶⁸. Ponadto zwrócił uwagę, że jego treść

⁶⁷ Dz.U. z 2013 r., poz. 1247 ze zm.

⁶⁸ Postanowienie SN z dnia 10 stycznia 2017 r., II KK 183/16, LEX nr 2261738; postanowienie SN z dnia 6 lutego 2017 r., V KK 395/16, LEX nr 2255444; wyrok SN z dnia 1 czerwca 2017 r., IV KK 2/17, LEX nr 2300167; postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2016 r., II KK 180/16, LEX nr 2062819; wyrok SN z dnia 18 października 2016 r., III KK 151/16, LEX nr 2142560; postanowienie SN z dnia 29 listopada 2016 r., I KZP 9/16, OSNKW 2016, nr 12, poz. 85 z głosem aprobującą V. Niemiec, GSP-Prz.Orz. 2017, nr 2, s. 112–120, z takimi uwagami R.A. Stefańskiego, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2016 r.*, „Ius Novum” 2018, nr 1, s. 149–150 i krytycznymi W. Jasińskiego, *Petryfikacja składu sądu w przepisach intertemporalnych – uwagi na tle postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2016 r.*, I KZP 9/16, „Ius Novum” 2017, nr 3, s. 21–36.

art. 30 jednoznacznie przesądza o petryfikacji „sądu dotychczas właściwego”, natomiast w odniesieniu do „dotychczasowego składu” sądu nie ma dookreślenia „właściwego”, lecz nie budzi wątpliwości, że chodzi o skład orzekający w składzie przewidzianym w dotychczasowych przepisach. Użyty w nim zwrot „sąd w dotychczasowym składzie” oznacza sąd w składzie określonym przepisami obowiązującymi w momencie rozpoczęcia postępowania w danej instancji. Z przepisu tego wynika, że jeżeli w dniu wejścia w życie tej ustawy sprawa znajdowała się już w danym stadium postępowania, to do czasu zakończenia tego postępowania w danej instancji orzeka sąd w dotychczasowym składzie, przy czym użyte w jego treści pojęcie „dotychczasowego składu” należy odnosić nie do składu, który już sprawę w danej instancji rozpoznawał, ale składu właściwego według przepisów dotychczasowych⁶⁹. Chodzi o sąd w składzie określonym przepisami obowiązującymi w momencie rozpoczęcia postępowania w danej instancji⁷⁰. Momentem wszczęcia postępowania przed sądem pierwszej instancji jest chwila wpływu do tego sądu inicjującego postępowanie jurysdykcyjne aktu oskarżenia lub jego surrogatu, a momentem wszczęcia postępowania przed sądem drugiej instancji jest chwila wpływu do tego sądu akt sprawy wraz ze środkiem odwoławczym⁷¹.

USTAWA Z DNIA 20 CZERWCA 1997 R. – PRAWO O RUCHU DROGOWYM

12. ORGAN UPRAWNIONY DO REPREZENTOWANIA JEDNOSTKI ORGANIZACYJNEJ NIEMAJĄCEJ OSOBOWOŚCI PRAWNEJ (ART. 78 UST. 5 P.R.D.)

Właściciel lub posiadacz pojazdu – zgodnie z art. 78 ust. 4 Ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym⁷² – jest obowiązany wskazać, na żądanie uprawnionego organu, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie, chyba że pojazd został użyty wbrew jego woli i wiedzy przez nieznaną osobę, czemu nie mógł zapobiec. W wypadku, gdy właścicielem lub posiadaczem pojazdu jest: 1) osoba prawna, 2) jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, 3) jednostka samorządu terytorialnego, 4) spółka kapitałowa w organizacji, 5) podmiot w stanie likwidacji, 6) przedsiębiorca niebędący osobą fizyczną, 7) zagraniczna jednostka organizacyjna – do udzielenia tej informacji obowiązana jest osoba wyznaczona przez organ uprawniony do reprezentowania tego podmiotu na zewnątrz, a w wypadku niewyznaczenia takiej osoby – osoby wchodzące w skład

⁶⁹ Wyrok SN z dnia 18 października 2016 r., III KK 151/16, LEX nr 2142560.

⁷⁰ Wyrok SN z dnia 1 czerwca 2017 r., IV KK 2/17, LEX nr 2300167.

⁷¹ Postanowienie SN z dnia 23 września 2016 r., III KK 41/16, OSNKW 2016, nr 12, poz. 81.

⁷² Dz.U. z 2020 r., poz. 110 ze zm.

tego organu, zgodnie z żądaniem organu oraz sposobem reprezentacji podmiotu (art. 78 ust. 5 p.r.d.).

W praktyce wystąpiła wątpliwość, kto jest zobowiązany do udzielenia wskazanej wyżej informacji w spółce jawnej, skoro – zgodnie z art. 29 § 1 k.s.h. – każdy wspólnik ma prawo reprezentować spółkę.

Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 1/18 (OSNKW 2018, nr 8, poz. 56), uznał, że: **W rozumieniu art. 78 ust. 5 Ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1260 z późn. zm.) organem uprawnionym do reprezentowania spółki jawnej jako jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną na zewnątrz, są wspólnicy tej spółki, chyba że uprawnienie do reprezentacji spółki zostanie ograniczone w trybie art. 30 § 1 k.s.h. Zatem, zgodnie z treścią art. 78 ust. 5 p.r.d., każdy wspólnik spółki jawnej, uprawniony do jej reprezentowania na zewnątrz, zobowiązany jest, na żądanie uprawnionego organu, do udzielenia informacji, o których mowa w art. 78 ust. 4 p.r.d., a w przypadku niezrealizowania tego obowiązku, może ponosić odpowiedzialność z art. 96 § 3 k.w.** Pogląd ten zasługuje na akceptację i ma silne umocowanie w art. 29 § 1 k.s.h., według którego każdy wspólnik ma prawo reprezentować spółkę. Sąd Najwyższy, uzasadniając ten pogląd, podkreślił, że zakres prawa do reprezentacji w przypadku spółki jawnej jest w Kodeksie spółek handlowych określony w sposób szeroki, gdyż w myśl art. 29 § 2 k.s.h., prawo wspólnika do reprezentowania spółki dotyczy wszystkich czynności sądowych i pozasądowych spółki. Chodzi zatem o wszystkie czynności, jakich może dokonywać spółka. Reprezentacja dotyczy zatem występowania we wszystkich stosunkach prawnych z zakresu prawa cywilnego, administracyjnego, pracy oraz innych gałęzi prawa i może polegać np. na składaniu odpowiednich oświadczeń przed organami władzy, organami administracji państwowej i organizacjami społecznymi, występowaniu przed organami orzekającymi⁷³.

BIBLIOGRAFIA

- Andrzejewska M., *Reguły ne peius w myśli Profesora Mariana Cieślaka – kontynuacja czy zmierzch idei?*, w: *Profesor Marian Cieślak – osoba, dzieło, kontynuacje*, red. W. Cieślak, Warszawa 2013.
- Boratyńska K.T., Czarnecki P., Królikowski M., Lach A., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.
- Brzozowski S., *Wykorzystywanie dowodów uzyskanych w toku kontroli operacyjnej w kontekście art. 168b Kodeksu postępowania karnego*, „Palestra” 2016, nr 6.
- Burdziak K., *Dowody uzyskane w toku kontroli operacyjnej*, w: *Dynamika zmian w prawie*, red. M. Nawrocki, M. Rylski, Warszawa 2017.
- Czerwińska D., *Problematyka zgody następczej na wykorzystanie tzw. przypadkowych znalezisk po 15.04.2016 r.*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 4.

---

⁷³ A. Kidyba, *Handlowe spółki osobowe*, t. I, Kraków 2005, s. 157–158.

- Daniluk P., *Instytucja tzw. zgody następczej po nowelizacji z 11 marca 2016 r. w świetle standardów konstytucyjnych i konwencyjnych*, „Studia Prawnicze” 2017, nr 3.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Drajewicz D., *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 28 marca 2012 r.*, I KZP 24/11, LEX/el. 2012.
- Feliga P., *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Fingas M., *Orzekanie reformatoryjne w instancji odwoławczej w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016.
- Gadecki B., *Glosa do postanowienia SA w Białymstoku z dnia 20 stycznia 2011 r.*, II AKz 13/11, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2011, nr 3.
- Gadecki B., *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r.*, I KZP 4/18, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2019, nr 1.
- Garlicki L., *Aktualne orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, w: *Orzecznictwo sądowe w sprawach karnych. Aspekty europejskie i unijne*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2008.
- Gensikowski P., *Postępowanie w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Górski A., Walentynowicz L., *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Ustawa i orzekanie*, Warszawa 2007.
- Gruszecka D., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Artykuły 1–467*, t. I, Warszawa 2014.
- Grzegorzczak T., *Kodeksowe legalizowanie w procesie karnym, przez nowelizację z dnia 11 marca 2016 r., dowodów uzyskanych za pomocą przestępstwa lub z naruszeniem przepisów postępowania poza granicami zgody, udzielonej przez sąd na wkroczenie w sferę konstytucyjnie chronionych praw i wolności*, w: *Proces karny w dobie przemian. Zagadnienia ogólne*, red. S. Steinborn, K. Woźniewski, Gdańsk 2018.
- Gudowski J., w: P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, t. I, Warszawa 2016.
- Hermeliński W., Nita B., *Orzekanie reformatoryjne w procesie karnym na podstawie nowych ustaleń faktycznych*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 4.
- Hoc S., Kudła J., *Zgoda następcza z art. 168b Kodeksu postępowania karnego. Komentarz praktyczny*, LEX/el. 2016.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Dowodzenie w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym – kwestie modelowe*, w: *Funkcje procesu karnego. Księga Jubileuszowa Prof. Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.
- Kardas P., *Problem granic legalności czynności uczestników postępowania karnego i konsekwencji ich przekroczenia*, w: *Granice procesu karnego. Legalność działań uczestników postępowania*, red. D. Gruszecka, J. Skorupka, Warszawa 2015.
- Jasiński W., *Petryfikacja składu sądu w przepisach intertemporalnych – uwagi na tle postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2016 r.*, I KZP 9/16, „Ius Novum” 2017, nr 3.
- Jeż-Ludwichowska M., Klubińska M., *Zasada bezpośredniości w postępowaniu odwoławczym w świetle nowelizacji k.p.k. z 27 września 2013 r.*, w: *Środki zaskarżenia po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, red. A. Lach, Toruń 2015.
- Kidyba A., *Handlowe spółki osobowe*, t. I, Kraków 2005.
- Kmieć R., *Glosa do postanowienia SN z dnia 26 marca 2008 r.*, V KK 389/07, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2009, nr 1.
- Kulesza C., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018.

- Kurowski M., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Świecki, t. I, Warszawa 2013.
- Lach A., *Glosa do postanowienia SN z 27.02.2008 r., IV KO 21/08*, LEX 2008.
- Machlańska J., *Procesowe wykorzystanie podsłuchu w nowelizacji kodeksu postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw z 11 marca 2016 r. w świetle prawa do obrony*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2016, nr 4.
- Matras J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018.
- Z. Niemczyk, *Nowy kształt kontroli operacyjnej po zmianach ustawy o Policji i Kodeksu postępowania karnego*, „*Kwartalnik Krajowej Szkoły Sędziów i Prokuratorów*” 2017, nr 2.
- Niemiec V., *Glosa do postanowienia SN z dnia 29 listopada 2016 r., I KZP 9/16*, „*Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa*” 2017, nr 2.
- Pachowicz Z., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.
- Paluszkiewicz H., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, Warszawa 2018.
- Pojnar P., *Prawo sądu odwoławczego do własnych ustaleń faktycznych a zasada kontroli procesu – rozważania de lege lata i de lege ferenda*, w: *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci Prof. Stanisława Waltosia*, red. J. Czapska, A. Gaberle, A. Świątłowski, A. Zoll, Warszawa 2000.
- Rogoziński P., w: *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.
- Sakowicz A., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2020.
- Sitkiewicz B., *Wykorzystanie dowodów uzyskanych w ramach kontroli operacyjnej oraz podsłuchu procesowego*, w: *Postępowanie karne po nowelizacji z dnia 11 marca 2016 r.*, red. A. Lach, Warszawa 2017.
- Skorupka J., *Prokonstytucyjna wykładnia przepisów prawa dowodowego w procesie karnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Skorupka J., *Glosa do uchwały 7 sędziów SN z dnia 28 czerwca 2018 r., I KZP 4/18*, „*Orzecznictwo Sądów Polskich*” 2019, nr 1.
- Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2003.
- Steinborn S., *Skarga na wyrok kasacyjny sądu odwoławczego na tle systemu środków zaskarżenia w polskim procesie karnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Prof. Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Stefański R.A., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, t. II, Warszawa 2019.
- Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001.
- Stefański R.A., *Pozycja prokuratora w zreformowanej procedurze karnej a standardy rzetelnego procesu*, w: *Ewolucja polskiego wymiaru sprawiedliwości w latach 2013–2018 w świetle standardów rzetelnego procesu*, red. C. Kulesza, A. Sakowicz, Białystok 2019.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie postępowania karnego za 2012 r.*, „*Ius Novum*” 2013, nr 2.
- Stefański R.A., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2016 r.*, „*Ius Novum*” 2018, nr 1.
- Stefański R.A., *Stosunek sądu do dowodów nielegalnych*, w: *Postępowanie przed sądem I instancji w znowelizowanym procesie karnym*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2018.

- Stefański R.A., *Węzłowe problemy kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych*, w: *Kontrola korespondencji*, red. B. Opaliński, M. Rogalski, Warszawa 2018.
- Szumilo-Kulczycka D., *Dalsze wykorzystywanie materiałów z kontroli operacyjnej (uwagi na tle art. 168b k.p.k.)*, „Państwo i Prawo” 2018, nr 10.
- Świecki D., *Bezpośredniość czy pośredniość w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013.
- D. Świecki, *Metodyka pracy sędziego w sprawach o wykroczenia*, Warszawa 2012.
- Świecki D., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2020.
- Wiliński P., *Dwuinstancyjność postępowania karnego w świetle Konstytucji*, w: *Funkcje procesu karnego. Księga Jubileuszowa Prof. Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Konstytucyjny standard legalności dowodu w procesie karnym*, w: *Proces karny w dobie przemian. Zagadnienia ogólne*, red. S. Steinborn, K. Woźniewski, Gdańsk 2018.
- Włodyka S., *Przesłanki dopuszczalności pytań prawnych do Sądu Najwyższego*, „Nowe Prawo” 1971, nr 2.
- Zieliński A., *Orzekanie o kosztach postępowania cywilnego. Komentarz praktyczny z orzecnictwem*, Warszawa 2017.

Wykaz skrótów:

- OSNwSK – „Orzecnictwo Sądu Najwyższego w sprawach karnych”
 OSNKW – „Orzecnictwo Sądu Najwyższego. Izba Karne i Wojskowa”
 GSP-Prz.Orz. – „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecnictwa”
 KKSSiP – „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sędziów i Prokuratorów”
 Pal. – „Palestra”
 PS – „Przegląd Sądowy”
 OSP – „Orzecnictwo Sądów Polskich”
 PiP – „Państwo i Prawo”
 Stud. Iur. Lublinensia – „Studia Iuridica Lublinensia”
 NP – „Nowe Prawo”

REVIEW OF RESOLUTIONS OF THE SUPREME COURT CRIMINAL CHAMBER CONCERNING CRIMINAL PROCEDURE LAW FOR 2018

Summary

The article presents an analysis of the judgments of the Supreme Court Criminal Chamber passed in 2018 as a result of resolving legal issues that require fundamental interpretation of statute (Article 441 § 1 CPC), raising serious doubts concerning the interpretation of the provisions of law (Article 82 § 1 of the Act on the Supreme Court) or causing discrepancies in case law concerning the interpretation of the provisions of law that are grounds for adjudication (Article 83 § 1 of the Act on the Supreme Court) within criminal procedure law. Resolving the legal issues referred to it, the Supreme Court held that: the correction of an obvious editorial error consisting in the different transcription of a penalty amount in words and digits is admissible (Article 105 § 1 CPC); a prosecutor may take a decision to use evidence in criminal proceedings that was obtained as a result of surveillance ordered on an authorised body's request in relation to another offence prosecuted *ex officio* or a fiscal offence other than the offence covered by the surveillance order, but only when ordering surveillance is admissible

in relation to this offence (Article 168b CPC); a repeated decision on the refusal to instigate preparatory proceedings or on their termination was not subject to an appeal pursuant to the legal circumstances at that time (Article 330 § 2 CPC); the acquittal or discontinuation of criminal proceedings and referring a case for rehearing is possible based on the *ne peius* rule (Article 454 § 1 CPC); an adjudicating court that hears a complaint about quashing a judgment of the first-instance court and referring a case for rehearing is limited to examining whether the default recognised by an appellate court constitutes grounds for cassation (Article 539a § 1 and § 3 CPC); an appellate court may issue a cumulative sentence for the first time or rule it in an amount different from the one imposed by a court of first instance (Article 568a § 2 CPC); a fee is charged for a motion in penalty enforcement proceedings to append an enforcement clause filed by a person other than the one indicated in an enforcement title to whom the entitlement was transferred after the title occurred (Article 25 § 1 PEC); a complaint about a ruling on refusal to admit a motion to develop in writing and deliver an appellate court's sentence justification issued in cases concerning petty offences is inadmissible (Article 109 § 1 POPC); proceedings before a given instance court's same bench are continued in case the provisions on a court bench are amended (Article 30 of the Act of 27 September 2013); every partner of a general partnership is obliged to provide an authorised body with information who was entitled to drive or use their vehicle in a particular period (Article 78 para. 5 LRT). In addition, the Court explained the requirements that must be met in order to ask the Supreme Court legal questions on issues that need fundamental interpretation (Article 441 § 1 CPC) and cause discrepancies in case law concerning the interpretation of the provisions that are grounds for adjudication (Article 83 § 1 of the Act on the Supreme Court).

Keywords: abstract legal question, enforcement clause, surveillance, refusal to instigate preparatory proceedings, editorial error, proceedings in petty offence cases, legal question, Supreme Court, court bench composition, general partnership, quashing of a sentence, discontinuation of preparatory proceedings, cumulative sentence, complaint

PRZEGLĄD UCHWAŁ IZBY KARNEJ SĄDU NAJWYŻSZEGO W ZAKRESIE PRAWA KARNEGO PROCESOWEGO ZA 2018 ROK

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza orzeczeń Izby Karnej Sądu Najwyższego, podjętych w 2018 r. w ramach rozstrzygania zagadnień prawnych wymagających zasadniczej wykładni ustawy (art. 441 § 1 k.p.k.), budzących poważne wątpliwości co do wykładni przepisów prawa (art. 82 § 1 u. o SN) lub wywołujących w orzecznictwie sądów rozbieżności w wykładni przepisów prawa, będących podstawą ich orzekania (art. 83 § 1 u. o SN), w zakresie prawa karnego procesowego. Rozstrzygając przedstawione mu zagadnienia, Sąd Najwyższy opowiedział się: za dopuszczalnością sprostowania jako oczywistej omyłki pisarskiej określenia w sposób odmienny cyfrowo i słownie wymiaru kary (art. 105 § 1 k.p.k.); możliwością podejmowania przez prokuratora decyzji w przedmiocie wykorzystania dowodu w postępowaniu karnym, uzyskanego w wyniku kontroli operacyjnej zarządzanej na wniosek uprawnionego organu w stosunku do innego przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego innego niż przestępstwo objęte zarządzeniem kontroli ope-

racyjnej, ale tylko wtedy gdy do tego innego przestępstwa jest dopuszczalne zarządzenia takiej kontroli (art. 168b k.p.k.); niezaskarżeniem w ówczesnym stanie prawnym ponownego postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego lub o jego umorzeniu (art. 330 § 2 k.p.k.); możliwością uchylenia wyroku uniewinniającego lub umarzającego postępowanie karne i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, związana z regułą *ne peius* (art. 454 § 1 k.p.k.); ograniczeniem sądu rozpoznającego skargę na wyrok o uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania do zbadania, czy stwierdzone przez sąd odwoławczy uchybienie daje podstawę do wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 539a § 1 i 3 k.p.k.); dopuszczalnością wydania przez sąd odwoławczy wyroku łącznego raz pierwszy kary łącznej albo orzeczenia jej w innym zakresie niż orzekł sąd pierwszej instancji (art. 568a § 2 k.p.k.); pobraniem w postępowaniu karnym wykonawczym opłaty od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności, złożonego przez osobę inną niż wskazana w tytule egzekucyjnym, na którą przeszły uprawnienia po powstaniu tytułu (art. 25 § 1 k.k.w.); niedopuszczalnością zażalenia na zarządzenie o odmowie przyjęcia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku sądu odwoławczego, wydanego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia (art. 109 § 1 k.p.w.); kontynuowaniem postępowania w danej instancji w składzie dotychczasowym w razie jego zmian w wyniku nowelizacji przepisów o składzie sądu (art. 30 ustawy z dnia 27 września 2013 r.); każdy wspólnik spółki jawnej jest obowiązany jest udzielić uprawnionemu organowi informacji, komu powierzył pojazd do kierowania lub używania w oznaczonym czasie (art. 78 ust. 5 p.r.d.). Ponadto organ ten wyjaśnił przesłanki przedstawiania Sądowi Najwyższemu zagadnień prawnych wymagających zasadniczej wykładni (art. 441 § 1 k.p.k.) oraz wywołujących w orzecznictwie sądów rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania (art. 83 § 1 u. o SN).

Słowa kluczowe: abstrakcyjne pytanie prawne, klauzula wykonalności, kontrola operacyjna, odmowa wszczęcia postępowania przygotowawczego, omyłka pisarska, postępowanie w sprawach o wykroczenia, pytanie prawne, Sąd Najwyższy, skład sądu, spółka jawna, uchylenie wyroku, umorzenie postępowania przygotowawczego, wyrok łączny, zażalenie

COMENTARIO DE ACUERDOS DE LA SALA DE LO PENAL DEL TRIBUNAL SUPREMO RELATIVOS AL DERECHO PENAL PROCESAL EN EL 2018

Resumen

El artículo analiza las resoluciones de la Sala de lo Penal de Tribunal Supremo adoptadas en 2018 en virtud de cuestiones prejudiciales que requieran la interpretación esencial de la ley (art. 244 de código de proceso penal), que susciten dudas importantes en cuanto a la interpretación de la ley (art. 82 § 1 de la ley del Tribunal Supremo) o bien que produzcan discrepancias en la jurisprudencia sobre la interpretación de la ley que sirva como fundamento de resolución (art. 82 § 2 de la ley del Tribunal Supremo), relativas a derecho penal procesal. A la hora de resolver dichas cuestiones, el Tribunal Supremo ha estimado que: es posible rectificar como error obvio la determinación diferente de la pena en cifra y en letra (art. 105 § 1 de código de procedimiento penal); es posible adaptar por el fiscal la decisión

de utilizar la prueba en el proceso penal que fue recaudada como resultado de control de operación encomendada por el órgano competente en relación con otro delito perseguido de oficio o delito fiscal otro que delito sujeto al control de operación pero sólo cuando sea susceptible de tal control (art. 168b de código de proceso penal); no se puede impugnar el auto reiterado de denegación de apertura de investigación o sobre su sobreseimiento (art. 330 § 2 de código de proceso penal); es posible revocar la sentencia absolutoria o que sobrese a el proceso penal y trasladar el caso para su conocimiento de nuevo en relación con la regla *ne peius* (art. 454 § 1 de código de proceso penal); el Tribunal que conozca el recurso contra la sentencia que revoque la sentencia de Tribunal de Primera Instancia y traslade la causa para su conocimiento queda limitado a comprobar si la falta constatada por el tribunal de apelación constituye fundamento para dictar la sentencia casatoria (art. 539a § 1 y 3 de código de proceso penal); es admisible que el tribunal de apelación dicte la sentencia conjunta por primera vez condenando a la pena conjunta o bien imponerla de otra forma que lo hizo el Tribunal de Primera Instancia (art. 568a § 2 de código de proceso penal); es posible cobrar en el proceso penal de ejecución la tasa por presentar la solicitud de otorgamiento de cláusula de ejecución presentada por otra persona que mencionada en el título ejecutivo, a la cual los derechos fueron cedidos después de otorgamiento de título (art. 25 § 1 de código penal de ejecución); es inadmisibles presentar el recurso de queja contra la providencia que deniega admitir la solicitud de elaborar por escrito y entregar fundamentos de la sentencia de tribunal de apelación dictada en juicio de faltas (art. 109 § 1 de código de proceso de faltas); se puede continuar proceso en la composición de Tribunal hasta ahora en caso su composición cambie dado la reforma de normativa que regule la composición de Tribunales (art. 30 de la ley de 27 de septiembre de 2013), cada socio de la sociedad colectiva queda obligado a facilitar la información al órgano competente, a quién ha dado el vehículo para su uso (art. 78 ap. 5 de la ley derecho de tráfico vial). Además, dicho órgano jurisdiccional ha esclarecido los requisitos para presentar cuestiones legales ante el Tribunal Supremo que requieran la interpretación esencial (art. 441 § 1 de código de proceso penal) y que susciten dudas importantes en cuanto a la interpretación de la ley (art. 82 § 1 de la ley del Tribunal Supremo).

Palabras claves: cuestión legal en abstracto, cláusula de ejecución, control de operación, denegación a incoar el proceso de investigación, error obvio, juicio de faltas, cuestión prejudicial, Tribunal Supremo, composición de Tribunal, sociedad colectiva, revocación de sentencia, sobreseimiento de fase de instrucción, sentencia conjunta, recurso de queja

ОБЗОР ПОСТАНОВЛЕНИЙ УГОЛОВНОЙ ПАЛАТЫ ВЕРХОВНОГО СУДА В ОБЛАСТИ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА 2018 ГОД

Аннотация

Статья посвящена анализу решений Уголовной палаты Верховного суда, принятых в 2018 году при разрешении юридических вопросов в области уголовно-процессуального права, которые требуют фундаментального толкования закона (ст. 244 УПК), вызывают значительные сомнения относительно толкования норм законодательства (ст. 82 § 1 Закона «О Верховном суде») либо приводят в судебной практике к расхождениям в толковании положений

законодательства, являющихся основанием для принятия судебных решений (ст. 83 § 1 Закона «О Верховном суде»). В ходе принятия решений по рассматриваемым делам Верховный суд: признал допустимость исправления как очевидной опечатки несовпадения определяемой меры наказания в цифровом и словесном выражении (ст. 105 § 1 УПК); подтвердил, что прокурор может принять решение об использовании в уголовном производстве доказательств, полученных по результатам оперативной проверки, проведенной по ходатайству уполномоченного органа в связи с иным преступлением, преследуемым в публичном порядке, либо налоговым преступлением иным, чем преступление, по которому издан приказ о проведении оперативной проверки, но только в том случае, если для такого иного преступления предусмотрена возможность проведения оперативной проверки (ст. 168b УПК); подтвердил невозможность, по состоянию законодательства на соответствующий момент, обжалования повторного решения об отказе в проведении предварительного расследования или о его прекращении (ст. 330 § 2 УПК); высказался в пользу возможности отмены оправдательного приговора или решения о прекращении уголовного дела с возвращением дела на повторное рассмотрение в соответствии с правилом *ne peius* (ст. 454 § 1 УПК); высказался в пользу того, чтобы суд, рассматривающий жалобу на решение об отмене приговора суда первой инстанции и передаче дела на повторное рассмотрение, ограничился выяснением, дает ли правовой дефект, выявленный судом второй инстанции, основание для вынесения кассационного решения (ст. 539a § 1 и § 3 УПК); признал допустимость назначения судом второй инстанции при рассмотрении апелляции на совокупный приговор первого совокупного наказания либо назначения совокупного наказания на основании приговоров, которые не являлись основанием для назначения совокупного наказания судом первой инстанции (ст. 568a § 2 УПК); высказался в пользу взимания в рамках уголовно-исполнительного производства пошлины за подачу ходатайства о вынесении решения о принудительном исполнении, поданного лицом иным, чем указанное в исполнительном листе, если данное лицо приобрело соответствующие права после выдачи исполнительного листа (ст. 25 § 1 УИК); признал недопустимость жалобы на постановление об отказе в принятии ходатайства о составлении и вручении мотивировочной части приговора суда второй инстанции, вынесенное в ходе производства по делу об административном правонарушении (ст. 109 § 1 КоАП); высказался в пользу продолжения производства в данной инстанции в прежнем составе в случае его изменения в результате внесения поправок в положения о составе суда (ст. 30 Закона от 27 сентября 2013 года, вносящего изменения в УПК и некоторые иные законодательные акты); подтвердил, что каждый из участников полного товарищества обязан предоставить уполномоченному органу информацию о том, кому он доверил управление транспортным средством либо передал его в пользование в течение определенного времени (ст. 78 п. 5 Закона «О дорожном движении»). Кроме того, Верховный суд разъяснил условия передачи ему для рассмотрения юридических вопросов, требующих фундаментального толкования (ст. 441 § 1 УПК), а также вызывающих в судебной практике расхождения в толковании положений законодательства, являющихся основанием для принятия решений (ст. 83 § 1 Закона «О Верховном суде»).

Ключевые слова: абстрактные правовые вопросы; решение о принудительном исполнении; оперативная проверка; отказ в возбуждении предварительного производства; опечатка; производство по делам об административных правонарушениях; юридические вопросы; Верховный суд; состав суда; полное товарищество; отмена приговора; прекращение предварительного производства; совокупный приговор; обжалование

ÜBERBLICK ÜBER DIE BESCHLÜSSE DER STRAFKAMMER DES SĄD NAJWYŻSZY IM BEREICH DES STRAFPROZESSRECHTS FÜR/IM JAHR 2018

Zusammenfassung

Gegenstand des Artikels ist eine Analyse der Entscheidungen der Strafkammer des Sąd Najwyższy, des Obersten Gerichts und höchsten Instanz in Zivil- und Strafsachen in Polen im Jahr 2018 im Rahmen der Klärung von Rechtsfragen im Bereich des Verfahrensstrafrechts, die eine grundlegende Auslegung des Gesetzes (Artikel 244 der polnischen Strafprozessordnung) erfordern und die ernsthafte Zweifel an der Auslegung der gesetzlichen Bestimmungen aufkommen lassen (Artikel 82 § 1 des polnischen Gesetzes über das Sąd Najwyższy) oder die in der Rechtsprechung der Gerichte zu unterschiedlichen Auffassungen bei der Auslegung der ihnen zugrunde liegenden gesetzlichen Bestimmungen führen (Artikel 83 § 1 des polnischen Gesetzes über das Sąd Najwyższy). Bei der Klärung der ihm vorgelegten Fragen sprach sich das polnische Oberste Gericht für die Zulässigkeit der Berichtigung von Schreib- und Tippfehlern bei der voneinander abweichenden Angabe des Strafmaßes in Ziffern und in Worten (Artikel 105 § 1 der polnischen Strafprozessordnung) als offensichtlich aus und darüber hinaus für die Möglichkeit der Entscheidung des Staatsanwalts über die Verwendung von Beweismitteln in Strafverfahren, die im Ergebnis einer auf Antrag einer befugten Stelle angeordneten operativen Kontrolle in Bezug auf eine andere, von Amts wegen verfolgten Straftat oder eine andere Steuerstraftat als die von der Anordnung der operativen Kontrolle erfassten Straftat erhoben wurden, jedoch nur dann, wenn es zulässig ist, eine solche Prüfung für diese andere Straftat anzuordnen (Artikel 168b der polnischen Strafprozessordnung); die *Nichtanfechtung* der erneuten Entscheidung über die Ablehnung der Einleitung eines Ermittlungsverfahrens oder dessen Einstellung nach der damaligen Rechtslage (Artikel 330 § 2 der polnischen Strafprozessordnung); die Möglichkeit der Aufhebung eines *Freispruchs* oder der Entscheidung über die Einstellung des Strafverfahrens und Rückverweisung einer Sache zur erneuten Entscheidung im Zusammenhang mit der *ne Peius*-Regel (Artikel 454 § 1 der polnischen Strafprozessordnung); eine Beschränkung des mit der Klage befassten Gerichts auf die Entscheidung über die Aufhebung des Urteils des erstinstanzlichen Gerichts und Zurückverweisung der Rechtssache an dieses Gericht zur Prüfung, ob der von der Rechtsmittelinstanz festgestellte Verfahrensfehler die Grundlage für eine kassatorische Entscheidung bildet (Artikel 539a § 1 und 3 der polnischen Strafprozessordnung); die Zulässigkeit des Fällens eines Gesamturteils durch das Rechtsmittelgericht (erste Verurteilung mit *Gesamtstrafenbildung*) oder der Strafverhängung mit einem anderen Strafrahmen als von dem erstinstanzlichen Gericht entschieden (Artikel 568a § 2 der polnischen Strafprozessordnung); die *Erhebung einer Verfahrensgebühr* für den Antrag auf Vollstreckbarerklärung in einem Strafvollstreckungsverfahren durch eine andere als die im Vollstreckungstitel angegebene Person, auf die die nach Erlass des Titels entstandenen Ansprüche übergegangen sind (Artikel 25 § 1 des polnischen Strafvollstreckungsgesetzbuches); die Unzulässigkeit des Widerspruchs gegen die Ablehnung des Antrags auf schriftliche Ausfertigung und Zustellung der Begründung eines in einem Ordnungswidrigkeitsverfahren erlassenen und verkündeten Urteils der Rechtsmittelinstanz (Artikel 109 § 1 des polnischen Strafvollstreckungsgesetzbuches); die Fortführung eines *Verfahrens in der betreffenden Instanz* in der bisherigen Besetzung im Falle von Änderungen zu der Besetzung infolge einer Aktualisierung der Vorschriften über die Zusammensetzung des Gerichts (Artikel 30 des polnischen

Gesetzes vom 27. September 2013); dass jeder Partner einer offenen Handelsgesellschaft nach polnischen Recht (Spółka jawna) verpflichtet ist, der zuständigen Behörde Auskunft darüber zu erteilen, wem er zu einem bestimmten Zeitpunkt ein Kraftfahrzeug zum Fahren oder zur Nutzung überlassen hat (Artikel 78 § 5 des polnischen Straßenverkehrsgesetzes). Darüber hinaus erläuterte das Gericht die Voraussetzungen für die Vorlage von Rechtsfragen beim Sąd Najwyższy, die einer grundlegenden Auslegung bedürfen (Artikel 441 § 1 der polnischen Strafprozessordnung) und die in der Rechtsprechung der Gerichte zu einer unterschiedlichen Auslegung der Rechtsvorschriften führen, die Grundlage für die Entscheidung sind (Artikel 83 § 1 des Gesetzes über das Sąd Najwyższy).

Schlüsselwörter: abstrakte Rechtsfrage, Vollstreckbarkeitsklausel, operative Kontrolle, Ablehnung der Einleitung eines Ermittlungsverfahrens, Schreibfehler, Ordnungswidrigkeitsverfahren, Rechtsfrage, Sąd Najwyższy, Oberstes Gericht der Republik Polen, Zusammensetzung des Gerichts, spółka jawna, offene Handelsgesellschaft nach polnischem Recht, Urteilsaufhebung, Einstellung des Ermittlungsverfahrens, Gesamtstrafenbildung durch Urteil, Beschwerde

APERÇU DES RÉSOLUTIONS DE LA CHAMBRE PÉNALE DE LA COUR SUPRÊME DANS LE DOMAINE DU DROIT DE LA PROCÉDURE PÉNALE POUR 2018

Résumé

Le sujet de l'article est une analyse des décisions de la Chambre pénale de la Cour suprême, prises en 2018 dans le cadre de la résolution de problèmes juridiques nécessitant une interprétation fondamentale de l'acte (article 244 du code de procédure pénale), soulevant de sérieux doutes quant à l'interprétation des dispositions légales (article 82 § 1 de la loi sur la Cour suprême) ou provoquant des divergences dans la jurisprudence des tribunaux dans l'interprétation des dispositions légales servant de fondement à leur décisions (article 83 § 1 de la loi sur la Cour suprême) dans le domaine du droit de la procédure pénale. Lors de la résolution des problèmes qui lui ont été présentés, la Cour suprême: s'est prononcée: en faveur de la recevabilité de la rectification en tant qu'erreur typographique manifeste de la définition de la peine d'une manière numérique et verbale différente (article 105 § 1 du CPP); la possibilité pour le procureur de prendre des décisions sur l'utilisation d'éléments de preuve dans le cadre d'une procédure pénale, obtenus à la suite d'un contrôle opérationnel ordonné à la demande d'un organisme habilité, en relation avec une autre infraction poursuivie d'office ou une infraction fiscale autre que l'infraction couverte par l'ordonnance de contrôle opérationnel, mais uniquement si pour cette autre infraction il est permis d'ordonner un tel contrôle (article 168b du code de procédure pénale); de ne pas faire appel, dans l'état juridique de l'époque, d'une autre décision de refuser d'ouvrir une procédure préparatoire ou de la suspendre (article 330 § 2 du CPP); la possibilité d'annuler le jugement d'acquiescement ou de clôture de la procédure pénale et de renvoyer l'affaire pour réexamen dans le cadre de la règle du *ne peius* (article 454 § 1 du CPP); la limitation de la juridiction saisie du grief contre l'arrêt pour annuler le jugement du tribunal de première instance et renvoyer l'affaire pour réexamen pour examen afin de déterminer si le défaut constaté par la cour d'appel donne lieu à un jugement de cassation (article 539a § 1 et 3 du CPP); la recevabilité de prononcer

une condamnation commune pour la première fois par la cour d'appel ou de la juger dans un champ différent de celui de la décision du tribunal de première instance (article 568a § 2 du code de procédure pénale) ; la perception de frais dans une procédure pénale d'exécution sur une demande de clause exécutoire présentée par une personne autre que celle indiquée dans le titre exécutoire, à qui les droits ont été transmis après la création du titre (article 25 § 1 du code de procédure exécutive); l'irrecevabilité d'une plainte contre une décision de refus d'accepter une demande de préparation par écrit et de signification des motifs du jugement de la cour d'appel rendu dans le cadre d'une procédure en matière de délit (art. 109 § 1 du code de procédure exécutive); la poursuite de la procédure dans une instance donnée avec la magistrature actuelle en cas de modification de celle-ci suite à une modification des dispositions relatives à la composition de la juridiction (article 30 de la loi du 27 septembre 2013); chaque associé d'une société en nom collectif est tenu de fournir à l'organisme habilité des informations sur la personne à qui il a confié le véhicule à conduire ou à utiliser à un moment donné (article 78, paragraphe 5, du code de la route). En outre, l'autorité a expliqué les raisons de présenter à la Cour suprême des questions juridiques nécessitant une interprétation fondamentale (article 441 § 1 du CPP) et provoquant des divergences dans la jurisprudence des tribunaux dans l'interprétation des dispositions légales servant de fondement à leur décisions (article 83 § 1 de la loi sur la Cour suprême).

Mots-clés : question juridique abstraite, clause d'exécution, contrôle opérationnel, refus d'engager une procédure préparatoire, erreur matérielle, procédure en matière délictuelle, question juridique, Cour suprême, composition du tribunal, société en nom collectif, révocation du jugement, abandon de la procédure préparatoire, jugement conjoint, plainte

RASSEGNA DELLE DELIBERE DEL 2018 DELLA CAMERA PENALE DELLA CORTE SUPREMA NELL'AMBITO DEL DIRITTO PENALE PROCESSUALE

Sintesi

Oggetto dell'articolo è un'analisi delle sentenze del 2018 della Camera Penale della Corte Suprema, nell'ambito della soluzione di questioni giuridiche che richiedono un'interpretazione fondamentale della legge (art. 244 del Codice di procedura penale), che evocano seri dubbi circa l'interpretazione di norme giuridiche (art. 82 § 1 della legge sulla Corte Suprema), o che determinano nella giurisprudenza dei tribunali divergenze nell'interpretazione delle norme di legge che costituiscono la base delle loro sentenze (art. 83 § 1 della legge sulla Corte Suprema), nell'ambito del diritto penale processuale. Risolvendo le questioni presentate la Corte Suprema si è pronunciata circa: ammissibilità della rettifica dell'evidente errore redazionale di indicazione diversa, a cifre e a lettere, della durata della pena (art. 105 § 1 del Codice di procedura penale); possibilità, da parte del pubblico ministero, di decisione circa l'utilizzo, nel procedimento penale, di un mezzo di prova ottenuto come risultato di un controllo operativo attuato su richiesta di un'autorità autorizzata, in relazione ad un altro reato perseguito d'ufficio o di un reato tributario diverso dal reato compreso nell'ordinanza di controllo operativo, ma solo nel caso in cui in questo altro reato sia ammessa l'ordinanza di tale controllo (art. 168b del Codice di procedura penale); non impugnazione, nell'attuale status

giuridico, di una nuova ordinanza di rifiuto di avvio del procedimento di indagine o di sua archiviazione (art. 330 § 2 del Codice di procedura penale); possibilità di annullamento della sentenza di assoluzione o di archiviazione di un procedimento penale e di rinvio della causa in esame legata alla regola *ne peius* (art. 454 § 1 del Codice di procedura penale); limitazione del tribunale che esamina il ricorso avverso una sentenza di annullamento della sentenza di primo grado e rinvio della causa in esame, per valutare se l'inadempimento rilevato dal tribunale di appello costituisca la base per emettere una sentenza di cassazione (art. 539a § 1 e 3 del Codice di procedura penale); ammissibilità dell'emissione, da parte del giudice di appello, di una sentenza cumulativa di pena cumulativa per la prima volta o di sua statuizione in misura diversa da quanto statuito dal giudice di primo grado (art. 568a § 2 del Codice di procedura penale); riscossione, nel procedimento penale esecutivo, di tassa sulla domanda di apposizione della formula esecutiva, da parte di una persona diversa da quella indicata nel titolo esecutivo, alla quale sono stati trasferiti i diritti dopo l'emissione del titolo (art. 25 § 1 Codice penale esecutivo); inammissibilità del reclamo avverso l'ordinanza di rigetto della domanda di redazione per iscritto e di notifica della motivazione della sentenza di un tribunale di appello emessa in un procedimento di contravvenzione (art. 109 § 1 del Codice di procedura penale); continuazione del procedimento in un determinato grado di giudizio nella composizione precedente del tribunale in caso di modifica della composizione in seguito alla riforma delle norme di legge sulla composizione del tribunale (art. 30 della legge del 27 settembre 2013); ogni socio di una società in nome collettivo è tenuto a trasmettere all'autorità autorizzata l'informazione su chi abbia ricevuto un veicolo da condurre o da utilizzare in un determinato momento (art. 78 comma 5 della legge sulla circolazione stradale).

Parole chiave: questione giuridica astratta, clausola di esecutività, controllo operativo, rifiuto di avvio del procedimento di indagine, errore redazionale, procedimento di contravvenzione, questione giuridica, Corte Suprema, composizione del tribunale, società in nome collettivo, annullamento della sentenza, archiviazione del procedimento di indagine, sentenza cumulativa, reclamo

Cytuj jako: Stefański R. A., *Review of resolutions of the Supreme Court Criminal Chamber concerning criminal procedure law for 2018* [Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2018 rok], „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 127–164. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.40/r.a.stefanski

Cite as: Stefański, R., A. (2020) 'Review of resolutions of the Supreme Court Criminal Chamber concerning criminal procedure law for 2018'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 127–164. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.40/r.a.stefanski

**OCHRONA OBYCZAJNOŚCI
PUBLICZNEJ PRZED ZACHOWANIAM
KWALIFIKOWANYMI OBECNIE
Z ART. 140 K.W. W POLSKIM
PRAWIE KARNYM
OKRESU PRZEDROZBIOROWEGO**

KRZYSZTOF WALA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.41/k.wala

Pojęcie „obyczajność publiczna” nie poddaje się łatwemu definiowaniu, a jednocześnie *a priori* można założyć, że karnoprawna ochrona tego dobra prawnego zasługuje na aprobatę. W literaturze wyrażono pogląd, zgodnie z którym obyczajność publiczna jest to zbiór aprobowanych i pożądaných w danym społeczeństwie istotnych wzorców postępowania w różnych sferach życia człowieka, kształtowany na podstawie zarówno historii oraz tradycji, jak i przez aktualną sytuację społeczno-gospodarczo-kulturową, których przestrzeganie ma na celu zapewnienie prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa, zaś brak podporządkowania się im przez jednostkę implikuje negatywną reakcję ze strony społeczeństwa¹. Takie podejście powoduje, że prawidłowe rozumienie pojęcia „obyczajność publiczna” powinno uwzględniać także wymiar historyczny, co wynika z jednej z cech tego dobra prawnego, jaką jest jego zmienność na przestrzeni dziejów. Obyczajność publiczna na gruncie prawa wykroczeń jest współcześnie chroniona przepisami zawartymi w rozdziale XVI Kodeksu wykroczeń² i w przeciwieństwie do Kodeksu karnego³ (rozdział XXV – Przystępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) nie obejmuje ona wyłącznie zachowań o podłożu seksualnym. Wśród wykroczeń

---

* dr, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: krzysztof.wala@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-9773-3926

¹ K. Wala, *Wykroczenie nieobyczajnego wybryku na tle pozostałych wykroczeń przeciwko obyczajności publicznej*, Warszawa 2019, s. 78–79.

² Tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 821 z późn zm. (zwany dalej k.w.).

³ Tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1600 z późn zm.

w nią godzących na plan pierwszy zdaje się wysuwać art. 140 k.w., penalizujący nieobyczajny wybryk⁴. W znamionach tego czynu ustawodawca literalnie wskazuje na zachowanie, które ma mieć przymiot nieobyczajności, a ponadto przepis ten otwiera katalog wykroczeń skierowanych przeciwko temu dobru prawnemu. Szeroko ujęta czynność sprawcza powoduje, że w na podstawie tego przepisu mogą być kwalifikowane dość zróżnicowane zachowania sprawcze, których wspólnym mianownikiem jest godzenie w obyczajność publiczną. Należy zgodzić się z T. Bojarskim, który twierdzi, że zachowanie określone w art. 140 k.w. należy do kategorii pojęć, których sens rozumiemy lub co najmniej wyczuwamy, a które jednocześnie niełatwo poddają się definiowaniu⁵. Nie wchodząc w tym miejscu w szczegóły tego zagadnienia, za zasadne wydaje się przyjęcie, że nieobyczajnym wybrykiem jest zachowanie, które godzi w społecznie akceptowane i pożądane wzorce postępowania, a tym samym obiektywnie jest zdolne do wywołania zgorznięcia u człowieka o przeciętnym poczuciu przyzwoitości⁶. Przeprowadzone badania aktowe wykazały, że najczęściej wykroczenie to jest przypisywane sprawcom, którzy dopuszczają się takich czynów jak: publiczne spanie/leżenie w miejscu do tego nieprzeznaczonym w stanie mogącym wywołać zgorznienie; publiczne załatwianie potrzeby fizjologicznej w miejscu do tego nieprzeznaczonym, czy też publiczne obnażanie się⁷. W grę wchodzić mogą jednak również inne zachowania, czego przykładem może być wyrok Sądu Rejonowego w Janowie Lubelskim z dnia 27 kwietnia 2009 r., w którym za nieobyczajny wybryk uznano (jak się zdaje słusznie) publiczne wykonanie ręką gestu powszechnie uważanego za wulgarny (pokazanie środkowego palca)⁸.

Mając powyższe na względzie, interesującym zagadnieniem wydaje się ochrona obyczajności publicznej przed tego rodzaju zachowaniami funkcjonująca na ziemiach polskich w okresie przedrozbiorowym. Próba syntetycznego przybliżenia tej materii z jednej strony może mieć walor swego rodzaju ciekawostki, ale przede wszystkim pozwala na bliższe zrozumienie samego pojęcia obyczajności publicznej i jej znaczenia dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa. Artykuł ten ma na celu przybliżenie ewolucji w zakresie unormowań prawnych dotyczących czynów, które aktualnie mogłyby skutkować odpowiedzialnością za wykroczenie nieobyczajnego wybryku, a co za tym idzie – zwrócenie uwagi na zmienność w kontekście postrzegania obyczajności publicznej oraz zróżnicowanie jej ochrony karnoprawnej na przestrzeni dziejów⁹. Analiza obejmuje jedynie wybrane rozwiązania

---

⁴ Stosownie do art. 140 k.w., kto publicznie dopuszcza się nieobyczajnego wybryku, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany. Innymi wykroczeniami zawartymi w rozdziale XVI Kodeksu wykroczeń są: umieszczanie nieprzyzwoitych form ekspresji w miejscu publicznym oraz używanie w miejscu publicznym słów nieprzyzwoitych (art. 141 k.w.) oraz tzw. *racolage* – oferowanie w sposób określony w tym przepisie wykonania czynu nierządneho (art. 142 k.w.).

⁵ T. Bojarski, *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 213.

⁶ Szerzej na ten temat zob. K. Wala, *Wykroczenie nieobyczajnego...*, op. cit., s. 101–121.

⁷ Ibidem, s. 185–233.

⁸ Wyrok Sądu Rejonowego w Janowie Lubelskim z 27 kwietnia 2009, II W 71/09, niepubl.

⁹ W kontekście kształtowania się ochrony obyczajności publicznej w czasach zaborów oraz po odzyskaniu przez Państwo Polskie niepodległości zob. K. Wala, *Wykroczenie nieobyczajnego...*

z zakresu miejskiego oraz wiejskiego prawa karnego okresu przedrozbiorowego. Wynika to z jednej strony z przyczyn objętościowych, a ponadto z przyjętego założenia, że rozwiazań prawnych najbardziej zbliżonych do aktualnej treści art. 140 k.w. należy poszukiwać właśnie w prawie lokalnym.

MIEJSKIE PRAWO KARNE

Wzorem i podstawowym źródłem dla miejskiego prawa karnego było prawo niemieckie. Główną rolę odgrywały w tej mierze Zwierciadło Saskie oraz Weichbild. Ponadto na północnych ziemiach polskich obowiązywało prawo chełmińskie¹⁰. Wydaje się jednak, że we wskazanych źródłach w zakresie prawa karnego skupiono się głównie na uregulowaniu odpowiedzialności za najpoważniejsze czyny zabronione. Zdaje się to potwierdzać analiza przestępstw określonych w prawie chełmińskim, dokonana przez B. Sygita¹¹. W zbiorze B. Groickiego również nie można doszukać się przepisu odnoszącego się stanów faktycznych kwalifikowanych obecnie z art. 140 k.w.¹² Zbiór ten, w zakresie Artykułów prawa magdeburgskiego, został oparty na łacińskim przekładzie Zwierciadła Saskiego i Weichbildu autorstwa M. Jaskiera z 1535 roku¹³. Należy dodać, że B. Groicki w swoim dziele zastrzegł, iż zebrane przepisy nie obejmują wszystkich postanowień wskazanych wyżej pomników prawa magdeburgskiego, ale głównie te, które mają największe znaczenie w praktyce¹⁴.

Brak odpowiednich regulacji w przytoczonych wyżej źródłach nie oznacza jednak, że przepisy chroniące obyczajność publiczną przed zamachami uznawanymi obecnie za nieobyczajne wybryki w ogóle nie występowały. Należy pamiętać, że w polskich miastach istotnym źródłem prawa były także wilkierze, tj. statuty miejskie, których celem było m.in. uzupełnianie wymienionych wyżej źródeł podstawowych. Początkowo wydawane były one przez władcę lub właściciela miasta, lecz z czasem rady miejskie uzyskały możliwość samodzielnego ich uchwalania¹⁵. Spośród innych źródeł prawa miejskiego należy zwrócić uwagę także na przywileje miejskie, w tym przywileje lokacyjne pełniące rolę swego rodzaju konstytucji miejskiej, a także wydawane przez sąd magdeburgski pouczenia w zakresie stosowania prawa¹⁶. Ponadto źródłem miejskiego prawa karnego były także ortyle, tj. rozstrzygnięcia zapadające przed ławą miejską Magdeburga. Dotyczyły one

---

op. cit., s. 19–54.

¹⁰ B. Sygit, *Historia prawa kryminalnego*, Toruń 2007, s. 375.

¹¹ Autor ten wymienia m.in. takie przestępstwa, jak: zabójstwo, zranienie, zgwałcenie, kradzież, paserstwo czy też profanacja zwłok; ibidem, s. 375–378.

¹² B. Groicki, *Artykuły prawa magdeburgskiego, Postępek sądów około karania na gardle, Ustawa płacej u sądów (reprint ze wstępem K. Koranyi-ego)*, Warszawa 1954; B. Groicki w zbiorze tym wskazuje na najpoważniejsze przestępstwa określane w miejskim prawie karnym, takie jak m.in. zabójstwa, gwałty czy też kradzieże, zob. ibidem, s. 38–45.

¹³ Ibidem, wstęp K. Koranyi-ego, s. IV.

¹⁴ Ibidem, s. 3.

¹⁵ W. Uruszczak, *Historia państwa i prawa polskiego, Tom I (966–1795)*, Warszawa 2013, s. 90.

¹⁶ Ibidem, s. 88–89.

spraw zawiłych i były wydawane na prośbę miast filialnych (lokowanych na wzór Magdeburga), stając się z reguły precedensami¹⁷.

Jeżeli chodzi o rodzaje przestępstw określonych w miejskim prawie karnym, to *a priori* szczególną uwagę zwracają przestępstwa przeciwko moralności. Wśród nich wymienia się w literaturze przedmiotu: cudzołóstwo, bigamię, zgwałcenie, utrzymywanie stosunków płciowych między ludźmi stanu wolnego, kazirodztwo, homoseksualizm, sodomie, pokątne uprawianie prostytucji, stręczycielstwo czy też porwanie kobiety¹⁸. Jak wynika z przedstawionego wyżej katalogu, wśród tych zachowań są bądź to czyny współcześnie niekarane (np. homoseksualizm), bądź też takie, których kwalifikacja opiera się na innym niż art. 140 k.w. przepisie. Warto jednak odnieść się pokrótce do przestępstwa cudzołóstwa. Zachowanie to zagrożone było karą ścięcia, jednak jak wskazuje W. Maisel, praktyka sądów miejskich od XVI wieku szła w kierunku łagodzenia kary za to przestępstwo¹⁹. W kontekście nieobyczajnych wybryków warto przytoczyć wskazane przez B. Groickiego okoliczności, mogące świadczyć o popełnieniu tego przestępstwa. Autor ten podniósł, że wykrycie cudzołóstwa, ze względu na jego naturę, nie jest łatwą kwestią, jednak wskazał, że dowodem może być to, że podejrzana para się obłapia, całuje, a nawet to, że często ze sobą rozmawia albo uśmiecha się wzajemnie²⁰. Mając na względzie powyższe, zwraca uwagę, że przypadki niektórych zachowań, które współcześnie mogłyby być kwalifikowane z art. 140 k.w.²¹, w prawie magdeburkim stanowić mogły dowód popełnienia poważnego przestępstwa, jakim było ówczesnie cudzołóstwo. Zwraca uwagę również kwestia penalizacji wszeteczeństwa oraz homoseksualizmu. Pierwszy z czynów obejmował utrzymywanie kontaktów seksualnych pomiędzy osobami niepozostającymi w związku małżeńskim. Wskazuje się, że zachowania takie mogły polegać bądź to na kontakcie seksualnym okazjonalnym, bądź też na utrzymywaniu takich stosunków przez dłuższy czas, przy czym, jak podnosi M. Kamler, sędziowie nie wykazywali większego zainteresowania takimi sprawami²². Wydaje się, że mogło to być wynikiem m.in. trudności dowodowych związanych z naturą wskazanego czynu. Jeśli zaś chodzi o homoseksualizm, wspomniany M. Kamler wskazuje sprawę z Sieradza z 1633 r., w której piekarz Marcin Gołka został oskarżony o współżycie seksualne z Wojciechem ze Sromotki. Mężczyźni zostali spaleni, co świadczy o surowości dawnego prawa względem homoseksualizmu²³.

---

¹⁷ T. Maciejewski, w: *System Prawa Karnego. Źródła prawa karnego, Tom 2*, pod red. T. Bojarskiego, Warszawa 2011, s. 12.

¹⁸ W. Maisel, w: *Historia państwa i prawa Polski. Tom II. Od połowy XV wieku do r. 1795*, pod red. J. Bardacha, Warszawa 1966, s. 354–355.

¹⁹ Ibidem, s. 354.

²⁰ B. Groicki, *Porządek Sądowy spraw miejskich Prawa Magdeburkiego na wielu miejscach poprawiony*, Kraków 1562, s. 133–134.

²¹ Np. zbyt namiętne pocałunki połączone z rozbieraniem partnera/partnerki w miejscu publicznym.

²² M. Kamler, *Złoczyńcy. Przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku (w świetle ksiąg sądowych miejskich)*, Warszawa 2010, s. 284–285.

²³ Ibidem, s. 298.

Wskazane wyżej kwestie w zakresie penalizacji cudzołóstwa, wszeteczeństwa oraz homoseksualizmu są odzwierciedleniem przemian, jakie zaszły w społeczeństwie w zakresie obyczajności i moralności. Jest rzeczą oczywistą, że obecnie zachowania takie, same w sobie, karane nie są. Jednak odnotowanie tego zagadnienia zdaje się uzasadnione *sui generis* powiązaniem z nieobyčajnym wybrykiem. Zachowania takie mogą stanowić przykład realizacji znamion wykroczenia z art. 140 k.w., przy czym współcześnie nie ma znaczenia, między jakimi osobami dochodzi do owego kontaktu seksualnego; istotne jest to, aby czyn miał charakter publiczny. Warto nadmienić, że w prawie karnym okresu przedrozbiorowego brak było takiego wymogu, co może sugerować, że *ratio legis* penalizacji tych zachowań opierało się nie tylko na chęci ochrony obyczajności publicznej. W wypadku cudzołóstwa chodziło także o ochronę instytucji małżeństwa, wszeteczeństwo i homoseksualizm były natomiast potępiane przez Kościół (podobnie zresztą jak cudzołóstwo), którego nauka w dużej mierze oddziaływała na prawo karne.

Ponadto wskazuje się także na istnienie wilkierzy miejskich normujących kwestie obyczajowe w zakresie zakazów gry w kości, zakazów udzielania pomocy wyklętym, czy też zakazów związanych z wystawianiem zbyt wystawnych przyjęć²⁴. Jeśli chodzi o te ostatnie, to były one regulowane w przepisach przeciwko zbytowi. Jak wskazuje W. Maisel, powodem istnienia tych przepisów była chęć uniknięcia nienawiści w stosunku do mieszczan, jaką budziły u szlachty przejawy zbytów wśród mieszkańców miast²⁵. Podnosi się także, że bezpośrednim impulsem dla wydawania takich przepisów była potrzeba wprowadzenia w życie zasad etycznych rozwijanych przez naukę Kościoła o niegodziwości zbytów²⁶. Jednak wydaje się, że w wypadku niektórych regulacji z tego zakresu, można doszukać się także ochrony obyczajności publicznej. Otóż za S. Estreicherem należy wskazać, że w wilkierzach przeciwko zbytowi wydawanych w mieście Krakowie zabronione było m.in. noszenie zbyt krótkich sukien, które nie byłyby wystarczająco przyzwoite²⁷.

Za W. Maislem wskazać należy, że prawo karne miejskie znało także rozbudowany katalog przestępstw przeciwko porządkowi publicznemu. Jak wskazuje Autor, chodziło m.in. o takie zachowania, jak pijaństwo, hałasy czy też awantury, które to najczęściej zagrożone były karami pieniężnymi²⁸. Jako przykład wskazać można na wilkierz miasta Olsztyna z 19 sierpnia 1568 roku²⁹. Rozdział XIII stanowił, że zabronione jest pod karą 3 grzywien wzniecanie wrzaskliwych krzyków bez słusznej przyczyny po godzinie dziewiątej lub też nocą. Rozdział XIV natomiast głosił, że nikomu nie powinno się zezwalać na nieprzyzwoite tańce po

²⁴ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986, s. 65.

²⁵ W. Maisel, w: *Historia państwa...*, op. cit., s. 352.

²⁶ Szerzej na temat wilkierzy przeciwko zbytowi zob. S. Estreicher, *Ustawy przeciwko zbytowi w dawnym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1898, t. I, Kraków, s. 102–134.

²⁷ Ibidem, s. 110.

²⁸ W. Maisel, w: *Historia państwa...*, op. cit., s. 352–353.

²⁹ Szerzej na temat tego wilkierza zob. D. Bogdan, *Wilkierze miasta Olsztyna 1568–1696*, Olsztyn 2016.

godzinie dziewiątej [wieczorem] z czeladzią lub innymi wałęsającymi się ludźmi lub [po tej godzinie] lud w swoim domu zatrzymywać, pod karą wilkierza miejskiego. W dalszej części przepis stanowił, że kto po ostatnim wybijeniu zegara idzie z piwa, lub raczej udaje się do innych domów, ten powinien bez jakiegokolwiek śpiewu i krzyków wrócić do domu, a nie chodzić po ulicy, krzycząc lub awanturując się. Jeśli kogoś się na tym złapie, ten powinien zostać ukarany wedle uznania Rady lub burmistrza³⁰. Wydaje się, że *ratio legis* przytoczonych wyżej przepisów opierało się w głównej mierze na chęci ochrony ciszy nocnej, a co za tym idzie – porządku i spokoju publicznego, a nie obyczajności publicznej, co wynika z faktu, że w znamionach wskazywano, że zachowanie jest podejmowane w porze nocnej. Można stąd wnioskować, że współcześnie czyny takie byłyby w głównej mierze kwalifikowane z art. 51 k.w.³¹ Można jednak sądzić, że w pewnych sytuacjach kwalifikacja mogłaby opierać się także na art. 140 k.w. (gdy spoczynek nocny nie byłby zakłócony, czego wymaga art. 51 k.w.). Również w wilkierzach innych miast można odnaleźć przepisy zakazujące zachowań w pewnym sensie zbliżonych do nieobyczajnych wybryków. Przykładowo wskazuje się wilkierz dla miasta Giżycka, powstały, jak twierdzi G. Białyński, między 1669 a 1723 rokiem³². Stosownie do art. 8 pod groźbą kary należało się powstrzymać od wszelkich przekleństw, łostrostwa i bezbożnictwa³³. W kontekście ochrony obyczajności, w pewnym sensie, miał też znaczenie art. 7, zgodnie z którym na czeladź trzeba było mieć baczenie i należało meldować burmistrzowi i radzie o wszelkiej jej rozpuście³⁴. Z kolei ust. 23 rozdziału IV (Zachowanie obywatelskie) wilkierza Starogardu z 1634 roku³⁵ stanowił, że żaden obywatel ani terminator rzemieślniczy, ani nikt inny, nie powinien rozbijać w porze nocnego spoczynku stołów, ław i innych rzeczy przed domami, a tym mniej postępować swawolnie w stosunku do jakiegokolwiek człowieka pod karą 3 grzywien. Podobnie jak w poprzednich wypadkach, zachowania te bardziej zbliżone są do aktualnego art. 51 k.w., przy czym wspomniane „swawolne postępowanie” w stosunku do innej osoby wydaje się na tyle szerokim sformułowaniem, że aktualnie w pewnych sytuacjach mogłoby być traktowane jako nieobyczajny wybryk. Zwraca również uwagę ust. 24 tego wilkierza, według którego u żadnego obywatela albo jakiegokolwiek innego mieszkańca w mieście, czy poza miastem, nie wolno tolerować nieprzyzwoitego i plugawego życia, co *a priori* wydaje się, że może mieć związek również z nieobyczajnymi wybrykami. W dalszej części jednak przepis ten penalizował umyślne dawanie schronienia nierządniczy, co może sugere-

³⁰ Tłumaczenie przepisów za *ibidem*, s. 71–73.

³¹ § 1. Kto krzykiem, hałasem, alarmem lub innym wybrykiem zakłóca spokój, porządek publiczny, spoczynek nocny albo wywołuje zgorszenie w miejscu publicznym, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny. § 2. Jeżeli czyn określony w § 1 ma charakter chuligański lub sprawca dopuszcza się go, będąc pod wpływem alkoholu, środka odurzającego lub innej podobnie działającej substancji lub środka, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny. § 3. Podżeganie i pomocnictwo są karalne.

³² Szerzej na temat tego dokumentu zob. G. Białyński, *Nieznany wilkierz miasta Giżycka*, „Echa przeszłości” 2013, nr 14, s. 39–48.

³³ *Ibidem*, s. 42.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Wilkierz miasta Starogardu 1634 r. (kopia wilkierza)*, Starogard Gdański 1959.

rować, że w całości odnosił się on do kwestii prostytucji, a konkretnie penalizował ułatwianie tego procederu. Za T. Maciejewskim należy także wskazać, że zgodnie z art. 52 wilkierza Nowego Stawu z 1581 r. przestępstwem było wykonywanie sprośnych piosenek i nieobyczajnych tańców³⁶. Warto także zwrócić uwagę na najstarszy spośród zachowanych zbiorów wilkierzy miast pruskich, tj. na wilkierz Nowego Miasta Torunia z około 1300 roku³⁷. Stosownie do § 50 karze pieniężnej podlegał ten, kto nieprzyzwoicie tańczył, śpiewał lub zachowywał się w taki sposób³⁸.

Należy odnotować także istnienie licznych przepisów dotyczących alkoholu, a szczególnie tych, które wprowadzały ograniczenia w zakresie jego spożywania lub handlu. Nie mają one wprawdzie bezpośredniego związku z ochroną obyczajności przed zachowaniami kwalifikowanymi obecnie jako nieobyczajne wybryki, lecz stanowią formę ochrony na przedpolu jej naruszenia. Przykładowo w wilkierzach krakowskich zabroniona była szynkarzom sprzedaż piwa na miejscu (była możliwość sprzedaży „na wynos” do domu), „gdy wieczór po raz wtóry wydzwoniono na ratuszu”³⁹. Ponadto wspomniany już wilkierz miasta Olsztyna z 1568 roku w rozdziale VI stanowił, że kto w niedzielę lub inny dzień świąteczny przed Mszą Świętą proponuje sprzedaż piwa, miodu lub szynkuje gorzałkę, powinien podlegać karze grzywny na rzecz miasta. W dalszej części tego rozdziału postanowiono, że pod karą utraty obywatelstwa miejskiego nie powinno się szynkować piwa i zezwalać na pijaństwo w swym domu w dni świąteczne, takie jak m.in. Niedziela Palmowa czy Wielki Tydzień, a także w dni, gdy lud pielęgnuje przystępowanie do Najświętszego Sakramentu⁴⁰. Podobnie w datowanym na rok 1606 wilkierzu miasta Reszla zakazano sprzedaży alkoholu w niedzielę, święta oraz rano, natomiast służbie alkohol nie mógł być sprzedawany po godzinie 21.00⁴¹. Mając na względzie, że większość czynów obecnie kwalifikowanych jako nieobyczajny wybryk popełniana jest pod wpływem alkoholu⁴², wydaje się, że można postawić tezę, iż wskazane wyżej przykłady ograniczeń dotyczących alkoholu mogły w pewnym sensie oddziaływać na wzmocnienie ochrony obyczajności w okresach szczególnych, takich jak dni świąteczne czy też pora nocna.

Reasumując, należy zauważyć, że ochrona obyczajności publicznej przed zachowaniami zbliżonymi do nieobyczajnych wybryków w miejskim prawie karnym była przewidziana, choć cechowała się ona pewnym zróżnicowaniem i wydaje się, że miała dość często charakter wtórny. Zróżnicowanie owej ochrony można tłumaczyć partykularyzmem prawnym, choć dostrzegalne są również cechy wspólne, jak

³⁶ T. Maciejewski, *Zbiory wilkierzy w miastach Państwa Zakonnego do 1454 r. i Prus Królewskich lokowanych na prawie chełmińskim*, Gdańsk 1989, s. 117.

³⁷ Szerzej na temat tego wilkierza zob. T. Maciejewski, *Wilkierze miasta Torunia*, Poznań 1997, s. 31–32.

³⁸ G. Bender, *Die ältesten Willküren der Neustadt Thorn*, Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins, Heft VII, Danzig 1882, s. 115.

³⁹ S. Kutrzeba, *Piwo w średniowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1898, t. I, Kraków, s. 47.

⁴⁰ D. Bogdan, *Wilkierze miasta...*, op. cit., s. 57–59.

⁴¹ J. Kielbik, *Siedemnastowieczny wilkierz jako źródło regulacji życia mieszkańców Reszla*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2004, nr 4, s. 478.

⁴² K. Wala, *Wykroczenie nieobyczajnego...*, op. cit., s. 193–194.

choćby istnienie swego rodzaju prewencji wyrażonej w ograniczeniach w zakresie sprzedaży alkoholu. Owa wtórność wiąże się zaś z tym, że wiele z przytoczonych tu przykładów przepisów miało na celu w głównej mierze ochronę porządku publicznego przed różnymi ekscesami, szczególnie podejmowanymi w porze nocnej lub w okresie świąt, względnie nabożeństw. Doszukiwanie się jednak również ochrony obyczajności w tych wypadkach wydaje się, ze względu na naturę owych czynów, uzasadnione. Ponadto w dużej mierze obyczajność była chroniona poprzez penalizację przestępstw z zakresu seksualności, tj. cudzołóstwa, homoseksualizmu czy też wszeteczeństwa. Ochrona obyczajności była także przewidziana w przepisach szczególnych, takich jak ustawy przeciwko zbytkowi. Oczywiście zupełnie odrębną kwestią jest skuteczność funkcjonujących ówczesnie przepisów. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że ograniczenia w zakresie sprzedaży alkoholu nie zawsze były efektywne, gdyż w karczmach dość często dochodziło do różnych awantur, co mogło wynikać między innymi ze zróżnicowania osób gromadzących się w takich miejscach⁴³.

WIEJSKIE PRAWO KARNE

Wiejskie prawo karne w literaturze przedmiotu definiowane jest jako ogół norm prawa zwyczajowego i stanowionego, określających czyny zabronione oraz kary za nie przewidziane, stosowane przez sądy samorządu wiejskiego i sądy właścicieli dóbr⁴⁴. Jeśli zaś chodzi o źródła tego prawa, to za J. Rafaczem należałoby wskazać na przepisy prawa magdeburskiego, ustawy pańskie, przepisy gromadzkie, a także zwyczaje prawne, przy czym rola tych ostatnich była dość znaczna⁴⁵. R. Łaszewski do źródeł tych dodaje jeszcze prejudykaty sądów wiejskich oraz prawo ziemskie⁴⁶. Mając powyższe na względzie, zaznaczyć trzeba, że podstawowym źródłem poznania wiejskiego prawa karnego są księgi sądowe wiejskie, których analiza pozwala na przybliżenie praktyki jego stosowania, a także ilustruje rodzaje spraw rozpatrywanych przez sądy wiejskie z tego zakresu. Istotną kwestią jest także analiza ustaw pańskich (wilkierzy). Przedstawienie ochrony obyczajności (w aspekcie współczesnych nieobyczajnych wybryków) opierać się będzie w dalszej części w głównej mierze na analizie wspomnianych ksiąg sądowych oraz wilkierzy.

Wiejskie prawo karne znało wiele przestępstw skierowanych przeciwko obyczajności. Wśród nich wymienia się m.in. cudzołóstwo, kazirodztwo, sodomie, obcowanie cielesne ludzi stanu wolnego (tzn. niepozostających ze sobą w związku małżeńskim), złe pożycie małżonków, palenie tytoniu (choć w głównej mierze zakaz ten był uzasadniany ochroną bezpieczeństwa przed zaproszeniem ognia)

---

⁴³ K. Ossowski, *Karczma – późnośredniowieczne centrum rozrywki?*, w: *Człowiek a historia, Tom III*, pod red. P. Tompy, Piotrków Trybunalski 2016, s. 27–28.

⁴⁴ R. Łaszewski, *Wiejskie prawo karne w Polsce XVII i XVIII wieku*, Toruń 1988, s. 7.

⁴⁵ J. Rafacz, *Ustrój wsi samorządnej małopolskiej w XVIII wieku*, Lublin 1922, s. 360–361.

⁴⁶ R. Łaszewski, *Wiejskie prawo karne...*, op. cit., s. 9.

czy też lekkomyślny tryb życia (np. gra w karty czy kości, zaciąganie długów)⁴⁷. Na szczególną uwagę zasługuje wyróżnione przez R. Łaszewskiego przestępstwo nieobyczajnego prowadzenia się. Autor ten charakteryzuje wskazany czyn jako polegający na płochym zachowaniu, „niecnej konwersacji” lub podobnych występach, które mogły być powodem do podejrzeń o cudzołóstwo lub grzech cielesny⁴⁸. Zwraça uwagę szerokie ujęcie tego czynu. R. Łaszewski w dalszej części wskazuje, że znaczna liczba spraw traktowanych w kategoriach nieobyczajnego prowadzenia się dotyczyła sytuacji, w których mężatki przyjmowały w swoich domach innych mężczyzn czy też spędzały z nimi czas w inny sposób (w karczmach, na jarmarkach). W grupie tej mieściło się także wspólne mieszkanie dwojga osób niepozostających w związku małżeńskim, czy też popełnianie innych „niecnot” o seksualnym zabarwieniu⁴⁹. W przytoczonych przykładach widoczna jest więc ochrona obyczajności na swego rodzaju przedpolu, tj. wyrażająca się w chęci zapobiegania czynom poważniejszym, za które uznawano w dawnej Polsce cudzołóstwo oraz grzech cielesny (tj. stosunek seksualny między osobami stanu wolnego). Nieobyczajne prowadzenie się nie obejmowało jednak wyłącznie zachowań ze sfery seksualności. R. Łaszewski wskazuje, że w pojęciu tym mieściło się także nadmierne pijaństwo. Za takie zachowania stosowano głównie kary plag czy też drobne kary pieniężne⁵⁰.

Po ogólnej charakterystyce wiejskiego prawa karnego w zakresie ochrony obyczajności, należy wskazać na przykłady konkretnych rozwiązań prawnych. I tak warto odnotować wilkierz Michała Antoniego Sapiehy dla starostwa tucholskiego z 1749 roku⁵¹. Akt ten, stosownie do jego wstępu, obejmował całe powiatowe zamieszkuje obszar powiatu tucholskiego i został wydany dla utrzymania porządku i spokoju na tym terenie. Zwraça uwagę pkt 5, który stanowił, że: „Nieprzystojnego używania imienia Boskiego bez potrzeby, jako też przysięgi, przeklęstwa, złorzeczenia, niech się każdy strzeże, pod winą fontu wosku; jako też ktoby dla pijaństwa mszy świętej nie słucał, także ma być karan”. Przepis ten, jak się zdaje, w głównej mierze miał na celu ochronę religii, jednak wskazanie na oddawanie się pijaństwu zamiast uczestnictwa we mszy sugerować może także chęć ochrony obyczajności publicznej. Interesujący jest także pkt 29. Według tego przepisu, w każdej karczmie powinna znajdować się zamknięta puszcza do której można było wrzucać jałmużnę dla osób ubogich, ale także do której zbierano pieniądze od osób, które „przeklęstwem, złorzeczeniem, przysięgą niepotrzebną albo inszym złym obyczajem wykrocza”. W rozwiązaniu tym wyraźna jest chęć zapewnienia kompensacji ze strony m.in. sprawców czynów nieobyczajnych⁵².

---

⁴⁷ Z. Zdrójkowski, w: *Historia państwa i prawa Polski, Tom II, od połowy XV wieku do r. 1795*, pod red. J. Bardacha, Warszawa 1966, s. 368–370.

⁴⁸ R. Łaszewski, *Wiejskie prawo karne...*, op. cit., s. 131.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 132.

⁵¹ *Archiwum Komisji Prawniczej. T. 11*, Kraków 1938, s. 311–321.

⁵² Zebrane sumy miały być przekazywane władzy zwierzchniej, bądź też przeznaczone dla osób ubogich lub na cele kościelne; podobne rozwiązania były też przewidziane w innych wilkierzach. Np. w wilkierzu wsi klasztoru oliwskiego z 1616 r. art. XXV nakazywał każdemu

Warto także zwrócić uwagę na pkt 23 wilkierza dla wsi szlacheckich powiatu lubawskiego. Akt ten wydany został w 1756 roku przez Wojciecha Leskiego, biskupa chełmińskiego i pomezjańskiego. Według wskazanego przepisu, każdy mieszkaniec wsi był zobowiązany do cnotliwego, pocziwego i skromnego zachowywania się oraz do wystrzegania się wszelkiego zła. W dalszej części precyzowano, że chodziło w tym wypadku m.in. o wystrzeganie się grzechu cielesnego, pijaństwa, kradzieży, paserstwa czy też innych podobnych występków. Osoba taka miała być karana „według rozsądku urzędu naszego zamkowego lub wiejskiego”⁵³. Zwraca uwagę szerokie ujęcie zachowania sprawczego (jak się wydaje, obejmujące również współczesne nieobyczajne wybryki), a także brak oznaczenia sankcji grożącej za ten czyn.

Podobnego przepisu o charakterze moralizatorskim można doszukać się także w ustawie dla wsi Swilczy i Woliczki z około 1628 roku, która w jednym z przepisów stanowiła, że: „Pijaństwem, cudzołóstwem, poróbstwem, zwadami, zradami, mężobójstwem, aby się żaden nie bawiał i inszymi grzechami”⁵⁴. W tym wypadku także brak określenia sankcji grożącej za naruszenie zakazu.

W zakresie zapobiegania zachowaniom nieobyczajnym warto wskazać także na pkt 30 wilkierza dla wsi stołowych biskupstwa chełmińskiego z 1758 roku. Stanowił on, że: „Zabiegając zaś wszelkim zbytkom i swawolom, stanowi się, aby karczmarze dłużej trunków szynkować nie ważyli się każdego dnia, jakoto do godziny w noc, o której godzinie każdy powinien przyjść do swego domu, nie chodząc za granicę”⁵⁵. W dalszej części przepis ten zabraniał karczmarzom sprzedaży alkoholu w czasie trwania nabożeństwa oraz nakazywał, aby dbali oni o zapobieganie wszelkim zbytkom oraz swawolom. Wszelkie naruszenia w tym zakresie karane były według uznania zwierzchności. Jest to kolejny przykład rozwiązania, którego jednym z założeń, jak się zdaje, była chęć ochrony obyczajności publicznej na przedpolu jej naruszenia. Punkt 93 wspomnianego wilkierza odnosił się natomiast do zachowania się na weselach i chrzcinach. Każdy uczestnik takiej uroczystości powinien zachowywać się skromnie oraz zgodnie, a także powinien wystrzegać się wszelkich zwad, hałasów oraz bicia innych osób pod karą dwóch grzywien na rzecz wsi i jednej grzywiny na rzecz kościoła⁵⁶.

Interesujące przykłady z zakresu ochrony obyczajności publicznej można odnaleźć w wiejskich księgach sądowych. I tak, Anna Biernacka otrzymała karę 15 różg za swoją niepowściągliwość, która przejawiała się w tym, że „chust podnosząc, kazała się całować”⁵⁷; Jadwiga, żona Oleiarza, za niewstydną wyginanie się na wójta, otrzymała karę 30 plag⁵⁸; także Zofia Salonka otrzymała karę 30 plag

---

karczmarzowi posiadanie w lokalu puszek, do której miały być zbierane pieniądze od tych, którzy „złorzeczeniem, przeklinaniem i inszemizłemi przykładami i obyczajami wykrocza i przestapia”. Zob. *Archiwum Komisji Prawniczej. T. 11...*, op. cit., s. 70.

⁵³ Ibidem, s. 346.

⁵⁴ Cyt. za B. Baranowski, *Sprawy obyczajowe w sądownictwie wiejskim w Polsce wieku XVII i XVIII*, Łódź 1955, s. 38.

⁵⁵ *Archiwum Komisji Prawniczej. T. 11...*, op. cit., s. 372.

⁵⁶ Ibidem, s. 377.

⁵⁷ B. Ulanowski, *Księgi sądowe wiejskie, Tom I*, Kraków 1921, s. 736 (patrz nr 4290).

⁵⁸ B. Ulanowski, *Księgi sądowe wiejskie, Tom II*, Kraków 1921, s. 295 (patrz nr 7167).

za „wypinanie się” na Antoniego Kowalczyka oraz lżenie go słowami, co zgodnie z treścią orzeczenia, zostało potwierdzone przez świadków zajścia⁵⁹. Karanie za opisane wyżej zachowania, jak się zdaje, miało związek nie tylko z faktem obrażenia konkretnej osoby, względem której wykonywany był obraźliwy gest, ale także z naruszeniem obyczajności publicznej przez sprawcę. Podkreśla to T. Wiślicz, który poddał analizie odpowiedzialność karną za obraźliwe gesty w wiejskim prawie karnym⁶⁰. Autor ten wskazał na inne jeszcze przykłady związane z takimi zachowaniami. Na szczególną uwagę zasługuje stan faktyczny, w którym Katarzyna Pasiutka wypinała „członki niewstydlive” na Michała Krasieńskiego, czym wzbudziła zgorszenie wśród osób przebywających w tym czasie w karczmie⁶¹. Opis ten jednoznacznie wskazuje, że potrzeba ukarania sprawczyni wynikała m.in. z faktu naruszenia przez nią obyczajności publicznej. T. Wiślicz podnosi, że wzmożona ochrona obyczajności publicznej przed nagością w stosunkach wiejskich, była wynikiem działalności duchowieństwa, które dążyło do upowszechnienia na wsi zasad etyki katolickiej⁶².

Warto wskazać także na inne stany faktyczne opisane w księgach sądowych, które stanowić mogłyby współcześnie nieobyczajny wybryk. I tak, Klimek Caputa ukarany został w roku 1685 jedną grzywną i funtem wosku do kościoła za to, że „nie poczyna sobie przystojnie i statecznie, mianowicie w karczmie między ludźmi lekko i płocho postępuje sobie, w czym i urzędowi całemu sromotę czyni”⁶³. Interesująca jest też sprawa z roku 1738, dotycząca Jakuba Trzepaka, Tomasza Trzepaka, Tomasza Jarczaka oraz Antoniego Głasczyńskiego. Zostali oni oskarżeni m.in. o to, że nie chodzili do kościoła, „a jeżeli który z nich przyszedł, tedy wprzód w browarze głowę zawieruszył, a tak więcej na rozmowy niż na modlitwy przyszedł, gdzie i innym zgorszenie z siebie dawali”⁶⁴. W opisie zdarzenia widoczne jest nawiązanie do naruszenia przez sprawców obyczajności poprzez niewłaściwe zachowywanie się w trakcie nabożeństwa. Wydaje się, że obecnie takie zachowanie mogłoby zostać zakwalifikowane z art. 140 k.w. W innej natomiast sprawie, Bartosia Jakobowa i Bartosia Benedyktowa zostały oskarżone o to, że kłótnie, bicia i inne hałasy do jakich dochodziło między nimi powodowały zgorszenie całego spopółstwa. Obie kobiety zostały ukarane karą plag, odpowiednio 30 i 20. Jeśli zaś

---

⁵⁹ Ibidem, s. 308 (patrz nr 7204).

⁶⁰ T. Wiślicz, *Gest obraźliwy na wsi polskiej w XVII i XVIII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1997, nr 88/3–4, s. 417–425.

⁶¹ Ibidem, s. 424.

⁶² Ibidem, s. 424–425.

⁶³ S. Grodziski, *Księgi sądowe wiejskie klucza jazowskiego 1663–1808*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 44 (patrz nr 22).

⁶⁴ Ibidem, s. 112 (patrz nr 119). Jakub i Tomasz Trzepacy oraz Tomasz Jarczak zostali ukarani 50 plagami postronkiem, dodatkowo Jakub Trzepak oraz Tomasz Jarczak mieli krzyżem w kościele leżeć w niedzielę przez całą mszę świętą. Antoni Głasczyński zaś zamiast kary plag miał kłęczć w kościele i oddać cztery funty wosku na rzecz Kościoła. Kary wymierzone w tej sprawie poszczególnym osobom były zróżnicowane, gdyż obok opisanego czynu dopuścili się oni także innych sprzecznych z prawem zachowań. Przykładowo Tomaszowi Trzepakowi zarzucono dodatkowo, że „zbyteczne ma ukontentowanie w lulce kurzenia tutuniu”, a więc – nadmierne palenie papierosów.

nadal dochodziłoby do sporów między ukaranymi, to karą miało być 100 plag⁶⁵. W tym stanie faktycznym również zwrócono uwagę na kwestię odbioru zachowań oskarżonych przez inne osoby (wywołanie u nich zgorzenia).

Jak więc wynika z przedstawionych przykładów, ochrona obyczajności na wsi w dawnym prawie polskim była kwestią istotną. Podobnie jak w przypadku prawa karnego miejskiego, również dostrzegalny jest partykularyzm prawny. Wydaje się, że ochrona, a także samo pojmowanie obyczajności były ściśle powiązane ze sferą religijną, co szczególnie widoczne jest, z oczywistych względów, w przypadkach wsi, których właścicielem był Kościół. Wniosek taki nasuwa się z faktu częstego odwoływania się do Boga, zarówno w przypadku wilkierzy wiejskich⁶⁶, jak i w wyroków zapadających przed sądem wiejskim⁶⁷. Na inny aspekt tego zjawiska zwrócił uwagę B. Baranowski. Analizując problematykę odpowiedzialności za cudzołóstwo w wiejskim prawie karnym, autor ten stwierdził, że rzeczywistą przyczyną walki z niemoralnością na wsi była chęć wzmocnienia ucisku feudalnego chłopów ze strony właścicieli ziemskich⁶⁸. Wydaje się, że można przyjąć założenie, iż ochrona owej obyczajności oraz treść tego pojęcia była wypadkową wskazanych dwóch przyczyn, a ich poszczególny udział zależał od wielu innych czynników (np. obszaru na którym obowiązywał dany wilkierz, czy też właściciela ziemskiego wydającego dany dokument).

PODSUMOWANIE

W podsumowaniu należy stwierdzić, że ochrona obyczajności publicznej przed zachowaniami traktowanymi obecnie jako nieobyczajne wybryki była przewidziana jeszcze przed okresem kodyfikacyjnym. W polskim prawie karnym okresu przedrozbiorowego główną rolę odgrywały w tym zakresie zwyczaj oraz wilkierze miejskie oraz wiejskie, przy czym ochrona obyczajności publicznej była bardzo często powiązana z ochroną porządku publicznego. To z kolei powodowało, że w wielu wypadkach to, co obecnie traktowane może być w kategoriach nieobyczajnego wybryku, kwalifikowane było z przepisów, których główne *ratio legis* nie miało związku z obyczajnością publiczną (np. ustawy antyzbytkowe), lecz służyło pierwotnej ochronie innych dóbr prawnych. Ponadto widoczne również jest, że zakres ingerencji ustawodawcy oraz obszar penalizacji były zróżnicowane, co wynika z dynamizmu chronionego tymi przepisami dobra prawnego. Fakt pena-

---

⁶⁵ B. Ulanowski, *Księgi sądowe... (Tom II)*, op. cit., s. 294 (patrz nr 7171). Sprawa ta miała miejsce w roku 1756.

⁶⁶ Przykładowo we wstępie do wilkierza dla wsi Koziboru (potwierdzonego w 1729 r. przez starostę dybowskiego J. Niewieścińskiego) wyraźnie wskazano, że postanowienia tego dokumentu zostały wydane „Panu Bogu na chwałę, ludziom i sąsiadom na poprawę pokoju i zgody”; zob. *Wilkierz dla Wsi Koziboru z 1719 r.*, *Archiwum Komisji Prawniczej. T. 11...*, op. cit., s. 200.

⁶⁷ Przykładowo, cudzołóstwo popełnione przez Jana Wadowskiego z Elżbietą Kolasówną (występek grzechu cielesnego) zostało określone jako „ciężka obraza Pana Boga Wszechmogącego”; S. Grodziski, *Księgi sądowe wiejskie...*, op. cit., s. 140 (patrz nr 179).

⁶⁸ B. Baranowski, *Sprawy obyczajowe...*, op. cit., s. 45.

lizacji w dawnym prawie karnym niektórych zachowań (np. homoseksualizm, wszeteczeństwo) potwierdza przemiany, jakie zachodzą na przestrzeni dziejów w kontekście postrzegania obyczajności publicznej. Samo zaś funkcjonowanie regulacji prawnych w zakresie ochrony tego dobra prawnego jest emanacją jego znaczenia dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Komisji Prawniczej*. T. 11, Kraków 1938.
- Baranowski B., *Sprawy obyczajowe w sądownictwie wiejskim w Polsce wieku XVII i XVIII*, Łódź 1955.
- Bender G., *Die ältesten Willküren der Neustadt Thorn*, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, Heft VII, Danzig 1882.
- Białyński G., *Nieznanym wilkierz miasta Giżycka*, „Echa przeszłości” 2013, nr 14, s. 39–48.
- Bogdan D., *Wilkierze miasta Olsztyna 1568–1696*, Olsztyn 2016.
- Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Bojarski T., *Polskie prawo wykroczeń. Zarys wykładu*, Warszawa 2005.
- Estreicher S., *Ustawy przeciwko zbytkowi w dawnym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1898, t. I, Kraków.
- Grodziski S., *Księgi sądowe wiejskie klucza jazowskiego 1663–1808*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.
- Groicki B., *Artykuły prawa majdeburckiego, Postępek sądów około karania na gardle, Ustawa placej u sądów* (reprint ze wstępem K. Koranyi-ego), Warszawa 1954.
- Groicki B., *Porządek Sądów y spraw mieyskich Prawa Maydeburckiego na wielu mieyscach poprawiony*, Kraków 1562.
- Kamler M., *Złoczyńcy. Przestępczość w Koronie w drugiej połowie XVI i w pierwszej połowie XVII wieku* (w świetle ksiąg sądowych miejskich), Warszawa 2010.
- Kiełbik J., *Siedemnastowieczny wilkierz jako źródło regulacji życia mieszkańców Reszla*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2004, nr 4.
- Kutrzeba S., *Piwo w średniowiecznym Krakowie*, „Rocznik Krakowski” 1898, t. I, Kraków.
- Łaszewski R., *Wiejskie prawo karne w Polsce XVII i XVIII wieku*, Toruń 1988.
- Maciejewski T., w: *System Prawa Karnego. Źródła prawa karnego, Tom 2*, pod red. T. Bojarskiego, Warszawa 2011.
- Maciejewski T., *Wilkierze miasta Torunia*, Poznań 1997.
- Maciejewski T., *Zbiory wilkierzy w miastach Państwa Zakonnego do 1454 r. i Prus Królewskich lokowanych na prawie chełmińskim*, Gdańsk 1989.
- Maisel W., w: *Historia państwa i prawa Polski. Tom II. Od połowy XV wieku do r. 1795*, pod red. J. Bardacha, Warszawa 1966.
- Ossowski K., *Karczma – późnośredniowieczne centrum rozrywki?*, w: *Człowiek a historia, Tom III*, pod red. P. Tompy, Piotrków Trybunalski 2016.
- Rafacz J., *Ustrój wsi samorządnej małopolskiej w XVIII wieku*, Lublin 1922.
- Sygit B., *Historia prawa kryminalnego*, Toruń 2007.
- Ulanowski B., *Księgi sądowe wiejskie, Tom I*, Kraków 1921.

- Ulanowski B., *Księgi sądowe wiejskie, Tom II*, Kraków 1921.
- Uruszczak W., *Historia państwa i prawa polskiego, Tom I (966–1795)*, Warszawa 2013.
- Wala K., *Wykroczenie nieobyczajnego wybryku na tle pozostałych wykroczeń przeciwko obyczajności publicznej*, Warszawa 2019.
- Wiślicz T., *Gest obraźliwy na wsi polskiej w XVII i XVIII wieku*, „Przegląd Historyczny” 1997, nr 88/3–4.
- Zdrójkowski Z., w: *Historia państwa i prawa Polski, Tom II, od połowy XV wieku do r. 1795*, pod ogólną red. J. Bardacha, Warszawa 1966.

PROTECTION OF PUBLIC DECENCY IN POLISH CRIMINAL LAW OF THE PRE-PARTITION PERIOD AGAINST CONDUCT CLASSIFIED TODAY UNDER ARTICLE 140 OF THE PETTY OFFENCES CODE

Summary

The article presents the issues related to the protection of public decency against conduct currently classified as indecent antics (Article 140 of the Petty Offences Code) in the period until Poland lost its independence in the 18th century. The regulations in force at that time have been analysed, along with the factual cases examined by the courts.

Keywords: public decency, indecent antic, municipal criminal law, rural criminal law

OCHRONA OBYCZAJNOŚCI PUBLICZNEJ PRZED ZACHOWANIAM I KWALIFIKOWANYMI OBECNIE Z ART. 140 K.W. W POLSKIM PRAWIE KARNYM OKRESU PRZEDROZBIOROWEGO

Streszczenie

W artykule została przedstawiona problematyka związana z ochroną obyczajności publicznej przed zachowaniami współcześnie kwalifikowanymi jako nieobyczajne wybryki (art. 140 k.w.) w okresie do utraty przez Polskę niepodległości w XVIII wieku. Analizie poddano funkcjonujące w tym czasie przepisy, jak i przedstawiono stany faktyczne rozpatrywane przez sądy.

Słowa kluczowe: obyczajność publiczna, nieobyczajny wybryk, miejskie prawo karne, wiejskie prawo karne

PROTECCIÓN DE DECENCIA PÚBLICA ANTE LOS COMPORTAMIENTOS CALIFICADOS ACTUALMENTE COMO ART. 140 DE CÓDIGO DE FALTAS EN EL DERECHO POLACO EN EL PERÍODO ANTES DE LAS PARTICIONES

Resumen

El artículo presenta la problemática relacionada con la protección de decencia pública ante los comportamientos calificados actualmente como excesos inmorales (art. 140 de código de

faltas) hasta la pérdida de independencia por Polonia en el siglo XVIII. Se analizan las normas vigentes en aquella época, como los hechos juzgados por los Tribunales.

Palabras claves: decencia pública, excesos inmorales, derecho penal municipal, derecho penal rural

ЗАЩИТА ОБЩЕСТВЕННОЙ НРАВСТВЕННОСТИ ОТ ПОВЕДЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТ. 140 КОАП, В ПОЛЬСКОМ УГОЛОВНОМ ПРАВЕ В ПЕРИОД ДО РАЗДЕЛОВ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы, связанные с защитой общественной морали от поведения, которое в настоящее время классифицируется как непристойная выходка (ст. 140 КоАП) в период до потери Польшей своей независимости в XVIII веке. Анализируются действующие на то время законодательные акты, а также фактический материал по делам, рассматриваемым судами.

Ключевые слова: общественная мораль; непристойная выходка; городское уголовное право; сельское уголовное право

DER SCHUTZ DER ÖFFENTLICHEN SITTlichkeit VOR EINEM AKTUELL NACH ARTIKEL 140 DES POLNISCHEN ORDNUNGSWIDRIGKEITSGESETZES QUALIFIZIERTEN VERHALTEN IM POLNISCHEN STRAFRECHT IN DER ZEIT VOR DEN TEILUNGEN POLENS

Zusammenfassung

Der Artikel befasst sich mit der Problematik des Schutzes der öffentlichen Sittlichkeit vor Verhaltensweisen, die in unserer Zeit als grober Unfug (Artikel 140 des polnischen Ordnungswidrigkeitsgesetzes) eingestuft werden, in der Zeit bis zum Verlust der staatlichen Unabhängigkeit Polens im 18. Jahrhundert. Einer Analyse unterzogen werden die in dieser Zeit geltenden Vorschriften und es werden die von den Gerichten geprüften Sachverhalte dargelegt.

Schlüsselwörter: öffentliche Sittlichkeit; grober Unfug, Stadtstrafrecht, Landstrafrecht

PROTECTION DE LA CONTRE LES COMPORTEMENTS ACTUELLEMENT QUALIFIÉS EN VERTU DE L'ART. 140 DU CODE DES CONTRAVENTIONS EN DROIT PÉNAL POLONAIS DE LA PÉRIODE PRÉCÉDANT LE PARTAGE

Résumé

L'article présente les enjeux liés à la protection de la moralité publique contre les comportements actuellement qualifiés comme des excès indécents (article 140 du Code de contraventions) dans

la période jusqu'à la perte de l'indépendance par la Pologne au XVIIIe siècle. Les dispositions en vigueur à l'époque ont été analysées et les faits examinés par les tribunaux ont été présentés.

Mots-clés : moralité publique, excès indécent, droit pénal municipal, droit pénal rural

TUTELA DELLA PUBBLICA DECENZA DAI COMPORAMENTI ATTUALMENTE QUALIFICATI DALL'ART. 140 DEL CODICE DELLE CONTRAVVENZIONI NEL DIRITTO PENALE POLACCO DEL PERIODO PRIMA DELLE SPARTIZIONI

Sintesi

Nell'articolo viene presentata la questione legata alla tutela della pubblica decenza nei confronti dei comportamenti attualmente qualificati come atti indecenti (art. 140 del Codice delle contravvenzioni) nel periodo fino alla perdita dell'indipendenza da parte della Polonia nel XVIII secolo. Sono state analizzate le norme in vigore a quel tempo e sono stati presentati i fatti esaminati dai tribunali.

Parole chiave: pubblica decenza, atto indecente, diritto penale urbano, diritto penale rurale

Cytuj jako: Wala K., *Protection of public decency in Polish criminal law of the pre-Partition period against conduct classified today under Article 140 of the Petty Offences Code [Ochrona obyczajności publicznej przed zachowaniami kwalifikowanymi obecnie z art. 140 k.w. w polskim prawie karnym okresu przedrozbiorowego]*, „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 165–180. DOI: DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.41/k.wala

Cite as: Wala, K. (2020) 'Protection of public decency in Polish criminal law of the pre-Partition period against conduct classified today under Article 140 of the Petty Offences Code'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 165–180. DOI: DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.41/k.wala

KWALIFIKACJA DZIAŁALNOŚCI PODLEGAJĄCEJ OBOWIĄZKOWI WPISU DO REJESTRU PRZEDSIĘBIORCÓW TELEKOMUNIKACYJNYCH

WOJCIECH KRUPA*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.42/w.krupa

I. WSTĘP

Wydane w ubiegłym roku wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: TSUE) w sprawach C-142/18¹ oraz C-193/18² wskazują jednoznacznie, że pomimo upływu blisko 18 lat od wejścia w życie pakietu dyrektyw dla sektora łączności elektronicznej z 2002 r.³, kwestie związane z prawną kwalifikacją usług łączności elektronicznej nadal wywołują istotne wątpliwości zarówno po stronie przedsiębiorców, jak i po stronie organów regulacyjnych i sądów stosujących prawo. Modyfikacje w legalnych definicjach oraz nowa kategoria usług łączności interpersonalnej, wprowadzone uchwalonym 11 grudnia 2018 r. Europejskim

---

* doktorant Uczelni Łazarskiego; of counsel w kancelarii prawnej GWW Grynhoff i Partnerzy Radcowie Prawni i Doradcy Podatkowi Sp. P.; absolwent studiów prawniczych na KUL, e-mail: wojciech.krupa76@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8931-9784

¹ Wyrok z dn. 5 czerwca 2019 r. w sprawie Skype Communications Sàrl przeciwko Institut belge des services postaux et des télécommunications (IBPT) – źródło: LEX nr 2677171.

² Wyrok z dn. 13 czerwca 2019 r. w sprawie Google LLC przeciwko Bundesrepublik Deutschland – źródło: LEX nr 2680395.

³ Pakiet ten obejmował:

dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/21/WE z 7.03.2002 r. w sprawie wspólnych ram regulacyjnych sieci i usług łączności elektronicznej (dyrektywa ramowa) (Dz.Urz. WE L 108/33);

dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/19/WE z 7.03.2002 r. w sprawie dostępu do sieci łączności elektronicznej i urządzeń towarzyszących oraz wzajemnych połączeń (dyrektywa o dostępie) (Dz. Urz. WE L 108/7);

dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/20/WE z 7.03.2002 r. w sprawie zezwoleń na udostępnienie sieci i usług łączności elektronicznej (dyrektywa o zezwoleniach) (Dz.Urz. WE L 108/21);

dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2002/22/WE z 7.03.2002 r. w sprawie usługi powszechnej i związanych z sieciami i usługami łączności elektronicznej praw użytkowników (dyrektywa o usłudze powszechnej) (Dz. Urz. WE L 108/51).

kodeksem łączności elektronicznej⁴ (dalej: EKŁE), którego termin implementacji upływa w grudniu br., jedynie poszerzą powyższe problemy z określeniem statusu poszczególnych usług. Równocześnie dynamiczny rozwój technologiczny, związany z coraz szerszym wykorzystaniem Internetu rzeczy czy sztucznej inteligencji, dostarcza nowych wyzwań związanych z potrzebą określenia statusu pojawiających się usług i rozwiązań, które często w istotnej części opierają się na technikach komunikacyjnych.

Uwzględniając powyższe wstępne uwagi, zasadne jest omówienie, zarówno w kontekście przywołanych wyroków TSUE, jak i nadchodzących zmian legislacyjnych, podejścia do kwalifikacji działalności przedsiębiorców jako działalności telekomunikacyjnej i związanych z tym obowiązków w zakresie uzyskania stosownych uprawnień do prowadzenia danego rodzaju działalności. Pojawiające się problemy praktyczne, związane z brakiem pewności co do statusu danej działalności, zaburzają realizację zasady pewności prawa oraz zasadę równości i niedyskryminacji⁵. Jednocześnie sytuacja, w której przedsiębiorca nie dokonuje wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych, pomimo obowiązku jego dokonania, oraz sytuacja, w której dokonuje wpisu danej działalności, pomimo braku takiego obowiązku, wywołują negatywne konsekwencje. Te konsekwencje dotyczą nie tylko samego przedsiębiorcy, ale też organu regulacyjnego, którego celem jest tworzenie równoprawnych warunków konkurencji i konkurentów tego przedsiębiorcy działających na tym samym rynku⁶.

II. REGLAMENTACJA DZIAŁALNOŚCI TELEKOMUNIKACYJNEJ

Stosownie do art. 10 Ustawy z dn. 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne⁷ (dalej: Pr. tel.), działalność telekomunikacyjna będąca działalnością gospodarczą jest działalnością regulowaną i podlega wpisowi do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Obowiązek wpisu do rejestru powstaje więc w sytuacji, gdy dana działalność wypełnia łącznie dwie cechy, mianowicie jest działalnością gospodar-

---

⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1972 z 11.12.2018 r. ustanawiająca Europejski kodeks łączności elektronicznej (wersja przekształcona) (Dz. Urz. UE L z 2018 r., nr 321, s. 36).

⁵ Szerzej na temat podstawowych zasad prowadzenia działalności gospodarczej zob. M. Zdyb, *Podstawowe zasady (standardy) ładu gospodarczego w świetle ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 13, s. 1005 i n.

⁶ Negatywny wpływ na konkurentów dotyczy zwłaszcza tych sytuacji, w których przedsiębiorca nie dokonał wpisu, pomimo ciężącego na nim obowiązku, a w konsekwencji poddany jest znacznie lżejszym obowiązkom zarówno w zakresie wymogów związanych z prowadzeniem działalności (np. w zakresie sprawozdawczości, obowiązków informacyjnych wobec abonentów czy treści umów o świadczenie usług), jak i nie ponosi istotnych ciężarów publicznoprawnych (np. obowiązek uiszczania opłaty telekomunikacyjnej czy wykonywanie obowiązków na rzecz obronności, bezpieczeństwa państwa oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego).

⁷ Dz.U. z 2019 r., poz. 2460 ze zm.

czą i stanowi działalność telekomunikacyjną. Definicja działalności gospodarczej zawarta jest w art. 3 Ustawy z dn. 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców⁸, zgodnie z którym jest nią zorganizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły.

Zgodnie z art. 1 ust. 1 pkt 1 Pr. tel., działalnością telekomunikacyjną jest natomiast działalność polegająca na świadczeniu usług telekomunikacyjnych, dostarczaniu sieci telekomunikacyjnych lub świadczeniu usług towarzyszących. Każdy z powyższych rodzajów działalności telekomunikacyjnej posiada legalną definicję zawartą w art. 2 Pr. tel. Jednocześnie art. 2 pkt 27 Pr. tel. stanowi, iż przedsiębiorca telekomunikacyjny uprawniony do prowadzenia działalności polegającej na świadczeniu usług telekomunikacyjnych zwany jest dostawcą usług, a przedsiębiorca telekomunikacyjny uprawniony do prowadzenia działalności polegającej na dostarczaniu publicznych sieci telekomunikacyjnych lub świadczenia usług towarzyszących zwany jest operatorem.

Poszczególne rodzaje działalności telekomunikacyjnej wymagają scharakteryzowania cech, które je wyróżniają i jednocześnie obligują podmiot wykonujący daną działalność do uzyskania uprawnień do jej prowadzenia. Podkreślić należy, że dokonanie takiej kwalifikacji należy przede wszystkim do samego przedsiębiorcy, gdyż zgłoszenie do rejestru działalności regulowanej nie podlega ocenie materialnej, a jedynie formalnoprawnej⁹. Co prawda art. 43 ust. 7 ustawy Prawo przedsiębiorców przewiduje możliwość kontroli spełnienia przez przedsiębiorcę warunków wymaganych prawem do wykonywania działalności regulowanej, ale przepis ten nie precyzuje, kiedy taka kontrola może mieć miejsce¹⁰. Zważywszy na krótki termin, jaki Prezes UKE ma na dokonanie wpisu w rejestrze przedsiębiorców telekomunikacyjnych¹¹, wydaje się mało prawdopodobne, by kontrola ta następowała przed samym wpisem i z reguły będzie miała ona charakter następczy.

Sam wpis do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych ma charakter czynności materialno-technicznej o charakterze deklaratywnym¹². Warto podkreślić, że w orzecznictwie ugruntował się pogląd, iż posiadanie statusu przedsiębiorcy telekomunikacyjnego nie jest uzależnione od faktycznego wykonywania działalności gospodarczej, ale wyłącznie od dokonania formalnego wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych¹³. Prowadzi to do sytuacji, w której formal-

⁸ Dz.U. z 2019 r., poz. 1292 ze zm..

⁹ Por. M. Etel, *Kontrola i odpowiedzialność jako problemy charakteryzujące regulowaną działalność gospodarczą (analiza z uwzględnieniem działalności telekomunikacyjnej)*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 495, s. 22.

¹⁰ Tak trafnie idem, *Reglamentacja działalności gospodarczej na gruncie przepisów ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 13, s. 31.

¹¹ Siedem dni od dnia wpływu wniosku o wpis (art. 10 ust. 8 Pr. tel.).

¹² M. Strzelbicki, *Wpis do rejestru działalności regulowanej*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 4, s. 74, oraz A. Trela, *Aspekty materialnoprawne wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych – zagadnienia wybrane*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 495, s. 161 i wskazane tam orzecznictwo.

¹³ Tak wyroki SN z dn. 20 września 2011 r. (III SK 55/10, źródło: LEX nr 1106752) oraz z dn. 4 marca 2014 r. (sygn. akt III SK 35/13, źródło: LEX nr 1463898).

nie status przedsiębiorcy telekomunikacyjnego będzie przysługiwał podmiotowi, który faktycznie takiej działalności nie wykonuje lub zaprzestał jej wykonywania, ale jest wpisany do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Natomiast nie będzie on przysługiwał podmiotowi, który zaniechał dokonania wpisu, pomimo faktycznego wykonywania działalności gospodarczej stanowiącej działalność telekomunikacyjną.

III. DOSTARCZANIE SIECI TELEKOMUNIKACYJNYCH

Zgodnie z art. 2 pkt 4 Pr. tel., dostarczanie sieci telekomunikacyjnej to działalność polegająca na przygotowaniu sieci telekomunikacyjnej w sposób umożliwiający świadczenie w niej usług, jej eksploatację, nadzór nad nią lub umożliwianie dostępu telekomunikacyjnego. Natomiast sama sieć telekomunikacyjna jest zdefiniowana (art. 2 pkt 35 Pr. tel.) jako systemy transmisyjne oraz urządzenia komutacyjne lub przekierowujące, a także inne zasoby, w tym nieaktywne elementy sieci, które umożliwiają nadawanie, odbiór lub transmisję sygnałów za pomocą przewodów, fal radiowych, optycznych lub innych środków wykorzystujących energię elektromagnetyczną, niezależnie od ich rodzaju. Obie definicje bazują na definicjach zawartych w art. 2 dyrektywy ramowej.

Należy podkreślić, że definicje mają charakter neutralny technologicznie¹⁴, co jest zgodne z motywem 5 dyrektywy ramowej¹⁵ oraz motywem 7 EKŁE¹⁶, które wyrażają dążenie objęcia jednolitą regulacją wszelkich sieci telekomunikacyjnych niezależnie od tego, na podstawie jakiej technologii działa dana sieć¹⁷, jakie medium transmisyjne jest wykorzystywane w danej sieci¹⁸ oraz jakie informacje (usługi) przekazywane są za pomocą tej sieci¹⁹.

Definicja zawarta w dyrektywie ramowej składa się z kilku komponentów. Wymienia elementy składające się na sieć łączności elektronicznej, funkcję spełnianą przez te elementy, przykładowe sieci łączności elektronicznej oraz wskazuje przedmiot transmisji realizowanej w tychże sieciach. Zakres definicji z Pr. tel. jest węższy, a także częściowo odbiega od definicji w dyrektywie ramowej.

---

¹⁴ Por. A. Flanagan w: I. Walden, J. Angel (eds), *Telecommunications Law and Regulation*, Oxford 2006, s. 176.

¹⁵ „Konwergencja sektorów telekomunikacji, mediów i technologii informacyjnych oznacza, iż wszelkie sieci i usługi związane z przekazywaniem informacji powinny zostać objęte jednolitymi unormowaniami prawnymi (...)”.

¹⁶ „Konwergencja sektorów telekomunikacji, mediów i technologii informacyjnych oznacza, iż wszelkie sieci i usługi związane z łącznością elektroniczną powinny zostać objęte, w miarę możliwości, jednolitym Europejskim kodeksem łączności elektronicznej ustanowionym w drodze jednej dyrektywy (...)”.

¹⁷ Np. xDSL, GPON, czy DOCSIS.

¹⁸ Np. przewody miedziane, kable światłowodowe czy pasmo radiowe.

¹⁹ Np. usługi głosowe, dostęp do Internetu, usługi telewizyjne, usługi lokalizacyjne czy pakiety wymienionych powyżej usług.

Elementami składającymi się na sieć łączności elektronicznej są systemy transmisyjne²⁰ oraz, w stosownych przypadkach, urządzenia przełączające lub routinowe, a także inne zasoby, w tym nieaktywne elementy sieci. W wypadku tej części definicji można więc mówić o sieci w znaczeniu materialnym, obejmującym określone przedmioty składające się jako całość na pojęcie sieci telekomunikacyjnej.

Definicja zawarta w Pr. tel. różni się od definicji w dyrektywie ramowej o tyle, że nie wskazuje na fakultatywny charakter urządzeń przełączających lub routinowych oraz innych zasobów, ale wymienia je jako obligatoryjny element każdej sieci telekomunikacyjnej. W przeważającej większości przypadków kwestia ta nie będzie miała istotnego znaczenia, gdyż większość sieci telekomunikacyjnych, oprócz systemów transmisyjnych, będzie wyposażona w inne urządzenia, takie jak routery, wzmacniacze sygnału lub inne podobne urządzenia, czy też nieaktywne elementy infrastruktury telekomunikacyjnej, takie jak kable lub przewody. Problem może jednak dotyczyć tych sieci telekomunikacyjnych, które ograniczają się do systemów transmisyjnych i nie zawierają pozostałych elementów, wskazanych w definicji zawartej w art. 2 pkt 35 Pr. tel. Sytuacja taka może mieć miejsce zwłaszcza w tych przypadkach, w których operator do realizacji transmisji wykorzystuje usługi dzierżawy łączy, świadczone przez innych przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Uwzględniając konieczność prounijnej wykładni przepisów prawa, wydaje się, że wymogi celowościowe nakazują przyjąć, że także w wypadku takich sieci przedsiębiorca jest zobowiązany zgłosić działalność polegającą na dostarczaniu sieci.

Kolejny element odnosi się do funkcjonalności sieci telekomunikacyjnej, wskazując na przekazywanie sygnałów przewodowo, za pomocą radia, środków optycznych lub innych środków elektromagnetycznych. W tym zakresie definicja w Pr. tel. nie odbiega od definicji w Dyrektywie ramowej, odnosząc się do nadawania, odbioru lub transmisji sygnałów za pomocą przewodów, fal radiowych, optycznych lub innych środków wykorzystujących energię elektromagnetyczną. Warto podkreślić, że definicja nie wymaga, aby sygnał został nadany lub odebrany w ramach danej sieci. Także sieci, które transmitują sygnał nadany w jednej sieci i przekierowany do innej sieci, gdzie zostanie on odebrany, wypełniają element definicji zawartej w Pr. tel. Ponadto w definicji nie wymaga się, aby nadawanie następowało pomiędzy nadajnikiem a odbiornikiem. Wystarczające jest ograniczenie funkcjonalności sieci do samego nadawania czy odbierania sygnału²¹.

Zarówno dyrektywa ramowa, jak i Pr. tel. podkreślają, że rodzaj przesyłanego sygnału nie ma znaczenia dla zakwalifikowania danej sieci jako sieci telekomunikacyjnej. Przy czym dyrektywa ramowa odnosi się do informacji przekazywanej w sieci, a Pr. tel. do rodzaju sygnału. Użycie pojęcia sygnał jest bliższe terminologii stosowanej w telekomunikacji, gdzie wyróżnia się jako przedmiot transmisji sygnał analogowy oraz sygnał cyfrowy²². Natomiast pojęcie informacji zdaje się

---

²⁰ Odnośnie do pojęcia systemy transmisyjne zob. szerzej S. Piątek, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, Legalis 2019.

²¹ Podobnie idem, *Prawo telekomunikacyjne wspólnoty Europejskiej*, Warszawa 2003, s. 111.

²² Por. G. Smillie, *Analogous and Digital Communication Techniques*, Newnes 2002, s. 2–4.

odnosić do treści będącej przedmiotem danej transmisji, np. obrazu, dźwięku czy pliku. Neutralność przedmiotu transmisji dla kwalifikacji sieci wynika z przyjętego w dyrektywie ramowej założenia o potrzebie zapewnienia jednolitych unormowań prawnych dla wszystkich rodzajów sieci. Stąd też definicja z dyrektywy ramowej wymienia przykładowe rodzaje sieci, które należy uznać za sieci łączności elektronicznej. Brak podobnego wyliczenia w Pr. tel. nie ma znaczenia, gdyż także na gruncie Pr. tel. każda z przykładowo wymienionych rodzajów sieci spełnia przesłanki określone w definicji sieci telekomunikacyjnej.

Definicja sieci łączności elektronicznej, zawarta w EKŁE, w dużej mierze bazuje na definicji z dyrektywy ramowej. Istotna zmiana wprowadzona w EKŁE odnosi się do określenia systemów transmisyjnych, które mogą opierać się na stałej infrastrukturze lub scentralizowanym zarządzaniu zasobami. Powyższą zmianę wyjaśnia motyw 14 EKŁE, który wskazuje: „Należy dostosować definicje tak, aby były zgodne z zasadą neutralności technologicznej i zachowały aktualność w świetle rozwoju technologicznego, w tym nowych form zarządzania siecią, takich jak poprzez sieci emulowane programowo lub sieci programowalne”. Stąd zmodyfikowana definicja nakazuje traktować jako systemy transmisyjne również systemy oparte na scentralizowanym zarządzaniu zasobami²³.

Mając zdefiniowaną sieć telekomunikacyjną, należy ustalić, w jakich przypadkach przedsiębiorca wykonuje działalność polegającą na dostarczaniu takiej sieci. Zgodnie z legalną definicją, jest to działalność polegająca na przygotowaniu sieci telekomunikacyjnej w sposób umożliwiający świadczenie w niej usług, jej eksploatację, nadzór nad nią lub umożliwianie dostępu telekomunikacyjnego. Zgodnie z definicją zawartą w Słowniku Języka Polskiego, przygotowanie to czynności, zabiegi, starania wykonywane z myślą o czymś, co ma nastąpić²⁴. Na tle takiej definicji może powstać wątpliwość, czy w zakresie dostarczania sieci mieści się również jej budowa. W doktrynie zgodnie wskazuje się, że samo budowanie sieci telekomunikacyjnych nie stanowi działalności telekomunikacyjnej w rozumieniu Pr. tel.²⁵ Z powyższym poglądem należy się zgodzić, gdyż na samym etapie budowy sieci telekomunikacyjnej, który niewątpliwie stanowi etap przygotowania sieci telekomunikacyjnej w rozumieniu przedstawionej powyżej definicji, nie jest jeszcze zrealizowany cel tego przygotowania wskazany w definicji. Przepis wskazuje bowiem, że przygotowanie ma nastąpić w sposób umożliwiający realizację: świadczenie usług, eksploatację, nadzór nad siecią lub umożliwianie dostępu telekomunikacyjnego. Jednocześnie wystarczy, aby sieć była przygotowana dla realizacji jednego z powyższych celów, na co wskazuje użycie spójnika „lub”. W tym zakresie Pr. tel. znów wprowadza zmiany w stosunku do definicji zawartej w dyrektywie ramowej, która definiuje udostępnianie sieci jako ustanowienie, obsługę, kontrolowanie i udostępnianie takiej sieci. Każdy z tych elementów musi więc zostać spełniony łącznie, aby zaistniało udostępnienie sieci. Niewątpliwie sła-

²³ Np. w sytuacji współdzielenia tych samych zasobów przez różne podmioty.

²⁴ <https://sjp.pwn.pl/sjp/przygotowanie;2512060.html> (dostęp: 10.08.2020).

²⁵ Por. S. Piątek, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz...*, op. cit., oraz M. Rogalski, Art. 2. w: M. Rogalski, K. Kawalek, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, LEX, 2010.

bością obu definicji jest posługiwanie się pojęciami nieokreślonymi, które mogą wywoływać wątpliwości interpretacyjne. Dodatkowo, definicja z dyrektywy ramowej jest przykładem definicji *idem per idem*, wskazując, że udostępnienie sieci oznacza m.in. udostępnianie sieci.

Powyższych wad definicji z dyrektywy ramowej bynajmniej nie usuwa definicja zawarta w EKŁE. EKŁE zastępuje pojęcie udostępnienia sieci stosowanym w Pr. tel. pojęciem dostarczania sieci, ale w pozostałym zakresie powiela definicję z dyrektywy ramowej, również w zakresie definiowania *idem per idem*, z tym że dostarczanie sieci jest tym razem zdefiniowane jako m.in. „dostarczanie takiej sieci”.

Stanisław Piątek wskazuje, że dostarczanie sieci ma miejsce jedynie w przypadku, gdy celem tej działalności jest świadczenie usług, a w konsekwencji – przygotowanie sieci w celu wykorzystania jej dla własnych potrzeb nie stanowi dostarczania sieci²⁶. Wydaje się, że powyższy wniosek nie jest uzasadniony. Po pierwsze, jak wskazano powyżej, definicja dostarczania sieci wymienia alternatywnie, obok świadczenia usług oraz umożliwienia dostępu telekomunikacyjnego, także eksploatację sieci oraz nadzór nad nią. W rezultacie wydaje się, że także działalność, w której operator eksploatuje sieć dla własnych potrzeb związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą, np. potrzeb związanych ze świadczeniem innych usług, winna być traktowana jako dostarczania sieci wymagające ujawnienia w rejestrze²⁷. Nie ma przy tym znaczenia, że działalność polegająca na dostarczaniu sieci nie generuje bezpośrednio zysków czy nie jest realizowana odpłatnie, skoro w takim przypadku sieć telekomunikacyjna będzie wykorzystywana przez przedsiębiorcę dla realizowania jego podstawowej działalności, np. związanej z dystrybucją energii elektrycznej. Wydaje się zatem, że również przedsiębiorca wykorzystujący sieć telekomunikacyjną dla potrzeb powiązanych z działalnością gospodarczą, której przedmiotem nie jest świadczenie usług w sieci telekomunikacyjnych, powinien dokonać zgłoszenia działalności telekomunikacyjnej polegającej na dostarczaniu sieci.

Na zakończenie warto również wskazać, że oprócz definicji sieci telekomunikacyjnej, Pr. tel. zawiera także definicję publicznej sieci telekomunikacyjnej, czyli sieci telekomunikacyjnej wykorzystywanej głównie do świadczenia publicznie dostępnych usług telekomunikacyjnych. Działalnością telekomunikacyjną będzie zarówno dostarczanie publicznej sieci telekomunikacyjnej, jak i dostarczanie sieci telekomunikacyjnej, która nie ma charakteru publicznego. Potwierdza to motyw 4 dyrektywy o zezwoleniach, który wyraźnie zaznacza, że dyrektywa obejmuje swoim zakresem zezwolenia na udostępnianie wszelkich sieci i usług łączności elektronicznej, niezależnie od tego, czy są one udostępniane publicznie, czy też nie²⁸.

---

²⁶ S. Piątek, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz...*, op. cit.

²⁷ Przykładowo sieć telekomunikacyjna służąca zarządzaniu siecią energetyczną oraz dostarczaniu energii elektrycznej.

²⁸ Por. szerzej S. Farr, V. Oakley, *EU communications law*, Londyn 2006, s. 185.

IV. ŚWIADCZENIE USŁUG TOWARZYSZĄCYCH

Kolejny rodzaj działalności telekomunikacyjnej, przyznającej przedsiębiorcy telekomunikacyjnemu status operatora, to świadczenie usług towarzyszących. Zgodnie z art. 2 pkt 44a Pr. tel., usługi towarzyszące to

usługi związane z siecią lub usługami telekomunikacyjnymi, które umożliwiają lub wspierają dostarczanie usług za pośrednictwem tych sieci lub usług, lub które mogą służyć do tego celu, i obejmują między innymi systemy translacji numerów lub systemy o równoważnych funkcjach, systemy dostępu warunkowego i elektroniczne przewodniki po programach, jak również inne usługi, takie jak usługi identyfikacji, lokalizacji oraz sygnalizowania obecności.

Podobną definicję usługi towarzyszącej przewiduje art. 2 pkt ea dyrektywy ramowej²⁹. Usługi towarzyszące stanowią jedną z form udogodnień towarzyszących, które art. 2 pkt 44 Pr. tel. definiuje następująco:

usługi towarzyszące, infrastrukturę fizyczną oraz inne urządzenia lub elementy związane z siecią telekomunikacyjną lub usługami telekomunikacyjnymi, które umożliwiają lub wspierają dostarczanie usług za pośrednictwem tych sieci lub usług lub które mogą służyć do tego celu, i obejmują między innymi budynki lub wejścia do budynków, okablowanie budynków, anteny, wieże i inne konstrukcje nośne, kanały, przewody, maszty, studzienki i szafki.

Należy podkreślić, że spośród wskazanych powyżej udogodnień towarzyszących tylko świadczenie usług towarzyszących zostało *expressis verbis* wskazane jako działalność telekomunikacyjna. Piątek trafnie zauważa, że wspólną cechą wszystkich usług towarzyszących jest ich niematerialny charakter, co odróżnia je od pozostałych udogodnień towarzyszących³⁰. Niektóre z usług towarzyszących posiadają swoje legalne definicje w Pr. tel.: elektroniczny przewodnik po programach (art. 2 pkt 7 Pr. tel.), system dostępu warunkowego (art. 2 pkt 39 Pr. tel.). Z kolei dostęp do translacji numerów stanowi jedną z form dostępu telekomunikacyjnego wskazaną w art. 2 pkt 6 lit. d Pr. tel. Translacja numerów jest związana przede wszystkim z właściwym kierowaniem połączeń do numerów, gdzie za danym numerem wywoływanym, np. numerem alarmowym 112, ukryty jest tzw. numer podkładowy właściwej służby powołanej do niesienia pomocy³¹. W wypadku pozostałych

---

²⁹ Zgodnie z definicją, w dyrektywie ramowej usługi towarzyszące oznaczają takie usługi związane z siecią lub usługami łączności elektronicznej, które umożliwiają lub wspierają dostarczanie usług za pośrednictwem tych sieci lub usług, lub które mogą służyć do tego celu, i obejmują między innymi systemy translacji numerów lub systemy o równoważnych funkcjach, systemy dostępu warunkowego i elektroniczne przewodniki po programach, a także inne usługi, takie jak usługi identyfikacji, lokalizacji oraz sygnalizowania obecności.

³⁰ Por. S. Piątek, *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz...*, op. cit.

³¹ Zasady translacji trzycyfrowych numerów AUS oraz numeru alarmowego 112 na numery podkładowe określa § 4 załącznika nr 1 do Rozporządzenia Ministra Administracji i Cyfryzacji

usług towarzyszących operator musi samodzielnie ustalić, czy dana funkcjonalność wypełnia cechy wskazane w definicji z art. 2 pkt 44a Pr. tel. Przykładem takiej dodatkowej funkcjonalności, która nie jest odrębnie zdefiniowana, będzie usługa lokalizacji. Taka usługa będzie uznana za usługę towarzyszącą wtedy, gdy jest ona związana z siecią lub usługą telekomunikacyjną³². Związek ten musi polegać na umożliwieniu świadczenia usługi telekomunikacyjnej lub jej wsparciu. Niekiedy kilka usług towarzyszących może być powiązanych z jedną usługą telekomunikacyjną, tak jak ma to miejsce w przywołanym powyżej przykładzie połączeń alarmowych. Do prawidłowego wykonania połączenia alarmowego niezbędne jest bowiem ustalenie lokalizacji użytkownika końcowego wykonującego połączenie, a następnie przekierowanie połączenia (translacja numeru) do właściwej służby alarmowej oraz przekazanie danych o jego lokalizacji.

Warto podkreślić, że usługi towarzyszące praktycznie w żadnym przypadku nie będą przedmiotem samodzielnej usługi, co wprost wynika z ich akcesoryjnego charakteru jako usług wspierających lub umożliwiających czy to dostarczanie sieci telekomunikacyjnych, czy świadczenie usług telekomunikacyjnych. Takie stanowisko zajął również TSUE w odniesieniu do systemu dostępu warunkowego, wskazując:

System warunkowego dostępu z uwagi na swój dodatkowy charakter może być powiązany z usługą łączności elektronicznej mającej na celu rozpowszechnianie programów radiowych lub telewizyjnych, przy czym usługa ta nie traci swojego charakteru usługi łączności elektronicznej. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w art. 2 lit. ea) dyrektywy ramowej, zgodnie z którym systemy warunkowego dostępu są usługami związanymi z siecią lub z usługami łączności elektronicznej, które umożliwiają dostarczanie usług za pośrednictwem tych sieci lub usług³³.

V. ŚWIADCZENIE USŁUG TELEKOMUNIKACYJNYCH

Ostatnią kategorią działalności telekomunikacyjnej w rozumieniu przepisów Pr. tel. jest świadczenie usług telekomunikacyjnych. Legalna definicja świadczenia usługi telekomunikacyjnej zawarta jest w art. 2 pkt 41 Pr. tel., który określa ją jako wykonywanie usług za pomocą własnej sieci, z wykorzystaniem sieci innego operatora, lub sprzedaż we własnym imieniu i na własny rachunek usługi telekomunikacyjnej wykonywanej przez innego dostawcę usług. Z kolei sama usługa telekomunikacyjna zdefiniowana jest w art. 2 pkt 48 Pr. tel. jako usługa polegająca głównie na przekazywaniu sygnałów w sieci telekomunikacyjnej. Pr. tel., inaczej

---

z dnia 12 grudnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących zasad adresowania dla właściwego kierowania połączeń (Dz.U. z 2015 r., poz. 15).

³² Art. 2 pkt 47 Pr. tel. wskazuje, że usługa telekomunikacyjna wymagająca przetworzenia danych o lokalizacji stanowi usługę o wartości wzbożonej.

³³ Wyrok TSUE z dn. z dnia 30 kwietnia 2014 r. (sygn. akt C-475/12, źródło: LEX nr 1466236).

niż dyrektywa ramowa, nie wymienia przypadku, gdy usługa polega wyłącznie na przekazywaniu sygnałów³⁴. Kolejna różnica odnosi się do aspektu negatywnego definicji z dyrektywy ramowej, który wprost wyłącza z zakresu usług łączności elektronicznej usługi związane z zapewnianiem albo wykonywaniem kontroli treści przekazywanych przy wykorzystaniu sieci lub usług łączności elektronicznej. Jak wskazuje motyw 5 dyrektywy ramowej, istnieje konieczność oddzielenia samego przekazu, czyli transmisji sygnału w sieci telekomunikacyjnej, od treści tego przekazu, która pozostaje poza zakresem zastosowania dyrektywy³⁵.

Drugie wyłączenie obejmuje usługi społeczeństwa informacyjnego³⁶, jeżeli nie polegają one całkowicie lub częściowo na przekazywaniu sygnałów w sieciach łączności elektronicznej. Z powyższego wyłączenia wynika, że co do zasady usługi społeczeństwa informacyjnego nie stanowią usług telekomunikacyjnej, chyba że istota takiej usługi polega całkowicie lub częściowo na przekazywaniu sygnału. Rozgraniczenie usług społeczeństwa informacyjnego na usługi będące usługami telekomunikacyjnymi i niemającymi takiego charakteru wyjaśnia motyw 10 dyrektywy ramowej, który wskazuje:

Większa część takiej działalności [tj. świadczenia usług społeczeństwa informacyjnego – przyp. W.K.] nie jest objęta zakresem niniejszej dyrektywy [tj. dyrektywy ramowej – przyp. W.K.], albowiem działalność ta nie polega w całości czy w przeważającej części na przekazywaniu sygnałów poprzez sieci łączności elektronicznej. Usługi w zakresie telefonii głosowej oraz przekazywania poczty elektronicznej są przedmiotem niniejszej dyrektywy. Jedno i to samo przedsiębiorstwo, np. podmiot świadczący usługi internetowe, może świadczyć usługi łączności elektronicznej w dwóch kategoriach, takich jak świadczenie dostępu do internetu oraz usług nie-

---

³⁴ Definicja zawarta w art. 2 pkt c Dyrektywy ramowej stanowi: „usługa łączności elektronicznej oznacza usługę zazwyczaj świadczoną za wynagrodzeniem, polegającą całkowicie lub częściowo na przekazywaniu sygnałów w sieciach łączności elektronicznej, w tym usługi telekomunikacyjne i usługi transmisyjne świadczone poprzez sieci nadawcze; nie obejmuje jednak usług związanych z zapewnianiem albo wykonywaniem kontroli treści przekazywanych przy wykorzystaniu sieci lub usług łączności elektronicznej. Spod zakresu niniejszej definicji wyłączone są usługi społeczeństwa informacyjnego w rozumieniu art. 1 dyrektywy 98/34/WE, jeżeli nie polegają one całkowicie lub częściowo na przekazywaniu sygnałów w sieciach łączności elektronicznej”.

³⁵ Motyw 5 dyrektywy ramowej stanowi: „Konieczne jest oddzielenie unormowań dotyczących sposobów przekazywania informacji od unormowań dotyczących ich treści. Powyższe ramy prawne nie obejmują więc zagadnień związanych z treścią usług świadczonych za pośrednictwem sieci łączności elektronicznej przy wykorzystaniu usług łączności elektronicznej, takich jak zagadnienia treści nadawanych programów, usług finansowych lub niektórych usług społeczeństwa informacyjnego i dlatego nie stoją one w sprzeczności ze środkami podejmowanymi przez Wspólnotę lub na szczeblu krajowym w odniesieniu do takich usług, zgodnie z przepisami prawa wspólnotowego i w celu promowania kulturowej i językowej różnorodności oraz ochrony pluralizmu w mediach”.

³⁶ W aktualnym stanie prawnym definicja usługi społeczeństwa informacyjnego zawarta jest w dyrektywie 2015/1535 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 9 września 2015 r. ustanawiającej procedurę udzielania informacji w dziedzinie przepisów technicznych oraz zasad dotyczących usług społeczeństwa informacyjnego.

objętych zakresem niniejszej dyrektywy, w tym usług polegających na określaniu treści stron internetowych.

W konsekwencji usługi społeczeństwa informacyjnego należy podzielić na dwie grupy, tj. usługi społeczeństwa informacyjnego, będące jednocześnie usługami telekomunikacyjnymi, oraz usługi społeczeństwa informacyjnego, które nie stanowią usług telekomunikacyjnych. Jednocześnie, jak wskazuje dyrektywa ramowa, ten sam przedsiębiorca może w zasadzie świadczyć każdą z tych usług i podlegać odrębnemu reżimowi prawnemu w tym zakresie, tj. w zakresie usług stanowiących usługi telekomunikacyjne – przepisom Pr. tel., a w zakresie usług społeczeństwa informacyjnego – przede wszystkim przepisom Ustawy z dn. 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną³⁷. Jednocześnie, to właśnie na gruncie zbiegu przepisów tych dwóch ustaw pojawia się najwięcej komplikacji z właściwą kwalifikacją danej usługi. W dużej mierze wynika to z braku precyzyjnych kryteriów pozwalających na wyznaczenie jasnej linii demarkacyjnej pomiędzy usługami społeczeństwa informacyjnego stanowiącymi usługi telekomunikacyjne oraz usługami nie mającymi takiego charakteru.

Przykłady problemów z kwalifikacją powyższych wyłączeń z dyrektywy ramowej dobrze oddaje kwestia związana z kwalifikacją usług rozprowadzania programów radiowych i telefonicznych. W wyroku z dnia 7 listopada 2013 r. w sprawie C-518/11³⁸ TSUE doszedł do wniosku, że usługa polegająca na dostarczaniu pakietu podstawowego programów radiowych i telewizyjnych dostępnego drogą kablową, za którą wystawiany jest rachunek obejmujący zarówno koszty transmisji, jak i wynagrodzenie stacji nadawczych oraz opłaty na rzecz organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi w związku z rozpowszechnieniem treści utworów, wchodzi w zakres pojęcia „usługa łączności elektronicznej”, pod warunkiem, że usługa ta obejmuje głównie przekaz treści telewizyjnych w sieci telewizji kablowej do odbiornika konsumenta końcowego. Taka kwalifikacja usług przez TSUE spowodowała również zmianę stanowiska Prezesa UKE co do kwalifikacji usług telewizji świadczonych drogą kablową lub satelitarną³⁹. Analogiczne stanowisko zostało zajęte również w polskim orzecznictwie sądów powszechnych⁴⁰ i administracyjnych⁴¹.

Pogląd TSUE został natomiast zakwestionowany w piśmiennictwie przez Stanisława Piątkę, który wskazuje, że w przypadku dostarczania pakietu programów telewizyjnych głównym elementem świadczenia nie jest transmisja sygnału w sieci

³⁷ Dz.U. z 2020 r., poz. 344.

³⁸ Źródło: LEX nr 1383206.

³⁹ Por. S. Piątek, *Rozprowadzanie programów jako usługa telekomunikacyjna, internetowy „Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”* 2015, nr 7 (4), s. 79–80.

⁴⁰ Przykładowo wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dn. 8 listopada 2013 r. (sygn. akt XVII AmA 5/12, źródło: LEX nr 1720256).

⁴¹ Przykładowo wyroki Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dn. 13 kwietnia 2016 r. (sygn. akt VI SA/Wa 4267/14, źródło: Legalis nr 1584495) oraz z dn. 9 kwietnia 2018 r. (sygn. akt VI SA/Wa 1282/17, źródło: LEX nr 2746463), a także wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dn. 13 marca 2019 r. (sygn. akt II GSK 5374/16, źródło: LEX nr 2732504).

telekomunikacyjnej, lecz udostępnienie zawartości programów, które są przekazywane za pomocą tych sygnałów, gdyż to właśnie treść tych programów stanowi największą część wartości tego świadczenia i jest głównym powodem nabycia całej usługi przez użytkownika końcowego⁴². TSUE, rozpatrując sprawę, nie ocenił, jakie składniki usługi telewizyjnej mają główne znaczenie, a swoje rozstrzygnięcie oparł na podejściu celowościowym, które zmierzało do zapewnienia użytkownikom usług telewizyjnych takiej ochrony, jaka przysługuje użytkownikom usług telekomunikacyjnych⁴³. Odnosząc się do powyższego stanowiska, należy zgodzić się, że z jednej strony faktycznie głównym elementem usługi telewizyjnej jest dostęp do treści programowej. Wydaje się jednak, że TSUE w swoim wyroku przeanalizował powyższy aspekt, wskazując wyraźnie:

odpowiednie dyrektywy, w szczególności dyrektywa ramowa, dyrektywa o konkurencji i dyrektywa o audiowizualnych usługach medialnych, wprowadzają wyraźne rozróżnienie między produkcją treści pociągającą za sobą odpowiedzialność redakcyjną a przekazywaniem tych treści niewiążącym się z jakąkolwiek odpowiedzialnością redakcyjną, gdyż treści oraz ich przekazywanie podlegają odrębnym uregulowaniom, nie odnosząc się ani do klientów świadczonych usług, ani do struktury wystawianych im rachunków z tytułu kosztów transmisji. W niniejszym przypadku zarówno z postanowienia odsyłającego, jak i z uwag przedstawionych Trybunałowi na piśmie i ustnie wynika, że UPC prowadzi działalność polegającą głównie na przekazywaniu drogą kablową programów radiowych i telewizyjnych swoim klientom, korzystającym z abonamentu. Na rozprawie przed trybunałem UPC potwierdziło, że nie produkuje samo tych programów i nie ponosi odpowiedzialności redakcyjnej za ich treść⁴⁴.

Jak się wydaje, TSUE trafnie uznał, że skoro sama zawartość programowa nie jest przedmiotem świadczenia ze strony dostawcy usług i nie odpowiada on za tę treść, to nie można uznać, że stanowi ona główny komponent usługi realizowanej przez dostawcę usług, gdyż tym komponentem jest świadczenie polegające na przesyłaniu sygnału telewizyjnego do zainteresowanych użytkowników końcowych. Sam Piątek trafnie zauważa, że nie ma zasadniczo przeszkód, aby dostawca usług telekomunikacyjnych dokonał formalnego rozdzielenia usługi telewizyjnej na dwa świadczenia, z których pierwsze zawierałoby wyłącznie komponent transmisyjny, drugie zaś tylko treść⁴⁵. W konsekwencji, należy uznać, że skoro oba te świadczenia są rozdzielne i obejmują odrębne usługi, za nieuzasadnioną należałoby uznać sytuację, w której dostawca usług łączy je w celu uniknięcia kwalifikacji części swoich usług jako usługi telekomunikacyjne. Wydaje się więc, że połączenie dwóch komponentów usługi dotyczy takich przypadków, gdy dostawca usługi w całości odpowiada zarówno za element świadczenia związany z transmisją, jak

---

⁴² S. Piątek, *Rozprowadzanie programów...*, op. cit., s. 79.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Wyrok TSUE z dn. 7 listopada 2013 r. w sprawie C-518/11 (źródło: LEX nr 1383206).

⁴⁵ S. Piątek, *Rozprowadzanie programów...*, op. cit., s. 79.

i za element treści, np. usługę finansową czy treść dostarczaną użytkownikowi końcowemu.

Niemniej także w tych przypadkach ustalenie, kiedy mamy do czynienia z usługą telekomunikacyjną, nie będzie proste. Z przywołanej powyżej definicji zawartej w Pr. tel. wynika, że konkretna usługa może w różnych proporcjach składać się z elementu przekazywania sygnału i z innych elementów. Brak jest jednak jasności co do tego, w jaki sposób ustalić, czy w danym przypadku element transmisji sygnału stanowi przeważający element usługi⁴⁶. Kwestii tej nie rozstrzyga także żaden z przywołanych na wstępie wyroków TSUE. Co prawda w wyroku w sprawie C-138/19 (motywy 34-35 oraz 37) TSUE odniósł się do tego elementu definicji, wskazując:

Bezsporne jest, że dostawca usługi poczty internetowej, takiej jak Gmail, dokonuje przekazywania sygnałów. (...) Nie można jednak na tej podstawie uznać, że operacje dokonywane przez spółkę Google w celu zapewnienia funkcjonowania usługi poczty internetowej stanowią ‘usługę łączności elektronicznej’ w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy ramowej, ponieważ usługa ta nie polega całkowicie lub głównie na przekazywaniu sygnałów w sieciach łączności elektronicznej. (...) Okoliczność, że dostawca usługi poczty internetowej uczestniczy aktywnie w operacjach wysyłania i odbierania wiadomości, czy to przydzielając adresy IP urządzeń końcowych odpowiadających adresom poczty elektronicznej, czy to dokonując podziału tych wiadomości na pakiety danych i ich wprowadzenia do otwartego Internetu lub ich odebrania w otwartym Internecie w celu skierowania ich do odbiorców, nie jest wystarczająca do tego, by usługa ta mogła zostać uznana z technicznego punktu widzenia za polegającą ‘całkowicie lub głównie na przekazywaniu sygnałów w sieciach łączności elektronicznej’ w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy ramowej.

Przywołane motywy nie wyjaśniają jednak, w jaki sposób dokonać rozgraniczenia, kiedy usługi głównie polegają na transmisji sygnału, a kiedy nie. W doktrynie S. Piątek wskazała, że ocena taka może być dokonana bądź na podstawie kryterium kosztów poszczególnych elementów usługi⁴⁷, bądź – cech użytkowych usługi i potrzeb, jakie zaspokaja⁴⁸. Niewątpliwie wadą obu tych podejść, a zwłaszcza pierwszego z nich, jest subiektywność dokonywanej oceny. W wypadku oceny przez pryzmat kosztów dodatkowa trudność wiąże się z problemami w zakresie ustalenia powyższych proporcji kosztów. Istotna część kosztów ponoszonych przez przedsiębiorców ma charakter ogólny i nie da się ich przypisać bezpośrednio do danej usługi lub niezbędne jest ustalenie klucza, według którego koszty te są alokowane. Co istotne, w zakresie kosztów detalicznych, które nie podlegają kontroli regulacyjnej w ramach obowiązków nakładanych *ex ante*⁴⁹, żaden dostawca usług

---

⁴⁶ Problemu takiego nie ma w przypadkach, gdy transmisja sygnału stanowi wyłączny element usługi.

⁴⁷ Gdzie proporcje tych składników kosztowych wskazują na charakter danej usługi.

⁴⁸ S. Piątek, *Rozprowadzanie programów...*, op. cit., s. 78.

⁴⁹ Co aktualnie jest praktycznie regułą w obszarze całej UE.

telekomunikacyjnych nie ma obowiązku prowadzenia rachunkowości regulacyjnej, a tym samym zarówno dla niego, ale przede wszystkim dla organów (Prezes UKE, sądy) kontrolujących prawidłowość jego działań, zbadanie prawidłowości dokonanej kwalifikacji może być trudne czy wręcz niemożliwe. Co więcej, takie podejście mogłoby prowadzić do odmiennej kwalifikacji tych samych usług przez różnych przedsiębiorców, gdyby struktura ich kosztów była odmienna i prowadziła do różnych proporcji elementów transmisyjnych i pozostałych.

Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem jest badanie usługi z punktu widzenia jej użyteczności dla klienta oraz funkcjonalności, jaką dana usługa zapewnia. W Słowniku Języka Polskiego słowo głównie zdefiniowano jako: „zwłaszcza, przede wszystkim, przeważnie”⁵⁰. W konsekwencji, oceniając daną usługę, należy zbadać, czy atrybutem tych usług jest głównie przekazywanie sygnałów w sieci, czy też mają one inny charakter, a „aspekt telekomunikacyjny” ma jedynie charakter poboczny (incydentalny). Niemniej dokonując powyższej oceny, należy mieć na względzie, czy dostawca usług odpowiada za całość danej usługi, w tym także za inne elementy świadczenia, np. za treść przekazu, czy też jego odpowiedzialność jest ograniczona do elementów transmisyjnych, jak to miało miejsce w wypadku rozprowadzania programów telewizyjnych. Dla wyjaśnienia tej zależności można posłużyć się następującym przykładem:

- 1) dostawca usług zapewnia użytkownikowi końcowemu dostęp do usług telediaгностиyki samochodu, gdzie jego odpowiedzialność obejmuje zarówno element transmisji, jak i element związany z diagnostyką;
- 2) dostawca usług zapewnia użytkownikowi końcowemu dostęp do usług telediaгностиyki samochodu, ale jego odpowiedzialność nie obejmuje zapewnienia diagnostyki auta, za którą odpowiada wobec użytkownika odrębny podmiot.

Na powyższym przykładzie wydaje się za zasadne uznanie, że w pierwszym przypadku użytkownik końcowy korzysta przede wszystkim z dodatkowych funkcjonalności (elementów treści) realizowanych przez dostawcę, gdzie usługa telekomunikacyjna stanowi jedynie nośnik dla wykonania głównej funkcjonalności, tj. dla przekazania danych telediagnostycznych. W drugim przypadku użytkownik końcowy również zainteresowany jest uzyskaniem danych diagnostycznych, ale dostawca usługi nie odpowiada za ten element i jego świadczenie ogranicza się głównie do przekazania danych transmisyjnych. Z analogiczną sytuacją mamy do czynienia także w sytuacji, gdy dostawca usług oferuje inne usługi, których dodatkowym, akcesoryjnym elementem jest transmisja danych, tak jak to ma miejsce w przypadku usługi poczty elektronicznej. Podobnym przykładem może być funkcjonalność połączeń alarmowych, jaką współcześnie zapewnia wiele urzędów, np. samochody czy windy, które w sytuacji awaryjnej pozwalają użytkownikowi wykonać połączenie alarmowe lub też same wykonują takie połączenie w określonych przypadkach. Wydaje się jednak nie budzić żadnej wątpliwości, że w takim przypadku użytkownik decyduje się na zakup auta czy skorzystanie z windy nie z powodu możliwości wykonania takiego połączenia alarmowego, ale w celu skorzystania z innej głównej funkcjonalności. Takiej oceny należy dokony-

---

⁵⁰ <https://sjp.pwn.pl/sjp/gloownie;2462027.html> (dostęp: 10.08.2020).

wać w sposób zobiektywizowany, tj. poprzez badanie danej funkcjonalności z perspektywy ogółu użytkowników, a nie z punktu widzenia pojedynczego klienta.

Kolejny istotny aspekt związany z oceną, kiedy przedsiębiorca świadczy usługi telekomunikacyjne i powinien dokonać stosownego zgłoszenia działalności, jest związany z kontrolą nad czynnością przekazywania sygnałów w sieci. Zgodnie z legalną definicją, ze świadczeniem usług telekomunikacyjnych mamy do czynienia w trzech przypadkach – gdy jest to:

- 1) wykonywanie usług za pomocą własnej sieci;
- 2) wykonywanie usług z wykorzystaniem sieci innego operatora;
- 3) sprzedaż we własnym imieniu i na własny rachunek usługi telekomunikacyjnej wykonywanej przez innego dostawcę usług.

AD. 1) WYKONYWANIE USŁUG ZA POMOCĄ WŁASNEJ SIECI

Pierwszy przypadek wydaje się stosunkowo oczywisty i nie powinien nastęrczać problemów z właściwą kwalifikacją świadczenia usługi telekomunikacyjnej, gdyż dostawca usługi będzie jednocześnie podmiotem, który zapewnia przekazywanie sygnałów w swojej sieci (a tym samym jego działalność obejmuje również dostarczanie sieci).

AD. 2) WYKONYWANIE USŁUG Z WYKORZYSTANIEM SIECI INNEGO OPERATORA

Bardziej skomplikowana sytuacja ma miejsce w wypadku wykonywania usług z wykorzystaniem sieci innego operatora. Może bowiem się zdarzyć, że w takim przypadku dostawcą usługi telekomunikacyjnej na rzecz użytkownika końcowego będzie jednocześnie więcej niż jeden podmiot i oba te podmioty będą odpowiedzialne za świadczenie usługi telekomunikacyjnej. Taka sytuacja miała miejsce w sprawie C-142/18, gdzie w analizowanym stanie faktycznym spółka Skype Communications Sàrl udostępniała oprogramowanie umożliwiające użytkownikom, którzy zainstalowali je na swym terminalu, tzn. na komputerze, tablecie czy smartfonie, korzystanie z usługi telefonii głosowej i telekonferencyjnej pomiędzy poszczególnymi urządzeniami. Jednocześnie do korzystania z usługi niezbędne było połączenie z Internetem, udostępniane użytkownikowi bezpośrednio przez innego dostawcę usług. Usługa świadczona przez Skype Communications Sàrl miała więc charakter usługi OTT (ang. *over-the-top*)⁵¹, a transmisja sygnału realizowana była w dużej mierze przez inne podmioty niż spółka⁵². Pomimo tego TSUE

⁵¹ Na temat definicji i charakteru usług OTT zob. szerzej S. Żyrek, *Status usług over-the-top w prawie telekomunikacyjnym*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2019, nr 10, s. 46–47.

⁵² W wyroku TSUE wskazano: „pod względem technicznym przekazywanie połączeń głosowych emitowanych za pośrednictwem SkypeOut jest faktycznie realizowane, w pierwszej kolejności, przez dostawcę dostępu w Internecie, w odniesieniu do pierwszego segmentu rozpoczynającego się połączeniem internetowym użytkownika nawiązującego połączenie, a kończącym się bramką połączenia wzajemnego (Gateway) między Internetem a PSTN, a w drugiej kolejności, przez dostawców usług telekomunikacyjnych w PSTN, w odniesieniu

uznał, że opisana powyżej usługa stanowi usługę łączności elektronicznej. Z uzasadnienia wyroku TSUE wynikają cztery istotne wnioski pomocne przy kwalifikacji danej usługi jako usługi telekomunikacyjnej:

- a) okoliczność, że użytkownik uzyskuje dostęp do usługi OTT, korzystając z usługi dostępu do Internetu świadczonej przez innego dostawcę usług, która to usługa dostępu do Internetu sama stanowi usługę łączności elektronicznej, nie oznacza, że dana usługa OTT nie może zostać uznana za „usługę łączności elektronicznej”⁵³;
- b) fakt, że dana aplikacja (oprogramowanie) zapewnia także inne funkcjonalności, które nie wiążą się z przekazywaniem sygnału, nie może mieć wpływu na kwalifikację danej funkcjonalności, jeżeli poszczególne funkcjonalności wydają się wyraźnie odrębne pod względem ich przedmiotu i funkcjonują całkowicie niezależne od siebie⁵⁴;
- c) umowne wyłączenie odpowiedzialności wobec użytkowników za transmisję sygnałów nie ma znaczenia dla kwalifikacji usługi jako usługi łączności elektronicznej⁵⁵;
- d) okoliczność, że dana usługa mieści się również w zakresie pojęcia „usługi społeczeństwa informacyjnego” w rozumieniu dyrektywy 98/34, nie oznacza, że nie można jej uznać za „usługę łączności elektronicznej”⁵⁶.

Niewątpliwie takie podejście do kwalifikacji usług łączności elektronicznej istotnie poszerza zakres działalności, która może zostać uznana za działalność telekomunikacyjną. W analizowanym przykładzie usługi Skype Communications Sàrl warto mieć na względzie, że bez zapewnienia sobie przez użytkownika we własnym zakresie dostępu do Internetu (dostarczanego przez podmiot niepowiązany ze spółką), funkcjonalność Skype out w ogóle nie będzie działała, a tym bardziej nie będzie umożliwiała przekazywania sygnałów w sieci telekomunikacyjnej, a pomimo tego usługa nadal może zostać uznana za usługę telekomunikacyjną. Po wtóre, przy analizie, czy dana usługa w całości, czy w przeważającej części polega na przekazywaniu sygnałów, niezbędne jest również badanie, czy dana usługa może stanowić odrębną i samodzielną funkcjonalność dla użytkownika, co jest istotne zwłaszcza przy sprzedaży pakietów usług, z których większość nie wymaga transmisji sygnałów w sieci. Taki pakiet, jako całość, z pewnością nie spełnia wymogów zawartych w definicji usługi telekomunikacyjnej, ale jeżeli poszczególne elementy tego pakietu mogą funkcjonować samodzielnie i spełniają te wymogi, to dana funkcjonalność może być uznana za usługę telekomunikacyjną, jak to miało miejsce w analizowanej sprawie.

---

do drugiego segmentu rozpoczynającego się rzeczoną bramką połączenia wzajemnego, a kończącego się w punkcie przyłączenia telefonu komórkowego lub stacjonarnego użytkownika odbierającego połączenie, o tyle owo przekazywanie połączeń głosowych jest dokonywane na podstawie umów zawartych między spółką SkypeCommunications a wskazanymi dostawcami usług telekomunikacyjnych i nie może mieć miejsca bez zawarcia takich umów”.

⁵³ Motyw 37 wyroku TSUE w sprawie C 142/18.

⁵⁴ Motyw 42–43 wyroku TSUE w sprawie C 142/18.

⁵⁵ Motyw 44 wyroku TSUE w sprawie C 142/18.

⁵⁶ Motyw 46–48 wyroku TSUE w sprawie C 142/18.

AD. 3) SPRZEDAŻ WE WŁASNYM IMIENIU I NA WŁASNY RACHUNEK USŁUGI TELEKOMUNIKACYJNEJ WYKONYWANEJ PRZEZ INNEGO DOSTAWCĘ USŁUG

W ostatnim przypadku mamy natomiast do czynienia z sytuacją, w której przedsiębiorca nie zajmuje się samodzielnie wykonywaniem działalności polegającej na kierowaniu sygnałów w sieci telekomunikacyjnej, czy to własnej, czy w sieci innych operatorów, a jedynie odsprzedaje usługę wykonywaną przez innego dostawcę usług. Modelowym przykładem tego rodzaju działalności są tzw. wirtualni operatorzy, którzy pod własną marką sprzedają usługi telekomunikacyjne, które faktycznie wykonywane są przez inny podmiot⁵⁷. Większy problem może dotyczyć kwalifikacji odsprzedaży usług telekomunikacyjnych w wypadku usług, co do których występują wątpliwości w zakresie ich kwalifikacji jako usługi telekomunikacyjnej. Przykładem tego są omówione powyżej usługi związane z funkcjonalnościami zapewnianymi przez samochody, gdzie producent auta zakupuje usługę telekomunikacyjną od dostawcy usług i usługa ta stanowi element funkcjonalności zapewnianych w danym aucie, np. opisanych powyżej usług telediagnostycznych. Nie można wykluczyć, że funkcjonalności takiego auta będą obejmowały także takie usługi, co do których nie będzie wątpliwości, że stanowią usługę telekomunikacyjną, np. dane auto zapewnia możliwość wykonywania połączeń telefonicznych na dowolne numery z planu numeracji krajowej. W takim przypadku, jeżeli transmisja sygnału jest zapewniana przez producenta auta⁵⁸, należy uznać, że odsprzedawaliby we własnym imieniu i na własny rachunek usługi telekomunikacyjne wykonywane przez innego dostawcę usług i to na nim ciążyłyby wszelkie obowiązki dostawcy usług.

Istotne zmiany w definicji usługi łączności elektronicznej przynosi EKŁE, która w art. 2 pkt 4 definiuje ją jako zazwyczaj świadczoną za wynagrodzeniem za pośrednictwem sieci łączności elektronicznej, która obejmuje, z wyjątkiem usług związanych z zapewnianiem albo wykonywaniem kontroli treści przekazywanych przy wykorzystaniu sieci lub usług łączności elektronicznej:

- 1) usługę dostępu do Internetu zdefiniowaną w Rozporządzeniu UE 2015/2120 z dnia 25.11.2015 r. ustanawiającym środki dotyczące dostępu do otwartego internetu i dotyczącym opłat detalicznych za regulowane usługi łączności wewnątrzunijnej oraz zmieniającym dyrektywę 2002/22/WE, a także rozporządzenie (UE) nr 531/2012 (Dz. Urz. UE L z 2015 r., nr 310, s. 1);
- 2) usługę łączności interpersonalnej (zdefiniowaną w art. 2 pkt 5 EKŁE);
- 3) usługę polegającą całkowicie lub częściowo na przekazywaniu sygnałów, np. usługi transmisyjne stosowane na potrzeby świadczenia usług łączności maszyna-maszyna oraz na potrzeby nadawania.

W pierwszej kolejności należy zauważyć, że dotychczasowa definicja z dyrektywie ramowej obejmuje wstęp oraz punkt 3 z definicji zawarte w EKŁE, z tą różnicą,

⁵⁷ Taką działalność w Polsce prowadziły m.in. sieci handlowe (Carrefour), czy w formie odrębnych spółek banki, np. mBank.

⁵⁸ Z reguły w takim przypadku auto będzie wyposażone w kartę SIM, zapewniającą transmisję sygnału, i użytkownik auta nie musi zapewniać transmisji we własnym zakresie, np. z użyciem własnego telefonu podłączonego do auta.

że aspekt negatywny nowej definicji nie odnosi się już do usług społeczeństwa informacyjnego, a wyłącznie do usług związanych z zapewnianiem albo wykonywaniem kontroli treści przekazywanych przy wykorzystaniu sieci lub usług łączności elektronicznej. Po wtóre, w ramach usług łączności elektronicznej pojawiają się dodatkowo dwie teoretycznie nowe kategorie. W rzeczywistości można jednak uznać, że obie te kategorie zawierają się w dotychczasowej definicji. Nie ma bowiem wątpliwości, że usługa dostępu do Internetu jest usługą zazwyczaj świadczoną za wynagrodzeniem za pośrednictwem sieci łączności elektronicznej, polegającą całkowicie na przekazywaniu sygnałów.

Podobnie usługi łączności interpersonalnej⁵⁹ mogą również polegać w całości lub w części na przekazywaniu sygnałów. W konsekwencji, jak trafnie wskazuje się w doktrynie, nowa definicja usługi łączności elektronicznej nie usuwa dotychczasowej głównej wątpliwości związanej z rozumieniem określenia: „polegania w całości lub w części na przekazywaniu sygnałów w sieci”, wprowadzając przy tym dodatkowe wątpliwości związane z kwalifikacją usług łączności interpersonalnej, w tym ich podziału na usługi wykorzystujące numerację i niewykorzystujące numeracji⁶⁰. W rezultacie można się spodziewać, że opisane powyżej problemy z kwalifikacją usług nie tylko nie zostaną wyeliminowane, ale mogą się dodatkowo nasilić, zwłaszcza biorąc pod uwagę fakt, że w wypadku usług łączności interpersonalnej niewykorzystującej numeracji nie jest konieczne uzyskanie zezwolenia ogólnego (art. 12 ust. 2 EKŁE).

VI. WNIOSKI KOŃCOWE

Podsumowując powyższe rozważania odnośnie do kwalifikacji działalności jako działalności telekomunikacyjnej wymagającej wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych, można przywołać wstęp opinii rzecznika generalnego Macieja Szpunara w sprawie C-347/14⁶¹, dotyczącej audiowizualnych usług medialnych, w której stwierdził on: „Koń jaki jest, każdy widzi”. Tak brzmiała jedna z definicji zawartych w pierwszej polskiej encyklopedii, wydanej w XVIII wieku. Mogłoby się wydawać, że podobnie jest z interesującym nas w niniejszej sprawie problemem zdefiniowania audiowizualnej usługi medialnej w kontekście internetu – intuicyjnie każdy jest w stanie taką usługę rozpoznać. Kiedy jednak przychodzi do jej opisanego w języku prawnym, trudno znaleźć poję-

---

⁵⁹ Zgodnie z art. 2 pkt 5 EKŁE, usługa łączności interpersonalnej oznacza: „usługę zazwyczaj świadczoną za wynagrodzeniem, która umożliwi bezpośrednią interpersonalną i interaktywną wymianę informacji za pośrednictwem sieci łączności elektronicznej między skończoną liczbą osób, w ramach której osoby inicjujące połączenie lub uczestniczące w nim decydują o jego odbiorcy lub odbiorcach, natomiast nie obejmuje ona usług, które umożliwiają interpersonalną i interaktywną komunikację wyłącznie jako podrzędną funkcję dodatkową, która jest nieodłącznie związana z inną usługą”.

⁶⁰ Por. J. Woźny, *Europejski kodeks łączności elektronicznej – kategoryzacja usług łączności elektronicznej*, internetowy „Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2020, nr 1 (9), s. 53–54.

⁶¹ Źródło: Legalis nr 1281174.

cia, które byłyby wystarczająco ostre, a jednocześnie dość pojemne. Przytoczona myśl w pełni przekłada się na problem właściwego i klarownego zdefiniowania usług telekomunikacyjnych i ich oddzielenia od innych usług, w szczególności usług społeczeństwa informacyjnego (usług świadczonych drogą elektroniczną) oraz usług audiowizualnych. Problem ten w istotny sposób wiąże się jednak z kwestią samej reglamentacji działalności telekomunikacyjnej i ryzykami, jakie ciążą na przedsiębiorcach w tym zakresie.

Należy bowiem pamiętać, że z jednej strony wykonywanie działalności telekomunikacyjnej w zakresie nieobjętym wnioskiem o wpis do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych może skutkować nałożeniem kary pieniężnej do 3% przychodów danego przedsiębiorcy osiągniętego w ubiegłym roku kalendarzowym (art. 209 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 210 ust. 1 Pr. tel.). Z drugiej strony także wpis do rejestru, pomimo braku takiego obowiązku, wiąże się nie tylko z koniecznością przestrzegania rygorów związanych np. z treścią umowy o świadczenie usług telekomunikacyjnych, ale potencjalnie z dodatkowymi obciążeniami, takimi jak konieczność uiszczania opłaty telekomunikacyjnej (art. 183 ust. 1 w związku z art. 183 ust. 1a Pr. tel.), czy partycypowanie w dopłacie do kosztu netto świadczenia usługi powszechnej operatora wyznaczonego (art. 97 Pr. tel.). Jednocześnie na etapie zgłoszenia działalności telekomunikacyjnej to jedynie przedsiębiorca telekomunikacyjny dokonuje oceny, czy realizowana przez niego działalność wymaga wpisu, czy też nie. Prawidłowość tej oceny będzie przedmiotem weryfikacji organu rejestrowego dopiero po dokonaniu wpisu i w wypadku wielu rodzajów działalności przedsiębiorca nie może mieć pewności, czy jego ocena była trafna.

BIBLIOGRAFIA

- Etel M., *Kontrola i odpowiedzialność jako problemy charakteryzujące regulowaną działalność gospodarczą (analiza z uwzględnieniem działalności telekomunikacyjnej)*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 495.
- Etel M., *Reglamentacja działalności gospodarczej na gruncie przepisów ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 13.
- Farr S., Oakley V., *EU communications law*, Londyn 2006.
- Piątek S., *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, Legalis 2019.
- Piątek S., *Prawo telekomunikacyjne wspólnoty Europejskiej*, Warszawa 2003.
- Piątek S., *Rozprowadzanie programów jako usługa telekomunikacyjna*, internetowy „Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny” 2015, nr 7 (4).
- Rogalski M., Kawalek K., *Prawo telekomunikacyjne. Komentarz*, LEX 2010.
- Smillie G., *Analogue and Digital Communication Techniques*, Newnes 2002.
- Strzelbicki M., *Wpis do rejestru działalności regulowanej*, „Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, nr 4.
- Trela A., *Aspekty materialnoprawne wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych – zagadnienia wybrane*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2017, nr 495.
- Walden I., Angel J. (red.), *Telecommunications Law and Regulation*, Oxford 2006.

- Woźny J., *Europejski kodeks łączności elektronicznej– kategoryzacja usług łączności elektronicznej, internetowy „Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”* 2020, nr 1 (9).
- Zdyb M., *Podstawowe zasady (standardy) ładu gospodarczego w świetle ustawy z 6.3.2018 r. – Prawo przedsiębiorców, „Monitor Prawniczy”* 2018, nr 13.
- Żyrek S., *Status usług over-the-top w prawie telekomunikacyjnym, „Europejski Przegląd Sądowy”* 2019, nr 10.

CLASSIFICATION OF ACTIVITIES SUBJECT TO ENTRY IN THE REGISTER OF TELECOMMUNICATIONS ENTREPRENEURS

Summary

The article aims to present the issue concerning the classification of entrepreneurs' activities consisting in a telecommunications activity within the meaning of the provisions of the Act of 16 July 2004: Telecommunications Law. Despite the legal definitions of specific types of activities, determining the legal status of many services provided with the use of telecommunications networks poses significant practical problems and, consequently, increases risks for entrepreneurs as they lack the appropriate authorisation to conduct telecommunications activities required by regulations or obtain entry into the register of telecommunications entrepreneurs for an activity that is not telecommunications. The emergence of new activities and the development of new communication techniques only increase the above-mentioned problem. Partial explanation and additional guidance on the interpretation of legal definitions of specific types of telecommunications activities are provided by case law of the Court of Justice of the European Union. However, in many cases, it is an entrepreneur who eventually has to make the appropriate decision regarding notification of his activity to the registry of telecommunications entrepreneurs. New categories of electronic communications services introduced by the regulations on the European Electronic Communications Code do not solve the problem and even increase it due to definition-related ambiguities left unresolved. The article makes an attempt to clarify interpretative doubts in order to allow defining a demarcation line between regulated activities requiring entry into the register of telecommunications entrepreneurs and activities remaining outside the scope of the provisions of the Telecommunications Law.

Keywords: telecommunications activity, entry into the register of telecommunications entrepreneurs, provision of a telecommunications network, telecommunications service, provision of telecommunications services, associated facilities, associated services

KWALIFIKACJI DZIAŁALNOŚCI PODLEGAJĄCEJ OBOWIĄZKOWI WPISU DO REJESTRU PRZEDSIĘBIORCÓW TELEKOMUNIKACYJNYCH

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest omówienie zagadnienia kwalifikacji działalności przedsiębiorcy jako działalności telekomunikacyjnej w rozumieniu przepisów ustawy Prawo telekomunika-

cyjne. Pomimo prawnych definicji poszczególnych rodzajów działalności, określenie statusu szeregu usług świadczonych z wykorzystaniem sieci telekomunikacyjnych nastroża istotnych problemów praktycznych. Niesie to za sobą ryzyka dla przedsiębiorców związane z brakiem uzyskania stosownych uprawnień do prowadzenia działalności telekomunikacyjnej, pomimo istnienia takiego obowiązku, lub z uzyskaniem wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych dla działalności, która nie stanowi działalności telekomunikacyjnej. Pojawiające się nowe rodzaje działalności oraz rozwój nowych technik komunikacji jedynie pogłębiają powyższy problem. Częściowego wyjaśnienia oraz dodatkowych wskazówek w zakresie wykładni prawnych definicji poszczególnych rodzajów działalności telekomunikacyjnej dostarcza orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W wielu przypadkach to przedsiębiorca jednak musi podjąć stosowną decyzję dotyczącą zgłoszenia swojej działalności do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych. Wprowadzenie nowych kategorii usług łączności elektronicznej w przepisach Europejskiego Kodeksu Łączności Elektronicznej, przy pozostawieniu dotychczasowych niejasności definicyjnych, nie tylko nie eliminuje powyższego problemu, ale może go nasilić. Celem artykułu jest próba wyjaśnienia wątpliwości interpretacyjnych, co pozwoli nakreślić linię demarkacyjną pomiędzy regulowaną działalnością wymagającą dokonania wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych a działalnością pozostającą poza zakresem przepisów ustawy Prawo telekomunikacyjne. W pracy zastosowano metodę dogmatyczno-prawną przy analizie piśmiennictwa i orzecznictwa krajowego, a pomocniczo również orzecznictwa sądów unijnych.

Słowa kluczowe: działalność telekomunikacyjna, wpis do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych, dostarczanie sieci telekomunikacyjnych, usługa telekomunikacyjna, świadczenie usług telekomunikacyjnych, udogodnienia towarzyszące, usługi towarzyszące

CALIFICACIÓN DE ACTIVIDAD SOMETIDA A LA INSCRIPCIÓN AL REGISTRO DE EMPRESARIOS DE TELECOMUNICACIÓN

Resumen

El artículo analiza la calificación de actividad de empresario como actividad relacionada con telecomunicación a la luz de la ley Derecho de telecomunicación. A pesar de numerosas definiciones legales de sectores de actividad económica, la determinación de estado de múltiples servicios prestados con el uso de red de telecomunicación ocasiona problemas importantes en la práctica. Esto conlleva riesgos para los empresarios relacionados con falta de obtener autorizaciones pertinentes para llevar a cabo la actividad de telecomunicación a pesar de que exista tal obligación o falta de conseguir la inscripción al registro de actividad de telecomunicación para la actividad que no constituya la actividad de telecomunicación. Los nuevos tipos de actividad que surgen y el desarrollo de nuevas tecnologías de comunicación sólo complican este problema. Una explicación parcial y pautas adicionales sobre la interpretación de definiciones legales de tipos particulares de actividad de telecomunicación están en la jurisprudencia del Tribunal de Justicia de la Unión Europea. Sin embargo, en numerosos casos es el empresario quien ha de tomar decisión relativa a la inscripción de su actividad en el registro de empresarios de telecomunicación. La introducción de nuevas categorías de servicios de comunicación electrónica en el Código Europeo de Comunicaciones

Electrónicas, dejando al mismo tiempo las definiciones poco claras, no sólo no elimina el problema, sino puede intensificarlo. El artículo intenta explicar dudas interpretativas que permitan delimitar la actividad que requiere la inscripción en el registro de empresarios de telecomunicación y delimitar la actividad que está fuera del ámbito de aplicación de la ley Derecho de telecomunicación. El trabajo aplica el método dogmático analizando la literatura y jurisprudencia nacional y también la jurisprudencia de tribunales comunitarios.

Palabras claves: actividad de telecomunicación, inscripción al registro de empresarios de telecomunicación, suministro de red de telecomunicación, servicio de telecomunicación, prestación de servicios de telecomunicación, facilidades complementarias, servicio complementario

КВАЛИФИКАЦИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ, ПОДЛЕЖАЩЕЙ ОБЯЗАТЕЛЬНОЙ РЕГИСТРАЦИИ В РЕЕСТРЕ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация

Предметом статьи является обсуждение вопроса, какая хозяйственная деятельность должна квалифицироваться как деятельность в сфере телекоммуникаций в понимании Закона «О телекоммуникациях». Несмотря на существование юридических определений отдельных видов деятельности, определение статуса ряда услуг, оказываемых с использованием телекоммуникационных сетей, весьма проблематично. Для предпринимателей это влечет за собой риски, связанные либо с отсутствием обязательных разрешений на осуществление деятельности в телекоммуникационной сфере, либо с регистрацией в качестве телекоммуникационного предприятия для осуществления деятельности, которая, собственно говоря, не является деятельностью в телекоммуникационной сфере. Появление новых видов деятельности и разработка новых методов коммуникации лишь усугубляют эту проблему. Частичное разъяснение и дополнительные указания по толкованию юридических определений отдельных видов деятельности в сфере телекоммуникаций предоставляет судебная практика Суда Европейского союза. Однако, во многих случаях решение об обращении за регистрацией в Реестр телекоммуникационных предприятий принадлежит самому предпринимателю. Внесение новых категорий услуг в сфере электронных коммуникаций в Европейский кодекс электронных коммуникаций в условиях, когда сохраняются прежние неясности относительно юридических определений, не только не устраняет описанную проблему, но может привести к ее усугублению. Цель статьи – попытаться прояснить сомнения в толковании определений с тем, чтобы провести разграничение между регулируемой деятельностью, требующей внесения в реестр телекоммуникационных предприятий, и деятельностью, не входящей в сферу действия Закона «О телекоммуникациях». В работе использован догматический метод с проведением анализа отечественной литературы и судебной практики и дополнительно – судебной практики ЕС.

Ключевые слова: деятельность в сфере телекоммуникаций; внесение в Реестр телекоммуникационных предприятий; предоставление доступа к телекоммуникационным сетям; телекоммуникационные услуги; предоставление телекоммуникационных услуг; сопутствующие устройства; сопутствующие услуги

DIE QUALIFIZIERUNG VON TÄTIGKEITEN, DIE DER EINTRAGUNGSPFLICHT IM REGISTER DER TELEKOMMUNIKATIONSBETREIBER UNTERLIEGEN

Zusammenfassung

In dem Beitrag wird die Frage erörtert, ob die Tätigkeit eines Unternehmens als Telekommunikationstätigkeit im Sinne der Bestimmungen des polnischen Telekommunikationsgesetzes zu qualifizieren ist. Trotz der gesetzlichen Begriffsbestimmung der einzelnen Wirtschaftszweige wirft die Bestimmung des Status einer Reihe von Diensten, die unter Nutzung von Telekommunikationsnetzen erbracht werden, erhebliche praktische Probleme auf. Dies birgt für Unternehmer Risiken im Zusammenhang dem Fehlen der entsprechenden Genehmigungen für Telekommunikationstätigkeiten trotz Bestehens dieser Pflicht oder der Eintragung in das Register der Telekommunikationsunternehmen für einen Gegenstand, der keine Telekommunikationstätigkeit darstellt. Durch die Entstehung neuer Wirtschaftszweige und die Entwicklung neuer Kommunikationstechniken verschärft sich das beschriebene Problem noch. Eine teilweise Klärung und zusätzliche Richtlinien zur Auslegung der Legaldefinitionen der einzelnen Arten von Telekommunikationstätigkeiten liefert die Rechtsprechung des Gerichtshofs der Europäischen Union. In vielen Fällen muss jedoch das Unternehmen eine entsprechende Entscheidung über die Eintragung seiner Geschäftstätigkeit im Register der Telekommunikationsunternehmen treffen. Die Einführung neuer Kategorien von elektronischen Kommunikationsdiensten in die Bestimmungen des European Electronic Communications Code (EECC) ohne Beseitigung der bestehenden Unklarheiten bei den Begriffsbestimmungen lässt das beschriebene Problem nicht nur weiterbestehen, sondern kann dieses noch verschlimmern. Ziel des Artikels ist es, Erläuterungen zur Überwindung eventueller Interpretationsschwierigkeiten zu liefern und reglementierte Tätigkeiten, die im Register der Telekommunikationsunternehmen eingetragen werden müssen von Tätigkeiten abzugrenzen, die außerhalb des „Radars“ der Bestimmungen des Telekommunikationsgesetzes liegen. Die Arbeit bedient sich zur Analyse der Rechtsliteratur und der nationalen Rechtsprechung der rechtsdogmatischen Methode und zieht außerdem auch die Rechtsprechung der Unionsgerichte heran.

Schlüsselwörter: Telekommunikationstätigkeit, Eintragung im Register der Telekommunikationsbetreiber, Bereitstellung von Telekommunikationsnetzen, Telekommunikationsdienste, Erbringung von Telekommunikationsdiensten, zugehörigen Anwendungen, zugehöriger Dienst

QUALIFICATION DES ACTIVITÉS SOUMISES À INSCRIPTION AU REGISTRE DES ENTREPRISES DE TÉLÉCOMMUNICATIONS

Résumé

L'objet de l'article est de discuter de la question de la qualification de l'activité d'un entrepreneur comme activité de télécommunications au sens des dispositions de la loi sur les télécommunications. Malgré les définitions juridiques des différents types d'activité, la détermination du statut d'un certain nombre de services fournis avec l'utilisation des réseaux de télécommunications pose des problèmes pratiques importants. Cela comporte des risques

pour les entrepreneurs liés à l'absence d'autorisations appropriées pour exercer des activités de télécommunications malgré l'existence d'une telle obligation ou à l'obtention d'une inscription au registre des entrepreneurs de télécommunications pour des activités qui ne constituent pas des activités de télécommunications. L'émergence de nouvelles activités et le développement de nouvelles techniques de communication ne font qu'exacerber le problème ci-dessus. La jurisprudence de la Cour de justice de l'Union européenne fournit une explication partielle et des indications supplémentaires sur l'interprétation des définitions juridiques de types particuliers d'activités des télécommunications. Cependant, dans de nombreux cas, c'est l'entrepreneur qui doit prendre la décision appropriée concernant l'inscription de son activité au registre des entrepreneurs de télécommunications. L'introduction de nouvelles catégories de services de communications électroniques dans les dispositions du Code européen des communications électroniques, tout en laissant les ambiguïtés de définition existantes, non seulement n'élimine pas le problème ci-dessus, mais peut l'aggraver. Le but de l'article est de tenter de clarifier les doutes d'interprétation qui permettent de tracer une ligne de démarcation entre l'activité réglementée nécessitant une inscription au registre des entrepreneurs des télécommunications et l'activité restant en dehors du « radar » des dispositions de la loi sur les télécommunications. L'étude utilise la méthode dogmatique-juridique pour analyser la littérature et la jurisprudence nationale, ainsi que la jurisprudence des tribunaux de l'UE.

Mots-clés : activité de télécommunications, inscription au registre des entrepreneurs des télécommunications, fourniture de réseaux de télécommunications, service de télécommunications, fourniture de services de télécommunications, facilités d'accompagnement, service d'accompagnement

QUALIFICA DI ATTIVITÀ SOGGETTA A REGISTRAZIONE OBBLIGATORIA NEL REGISTRO DELLE IMPRESE DI TELECOMUNICAZIONI

Sintesi

Oggetto dell'articolo è la discussione della questione della qualifica dell'attività di un'impresa come attività di telecomunicazioni, ai sensi delle norme della legge Diritto delle telecomunicazioni. Nonostante le definizioni giuridiche dei singoli tipi di attività, la definizione dello status di una serie di servizi forniti con utilizzo delle reti di telecomunicazioni suscita essenziali problemi pratici. Porta con sé il rischio per le imprese legato al mancato ottenimento delle necessarie autorizzazioni per la conduzione di attività di telecomunicazioni nonostante l'esistenza di tale obbligo, oppure all'ottenimento dell'iscrizione al registro delle imprese di telecomunicazioni per una attività che non costituisce attività di telecomunicazioni. I nuovi tipi di attività che si presentano e lo sviluppo di nuove tecniche di comunicazione approfondiscono il problema di cui sopra. Un parziale chiarimento nonché ulteriori indicazioni nell'ambito dell'interpretazione delle definizioni giuridiche dei singoli tipi di attività di telecomunicazioni sono forniti dalla giurisprudenza della Corte di giustizia dell'Unione europea. Tuttavia in molti casi è l'imprenditore stesso che deve prendere la decisione adeguata riguardante l'iscrizione della propria attività nel registro delle imprese di telecomunicazioni. L'introduzione di nuove categorie di servizi di comunicazioni elettroniche nelle norme del Codice europeo delle

comunicazioni elettroniche, lasciando l'attuale poca chiarezza delle definizioni, non solo non elimina il problema di cui sopra, ma lo può aggravare. Lo scopo dell'articolo è un tentativo di chiarimento dei dubbi interpretativi che permetta di tracciare una linea di demarcazione tra l'attività regolamentata che richiede l'iscrizione al registro delle imprese di telecomunicazioni e l'attività che resta fuori dal "radar" delle norme della legge Diritto delle telecomunicazioni. Nel lavoro è stato utilizzato il metodo dogmatico-giuridico, analizzando la letteratura e la giurisprudenza nazionale, e ausiliarmente anche la giurisprudenza dei tribunali comunitari.

Parole chiave: attività di telecomunicazioni, iscrizione al registro delle imprese di telecomunicazioni, fornitura di reti di telecomunicazioni, servizio di telecomunicazioni, fornitura di servizi di telecomunicazioni, applicazioni correlate, servizi correlati

Cytuj jako: Krupa W., *Classification of activities subject to entry in the register of telecommunications entrepreneurs* [Kwalifikacja działalności podlegającej obowiązkowi wpisu do rejestru przedsiębiorców telekomunikacyjnych], „*Ius Novum*” 2020 (14) nr 4, s. 181–206. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.42/w.krupa

Cite as: Krupa, W. (2020) 'Classification of activities subject to entry in the register of telecommunications entrepreneurs'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 181–206. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.42/w.krupa

JULIA KOSONOĞA-ZYGMUNT*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.43/j.kosonoga-zygmunt

**Głosa do wyroku SN
z 4 lutego 2020 r., III KK 113/19**

Podstawą zastosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary jest wykazanie, że w sprawie zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek, który powoduje, że nawet najniższa kara przewidziana w ustawie musi być uznana za karę rażąco surową. Wystąpienie takiego szczególnego wypadku powinno znajdować wsparcie w okolicznościach nietypowych samego zdarzenia albo takich cechach sprawy, które charakteryzują go w sposób wyjątkowo pozytywny i powodują, że zasługuje on na wymierzenie kary poniżej minimum ustawowego. (...) Decydując się na orzeczenie kary z nadzwyczajnym jej złagodzeniem, sąd ma więc obowiązek przedstawić argumenty uzasadniające przekonanie, że w realiach rozpoznawanej sprawy zaistniały przesłanki do takiego postąpienia. Nie może też budzić wątpliwości, że wypadki szczególnie uzasadnione, o jakich mowa w przepisie art. 60 § 2 k.k., istotnie różnią się od wypadków zwykłych, co do których obowiązują standardowe dyrektywy wymiaru kary. Te ostatnie bowiem pozwalają na wykorzystanie możliwości istniejących w ramach ustawowych granic zagrożenia karą. Natomiast zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary bez jednoczesnego wykazania, że istotnie przemawiały za tym okoliczności o charakterze szczególnym, w pełni uzasadnia przekonanie, że kara wymierzona w takich warunkach jest karą rażąco niewspółmierną¹.

W analizowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy odniósł się do instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary. Jest to problematyka często podejmowana zarówno w orzecznictwie, jak i w doktrynie². Rzadko jednak najwyższa instancja sądowa

---

* dr, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, e-mail: j.zygmunt@uksw.edu.pl, numer ORCID: 0000-0002-3368-300X

¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2020 r., III KK 113/19, niepublikowany. Tak też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2019 r., V KK 125/18, niepublikowany.

² Z. Cwiakalski, *Nadzwyczajny wymiar kary w kodeksie karnym z 1997 roku po nowelizacjach – próba oceny*, w: T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk (red.), *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r.*, Lublin 2006, s. 105–122; Z. Cwiakalski, *Zwyczajne i nadzwyczajne złagodzenie kary po zmianach*, w: S. Hoc, D. Mucha (red.), *Kary jako podstawowe*

odnosi się do kwestii innego szczególnie uzasadnionego wypadku, który powoduje, że nawet najniższa kara przewidziana w ustawie musi być uznana za karę rażąco surową. Ta zaś każdorazowo wymaga przeanalizowania w kontekście okoliczności faktycznych konkretnej sprawy.

W przedmiotowym postępowaniu A.W. została oskarżona o to, że działając z zamiarem bezpośrednim pozbawienia życia, zadała pokrzywdzonej z dużą siłą wiele ciosów w postaci kopnięć nogą i uderzeń z ręki/pięści – powodując m.in. liczne wielomiejscowe uszkodzenia ciała w obrębie głowy, rozległe obustronne wielomiejscowe uszkodzenia klatki piersiowej z masywnymi wylewami krwawymi w tkankach miękkich w otoczeniu szczeliny załamania, a nadto rozległe wylewy krwawe w powłokach barku i przyległej górnej części ramienia oraz na grzbiecie ręki kończyny górnej, co w konsekwencji doprowadziło do ostrej niewydolności oddechowo-krażeniowej i do nagłej śmierci pokrzywdzonej – została zatem oskarżona o przestępstwo z art. 148 § 1 k.k.

Sąd Okręgowy uznał oskarżoną za winną popełnienia zarzucanego jej czynu z tym ustaleniem, że dopuściła się tego czynu, działając z zamiarem ewentualnym, i za to na podstawie art. 148 § 1 k.k., przy zastosowaniu art. 60 § 2 k.k. i art. 60 § 6 pkt 2 k.k., wymierzył jej karę 6 lat pozbawienia wolności.

Apelację od powyższego wyroku wywiódł prokurator. Zaskarżając wyrok na niekorzyść oskarżonej, w części dotyczącej orzeczenia o karze, zarzucił wyrokowi:

błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia, który miał wpływ na treść tego orzeczenia poprzez uznanie, że w przedmiotowej sprawie zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek pozwalający na nadzwyczajne złagodzenie kary wobec oskarżonej, a tym samym wymierzenie jej kary poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia w wysokości 6 lat pozbawienia wolności, podczas gdy z zebranego w sprawie materiału wynika, iż taki szczególnie uzasadniony wypadek nie istnieje, albowiem Sąd I instancji błędnie ocenił wagę i znaczenie oko-

---

sankcje w prawie karnym, Opole 2018, s. 19–31; V. Konarska-Wrzošek, *Zwyczajny i nadzwyczajnie złagodzony wymiar kary w świetle kodeksu karnego po nowelizacji z 20 lutego 2015 roku*, w: J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz (red.), *Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarska, Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XLIII, Wrocław 2017, s. 255–264; J. Paśkiewicz, *Procesowe aspekty nadzwyczajnego złagodzenia kary – uwagi wybrane*, w: Z. Cwiakalski, G. Artymiak (red.), *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji zmian*, Warszawa 2009, s. 603–614; J. Raglewski, *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008; rec. T. Kaczmarek, *Prok. i Pr.* 2010, nr 6, s. 153–161; Z. Sienkiewicz, *O podstawach nadzwyczajnego złagodzenia kary*, w: L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. V, Wrocław 2000, s. 57–68; Z. Sienkiewicz, *O niektórych projektowanych zmianach w zakresie nadzwyczajnego złagodzenia kary*, w: L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XI, Wrocław 2002, s. 75–84; A. Ważny, *Praktyka nadzwyczajnego złagodzenia kary i odstępowania od jej wymierzenia*, EP 2009, nr 6–9, s. 25–27; R. Zawłocki, *Nowa funkcja nadzwyczajnego złagodzenia kary po reformie Kodeksu karnego*, *Pał.* 2016, nr 1–2, s. 57–63; w poprzednim stanie prawnym zob. zwłaszcza Z. Cwiakalski, *Nadzwyczajne złagodzenie kary w praktyce sądowej*, Warszawa 1982; J. Wojciechowska, *Nadzwyczajne złagodzenie kary w orzecznictwie sądowym 1979–1981*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987; K. Daszkiewicz, *Nadzwyczajne złagodzenie kary*, Warszawa 1976.

liczności łagodzących w płaszczyźnie wymiaru kary i nie uwzględnił wszystkich okoliczności przemawiających na niekorzyść oskarżonej – rażącą niewspółmierność wymierzonej oskarżonej kary w wymiarze 6 lat pozbawienia wolności w sytuacji, gdy analiza elementów tak przedmiotowych, jak i podmiotowo istotnych dla rozpatrywanego czynu, a w szczególności okoliczności zdarzenia, wysokiego stopnia społecznej szkodliwości czynu, właściwości i warunków osobistych oskarżonej, sposobu życia oskarżonej przed popełnieniem przestępstwa i zachowania się po jego popełnieniu, powinna prowadzić Sąd I instancji do wniosku, że oskarżona nie zasługuje na wymierzenie jej tak łagodnej kary 6 lat pozbawienia wolności, gdyż nie będzie to wystraszające dla osiągnięcia wobec oskarżonej celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa, co przemawia za wymierzeniem oskarżonej kary pozbawienia wolności w wymiarze 12 lat pozbawienia wolności.

Sąd Apelacyjny zaskarżony wyrok utrzymał w mocy. Kasację od powyższego wyroku wniósł Minister Sprawiedliwości – Prokurator Generalny, zaskarżając ten wyrok w części dotyczącej orzeczonej kary na niekorzyść skazanej i zarzucając

rażące i mające istotny wpływ na treść wyroku naruszenie przepisów prawa karnego procesowego, a mianowicie art. 433 § 2 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k., polegające na nieprawidłowym rozpoznaniu zarzutów, podniesionych w apelacji prokuratora, błędu w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę orzeczenia oraz rażącej niewspółmierności kary 6 lat pozbawienia wolności orzeczonej wobec oskarżonej (...) za dokonaną zbrodnię zabójstwa (...), wyrażającym się w ogólnikowych jedynie stwierdzeniach, że zarzuty te są niesłuszne i wielokrotnego akcentowania, że stanowisko Sądu I instancji jest prawidłowe, bez należytego wykazania konkretnymi i znajdującymi oparcie w materiale dowodowym argumentami, dlaczego zarzuty apelacyjne uznano za nietrafne, co w konsekwencji spowodowało utrzymanie w mocy wyroku Sądu Okręgowego orzekającego karę rażąco niewspółmiernie łagodną, nie uwzględniającą należyście wszystkich okoliczności obciążających, istotnych dla wymiaru kary (...).

Rozpoznając kasację, Sąd Najwyższy zmuszony został zatem do przeanalizowania elementów składających się na istnienie szczególnie uzasadnionego wypadku, który powoduje, że nawet najniższa kara przewidziana w ustawie musi być uznana za karę rażąco surową. Bez wątplenia jest to pojęcie wysoce ocenne, składające się z pozostających ze sobą w koniunkcji zwrotów wartościujących³. Wprawdzie nie musi to być – *verba legis*, tak jak w treści art. 57 § 2 k.k. z 1969 r. – zdarzenie wyjątkowe, ale konieczne jest, by było szczególnie uzasadnione. Chodzi zatem o wykazanie wypadku – z jednej strony – opartego na obiektywnych racjach,

---

³ Por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 8 lutego 1991 r., II AKr 3/91, OSA 1991, nr 1, poz. 1; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 września 1971 r., V KRN 338/71, LEX nr 64014; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1975 r., V KR 105/75, OSNKW 1975, nr 12, poz. 158; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 lipca 2008 r., WA 27/08, OSNKW 2008, nr 11, poz. 93.

podstawach⁴; z drugiej – niezwyklego, wyjątkowego⁵. Dodatkowo musi to być taki zbiór okoliczności, który powoduje, że nawet najniższa kara przewidziana w ustawie musi być uznana za karę rażąco surową, czyli taką, która w sposób wyraźny, oczywisty, rzucający się w oczy⁶ jest zbyt dolegliwa. Zasadnie wskazuje się w doktrynie, że o tym, czy kara jest niewspółmiernie surowa, decydować mogą: jej rodzaj, czas trwania, kumulacja kary z innymi karami lub środkami oddziaływania na sprawcę. Kara staje się niewspółmiernie surowa wtedy, gdy nasilenie dolegliwości nie odpowiada stopniowi społecznej szkodliwości i pozostaje w stosunku do niego w poważnej dysproporcji⁷.

Ustawodawca jako przykładowe okoliczności wskazujące na zasadność zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary wskazuje kompensacyjną postawę sprawcy (art. 60 § 2 pkt. 1 i 2 k.k.) oraz poważny uszczerbek sprawcy przestępstwa nieumyślnego lub jego najbliższego (art. 60 § 2 pkt 3 k.k.). Przesłanki te są od siebie niezależne i nie tworzą katalogu zamkniętego. Słusznie zatem wskazuje się w orzecznictwie, że błędny jest pogląd, jakoby niespełnienie chociażby jednej z przesłanek wymienionych w art. 60 § 2 k.k. powodowało niemożność zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary. Wykładnia językowa (gramatyczna) art. 60 § 2 k.k. prowadzi do jednoznacznego wniosku, że poza wypadkami przewidzianymi w art. 60 § 1 k.k., sąd może również zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary w szczególnie uzasadnionych wypadkach, kiedy nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa, czyli jeżeli w ocenie sądu wystąpi jedna lub więcej okoliczności, które powodują, że wymierzenie kary w ramach ustawowego zagrożenia czyniłoby ją niesprawiedliwą przez swą surowość. Te okoliczności uzasadniające nadzwyczajne złagodzenie kary mogą być różne i nie muszą pokrywać się z wymienionymi w pkt. 1 i 2 § 2 art. 60 k.k. Przez użycie zwrotu „w szczególności” ustawodawca dał wyraz temu, że przesłanki z pkt. 1 i 2 są przykładowymi i nie stanowią zbioru zamkniętego⁸. Katalog okoliczności uzasadniających stosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie cytowanego przepisu jest tworzony przez praktykę sądową i zapewne nie zostanie nigdy zamknięty⁹.

Artykuł 60 § 2 k.k. nie wprowadza temporalnego ograniczenia co do wystąpienia okoliczności przesadzających o szczególnie uzasadnionym wypadku, co – *lege non distinguente* – oznacza, że mogą to być okoliczności występujące zarówno przed, w trakcie, jak i po popełnieniu przestępstwa¹⁰. Orzekając w przedmiocie nadzwyczajnego złagodzenia kary, należy pamiętać, że stanowi ono orzekanie

⁴ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 4, Warszawa 2003, s. 312.

⁵ Ibidem, s. 233.

⁶ Ibidem, s. 33.

⁷ K. Daszkiewicz, *Nadzwyczajne złagodzenie kary...*, op. cit., s. 84.

⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 18 kwietnia 2002 r., II AKa 89/02, Orz. Prok. i Pr. 2003, nr 2, poz. 19.

⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 16 września 2004 r., II AKa 173/04, KZS 2004, nr 10, poz. 13; zob. również wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 grudnia 2012 r., II AKa 243/12, Orz. Prok. i Pr. 2013, nr 7–8, poz. 26.

¹⁰ K. Daszkiewicz, *Nadzwyczajne złagodzenie kary...*, op. cit., s. 79.

o karze, dlatego też to wszystko, co w ramach art. 53 k.k. decyduje o jej wymiarze, ma także znaczenie w kwestii nadzwyczajnego złagodzenia kary¹¹.

Różnorodność sytuacji, które mogą decydować o nadzwyczajnym złagodzeniu kary w trybie art. 60 § 2 k.k., przesądza o tym, że stworzenie uniwersalnego katalogu okoliczności składających się na dyspozycję tego przepisu jest niemożliwe. Generalnie przesłanka ta obejmuje takie sytuacje, gdy ustawowe zagrożenie nie odpowiada występującemu w nietypowo nikłym nasileniu stopniowi społecznej szkodliwości czynu¹². W literaturze wskazuje się także na takie okoliczności jak np.: ciężka, nieuleczalna choroba oskarżonego; jego podeszły wiek; kalectwo; poważny niedostatek graniczący z nędzą; szczególnie trudne warunki rodzinne lub osobiste; podrzędną rolę sprawcy przestępstwa popełnionego we współdziałaniu z innymi osobami, okoliczności wyraźnie odbiegające od przeciętnych¹³. Za nadzwyczajnym złagodzeniem kary w trybie art. 60 § 2 k.k. w świetle orzecznictwa może przesądzać suma takich okoliczności, jak to, że: czyn oskarżonego ograniczył się do groźby użycia przemocy, pokrzywdzona nie odniosła żadnych obrażeń ciała, a wartość skradzionego w rozboju mienia wynosiła 3 złote i 56 groszy; sprawca nie był uprzednio karany, wykonywał stałą pracę zarobkową i posiada pozytywne opinie z miejsca zamieszkania i pracy¹⁴.

Z reguły w orzecznictwie za istnienie szczególnie uzasadnionego wypadku pozwalającego na nadzwyczajne złagodzenie kary nie uznaje się natomiast samego tylko werbalnego przyznania się oskarżonego do popełnienia czynu¹⁵. Za taką przesłankę uznaje się natomiast fakt złożenia przez oskarżonego obszernych wyjaśnień, w których przyznał się do winy, w tym również w zakresie nieobjętym przedmiotową sprawą, co w konsekwencji doprowadziło do wyroku skazującego w innej sprawie, wskazanie osób biorących udział w przestępczym procederze, czy okazanie skruchy – przy braku jednoznaczności – czy były to jedynie elementy taktyki procesowej¹⁶.

Przesłanki do nadzwyczajnego złagodzenia kary nie daje również szczególna sytuacja rodzinna, w konkretnym przypadku wynikająca z posiadania przez oskarżoną sześciorga dzieci, nad którymi nie wypełniała ona w istocie obowiązków

---

¹¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 11 lipca 2013 r., II AKa 224/13, LEX nr 1369293; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 1977 r., VI KRN 97/77, OSNKW 1977, nr 7–8, poz. 81.

¹² Por. J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1971, s. 183.

¹³ Zob. R. Reguliński, *Wyjątkowe okoliczności w świetle orzecznictwa SN i piśmiennictwa*, „Biuletyn Prokuratury Generalnej” 1964, nr 4, s. 31 i n.; T. Leško, *Nadzwyczajne złagodzenie kary na podstawie art. 53 § 1 k.k.* WP, WPP 1967, nr 4, s. 421 i n.; K. Daszkiewicz, *Nadzwyczajne złagodzenie kary...*, op. cit., s. 79; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 114; Z. Cwiągalski w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna t. I. Komentarz do art. 53–116*, Warszawa 2016, s. 139.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 16 lutego 2011 r., II AKa 256/10, LEX nr 936465.

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 16 listopada 2004 r., II AKa 192/04, KZS 2004, nr 12, poz. 23; por. jednak wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 15 maja 2008 r., II AKa 13/08, LEX nr 447031.

¹⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 9 października 2003 r., II AKa 313/03, Orz. Prok. i Pr. 2004, nr 7–8, poz. 25.

rodzicielskich, wynikających z kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹⁷. Podobnie jak fakt, iż zarówno pokrzywdzony, jak i oskarżony byli uzależnieni od alkoholu i razem spożywali go w trakcie zdarzenia, oraz to, że oskarżony był bezdomny¹⁸, czy też zakończenie przestępstwa w fazie usiłowania udolnego¹⁹.

W świetle art. 60 § 2 k.k. w rachubę wchodzi jedynie szczególnie uzasadniony, a zatem wyjątkowy wypadek. Nie spełniają tej przesłanki okoliczności typowe, w tym np. dotychczasowa niekaralność skazanego, jego dobra opinia środowiskowa, które powinny stanowić normę dla każdego obywatela funkcjonującego w społeczeństwie, czy też sposób wytworzenia środków odurzających, który określony został jako „chałupniczy”²⁰. W realiach konkretnej sprawy nawet suma takich okoliczności, jak przyznanie się do winy, skrucha, pojednanie się z pokrzywdzonym czy deklaracja naprawienia szkody, oceniana przez pryzmat charakteru popełnionego przez oskarżonych przestępstwa, nie pozwoliły sądowi na stwierdzenie przesłanek z art. 60 § 2 k.k. Uznał on, że okoliczności te nie mają charakteru wyjątkowego i nadzwyczajnego, stanowiąc wyłącznie konsekwencje zrozumienia naganności popełnionego przestępstwa i zupełnie naturalną w prawidłowo ukształtowanych relacjach społecznych postawę, polegającą na deklaracji poprawy czy zadośćuczynienia za krzywdę. Wszystkim wskazanym okolicznościom, które jak pokazuje praktyka sądowa, towarzyszą w mniejszym lub większym zakresie większości spraw karnych, nie można nadawać jednak wymiaru ekstraordynaryjnego, gdyż wyjątkowe dobrodziejstwo nadzwyczajnego złagodzenia kary zyskałoby całkowicie powszechny wymiar²¹.

Pewne wątpliwości może budzić, czy uprzednia karalność wyłącza zastosowanie nadzwyczajnego złagodzenia kary. Wprawdzie bez wątpienia jest to okoliczność obciążająca, mająca istotne znaczenie dla wymiaru kary, lecz – jak zasadnie wskazuje się w orzecznictwie i doktrynie – należy mieć na uwadze, że ze swej istoty, jako okoliczność dotycząca osoby, a nie czynu, nie ma wpływu na ocenę stopnia jej winy i społecznej szkodliwości popełnionego przestępstwa. Przepis art. 60 § 2 k.k. nie wyklucza zatem stosowania instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary wobec sprawców uprzednio karanych, w tym wobec recydywistów²².

Przenosząc powyższe na kanwę analizowanej sprawy, należy stwierdzić, że poglądy Sądu Najwyższego stanowią kontynuację dotychczasowego orzecznictwa i utrwalają tezę o wyjątkowości instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary

---

¹⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 listopada 2001 r., II Aka 381/01, Orz. Prok. i Pr. 2002, nr 7–8, poz. 19.

¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 grudnia 2012 r., II Aka 243/12, Orz. Prok. i Pr. 2013, nr 7–8, poz. 26.

¹⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 25 października 2001 r., II Aka 315/01, Orz. Prok. i Pr. 2002, nr 7–8, poz. 18.

²⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2019 r., V KK 125/18, niepublikowany; zob. również wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1974 r., V KRN 34/74, LEX nr 479157.

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 11 października 2012 r., II Aka 313/12, Orz. Prok. i Pr. 2013, nr 3, poz. 25.

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 stycznia 2004 r., II Aka 497/03, LEX nr 142875; tak też wytyczne Sądu Najwyższego w uchwale z dnia 22 grudnia 1978 r. w sprawie stosowania przepisów dotyczących recydywy, VII KZP 23/77, OSNKW 1979, nr 1–2, poz. 1.

z uwagi na wystąpienie szczególnie uzasadnionego wypadku. Racje ma Sąd Najwyższy twierdząc, że wystąpienie takiego szczególnego wypadku powinno znajdować wsparcie w okolicznościach nietypowych samego zdarzenia albo takich cechach sprawcy, które charakteryzują go w sposób wyjątkowo pozytywny i powodują, że zasługuje on na wymierzenie kary poniżej minimum ustawowego. Wypadki szczególnie uzasadnione, o jakich mowa w przepisie art. 60 § 2 k.k., istotnie różnią się od wypadków zwykłych, co do których obowiązują standardowe dyrektywy wymiaru kary. Te ostatnie bowiem pozwalają na wykorzystanie możliwości istniejących w ramach ustawowych granic zagrożenia karą. Natomiast zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary bez jednoczesnego wykazania, że istotnie przemawiały za tym okoliczności o charakterze szczególnym, w pełni uzasadnia przekonanie, że kara wymierzona w takich warunkach jest karą rażąco niewspółmierną²³.

Pomijając kwestię wyjątkowości instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, Sąd Najwyższy odniósł się również do standardu kontroli odwoławczej w tego rodzaju sprawach. W analizowanym postępowaniu Sąd Najwyższy uchylił orzeczenie sądu odwoławczego z uwagi na rażące naruszenie art. 433 § 2 k.p.k. w zw. z art. 457 § 3 k.p.k., zasadnie wskazując na konieczność szczególnie wnikliwego zweryfikowania zarzutów co do oceny przesłanek składających się na szczególnie uzasadniony wypadek w rozumieniu art. 60 § 2 k.k.

Zdaniem sądu pierwszej instancji, o wypełnieniu dyspozycji art. 60 § 2 k.k. zdecydowały takie okoliczności jak: działanie pod wpływem narastającego poczucia znużenia, wypalenia emocjonalnego, bezsilności oraz jednocześnie odpowiedzialności za najbliższych, przez których w takim stanie oskarżona się znalazła, sposób zachowania się pokrzywdzonej, a zwłaszcza podejmowane przez nią działania przeciwko oskarżonej, nieskuteczność i pewna obojętność działań organów administracji rządowej i samorządowej w zakresie pomocy rodzinie oskarżonej, oraz dotychczasowy sposób życia oskarżonej, zwłaszcza działalność w ramach wolontariatu, jej bardzo dobra opinia środowiskowa a także niekaralność. Stanowisko to podzielił sąd odwoławczy, twierdząc, że wprawdzie żadna z ww. okoliczności osobno nie uzasadniała nadzwyczajnego złagodzenia kary, lecz ich suma kreowała „szczególnie uzasadniony przypadek”, w którym nawet najniższa kara przewidziana za przestępstwo byłaby niewspółmiernie surowa.

W trafnej ocenie Sądu Najwyższego, skoro prokurator kwestionował ocenę okoliczności przywołanych na poparcie tezy o wystąpieniu szczególnie uzasadnionego wypadku, który miałby uprawniać do sięgnięcia po dobrodziejstwo nadzwyczajnego złagodzenia kary, to niezbędne było przedstawienie argumentacji wskazującej, że istotnie te okoliczności zasługują na miano szczególnych. Sąd Apelacyjny nie mógł zatem ograniczyć się tylko i wyłącznie do akceptacji wyводу Sądu Okręgowego w tym zakresie, odwołując się do generalnych i ogólnych stwierdzeń, które

---

²³ Polegające na nienależytym rozpoznaniu sformułowanego w apelacji zarzutu błędu w ustaleniach faktycznych, co z kolei – w ocenie Sądu Najwyższego – doprowadziło do błędnego zaaprobowania ustaleń sądu I instancji w zakresie istnienia szczególnego przypadku pozwalającego na zastosowanie instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary.

miały stanowić wyraz aprobaty stanowiska Sądu Okręgowego. Wszystkie opisywane przez ten Sąd okoliczności odnosiły się w rzeczywistości do ogólnych przesłanek wpływających na wymiar kary za przypisaną zbrodnię i nie wskazywały na ziszczenie się przesłanek do zastosowania art. 60 § 2 k.k. Wobec tego, chociaż formalnie w uzasadnieniu wyroku Sądu Apelacyjnego zawarto rozważania w tym zakresie, to jednak nie można stwierdzić, by odnosiły się one wprost do argumentów sformułowanych w apelacji prokuratora.

Przechodząc na poziom uwag szczegółowych, Sąd Najwyższy poddał jednocześnie krytyce sposób oceny przesłanek składających się na szczególnie uzasadniony wypadek w rozumieniu art. 60 § 2 k.k. Słusznie uznał, że jakkolwiek nie sposób zakwestionować, że skazana znajdowała się w trudnej sytuacji życiowej, wywołanej przejściem opieki nad matką (osobą starą – 86 lat, niepełnosprawną fizycznie i pozostającą bez słownego i logicznego kontaktu) oraz chorym mężem, także niepełnosprawnym fizycznie, poruszającym się na wózku inwalidzkim, dysponując przy tym bardzo skromnymi warunkami mieszkaniowymi, to jednak ta okoliczność nie może stanowić żadnego usprawiedliwienia dla zamachu na życie pokrzywdzonej. Zwłaszcza jeżeli uwzględni się, że skazana podjęła decyzję o przewiezieniu matki do miejsca swego zamieszkania dobrowolnie, a ponadto mogła domagać się wsparcia pozostałych członków rodziny (np. synów), a także stosownych organów administracji rządowej lub samorządowej, czego nie uczyniła. Nie sposób również odmówić racji twierdzeniu, że nie do przyjęcia jest teza, iż oskarżona popełniła czyn w poczuciu poniżenia i krzywdy ze strony matki, skoro ta kilka miesięcy przed zabójstwem uległa udarowi, wobec czego kontakt słowny z nią był istotnie utrudniony, była ona osobą leżącą, wymagającą stałej, 24-godzinnej opieki. Nieuprawnione jest wobec tego twierdzenie, że w czasie kilku miesięcy bezpośrednio poprzedzających zabójstwo matka skazanej w sposób celowy uprzykrzała jej życie czy zachowywała się wobec niej w sposób perfidny.

Pogląd Sądu Najwyższego odnośnie do wpływu dotychczasowego sposobu życia, w tym zwłaszcza niekaralności i dobrej opinii środowiskowej, na przesłanki nadzwyczajnego złagodzenia kary wpisuje się w nurt dotychczasowego orzecznictwa. Trafnie wywodzi Sąd Najwyższy, że nie ma niczego szczególnego w tym, że oskarżona przestrzega porządku prawnego i poprawnie funkcjonuje w społeczeństwie. Zachowanie takie ma stanowić normę dla każdego obywatela funkcjonującego w społeczeństwie, nie może pozwalać na odstąpienie od ukarania sprawcy w granicach ustawowego zagrożenia karą przewidzianą dla zbrodni zabójstwa.

Stanowisko Sądu Najwyższego, zarówno w zakresie oceny charakteru prawnego instytucji nadzwyczajnego złagodzenia kary, jak i samych okoliczności składających się szczególnie uzasadniony wypadek, a także standardu kontroli odwoławczej w tego typu sprawach, zasługuje w pełni na aprobatę.

BIBLIOGRAFIA

- Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1971.
Ćwiakalski Z., *Nadzwyczajne złagodzenie kary w praktyce sądowej*, Warszawa 1982.

- Ćwiakalski Z., *Nadzwyczajny wymiar kary w kodeksie karnym z 1997 roku po nowelizacjach – próba oceny*, w: T. Bojarski, K. Nazar, A. Nowosad, M. Szwarczyk (red.), *Zmiany w polskim prawie karnym po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r.*, Lublin 2006.
- Ćwiakalski Z., *Zwyczajne i nadzwyczajne złagodzenie kary po zmianach*, w: S. Hoc, D. Mucha (red.), *Kary jako podstawowe sankcje w prawie karnym*, Opole 2018.
- Daszkiewicz K., *Nadzwyczajne złagodzenie kary*, Warszawa 1976.
- Konarska-Wrzosek V., *Zwyczajny i nadzwyczajnie złagodzony wymiar kary w świetle kodeksu karnego po nowelizacji z 20 lutego 2015 roku*, w: J. Giezek, D. Gruszecka, T. Kalisz (red.), *Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka, Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XLIII, Wrocław 2017.
- Leśko T., *Nadzwyczajne złagodzenie kary na podstawie art. 53 § 1 k.k.WP*, WPP 1967, nr 4.
- Paśkiewicz J., *Procesowe aspekty nadzwyczajnego złagodzenia kary – uwagi wybrane*, w: Z. Ćwiakalski, G. Artymiak (red.), *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji zmian*, Warszawa 2009.
- Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008;
- Reguliński r., *Wyjątkowe okoliczności w świetle orzecznictwa SN i piśmiennictwa*, „Biuletyn Prokuratury Generalnej” 1964, nr 4.
- Sienkiewicz Z., *O niektórych projektowanych zmianach w zakresie nadzwyczajnego złagodzenia kary*, w: L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. XI, Wrocław 2002.
- Sienkiewicz Z., *O podstawach nadzwyczajnego złagodzenia kary*, w: L. Bogunia (red.), *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. V, Wrocław 2000.
- Ważny A., *Praktyka nadzwyczajnego złagodzenia kary i odstępowania od jej wymierzenia*, EP 2009, nr 6–9.
- Wojciechowska J., *Nadzwyczajne złagodzenie kary w orzecznictwie sądowym 1979–1981*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Zawłocki r., *Nowa funkcja nadzwyczajnego złagodzenia kary po reformie Kodeksu karnego*, Pal. 2016, nr 1–2.

Wykaz skrótów:

Prok. i Pr. – „Prokuratura i Prawo”

EP – „Edukacja Prawnicza”

Pal. – „Palestra”

Orz. Prok. i Pr. – Orzecznictwo. Prokuratura i Prawo

KZS – „Krakowskie Zeszyty Sądowe”

OSNKW – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Izba Karna i Izba Wojskowa”

WPP – „Wojskowy Przegląd Prawniczy”

GLOSS ON THE SUPREME COURT JUDGMENT OF 4 FEBRUARY 2020, III KK 113/19

Summary

The author of this gloss accepts the argument that the existence of ‘exceptionally justified circumstances’ within the meaning of Article 60 § 2 CC should be inferred from unusual circumstances of the incident or the features of the perpetrator which characterise them in

an exceptionally positive way and warrant the imposition of a penalty lesser than the least severe penalty imposable for the offence in question. Based on a review of court decisions and scholarly works, the author identifies the key determinants guiding the assessment of whether exceptionally justified circumstances exist. Furthermore, the author endorses the call for maintaining an appropriate standard of appellate review in cases involving the extraordinary mitigation of a penalty. Such a standard implies the need for a substantive and not merely formal revision of the grounds for the appeal challenging the legitimacy of the application of the extraordinary mitigation of a penalty.

Keywords: penalty, extraordinary mitigation of a penalty, sentencing directives, the least severe penalty for an offence, criminal law

GŁOSA DO WYROKU SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 4 LUTEGO 2020 R., III KK 113/19

Streszczenie

W glosie zaaprobowano tezę, iż wystąpienie szczególnie uzasadnionego wypadku w rozumieniu art. 60 § 2 k.k. powinno znajdować wsparcie w okolicznościach nietypowych samego zdarzenia albo w takich cechach sprawy, które charakteryzują go w sposób wyjątkowo pozytywny i powodują, że zasługuje on na wymierzenie kary poniżej minimum ustawowego. Dokonując przeglądu orzecznictwa i doktryny, wskazano na główne determinanty oceny szczególnie uzasadnionego wypadku. Podzielono również pogląd o konieczności zachowania odpowiedniego standardu kontroli odwoławczej w tego typu sprawach, polegającego na konieczności merytorycznego a nie jedynie formalnego zweryfikowania zarzutów odwoławczych kwestionujących zasadność zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Słowa kluczowe: kara, nadzwyczajne złagodzenie kary, dyrektywy wymiaru kary, najniższa kara przewidziana za przestępstwo, prawo karne

COMENTARIO DE SENTENCIA DE TRIBUNAL SUPREMO DE 4 DE FEBRERO DE 2020, III KK 113/19

Resumen

El comentario aprueba la tesis que la existencia de caso excepcionalmente fundado a la luz del art. 60 § 2 de código penal ha de apoyarse en condiciones extraordinarias de hecho en sí o en tales características de autor que le describen de manera excepcionalmente positiva y por ello merece la pena por debajo mínimo legal. Analizando la jurisprudencia y doctrina se indica los principales elementos para valorar caso excepcionalmente fundado. Se comparte también la postura de la necesidad de preservar el estándar de control de recursos en este tipo de causas que consiste en la necesidad de verificar sustancialmente y no sólo formalmente las alegaciones de recurso que cuestionan la aplicación de rebaja extraordinaria de la pena.

Palabras claves: pena, rebaja extraordinaria de la pena, directivas de imposición de la pena, la pena mínima prevista por el delito, derecho penal

КОММЕНТАРИЙ К РЕШЕНИЮ ВЕРХОВНОГО СУДА № III KK 113/19
ОТ 4 ФЕВРАЛЯ 2020 ГОДА

Аннотация

В комментарии автор приводит аргументы в пользу того, что наличие «особо обоснованного случая» в понимании ст. 60 §2 УК должно подтверждаться нетипичными обстоятельствами самого события преступления либо особенностями поведения преступника, которые характеризуют его в исключительно позитивном ключе и означают, что он заслуживает наказания ниже установленного законом минимума. Анализ существующей судебной практики и положений доктрины позволил выявить основные факторы, определяющие оценку каждого конкретного случая как «особо обоснованного». Автор разделяет мнение о необходимости поддержания надлежащих стандартов апелляционного надзора при рассмотрении подобных дел. Это выражается в необходимости не только формально-правовой, но и материально-правовой проверки апелляций, оспаривающих обоснованность чрезвычайного смягчения наказания.

Ключевые слова: наказание; институт чрезвычайного смягчения наказания; положения об определении меры наказания; наименьшее наказание, предусмотренное за преступление; уголовное право

GLOSSE ZUM URTEIL DES SAÐ NAJWYŻSZY VOM 4. FEBRUAR 2020,
AKTENZEICHEN: III KK 113/19

Zusammenfassung

Die Autorin des Meinungsbeitrags teilt die Auffassung, dass das Vorliegen eines besonders begründeten Falles im Sinne von Artikel 60 § 2 des polnischen Strafgesetzbuches durch die außergewöhnlichen Umstände des Ereignisses selbst oder solche Merkmale des Täters belegt werden sollte, die ihn auf besonders positiv erscheinen lassen und bewirken, dass er ein Strafmaß verdient, das unter der gesetzlichen Mindeststrafe liegt. Mit Blick auf die Rechtsprechung und die Rechtslehre werden die wesentlichen Bestimmungsfaktoren für die Beurteilung eines Falles als besonders begründet bezeichnet. Es wird auch die Ansicht geteilt, dass in solchen Fällen die Gewährleistung einer angemessenen Nachprüfung und damit verbunden einer inhaltlichen und nicht nur formalen Überprüfung der Rechtsmittelgründe notwendig ist, durch die die Rechtmäßigkeit der Anwendung einer außerordentlichen Strafmilderung in Frage gestellt wird.

Schlüsselwörter: Strafe, außerordentliche Strafmilderung, Strafzumessungsrichtlinien, für eine Straftat angedrohte Mindeststrafe, Strafrecht

GLOSE DE L'ARRÊT DE LA COUR SUPRÊME DU 4 FÉVRIER 2020,
III KK 113/19

Résumé

La glose approuvait la thèse selon laquelle la survenance d'un accident particulièrement justifié au sens de l'article 60 § 2 du Code pénal devrait trouver appui dans des circonstances inhabituelles de l'événement lui-même ou dans des caractéristiques de l'auteur qui le caractérisent d'une manière exceptionnellement positive et lui font mériter une peine inférieure au minimum légal. Lors de l'examen de la jurisprudence et de la doctrine, les principaux déterminants de l'évaluation d'un accident particulièrement justifié ont été indiqués. On a également estimé qu'il était nécessaire de maintenir une norme appropriée de contrôle des recours dans ce type d'affaires, consistant en la nécessité d'une vérification de fond et pas seulement formelle des allégations d'appel mettant en cause la légitimité de l'application de la clémence extraordinaire.

Mots-clés : peine, clémence extraordinaire, directives de détermination de la peine, peine la plus basse prévue pour un crime, droit pénal

COMMENTO ALLA SENTENZA DELLA CORTE SUPREMA
DEL 4 FEBBRAIO 2020, III KK 113/19

Sintesi

Nel commento si è approvata la tesi che l'insorgenza di un caso particolarmente motivato ai sensi dell'art. 60 § 2 del Codice penale deve essere sostenuta dalle circostanze insolite dell'evento stesso oppure da caratteristiche del reo, tali da caratterizzarlo in maniera particolarmente positiva e che fanno sì che meriti l'applicazione di una pena inferiore al minimo di legge. Effettuando una rassegna della giurisprudenza e della dottrina sono stati indicati i determinati principali della valutazione del caso particolarmente motivato. Si è condivisa anche la posizione circa la necessità di rispettare un adeguato standard di controllo in sede d'impugnazione in questo tipo di procedimenti, consistente nella necessità di una verifica di merito e non solamente formale delle accuse d'impugnazione che contestano la fondatezza dell'applicazione di una attenuante eccezionale.

Parole chiave: pena, attenuanti eccezionali, direttive di determinazione della pena, pena minima prevista per il reato, diritto penale

Cytuj jako: Kosonoga-Zygmunt J., *Gloss on the Supreme Court judgment of 4 February 2020, III KK 113/19* [Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 2020 r., III KK 113/19], „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 207–218. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.43/j.kosonoga-zygmunt

Cite as: Kosonoga-Zygmunt, J. (2020) 'Gloss on the Supreme Court judgment of 4 February 2020, III KK 113/19'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 207–218. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.43/j.kosonoga-zygmunt

JACEK A. DĄBROWSKI*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.44/j.a.dabrowski

**Glosa do postanowienia SN
z 13 czerwca 2019 r., III KK 280/18¹**

TEZA

Zawarte w opisie czynu przypisanego skazanemu sformułowanie: „z niustalonych przyczyn zjechał na pobocze drogi, stracił panowanie nad pojazdem” pozwala na identyfikację naruszenia przez skazanego zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym w postaci zawinionej utraty panowania nad pojazdem, niewynikającej z jakichkolwiek przyczyn zewnętrznych, lecz leżących wyłącznie po stronie sprawcy.

GŁOSA

W głosowanym postanowieniu Sąd Najwyższy po raz kolejny zajął stanowisko dotyczące spotykanego powszechnie w orzecznictwie sądowym problemu zastępowania – w opisie czynu przypisanego oskarżonemu – ustawowych określeń znamion przestępstwa stosownym objaśnieniem zachowania sprawcy. Zasadnie przyjęto, że w przypadku przestępstwa wypadku komunikacyjnego (art. 177 § 1 lub § 2 k.k.), w odniesieniu do znamienia „narusza zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym”, zabieg taki musi jednak umożliwiać jednoznaczną identyfikację naruszonej reguły ostrożności.

Do elementów obligatoryjnych części dyspozytywnej wyroku skazującego zalicza się m.in. dokładne określenie przypisanego oskarżonemu czynu oraz jego kwalifikacji prawnej (art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k.). Przepis ten nie precyzuje elementów opisu czynu. Ze względu na to, że wyrok skazujący rozstrzyga o przedmiocie procesu karnego, tj. odpowiedzialności oskarżonego za zarzucony mu aktem oskarże-

---

* dr nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Uczelni Łazarskiego w Warszawie, starszy asystent sędziego w Izbie Karnej Sądu Najwyższego, e-mail: jacek.dabrowski@lazarski.pl, ORCID: 0000-0002-4908-4167

¹ Opubl. „Prokuratura i Prawo – dodatek Orzecznictwo” 2020, nr 6, poz. 8.

nia (jego surogatem) czyn, wskazówek interpretacyjnych może dostarczyć art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k., który ustanawia minimalne wymogi w zakresie określenia czynu zarzucanego oskarżonemu. Przepis ten nakazuje ująć w opisie czynu okoliczności związane z czasem, miejscem, sposobem i okolicznościami jego popełnienia oraz skutkami, zwłaszcza w zakresie wysokości powstałej szkody. Są to czynniki należące do istoty czynu przestępnego. Opis czynu musi eksponować wszystkie istotne okoliczności zachowania oskarżonego, nie pozostawiając wątpliwości, za jaki czyn został on skazany². Musi mieć charakter precyzyjny, jednoznaczny i niedający możliwości różnych jego interpretacji³. Powinien jednak być wolny od okoliczności wychodzących poza istotę czynu, by w sposób niepotrzebny nie zaciemniać jego obrazu. W szczególności zbędne jest powoływanie w nim faktów i okoliczności obojętnych z punktu widzenia kwalifikacji prawnej, nawet jeżeli mają znaczenie dla zastosowania wobec oskarżonego takich czy innych instytucji prawa materialnego⁴ bądź relewantnych jedynie dla wymiaru kary⁵. Nie czyni zadość wymogom art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k. sformułowanie przypisanego czynu w sposób powtarzający ustawowe znamiona przestępstwa bez ich sprecyzowania i odniesienia do konkretnego zdarzenia.

Podstawowe znaczenie ma obowiązek stanowczego wykazania, że oskarżony zrealizował wszystkie ustawowe znamiona czynu zabronionego określonego w ustawie (art. 115 § 1 k.k.), z uwzględnieniem każdego aspektu zachowania sprawcy⁶. Żaden element, od którego uzależnione jest uznanie danego zachowania za bezprawne, nie może zostać w wyroku pominięty⁷. Naruszenie tego wymogu i skazanie oskarżonego za przestępstwo, którego znamiona zostały zdekompletowane, prowadzi do naruszenia konstytucyjnie chronionej zasady *nullum crimen sine lege* (art. 42 ust. 1 Konstytucji RP), stanowiącej także podstawowy warunek odpowiedzialności karnej, wyrażony w art. 1 § 1 k.k.

Najprostszym sposobem realizacji tego obowiązku jest posłużenie się przy redagowaniu opisu czynu ustawowymi desygnatami znamion, a więc skorzystanie

² Wyr. SN z 28.10.1968 r., IV KR 188/68, OSNKW 1969, nr 5, poz. 52.

³ Wyr. SN z 31.01.2018 r., V KK 286/17, LEX nr 2449308; wyr. SA we Wrocławiu z 31.10.2019 r., II AKa 213/19, LEX nr 2749796.

⁴ Post. SN z 18.02.2009 r., IV KK 303/08, Prok. i Pr. 2009, nr 7–8, poz. 23.

⁵ Wyr. SN z 24.03.1983 r., II KR 49/83, OSPiKA 1984, z. 6, poz. 126.

⁶ Post. SN z 26.10.1995 r. II KRN 131/95; wyr. SN z 27.01.2006 r., WK 27/05, OSNKW-R 2006, poz. 234; wyr. SN z 9.02.2006 r., III KK 164/05, Prok. i Pr. 2006, nr 9, poz. 12; wyr. SN z 9.02.2006 r., IV KK 228/05, LEX nr 176033; wyr. SN z 8.03.2006 r., III KK 281/05, LEX nr 181403; wyr. SN z 4.04.2006 r., III KK 306/05, OSNKW 2006, nr 7–8, poz. 69; wyr. SN z 25.04.2006 r., III KK 409/05, OSNKW 2006, nr 7–8, poz. 72; wyr. SN z 30.08.2006 r., III KK 262/06, LEX nr 192998; post. SN z 19.10.2006 r., II KK 246/06, LEX nr 202125; wyr. SN z 8.11.2006 r., IV KK 299/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 13; post. SN z 1.02.2007 r., II KK 141/06, Prok. i Pr. 2007, nr 7–8, poz. 20; post. SN z 28.06.2007 r., II KK 101/07, LEX nr 280739; wyr. SN z 29.05.2012 r., III KK 87/12, BPK 2012, nr 5, poz. 22; wyr. SN z 22.03.2012 r., IV KK 375/11, OSNKW 2012, nr 7, poz. 78; wyr. SN z 26.01.2012 r., IV KK 326/11, OSN Prok. i Pr. 2012, nr 7–8, poz. 11; wyr. SN z 29.05.2012 r., III KK 87/12, Prok. i Pr. 2012, nr 12, poz. 15; post. SN z 4.04.2013 r., II KK 71/13, OSNKW 2013, nr 8, poz. 65; wyr. SA w Poznaniu z 13.09.2012 r., II AKa 170/12, KZS 2013, z. 3, poz. 80.

⁷ Wyr. SN z 26.03.2019 r., V KK 109/18, LEX nr 2647175.

„z języka ustawy”⁸. Opis przestępstwa wypadku komunikacyjnego w ruchu drogowym, do znamion którego należy *verba legis* chociażby nieumyślne naruszenie zasady bezpieczeństwa m.in. w ruchu lądowym, powinien również zawierać ustalenie odnośnie do rodzaju zawinienia ich naruszenia, na co jednomyślnie wskazuje się w doktrynie⁹ oraz orzecznictwie¹⁰.

Ważne jest trafne zidentyfikowanie naruszonej przez sprawcę zasady bezpieczeństwa ruchu. Nasuwa się natomiast pytanie, czy opis czynu powinien w każdym przypadku odpowiadać ustawowo określonym regułom ostrożności na drodze i w jej pobliżu. Sąd Najwyższy w głosowanym postanowieniu trafnie przyjął, że zredukowanie opisu czynu bez uwzględnienia terminologii zawartej w Ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym¹¹, ale w sposób potwierdzający naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym, nie przesądza o naruszeniu dyspozycji art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k. ani – tym bardziej – nie świadczy o obrazie prawa materialnego (art. 177 § 2 k.k.), mającej polegać na pominięciu któregośkolwiek ze znamion tego przestępstwa.

W doktrynie zasadnie wskazuje się, że sąd, redagując w wyroku opis czynu przypisanego, może posłużyć się jedną z dwóch metod konkretyzowania jego istoty. Po pierwsze, metodą repetycji, polegającą na przytoczeniu ustawowych znamion, a następnie po słowach np. „przez to”, „w szczególności” wyrażen konkretyzujących te znamiona przez opis odpowiadający ustaleniom. Po drugie – metodą podstawiania, polegającą na zaniechaniu przytaczania ustawowych znamion i wskazania wprost na ustalenia faktyczne¹².

Wymóg dokładnego opisu czynu nie oznacza zatem, aby niezbędne było posługiwanie się zawsze terminologią przepisu typizującego przestępstwo. Dane zachowanie może zostać opisane swobodnie, poprzez dokonane ustalenia faktyczne, w taki sposób, by wskazywało to na realizację znamienia czy znamion danego przestępstwa. Użyte stwierdzenia powinny w sposób adekwatny wypełniać swą treścią znaczenie danego znamienia¹³.

Także w orzecznictwie Sądu Najwyższego panuje zgodność, że przepis art. 413 § 2 k.p.k., określający strukturę wyroku skazującego, nie zawiera wymogu, by w opisie czynu przytoczono *expressis verbis* brzmienie ustawowe wszystkich zna-

⁸ Wyr. SN z 28.03.2019 r., II KK 198/18, LEX nr 2642724.

⁹ J. Kochanowski, *Przestępstwa i wykroczenia drogowe. Komentarz*, Warszawa 1991, s. 232; K. Buchała, *Przestępstwa i wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji drogowej. Komentarz*, Bydgoszcz 1997, s. 147.

¹⁰ Wyr. SN z 19.10.1976 r., Kw 273/76, OSNKW 1976, Nr 12, poz. 152; wyr. SN z 6.10.1976 r., Rw 327/76, OSNKW 1976, nr 12, poz. 154; wyr. SN z 3.12.1985 r., V KRN 929/85, OSNPG 1986, nr 6, poz. 75; post. SN z 29.04.1997 r., V KKN 255/96, OSNKW 1997, nr 7–8, poz. 60; wyr. SN z 21.08.1973 r., V KRN 300/73, Biul. SN 1973, nr 12, poz. 200; wyr. SN z 15.06.1992 r., II KRN 78/92; wyr. SN z 1.12.2005 r., V KK 353/05, Prok. i Pr. 2006, nr 4, poz. 6; wyr. SA w Lublinie z 18.03.2008 r., II Aka 56/08, KZS 2008, nr 6, poz. 56.

¹¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r., poz. 110 z późn. zm.

¹² S. Waltoś, *Akt oskarżenia w procesie karnym*, Warszawa 1963, s. 60–61; A. Zachuta, *Opis i kwalifikacja prawna czynu z uwzględnieniem sprawczych odmian przestępnego współdziałania*, Prok. i Pr. 2005, z. 1, s. 52; post. SN z 5.02.2019 r., V KK 599/18, LEX nr 2616229; wyr. SA w Lublinie z 12.09.2017 r., II Aka 178/17, LEX nr 2396878.

¹³ T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 1363.

mion czynu zabronionego (pkt 1 art. 413 § 2 k.p.k.). Wymogiem jest natomiast to, by określenie przypisanego czynu było dokładne, a kwalifikacja prawna była skutkiem subsumcji ustalonych faktów pod właściwy przepis prawa materialnego. Rozważając stylizację art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k., Sąd Najwyższy zasadnie dostrzegł, że oba człony normy zawartej tym przepisie są równoważne. Treść zawarta w opisie czynu przypisanego powinna odpowiadać zawartości semantycznej (znaczeniu) wszystkich znamion określających typ przestępstwa, a każde z nich powinno znajdować konkretyzację w opisie czynu. Warunkiem owej równowagi między kształtem słownym czynu a kwalifikacją prawną nie jest przytoczenie w opisie czynu słów, którymi ustawa określa poszczególne znamiona typu przestępstwa. Znamiona zakreślają jednak granice obszaru kryminalizacji w sposób abstrakcyjny. Natomiast celem procesu karnego w stadium jurysdykcyjnym jest rozstrzygnięcie, czy zarzuconym czynem oskarżony wypełnił każde z syntetycznie ujętych znamion konkretnego typu przestępstwa, a jeśli tak, na czym to polegało¹⁴. Pominięcie ustawowego określenia znamienia przestępstwa w opisie czynu przypisanego nie przesądza, że znamię to nie zostało zrealizowane. Redakcja opisu czynu może bowiem odwoływać się do pojęć tożsamyh (równoważnych) znaczeniowo ze znamionami określonymi w danym przepisie prawa materialnego.

Zasady o charakterze normatywnym określone zostały w przepisach ustawy – Prawo o ruchu drogowym i wydanych na jej podstawie rozporządzeniach. Mają one podstawowe znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego. Sąd Najwyższy zdefiniował je jako „reguły zawarte w przepisach określających porządek poruszania się na szlakach komunikacyjnych i zachowanie się w typowych dla ruchu sytuacjach lub wyrażone przez przyjęte oznakowanie, oświetlenie i sygnalizację”¹⁵. Stanowią one otwarty zbiór norm ogólnych i szczególnych o charakterze gwarancyjnym, określających warunki bezpieczeństwa tego ruchu, których przestrzeganie wyłącza lub znacznie ogranicza niebezpieczeństwo z ruchem związane¹⁶. Regulacje normatywne ustanawiają te zasady uczestniczenia w ruchu, które dotyczą najczęściej spotykanych sytuacji i najbardziej chronią bezpieczeństwo ruchu¹⁷.

W literaturze prezentowany jest trafny pogląd o konieczności wyodrębnienia ogólnych i szczególnych zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Pierwsza z tych kategorii dotyczy, co do zasady, wszystkich sytuacji występujących w ruchu. Obejmują one zasady: ostrożności (art. 3 p.r.d.), szczególnej ostrożności (art. 2 pkt

---

¹⁴ Wyr. SN: z 2.07.2015 r., V KK 138/15, OSNKW 2015, nr 11, poz. 97; z 26.11.2014 r., II KK 141/14, OSNKW 2015, z. 5, poz. 42; z 3.12.2015 r., II KK 283/15, LEX nr 1938677; z 24.06.2013 r., V KK 435/12, LEX nr 1331400; post SN: z 5.12.2013 r., II KK 212/13, OSNKW 2014, z. 5, poz. 38; z 4.09.2014 r., V KK 156/14, LEX nr 1532786; z 19.05.2015 r., V KK 53/15, OSNKW 2015, z. 10, poz. 84; z 20.03.2014 r., III KK 416/13, LEX nr 1444607; z 20.03.2014 r., III KK 416/13, LEX nr 1444607.

¹⁵ Uchw. SN z 28.02.1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33.

¹⁶ W. Radecki, w: M. Bojarski, W. Radecki, *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 699; A. Bachrach, *Przestępstwa i wykroczenia drogowe w nowym prawie polskim*, Warszawa 1974, s. 288.

¹⁷ C. Jaroszek, *Naruszenie zasad bezpieczeństwa jako znamię przestępstwa określonego w art. 145 k.k. w świetle nowego prawa o ruchu drogowym*, Probl. Praworz. 1983, nr 8–9, s. 51.

22 p.r.d.), ograniczonego zaufania (art. 4 p.r.d.) i prędkości bezpiecznej (art. 19 p.r.d.). W literaturze podkreśla się, że zasada ostrożności oraz ograniczonego zaufania mają charakter „zasad korygujących”, stosowanych jako ostateczne w razie braku szczegółowej normy obowiązującej uczestnika ruchu¹⁸. Druga kategoria dotyczy enumeratywnie wymienionych zachowań i manewrów. Jej poszczególne zasady aktualizują się dopiero w określonej sytuacji drogowej i określają adekwatny sposób zachowania. Do tej grupy zalicza się: reguły dotyczące ruchu pieszych (art. 11–15 p.r.d.), pojazdów (art. 16–34 p.r.d.), pędzenia zwierząt (art. 35–37 p.r.d.), zasady włączania się do ruchu (art. 17–18a p.r.d.), zmiany kierunku jazdy lub pasa ruchu (art. 22 p.r.d.), wymijania, omijania i cofania (art. 23 p.r.d.), wyprzedzania (art. 24 p.r.d.), przecinania się kierunków ruchu (art. 25–28 p.r.d.) i inne.

Nie stracił na aktualności pogląd Sądu Najwyższego, że regulacje normatywne nie wyczerpują swą treścią reguł, których *ratio legis* polega na ochronie życia, zdrowia i mienia przed wypadkiem w komunikacji¹⁹, zaś do zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym zaliczyć należy również „reguły nieskodyfikowane w sposób szczególny, a wynikające z wyżej wymienionych przepisów oraz istoty bezpieczeństwa w ruchu, które muszą znaleźć zastosowanie wszędzie tam, gdzie nie ma sprecyzowanego przepisu”²⁰. Także w literaturze wskazuje się, że zarówno w tych przypadkach, w których istnieją sformalizowane standardy ostrożnego zachowania, jak i w tych, w których formalizacje takie nie istnieją, zachowanie zgodne z regułami ostrożnego postępowania polega także na przestrzeganiu reguł pozaprawnych, wynikających z istoty bezpieczeństwa w danej dziedzinie²¹. Ich źródłem są wiedza i doświadczenie życiowe, które nie musi mieć przymiotu powszechnego stosowania ani wymagać wiedzy fachowej²². Stanowisko to jest zasadne. Niemożliwe jest scharakteryzowanie wszystkich sytuacji, jakie mogą powstać w ruchu. Stąd, nie mogą one zostać ujęte w formie abstrakcyjnego przepisu. Ocena zachowania poszczególnych osób w takich sytuacjach musi zostać dokonana na tle reguł ogólnych, wynikających z konieczności zachowania ostrożnego i rozważnego²³, tj. zasad wynikających pośrednio z przepisów o charakterze ogólnym oraz ze zmienności ruchu i jego dynamiki²⁴. Obowiązkiem nadrzędnym każdego uczestnika ruchu jest postępowanie nie tylko według reguł ustanowionych prawnie, lecz w równej mierze kierowanie się zdrowym rozsądkiem²⁵, ogólną przezornością i respektowaniem bezpieczeństwa innych²⁶. Są to kryteria formu-

¹⁸ P. Konopka, *Rażące naruszenie zasad bezpieczeństwa pojęciem pomocniczym dla przypisania skutku w art. 177 k.k.*, CzPKiNP 2010, nr 3, s. 35.

¹⁹ Wyr. SN z 12.06.1973 r., V KRN 187/73, w: r.A. Stefański, *Przestępstwa i wykroczenia drogowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Warszawa 1997, poz. 248.

²⁰ Uchw. SN z 28.02.1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33.

²¹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, *Przegląd orzecznictwa z zakresu części ogólnej prawa karnego materialnego (za rok 1995)*, PS 1996, nr 11–12, s. 129.

²² Orzeczenie SN 12.07.1958 r., II CR 1214/57, OSPiKA 1959, nr 11, poz. 288.

²³ K. Wagner, *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym*, Warszawa 1970, s. 21.

²⁴ Uchw. SN z 28.02.1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33.

²⁵ Wyr. SN 31.01.1949 r., K 1068/48, OSN 1949, nr 1, poz. 10.

²⁶ G. Wiciński, *Zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym*, WPP 1989, nr 2, s. 181.

jące istotę obowiązku zachowania ostrożności („istotę bezpieczeństwa”) w ruchu drogowym i muszą być, co podkreślił Sąd Najwyższy, respektowane także pomimo braku przepisu²⁷.

Zasady ostrożności, a do tej kategorii należą zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym, nie powinny być nakierowane na podejmowanie konkretnych zachowań, lecz na osiągnięcie celu, jakim jest ochrona dobra prawnego²⁸. Na gruncie przepisów Prawa o ruchu drogowym zasadę tę wyraża zasada „ostrożności podstawowej”, obligująca jej adresatów do unikania wszelkiego działania, które mogłoby spowodować zagrożenie bezpieczeństwa lub porządku ruchu drogowego, ruch ten utrudnić albo w związku z ruchem zakłócić spokój lub porządek publiczny oraz narazić kogokolwiek na szkodę (art. 1 ust. 3 p.r.d), określająca tzw. „istotę bezpieczeństwa w ruchu drogowym”.

W analizowanym przypadku sąd pierwszej instancji – przejmując w całości opis czynu dokonany przez oskarżyciela – powielił w opisie czynu przypisanego sformułowanie, że oskarżony m.in. „na prostym odcinku drogi, z niustalonych przyczyn, zjechał na pobocze, stracił panowanie nad pojazdem, doprowadzając do uderzenia w drzewo”. Wątpliwość autora kasacji skoncentrowała się wokół określenia „z niustalonych przyczyn”. Ta część opisu rzeczywiście może *prima facie* nasuwać wątpliwości, czy zachowanie takie nosi znamiona zawinionego naruszenia zasad bezpieczeństwa ruchu. W orzecznictwie zwraca się bowiem uwagę, że ocena, czy kierowca prowadził pojazd rozważnie i ostrożnie, nie może opierać się tylko na fakcie, że wydarzył się wypadek²⁹. Rzecz jednak w tym, że w opisie czynu przypisanego oskarżonemu ujęto także inne desygnaty nieostrożności w ruchu drogowym, tj. fakt zjechania na pobocze drogi i utraty panowania nad pojazdem, które doprowadziły do uderzenia w drzewo.

Na kierującym pojazdem bezspornie ciąży obowiązek prowadzenia go w sposób ostrożny, zapewniający możliwość swobodnego panowania nad jego ruchem i kierunkiem. Wprawdzie nakazu takiego przepisy Prawa o ruchu drogowym nie formułują *expressis verbis*, jednak taki sposób postępowania mieści się bez reszty w pojęciu – adresowanego do każdego uczestnika ruchu – unikania wszelkiego działania, które mogłoby spowodować zagrożenie jego bezpieczeństwa (art. 3 ust. 1 p.r.d.). Do pojęcia „panowania nad pojazdem” nawiązano również w art. 19 ust. 1 p.r.d. Uszczegóławiając zakres obowiązków kierującego samochodem osobowym poruszającym się prostym odcinkiem drogi krajowej, należy bezspornie objąć nim obowiązek utrzymania pojazdu w pasie ruchu przeznaczonym dla kierunku, w którym podąża, zakaz wyjeżdżania w sposób niekontrolowany poza obręb jezdni i wreszcie nakaz niedoprowadzania do zderzenia z innym uczestnikiem ruchu, osobą znajdującą się na drodze albo w jej pobliżu, czy przeszkodą (innym pojazdem, urządzeniami

²⁷ Wyr. SN z 30.05.1995 r., III KKN 20/95, OSNKW 1992, nr 11–12, poz. 84.

²⁸ M. Rodzyńkiewicz, *Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie kodeksu karnego*, PS 1995, nr 5, s. 50.

²⁹ Uchw. SN z 28.02.1975 r., V KZP 2/74, OSNKW 1975, nr 3–4, poz. 33; wyr. SN: z 16.06.1982 r., V KRN 171/82, OSNCP 1982, nr 11, poz. 146; z 17.01.1987 r., V KRN 474/86, OSNPG 1988, nr 3, poz. 29; z 17.11.1998 r., II KKN 73/97, w: r.A. Stefański, *Kodeks karny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Kraków 2000, s. 187.

technicznymi zapewniającymi bezpieczeństwo i porządek ruchu, czy drzewem rosnącym w pobliżu drogi). Obowiązki w tym zakresie mają podstawowe znaczenie dla zapewnienia bezpiecznego ruchu pojazdów i korzystania z drogi w ogólności, a dostosowanie się do nich spoczywa w pierwszej kolejności na kierującym, jako osobie korzystającej z rzeczy z założenia niebezpiecznej. Taki charakter ma bowiem pojazd mechaniczny znajdujący się w ruchu z prędkością, z jaką zwykle podróżuje się w terenie niezabudowanym.

Dlatego zawarte w wyroku sądu *meriti* określenie „z nieustalonych przyczyn”, odczytywane w płaszczyźnie dalszych okoliczności obrazujących zachowanie oskarżonego, nie wskazywało na nieustalenie naruszonej zasady bezpieczeństwa, lecz – konkretnego powodu postąpienia przez kierującego w sposób niebezpieczny, rażąco sprzeczny z nakaznym sposobem prowadzenia pojazdu w – nieskomplikowanej przecież – sytuacji drogowej. To niewątpliwie niezręczne sformułowanie należało rozumieć jako odnoszące się do nieustalanej przyczyny o charakterze zewnętrznym, niezależnej od kierującego, mogącej usprawiedliwić wykonanie nagłego manewru. Uwzględniając wyżej wskazane uwagi dotyczące sposobu ostrożnego prowadzenia pojazdu oraz fakt, że ruch i kierunek pojazdu nadawane są – z założenia – tylko przez kierującego, trudno jest z góry przyjmować, jakoby wyjazd poza drogę i uderzenie w przeszkodę w każdym przypadku miałyby mieć przyczynę zewnętrzną, a brak jej ustalenia w toku postępowania miałyby stanowić wystarczającą podstawę do oceny o prawidłowości taktyki i techniki jego jazdy. Innymi słowy, zjechanie z pasa ruchu, a następnie z drogi i uderzenie w drzewo, w sytuacji, kiedy tego łańcucha zdarzeń nie zapoczątkowały, czy nie włączyły się do niego, żadne okoliczności zewnętrzne, np. zachowanie innego uczestnika ruchu, innej osoby (np. pasażera), przebiegające przez drogę zwierzę, zły stan techniczny pojazdu itp., siłą rzeczy musi kierować uwagę na uchybienie kierującego jako osoby – co do zasady – wyłącznie odpowiedzialnej za ruch i kierunek pojazdu. Kierujący powinien jechać jezdnią jako elementem drogi przeznaczonym dla ruchu pojazdów (art. 2 pkt 6 p.r.d.). Ponosi zatem odpowiedzialność za zawinione znalezienie się poza tą strefą. Zjechanie poza obszar jezdni obala domniemanie, że kierujący prowadził pojazd w sposób właściwy i ostrożny, a ekskulpacja sprawcy wypadku drogowego, który nastąpił w tych warunkach, wchodzi w rachubę w razie ustalenia powodów usprawiedliwiających znalezienie się poza jezdnią, a więc zewnętrznych przyczyn niebezpieczeństwa, co w niniejszej sprawie nie miało miejsca.

Podsumowując, zawarty w części dyspozytywnej wyroku skazującego opis przestępstwa wypadku drogowego popełnionego w wyniku naruszenia ogólnych zasad bezpieczeństwa ruchu nie musi opierać się wyłącznie na terminologii przejętej wprost z ustawy – Prawo o ruchu drogowym, albowiem wymogu takiego nie ustanawia art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k. W niektórych przypadkach ograniczenie takie mogłoby wręcz niewystarczająco jasno nakreślać istotne dla odpowiedzialności szczegóły zachowania sprawcy, zwłaszcza naruszającego zasadę ostrożności podstawowej (istotę bezpieczeństwa ruchu). Pierwzoplanowe znaczenie w płaszczyźnie obowiązku wynikającego z art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k. nadać należy wiernemu odtworzeniu obrazu zdarzenia, wolnemu jednak od sformułowań niejednoznacz-

nych. Kryterium naruszenia zasady ostrożności ogólnej (art. 3 ust. 1 p.r.d.) spełnia również zawiniona, niewynikająca z przyczyn zewnętrznych, utrata panowania nad pojazdem, połączona z niekontrolowanym zjechaniem poza obręb jezdni i uderzeniem w przeszkodę znajdującą się w bezpośrednim otoczeniu drogi.

BIBLIOGRAFIA

- Bachrach A., *Przestępstwa i wykroczenia drogowe w nowym prawie polskim*, Warszawa 1974.
- Bojarski M., Radecki W., *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Buchała K., *Przestępstwa i wykroczenia przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji drogowej. Komentarz*, Bydgoszcz 1997.
- Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., *Przegląd orzecznictwa z zakresu części ogólnej prawa karnego materialnego (za rok 1995)*, PS 1996, nr 11–12.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Jaroszek C., *Naruszenie zasad bezpieczeństwa jako znamię przestępstwa określonego w art. 145 k.k. w świetle nowego prawa o ruchu drogowym*, Probl. Praworz. 1983, nr 8–9.
- Kochanowski J., *Przestępstwa i wykroczenia drogowe. Komentarz*, Warszawa 1991.
- Konopka P., *Rażące naruszenie zasad bezpieczeństwa pojęciem pomocniczym dla przypisania skutku w art. 177 k.k.*, CzPKiNP 2010, nr 3.
- Rodzinkiewicz M., *Określenie umyślności i nieumyślności w projekcie kodeksu karnego*, PS 1995, nr 5.
- Stefański r.A., *Kodeks karny. Orzecznictwo. Piśmiennictwo*, Kraków 2000.
- Stefański r.A., *Przestępstwa i wykroczenia drogowe w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Warszawa 1997.
- Wagner K., *Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i przeciwko bezpieczeństwu w ruchu lądowym, wodnym i powietrznym*, Warszawa 1970.
- Waltoś S., *Akt oskarżenia w procesie karnym*, Warszawa 1963.
- Wiciński G., *Zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym*, WPP 1989, nr 2.
- Zachuta A., *Opis i kwalifikacja prawna czynu z uwzględnieniem sprawczych odmian przestępnego współdziałania*, Prok. i Pr. 2005, z. 1.

Wykaz skrótów:

- OSNKW – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa
 Prok. i Pr. – „Prokuratura i Prawo”
 OSPiKA – „Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych”
 OSNKW-R – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Izba Wojskowa” (Rocznik)
 BPK – „Biuletyn Prawa Karnego”
 OSN Prok. i Pr. – „Prokuratura i Prawo” – dodatek „Orzecznictwo Sądu Najwyższego”
 OSNPG – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego”, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
 Biul. SN – „Biuletyn Sądu Najwyższego”
 KZS – „Krakowskie Zeszyty Sądowe”
 Probl. Praworz. – „Problemy Praworzędności”
 CzPKiNP – „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”
 PS – „Przegląd Sądowy”
 WPP – „Wojskowy Przegląd Prawniczy”
 OSNCP – „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych”

GLOSS ON THE SUPREME COURT RULING OF 13 JUNE 2019,
III KK 280/18

Summary

The gloss refers to the problem of the correct and accurate description of the act fulfilling the elements of the criminal offence of traffic incident (Article 177 § 1 or § 2 of the Criminal Code) imputed to the defendant in the conviction (Article 413 § 2(1) of the Criminal Procedure Code). The author, elaborating on the arguments supplied by the Supreme Court, takes a position in support of the admissibility of an equivalent phrasing that defines the 'violation of safety rules in land traffic', provided that its semantic value corresponds to the statutory element. The author also notes that in specific cases the description of an act based solely on expressions taken from the statutory language could even make it more difficult to present an accurate picture of the perpetrator's conduct.

Keywords: criminal procedure, substantive criminal law, conviction, description of the crime, traffic incident, safety rules in land traffic

GLOSA DO POSTANOWIENIA SĄDU NAJWYŻSZEGO Z DNIA 13
CZERWCA 2019 R., III KK 280/18

Streszczenie

Glosa dotyczy problematyki prawidłowego, dokładnego opisu czynu wyczerpującego znamiona przestępstwa wypadku drogowego (art. 177 § 1 lub § 2 k.k.), przypisywanego oskarżonemu w wyroku skazującym (art. 413 § 2 pkt 1 k.p.k.). Autor, rozbudowując argumentację przedstawioną przez Sąd Najwyższy, próbuje możliwość posłużenia się w opisie czynu sformułowaniami równoznacznymi, potwierdzającymi „naruszenie zasad bezpieczeństwa w ruchu lądowym”, o ile ich zawartość semantyczna odpowiada temu znamieniu ustawowemu. Autor wykazuje również, że w szczególnych przypadkach konstrukcja opisu czynu opierająca się wyłącznie na określeniach ustawowych może wręcz utrudniać przedstawienie rzeczywistego obrazu zachowania sprawcy.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, prawo karne materialne, wyrok skazujący, opis czynu, wypadek drogowy, zasady bezpieczeństwa w ruchu lądowym

COMENTARIO DE AUTO DEL TRIBUNAL SUPREMO
DE 13 DE JUNIO DE 2019, III KK 280/18

Resumen

El comentario versa sobre la problemática de descripción correcta y detallada de delito de accidente de tráfico (art. 177 § 1 o § 2 del código penal), imputado al acusado en la sentencia condenatoria (art. 413 § 2 punto 1 del código de proceso penal). El autor desarrolla la argumentación del Tribunal Supremo y acepta la posibilidad de utilizar en la descripción de delito las fórmulas sinónimas que confirmen “la infracción de reglas de seguridad en el tráfico vial”, siempre que

su contenido semántico equivalga a este elemento legal de delito. Señala también que en casos particulares la construcción de descripción de hecho que se basa exclusivamente en términos legales puede dificultar el juicio del comportamiento real del autor de delito.

Palabras claves: proceso penal, derecho penal, sentencia condenatoria, descripción de hecho, accidente de tráfico, reglas de seguridad en el tráfico vial

КОММЕНТАРИЙ К ПОСТАНОВЛЕНИЮ ВЕРХОВНОГО СУДА № III КК 280/18 ОТ 13 ИЮНЯ 2019 ГОДА

Аннотация

Комментарий касается вопроса о надлежащем и точном описании в обвинительном приговоре (ст. 413 § 2 или § 1 УПК) деяния, исчерпывающего признаки преступления, состоящего в совершении дорожно-транспортного происшествия (ст. 177 § 1 п. 2 УК). Развивая аргументацию, приводимую Верховным судом, автор статьи поддерживает точку зрения, что при описании преступного деяния можно использовать синонимичные слова и выражения, подтверждающие «нарушение правил безопасности дорожного движения», при условии, что их смысловое содержание соответствует законодательному определению данного признака преступления. Кроме того, в статье показано, что в некоторых случаях описание деяния, основанное исключительно на формулировках, содержащихся в законе, не позволяет представить подлинную картину поведения преступника.

Ключевые слова: уголовное производство; материальное уголовное право; обвинительный приговор; описание деяния; дорожно-транспортное происшествие; правила безопасности дорожного движения

GLOSSE ZUM BESCHLUSS DES SĄD NAJWYŻSZY VOM 13. JUNI 2019 R., AKTENZEICHEN: III KK 280/18

Zusammenfassung

Mit den Anmerkungen wird auf die Problematik der korrekten und genauen Würdigung einer strafbaren Handlung eingegangen, die die Tatbestandsmerkmale eines Verkehrsunfalldelikts (Artikel 177 § 1 oder § 2 des polnischen Strafgesetzbuches) aufweist, das dem Beschuldigten bei der Verurteilung zur Last gelegt wird (Artikel 413 § 2 Ziffer 1 der polnischen Strafprozessordnung). Der Autor spricht sich – unter Erweiterung der vom Sąd Najwyższy, der höchsten Instanz in Zivil- und Strafsachen in der Republik Polen, vorgetragenen Argumentation – für die Möglichkeit aus, bei der Würdigung einer strafbaren Handlung zur Untermauerung eines „Verstoßes gegen die Sicherheitsregeln im Straßenverkehr“ synonyme Formulierungen zu verwenden, sofern deren semantischer Gehalt diesem gesetzlichen Tatbestandsmerkmal entspricht. Er weist außerdem darauf hin, dass eine Konstruktion der Würdigung der strafbaren Handlung, die sich ausschließlich auf die gesetzlichen Begriffe stützt, es in besonderen Fällen sogar erschweren kann, das tatsächliche Bild des Verhaltens des Täters wiederzugeben.

Schlüsselwörter: Strafverfahren, materielles Strafrecht, Verurteilung, Würdigung des Sachverhalts, Verkehrsunfall, Sicherheitsregeln im Straßenverkehr

GLOSE DE L'ARRÊT DE LA COUR SUPRÊME DU 13 JUIN 2019,
III KK 280/18

Résumé

Le commentaire porte sur la question d'une description correcte et précise d'un acte qui comporte les éléments constitutifs d'un crime d'accident de la route (article 177 § 1 ou § 2 du Code), attribué à l'accusé dans la condamnation (article 413 § 2 point 1 du Code de procédure pénale polonais). En développant les arguments présentés par la Cour suprême, l'auteur approuve la possibilité d'utiliser des expressions équivalentes dans la description de l'acte, qui confirment «la violation des règles de sécurité dans la circulation terrestre», à condition que leur contenu sémantique corresponde à cet élément constitutif prévu par la loi. Il montre également que dans des cas particuliers, la construction de la description de l'infraction fondée uniquement sur des conditions légales peut même rendre difficile la présentation de l'image réelle du comportement de l'auteur.

Mots-clés : procédure pénale, droit pénal matériel, condamnation, description de l'acte, accident de la route, règles de sécurité dans la circulation terrestre

COMMENTO ALL'ORDINANZA DELLA CORTE SUPREMA
DEL 13 GIUGNO 2019, III KK 280/18

Sintesi

Il commento riguarda la questione della corretta e precisa descrizione dell'atto che costituisce un reato di incidente stradale (art. 177 § 1 o § 2 del Codice penale), attribuito all'imputato in una sentenza di condanna (art. 413 § 2 punto 1 del Codice di procedura penale). L'autore, sviluppando l'argomentazione presentata dalla Corte Suprema, approva la possibilità di utilizzare nella descrizione dell'atto formulazioni equivalenti, che confermano la "violazione delle norme di sicurezza della circolazione stradale" nella misura in cui il loro contenuto semantico corrisponda agli elementi costitutivi giuridici. Indica inoltre che in casi particolari la struttura della descrizione dell'atto basata esclusivamente sulle definizioni giuridiche può addirittura ostacolare la presentazione del quadro reale del comportamento dell'autore del reato.

Parole chiave: procedimento penale, diritto penale sostanziale, sentenza di condanna, descrizione dell'atto, incidente stradale, norme di sicurezza della circolazione stradale

Cytuj jako: Dąbrowski J. A., *Gloss on the Supreme Court ruling of 13 June 2019, III KK 280/18* [Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2019 r., III KK 280/18], „Ius Novum” 2020 (14) nr 4, s. 219–230. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.44/j.a.dabrowski

Cite as: Dąbrowski, J., A. (2020) 'Gloss on the Supreme Court ruling of 13 June 2019, III KK 280/18'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 219–230. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.44/j.a.dabrowski

ANETA MICHALSKA-WARIAS*

DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.45/a.michalska-warias

**Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z 9 sierpnia 2019 r., II Aka 60/19¹**

TEZA

Sąd występujący do Sądu Najwyższego w trybie art. 37 k.p.k. i argumentujący, że wykładnikiem dobra wymiaru sprawiedliwości jest stan zdrowia strony postępowania, dopuszczający możliwość prowadzenia procesu, ale przed innym sądem równorzędnym, powinien w pierwszej kolejności ustalić – w sposób niebudzący wątpliwości – a-aktualność tej przesłanki w dacie wystąpienia ze stosownym wnioskiem.

GLOSA

Nie ma podstaw do wyeliminowania z opisu czynu udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 § 1 k.k.) okresu, kiedy sprawca przebywa w zakładzie karnym, zwłaszcza gdy po opuszczeniu izolacji więziennej kontynuuje popełnianie przestępstw w ramach tej samej zorganizowanej grupy przestępczej, gdyż takie zachowanie wskazuje jednoznacznie na to, że trwale do tej grupy należał. Udział w zorganizowanej grupie przestępczej jest bowiem przestępstwem o charakterze trwałym, trwa zatem tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy, i nie wymaga dokonywania innych działań przestępczych. Przestępstwo to jest również przestępstwem formalnym, co znaczy, że do wypełnienia jego znamion wystarcza sama bierna przynależność, bez popełniania czynów zabronionych.

W wyroku z 9 sierpnia 2019 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku odniósł się do kilku istotnych kwestii wykładni art. 258 k.k. Wypowiedziane poglądy zasłu-

---

* dr hab., prof. UMCS, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: aneta.michalska-warias@poczta.umcs.lublin.pl, numer ORCID: 0000-0002-5121-2877

¹ Kwartalnik sądowy Apelacji Gdańskiej 2019/3-4/208.

guja generalnie na aprobatę, choć niektóre z nich wydają się wymagać pewnego doprecyzowania.

Po pierwsze, SA w Gdańsku wskazuje, że przestępstwo stypizowane w art. 258 § 1 k.k. jest przestępstwem formalnym, a zatem „do wypełnienia jego znamion wystarcza sama bierna przynależność, bez popełniania czynów zabronionych”. Sąd Apelacyjny w Gdańsku powiela zresztą w tej części głosowanej tezy wypowiediany już w orzecznictwie i nie do końca precyzyjny pogląd o tym, że z formalnego charakteru tego przestępstwa wynika, iż penalizacją objęty jest także tzw. udział bierny w grupie lub związku. Tak np. przedstawił tę kwestię SA w Lublinie, który w uzasadnieniu wyroku z 21 listopada 2013 r. podkreślił: „Przestępstwo z art. 258 § 1 KK ma charakter formalny i znamiona przynależności do zorganizowanej grupy przestępczej wypełnia samo przystąpienie do niej i pozostawanie w jej strukturze, a więc wystarczy sama bierna przynależność, bez popełnienia jakichkolwiek innych czynów zabronionych”².

W literaturze, a także w orzecznictwie w zasadzie nie budzi większych wątpliwości formalny charakter przestępstwa brania udziału w zorganizowanej grupie lub związku mających na celu popełnienie przestępstwa³. Jednak formalny charakter tego czynu przesądza tylko to, że dla dokonania analizowanego występku nie jest wymagane wskazanie jakiegokolwiek skutku, który sprawca swoim zachowaniem spowodował (skutkiem takim z całą pewnością nie jest przestępstwo, dla którego popełnienia grupa lub związek powstały⁴), natomiast nie rozstrzyga to w żaden sposób kwestii, czy udział w zabronionej strukturze przestępczej może być zarówno czynny, jak i bierny, czy też w grę wchodzi tylko udział czynny. Udział czynny nie może być bowiem utożsamiany z popełnianiem przestępstw w ramach przynależności do grupy lub związku

---

² II AKa 199/13, LEX nr 1419069.

³ Zob. np. M. Mozgawa, w: M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 844; A. Herzog, w: R.A. Stefański (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1646; A. Lach, w: V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1173.

⁴ Zob. np. wyrok SN z 28 marca 2017 r., w uzasadnieniu którego podkreślono: „Czyn z art. 258 § 1 k.k. jest tzw. przestępstwem formalnym, a popełnienie przestępstwa będącego formą realizacji grupy nie jest jego skutkiem. Zakwalifikowanie zachowania sprawcy z art. 258 § 1 k.k. nie powoduje pochłonięcia przestępstw popełnionych w ramach grupy. Przeciwnie, przestępstwa popełnione w ramach grupy powinny być kwalifikowane według przepisów, których znamiona wyczerpuje zachowanie sprawcy” (WK 3/17, Lex nr LEX nr 2261760). Podobnie wypowiedział się SA w Łodzi w wyroku z 26 marca 2013 r, w uzasadnieniu którego – także na tle problematyki zbiegu przepisów i przestępstw – wskazano, że: „Zakwalifikowanie zachowania sprawcy z art. 258 § 1 k.k. nie powoduje pochłonięcia przestępstw – popełnionych w ramach grupy – jako przejawu realizacji jej celu. Przeciwnie, przestępstwa popełniane w ramach grupy powinny być kwalifikowane według przepisów, których znamiona wyczerpuje zachowanie sprawcy i mimo, że podjęte w ramach grupy jako przejaw realizacji jej celu, bez kwalifikacji kumulatywnej z art. 258 § 1 k.k. To ostatnie przewinienie jest bowiem występkiem bezskutkowym, a popełnienie przestępstwa będącego formą realizacji celu grupy, nie jest jego skutkiem. Tak wytworzony stan bezprawny utrzymuje się tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy i nie wymaga dokonywania innych działań przestępczych. Jest więc to przestępstwo, które pozostaje w zbiegu realnym z innymi przestępstwami popełnionymi w czasie przynależności do grupy, w tym również z przestępstwami popełnionymi w ramach realizacji celu grupy” (II AKa 258/12, LEX nr 1321966).

(choć taka aktywność niewątpliwie będzie świadczyła o aktywnym uczestnictwie z przestępczej strukturze), a odnosi się do tego, czy sprawca czyni coś więcej poza samym przystąpieniem do grupy lub związku i zadeklarowaniem gotowości działania na ich rzecz. Tym samym sprawca, który „tylko” podejmuje działania mające na celu ułatwienie istnienia grupy lub związku, np. pełniąc rolę kucharza i rusznikarza w kryjówce grupy przestępczej, także bierze aktywny udział w takiej grupie (o ile oczywiście spełnione zostaną warunki podmiotowe, tj. sprawca sam będzie się postrzegał jako członek grupy i tak będzie widziany przez pozostałych członków).

Nie zmienia to faktu, że opowiedzieć należy się za wykładnią, zgodnie z którą art. 258 k.k. zabrania także tzw. biernego udziału w grupie lub związku. Wynika to jednak z przeprowadzenia prawidłowej wykładni, a nie z formalnego charakteru tego przestępstwa. Przede wszystkim ustawodawca w Rozdziale XXXII wyraźnie wskazuje bowiem w art. 254 k.k., że na gruncie tego przepisu zabroniony jest tylko „czynny udział”, a zatem można *a contrario* wyprowadzić wniosek, że brak takiego zastrzeżenia przy art. 258 k.k. oznacza, iż przepis ten zabrania każdego rodzaju uczestnictwa w strukturach przestępczych⁵. Taka wykładnia wydaje się znajdować także uzasadnienie na gruncie językowym. W wypadku uczestniczenia w jakiejś organizacji/stowarzyszeniu możliwa jest zarówno przynależność czysto formalna do takiej struktury (przejawiająca się złożeniem deklaracji członkowskiej), jak i uczestnictwo wiążące się z wyraźną aktywnością. Warto jednak zauważyć, że analizowany problem nie wydaje się mieć większego znaczenia praktycznego w przypadku typowych zorganizowanych grup przestępczych – trudno wyobrazić sobie w praktyce przyjmowanie przez takie grupy członków, którzy tylko formalnie zasililiby ich szeregi i od których nie oczekiwano by żadnej innej aktywności niż samo zadeklarowanie uczestnictwa. Omawiana kwestia może mieć jednak większe znaczenie np. w przypadku struktur o charakterze terrorystycznym. Nie wydaje się bowiem niemożliwe werbowanie przez organizacje terrorystyczne członków, którzy aktywnością mieliby wykazać się po pewnym dopiero czasie, po otrzymaniu stosownych poleceń.

W wypadku biernej przynależności do grupy/związku należy jednak pamiętać o tym, że taki rodzaj zaangażowania w działalność przestępczej struktury łączyć będzie się co do zasady z obniżonym stopniem społecznej szkodliwości czynu sprawcy, którego zachowanie ograniczy się do przystąpienia do zabronionej struktury i podtrzymywania zamiaru działania na jej rzecz. Opowiadając się za karalnością także takiego zachowania, należy jednak wyraźnie podkreślić, że ze względu na jego specyfikę konieczne będzie przedstawienie przez organy ścigania mocnych dowodów takiej biernej przynależności, a jakiegokolwiek wątpliwości w tym zakresie powinny prowadzić do rezygnacji ze stawiania sprawcy tak sformułowanego zarzutu. Pogląd o karalności na gruncie polskiej ustawy karnej także biernej

---

⁵ Zob. K. Wiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, s. 1294.

przynależności do grupy lub związku dominuje także w doktrynie⁶, choć można spotkać też pogląd przeciwny akceptowaniu tak szerokiego pola penalizacji⁷.

Na pełną aprobatę zasługuje natomiast kolejny pogląd wypowiedziany przez SA w Gdańsku, zgodnie z którym udział w opisanej w art. 258 § 1 k.k. strukturze jest „przestępstwem o charakterze trwałym, trwa zatem tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy, i nie wymaga dokonywania innych działań przestępczych”. Rzeczywiście, analizowany występki niejako z natury swojej ma charakter przestępstwa trwałego⁸ – sprawca bowiem swoim zachowaniem (przynależnością do grupy przestępczej) wywołuje stan bezprawności, który sam może przerwać (przez odstąpienie od udziału w grupie) lub który może zostać przerwany przez inne osoby (np. zupełne rozbitcie grupy przestępczej przez organy ścigania). Tym samym czasem popełnienia omawianego przestępstwa jest cały czas przynależności sprawcy do grupy lub związku, który może trwać nawet przez wiele lat. Tak zresztą postrzegane jest to przestępstwo także w literaturze przedmiotu⁹.

Powyższe sprawia zaś, że do pewnego stopnia na aprobatę zasługuje pogląd Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, zgodnie z którym: „Nie ma podstaw do wyeliminowania z opisu czynu udziału w zorganizowanej grupie przestępczej (art. 258 § 1 k.k.) okresu, kiedy sprawca przebywa w zakładzie karnym, zwłaszcza gdy po opuszczeniu izolacji więziennej kontynuuje popełnianie przestępstw w ramach tej samej zorganizowanej grupy przestępczej, gdyż takie zachowanie wskazuje jedno-

---

⁶ Zob. np. A. Herzog, w: *Kodeks karny...*, op. cit., 2018, s. 1644; K. Wiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 1294; A. Michalska-Warias, w: M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna, Tom II*, Warszawa 2016, s. 384; tak też: M. Flemming, W. Kutzmann, *Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu. Rozdział XXXII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 79–80; B. Gadecki, *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3, s. 71; R. Góral, *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998, s. 442; O. Górniok, w: O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. 3, Gdańsk 1999, s. 311; M. Kalitowski, w: M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1121; J. Skała, *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego (część 1)*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7–8, s. 69, 65; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997, s. 445; T. Wróbel, *Charakter zbiegu udziału w zorganizowanej grupie przestępczej oraz przestępstw popełnianych w ramach działalności takiej grupy*, „e-Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 20, https://www.czpk.pl/dokumenty/publikacje/2013/12/20-2013-T_Wrobel-Charakter_zbiegu_udzialu_w_zorganizowanej_grupie_przestepczej_oraz_przestepstw_popelnianych_w_ramach_dzialalnosci_takiej_grupy.pdf (dostęp: 25.03.2010).

⁷ Z. Cwiakalski, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212–277d*, Warszawa 2017, s. 535. Za koniecznością wykazywania przez członka grupy pewnej aktywności opowiadają się także: J. Wojciechowski, *Kodeks karny...*, op. cit., s. 454, oraz D. Gruszecka, w: J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 925–926.

⁸ Przestępstwo trwałe, jak wskazuje się w literaturze, „polega na wywołaniu przez sprawcę określonego stanu bezprawia, którego przerwanie może nastąpić zgodnie z wolą sprawcy lub też nie” (zob. T. Bojarski, *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2006, s. 118).

⁹ O występkach z art. 258 § 1 k.k. jako o przestępstwie trwałym mówią np. A. Lach, w: V. Konarska-Wrzošek, *Kodeks karny...*, op. cit., s. 1174; A. Michalska-Warias, w: *Kodeks karny...*, Tom II, op. cit., s. 385–386; Z. Cwiakalski, w: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 547; K. Wiak, w: A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Kodeks karny...*, op. cit., s. 1294; A. Herzog, w: *Kodeks karny...*, 2018, op. cit., s. 1644.

znacznie na to, że trwale do tej grupy należał". Wykładnia przedstawiona przez sąd jest przede wszystkim zgodna z wiedzą kryminologiczną na temat przestępczości zorganizowanej. W wypadku członków takich struktur raczej regułą jest to, że samo ich schwytanie i ukaranie nie przerywają przynależności sprawcy do grupy, a jedynie powodują, że jego udział w niej staje się raczej udziałem biernym, bowiem fizycznie jego możliwości działania ulegają znacznemu ograniczeniu. Powyższe wymaga jednak udowodnienia, a zatem, jak słusznie wywodzi Sąd Apelacyjny, o tym, czy izolacja więzienna spowodowała zaprzestanie uczestnictwa w zorganizowanej grupie przestępczej, wnioskować należy na podstawie całokształtu ustalonych okoliczności sprawy. Jeśli sprawca zaraz po opuszczeniu zakładu karnego kontynuuje działalność przestępczą w tej samej grupie przestępczej, uznać można, że okoliczności wskazują na to, że przez czas pobytu w więzieniu nadal uważał się za członka tej struktury i tak był też postrzegany przez innych jej członków – w przeciwnym razie mało prawdopodobny (ale jednak nie niemożliwy) byłby jego płynny powrót do działalności przestępczej po opuszczeniu zakładu karnego. Tak silna poszlaka wymaga jednak wsparcia odpowiednimi dowodami, bez których okres pobytu w zakładzie karnym powinien zostać wyeliminowany z ustalonego czasu udziału w grupie przestępczej. O tym, że sprawca przebywający w zakładzie karnym nadal bierze udział w zorganizowanej grupie przestępczej, świadczyć mogą pewne dodatkowe okoliczności, takie jak jego kontakty z członkami grupy w tym okresie (np. ustalenie, że otrzymywał on paczki od członków takiej grupy, że pomagali mu oni w uzyskaniu pomocy prawnej lub też w jakiś sposób troszczyli się w tym czasie o jego najbliższych, a szczególnie istotne dla oceny stanu faktycznego mogą być informacje wynikające np. z kontroli rozmów czy korespondencji sprawcy wskazujące, że nadal identyfikował się w tym okresie z grupą i np. deklarował natychmiastowe wznowienie działalności po wyjściu z zakładu karnego, czy też przyjmował lub przekazywał polecenia w czasie, gdy był uwięziony).

Należy jednak pamiętać, że kontynuacji członkostwa w grupie lub związku nie można domniemywać, a zatem w razie pojawienia się wątpliwości w tym zakresie, właściwszym rozwiązaniem może być przyjęcie, że w czasie pobytu w zakładzie karnym doszło do ustania członkostwa sprawcy. Szczególnie takie okoliczności jak długotrwała izolacja więzienna bez kontaktów z członkami grupy przestępczej, czy zupełne rozbitcie grupy przez organy ścigania świadczyć będą o tym, że członkostwo sprawcy w grupie zostało przerwane (nawet gdyby on sam nadal postrzegał się inaczej). Wszelkie wątpliwości w tym zakresie muszą być rozstrzygane na korzyść sprawcy, a ewentualne przypisanie mu biernego członkostwa w grupie wymaga mocnych dowodów, tak by nie doszło np. do ukarania go za sam zamiar. Ustalenie, że w danym okresie udział sprawcy w zakazanej strukturze miał bierny charakter, musi też wpływać na ocenę stopnia społecznej szkodliwości jego zachowania, przy czym nie można wykluczyć, że stopień ten mógłby w pewnych stanach faktycznych zostać nawet uznany za znikomy. O ile bowiem w przypadku sprawcy, który przystępuje do grupy i tylko formalnie bierze w niej udział, uzasadnieniem karalności może być ta jego pierwotna aktywność, polegająca na wstąpieniu do przestępczej struktury, o tyle w przypadku wymuszonej okolicznościami zmiany udziału z czynnego na bierny, karanie sprawcy za sam tylko okres przynależności

do grupy przestępczej w czasie pobytu w więzieniu wydaje się mało racjonalne i stanowi w istocie karanie za nastawienie psychiczne sprawcy. Inaczej jest w przypadku, gdy okres pobytu w zakładzie karnym np. poprzedza czas aktywnej już przynależności do grupy przestępczej; wówczas okazywana przez sprawcę solidarność z pozostałymi członkami grupy świadczy o szczególnym natężeniu jego złej woli i powinna być uwzględniana przy ocenie całokształtu jego zachowania.

Należy też pamiętać, że sprawca może zmanifestować swą wolę rezygnacji z uczestnictwa w grupie lub związku, a wówczas nawet jego późniejszy powrót do działalności przestępczej w tej samej strukturze nie zawsze będzie oznaczał, że członkostwo trwało przez czas inkarceracji. Nie można wszak wykluczyć sytuacji, że sprawca szczerze odstępuje od udziału w grupie lub związku, jednak po wyjściu na wolność nie potrafi funkcjonować inaczej i odnawia kontakty przestępcze. Wystąpią też stany faktyczne, w których co do zasady członkostwo sprawcy w grupie ustanie wraz z faktycznym pozbawieniem go wolności – tak szczególnie będzie np. w przypadku sprawcy, który zdecyduje się na współpracę z organami ścigania, czy to jako tzw. mały świadek koronny z art. 60 § 3 lub 4 k.k., czy też jako „właściwy” świadek koronny na podstawie Ustawy z 25 czerwca o świadku koronnym¹⁰.

Z drugiej jednak strony, jak pokazują liczne przykłady z historii przestępczości zorganizowanej, sprawca przebywający w więzieniu wcale nie musi ograniczyć swego członkostwa do jego biernej postaci, bowiem bywa i tak, że działalność przestępcza może być kontynuowana – np. uwięziony szef grupy może nadal przekazywać rozkazy członkom grupy pozostającym na wolności, w warunkach więziennych możliwe jest rekrutowanie nowych członków, a nawet budowanie nowych elementów przestępczej struktury. Przykładowo, jak się wskazuje w literaturze, w pierwszej fazie tzw. wielkiej wojny klanów na Sycylii na początku lat osiemdziesiątych XX wieku frakcją korleończyków dowodził z więzienia Luciano Leggio, reprezentowany na wolności przez swego zastępcę, Toto Riine¹¹. Neapolitańska Camorra, zgodnie z legendą, narodzić się miała właśnie w więzieniu i z niego dopiero „rozlała się” na Neapol, a potem na resztę Kampanii¹². O tym, że środowisko więzienne sprzyja nie tylko podtrzymywaniu więzów przestępczych, ale i tworzeniu nowych, świadczy też zjawisko tworzenia się tzw. gangów więziennych, które powstają wewnątrz zakładu karnego, by z czasem rozszerzyć działalność poza teren więzienia i zmonopolizować np. handel określonym typem narkotyku¹³.

¹⁰ Tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r., poz. 1197.

¹¹ Zob. M.-A. Matard-Bonucci, *Historia mafii*, tłum. W. Dłuski, Warszawa 2001, s. 195–197.

¹² Zob. V. Paliotti, *Historia Kamorry*, tłum. A. Wiślak-Avolio, Kraków 1998, s. 18–24, 59–69; A.-M. Matard-Bonucci, *Historia mafii...*, op. cit., s. 234–249.

¹³ Bliżej na temat gangów więziennych zob. np. M.D. Lyman, G.W. Potter, *Organized Crime*, Upper Saddle River, NJ 2000, s. 278. Jak zauważają ci autorzy, gang więzienny powinien być definiowany jako „organizacja, która działa w ramach systemu więziennego, jako trwała, przestępczo nastawiona jednostka, składająca się z wybranej grupy więźniów, którzy ustanowili zorganizowaną więź kierowniczą i są rządzeni przez ustalony kodeks postępowania”. Podkreśla się przy tym, że typowy gang więzienny „zazwyczaj działa w tajemnicy, a jego celem jest

Trwały charakter przestępstwa z art. 258 § 1 k.k., a także fakt, że pobyt w zakładzie karnym (czy areszcie śledczym) nie musi przerwać członkostwa sprawcy w zorganizowanej strukturze przestępczej, powodują, że niezwykle istotne wydaje się to, by sądy zawsze precyzyjnie określały czas popełnienia tego przestępstwa, tak by ewentualna kontynuacja przynależności do zorganizowanej grupy przestępczej po okresie wskazanym w wyroku mogła w przyszłości podlegać kolejnej ocenie prawnokarnej.

Wszystkie powołane wyżej względy sprawiają, że głosowane tezy wyroku należy generalnie, choć ze wskazanymi wyżej zastrzeżeniami, ocenić pozytywnie, jako wyraz utrwalania się w praktyce prawidłowego spojrzenia na istotę przestępstwa z art. 258 k.k.

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski T., *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2006.
- Ćwiakalski Z., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212–277d*, pod red. W. Wróbla, A. Zolla, Warszawa 2017.
- Flemming M., Kutzmann W., *Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu. Rozdział XXXII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 1999.
- Gadecki B., *Branie udziału w zorganizowanej grupie przestępczej*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 3.
- Góral R., *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1998.
- Górniok O., w: O. Górniok, S. Hoc, S. M. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz, t. 3*, Gdańsk 1999.
- Gruszecka D., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2014.
- Herzog A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2018.
- Kalitowski M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2010.
- Lach A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. V. Konarskiej-Wrzošek, Warszawa 2018.
- Lyman M.D., Potter G.W., *Organized Crime*, Upper Saddle River, NJ 2000.
- Matard-Bonucci A.-M., *Historia mafii*, tłum. W. Dłuski, Warszawa 2001.
- Michalska-Warias A., w: *Kodeks karny. Komentarz. Część szczególna, Tom II*, pod red. M. Królikowskiego, R. Zawłockiego, Warszawa 2016.
- Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. M. Mozgawy, Warszawa 2019.
- Paliotti V., *Historia Kamorry*, tłum. A. Widłak-Avolio, Kraków 1998.
- Skala J., *Normatywne mechanizmy zwalczania przestępczości zorganizowanej w świetle przepisów kodeksu karnego (część 1)*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 7–8.
- Wiak K., w: *Kodeks karny. Komentarz*, pod red. A. Grześkowiaka, K. Wiaka, Warszawa 2019.
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, Warszawa 1997.
- Wróbel T., *Charakter zbiegu udziału w zorganizowanej grupie przestępczej oraz przestępstwo popełnianych w ramach działalności takiej grupy*, „e-Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2013, nr 20, https://www.czpk.pl/dokumenty/publikacje/2013/12/20-2013-T.-Wróbel-Charakter_zbiegu_udzialu_w_zorganizowanej_grupie_przestepczej_oraz_przestepstw_popelnianych_w_ramach_dzialalnosci_takiej_grupy.pdf.

---

prowadzenie działalności gangu przez kontrolowanie swego środowiska więziennego przy pomocy zastraszania i przemocy skierowanych przeciwko nie-członkom”.

GLOSS ON THE JUDGMENT OF THE COURT OF APPEAL IN GDAŃSK OF 9 AUGUST 2019, II AKA 60/19

Summary

The commentary concerns the interpretation of the statutory features of the offence under Article 258 of the Criminal Code. The author shares the view of the Court of Appeal in Gdańsk that the period of imprisonment does not have to interrupt the offender's membership in an organised criminal group. The author also points out that the formal nature of the offence of participation in an organised criminal group does not mean that such participation may also be a passive one. However, a detailed interpretation of the very concept of 'participation' speaks in favour of accepting such a broad interpretation of this statutory feature of this offence. There is also no doubt about the sustained nature of the offence under Article 258 § 1 CC.

Keywords: organised criminal group, participation in an organised criminal group, formal offence

GLOSA DO WYROKU SĄDU APELACYJNEGO W GDAŃSKU Z DNIA 9 SIERPNIĄ 2019 R., II AKA 60/19

Streszczenie

Glosa dotyczy wykładni znamion przestępstwa z art. 258 k.k. Autorka podziela pogląd Sądu Apelacyjnego w Gdańsku, że pobyt w zakładzie karnym nie musi przerwać członkostwa sprawcy w zorganizowanej grupie przestępczej. Autorka zwraca też uwagę na to, że z formalnego charakteru przestępstwa brania udziału w zorganizowanej grupie przestępczej nie wynika, że udział taki może być też bierny. Za akceptacją tak szerokiej interpretacji znamion tego przestępstwa przemawia jednak szczegółowa wykładnia pojęcia „brania udziału”. Nie budzi też wątpliwości trwały charakter występku z art. 258 § 1 k.k.

Słowa kluczowe: zorganizowana grupa przestępcza, udział w zorganizowanej grupie przestępczej, przestępstwo formalne

COMENTARIO DE SENTENCIA DE TRIBUNAL DE APELACIÓN EN GDAŃSK DE 9 DE AGOSTO DE 2019, II AKA 60/19

Resumen

El comentario se refiere a la interpretación de los elementos de delito del art. 258 de código penal. La autora está de acuerdo con la postura de Tribunal de Apelación en Gdańsk que la estancia en centro penitenciario no interrumpe el hecho participar en el grupo criminal organizado. La autora subraya también que del carácter formal de delito de participación en un grupo criminal organizado no resulta que tal participación sea también pasiva. Sin embargo, la interpretación extensiva queda fundada en la interpretación detallada del verbo “participar”. Tampoco suscita dudas el carácter permanente de delito del art. 258 § 1 de código penal.

Palabras claves: grupo criminal organizado, participación en grupo criminal organizado, delito formal

КОММЕНТАРИЙ К РЕШЕНИЮ АПЕЛЛЯЦИОННОГО СУДА Г. ГДАНЬСКА ОТ 9 АВГУСТА 2019 ГОДА, № II АКА 60/19

Аннотация

Комментарий касается толкования признаков преступления, предусмотренного ст. 258 УК. Автор разделяет мнение Апелляционного суда г. Гданьска о том, что пребывание в исправительном учреждении не обязательно означает, что преступник перестает быть членом организованной преступной группировки. Автор также отмечает, что из формального характера преступления, состоящего в участии в организованной преступной группировке, не следует, что такое участие может иметь пассивный характер. Однако, в пользу принятия столь широкого толкования признаков этого преступления говорит подробное толкование понятия «участие». Нет также сомнений в том, что преступление, предусмотренное ст. 258 § 1 УК, имеет характер длящегося правонарушения.

Ключевые слова: организованная преступная группировка; участие в организованной преступной группировке; формальное преступление

GLOSSE ZUM URTEIL DES BERUFUNGSGERICHTS GDAŃSK VOM 9. AUGUST 2019, AKTENZEICHEN: II AKA 60/19

Zusammenfassung

Die Glosse behandelt die Interpretation der Tatbestandsmerkmale von Straftaten nach Artikel 258 des polnischen Strafgesetzbuches. Die Autorin teilt die Ansicht des Sąd Apelacyjny in Gdańsk, dass die Mitgliedschaft eines Täters in einer organisierten kriminellen Vereinigung durch die Strafhaftverbüßung nicht unbedingt unterbrochen wird. Die Verfasserin des Beitrags weist auch darauf hin, dass das formale Merkmal der Straftat der Teilnahme an einer organisierten kriminellen Vereinigung nicht impliziert, dass eine solche Beteiligung auch passiv sein kann. Die ausführliche Auslegung des Begriffes „Beteiligung“ spricht jedoch dafür, einer derart breit gefassten Auslegung der Merkmale dieser Straftat zu folgen. Keine Zweifel bestehen auch an der Dauerhaftigkeit des Delikts nach Artikel 258 § 1 des polnischen Strafgesetzbuches.

Schlüsselwörter: organisierte kriminelle Vereinigung, Beteiligung an einer organisierten kriminellen Vereinigung, formelle Straftat

GLOSE DE L'ARRÊT DE LA COUR D'APPEL DE GDAŃSK DU 9 AOÛT 2019, II AKA 60/19

Résumé

La glose concerne l'interprétation des caractéristiques d'un crime prévu à l'article 258 du Code pénal. L'auteur partage l'avis de la cour d'appel de Gdańsk selon lequel le séjour en

prison ne doit pas obligatoirement mettre fin à l'appartenance de l'auteur à un groupe criminel organisé. L'auteur souligne également que la nature formelle du crime de participation à un groupe criminel organisé n'implique pas que cette participation puisse également être passive. Cependant, l'interprétation détaillée du concept de « participation » plaide en faveur de l'acceptation d'une interprétation aussi large des caractéristiques de ce crime. Le caractère permanent de l'infraction prévue à l'article 258 § 1 du code pénal est également hors de doute.

Mots-clés : groupe criminel organisé, participation à un groupe criminel organisé, crime formel

COMMENTO ALLA SENTENZA DELLA CORTE DI APPELLO DI DANZICA DEL 9 AGOSTO 2019, II AKA 60/19

Sintesi

Il commento riguarda l'interpretazione degli elementi costitutivi del reato dell'art. 258 del Codice penale. L'autrice condivide la posizione della Corte di Appello di Danzica che il periodo di detenzione possa non interrompere l'appartenenza del reo a un gruppo di criminalità organizzata. L'autrice fa anche notare che dal carattere formale del reato di partecipazione ad un gruppo di criminalità organizzata non deriva che tale partecipazione possa essere passiva. Depone tuttavia a favore di una tale ampia interpretazione degli elementi costitutivi di tale reato l'interpretazione particolare del concetto di "partecipazione". Non evoca altresì dubbi il carattere permanente del reato dell'art. 258 § 1 del Codice penale.

Parole chiave: gruppo di criminalità organizzata, partecipazione a un gruppo di criminalità organizzata, reato formale

Cytuj jako: Michalska-Warias A., *Gloss on the judgment of the Court of Appeal in Gdańsk of 9 August 2019, II Aka 60/19* [Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 9 sierpnia 2019 r., II Aka 60/19], „*Ius Novum*” 2020 (14) nr 4, s. 231–240. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.45/a.michalska-warias

Cite as: Michalska-Warias, A. (2020) 'Gloss on the judgment of the Court of Appeal in Gdańsk of 9 August 2019, II Aka 60/19'. *Ius Novum* (Vol. 14) 4, s. 231–240. DOI: 10.26399/iusnovum.v14.4.2020.45/a.michalska-warias

NOTY O AUTORACH

- Małgorzata Manowska dr hab., prof. Uczelni Łazarskiego w Warszawie, Katedra Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego, Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego
- Aneta Łazarska dr hab., adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie, sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie
- Robert Sosik dr, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- Piotr Poniatowski dr, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- Marta Roma Tużnik dr, Instytut Nauk Prawnych, Administracji i Bezpieczeństwa Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie
- Ryszard A. Stefański prof. dr hab., Kierownik Katedry Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie
- Krzysztof Wala dr, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
- Wojciech Krupa mgr, doktorant Uczelni Łazarskiego w Warszawie, of counsel w kancelarii prawnej GWW Grynhoff i Partnerzy Radcowie Prawni i Doradcy Podatkowi Sp. P., absolwent studiów prawniczych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim

- Julia Kosonoga-Zygmunt dr, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
- Jacek A. Dąbrowski dr, adiunkt w Katedrze Prawa Karnego Uczelni Łazarskiego w Warszawie, starszy asystent sędziego w Izbie Karnej Sądu Najwyższego
- Aneta Michalska-Warias dr hab., profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katedra Prawa Karnego i Kryminologii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

NOTES ON THE AUTHORS

- Małgorzata Manowska PhD hab., Professor of Lazarski University in Warsaw, Department of Civil Law at the Faculty of Law and Administration of Lazarski University, First President of the Supreme Court
- Aneta Łazarska PhD hab., Assistant Professor at the Department of Civil Law, Faculty of Law and Administration of Lazarski University in Warsaw, judge of the Regional Court in Warsaw
- Robert Sosik PhD, Faculty of Law and Administration of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
- Piotr Poniatowski PhD, Criminal Law and Criminology Department at the Faculty of Law and Administration of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
- Marta Roma Tużnik PhD, Institute of Law, Administration and Security of the Warsaw Management University
- Ryszard A. Stefański Professor, PhD hab., Head of the Department of Criminal Law, Faculty of Law and Administration of Lazarski University in Warsaw
- Krzysztof Wala PhD, Criminal Law and Criminology Department at the Faculty of Law and Administration of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
- Wojciech Krupa MA, doctoral student of Lazarski University in Warsaw, of counsel in the law firm GWW Grynhoff i Partnerzy Radcowie Prawni i Doradcy Podatkowi Sp. P., graduate from legal studies at the Catholic University of Lublin

- Julia Kosonoga-Zygmunt PhD, Assistant Professor at the Department of Criminal Law, Faculty of Law and Administration of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw
- Jacek A. Dąbrowski PhD, Assistant Professor at the Department of Criminal Law of Lazarski University in Warsaw, Senior Judge Assistant at the Supreme Court Criminal Chamber
- Aneta Michalska-Warias PhD hab., Professor of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Criminal Law and Criminology Department at the Faculty of Law and Administration of Maria Curie-Skłodowska University

**ARTYKUŁY
OPUBLIKOWANE W 2020 R.
BYŁY RECENZOWANE PRZEZ**

Maciej Borski
Tomasz Braun
Helena Ciepla
Zbigniew Czarnik
Paweł Daniluk
Jacek A. Dąbrowski
Katarzyna Dudka
Joanna Habercio
Dominika Harasimiuk
Jerzy Jaskiernia
Jolanta Jakubowska-Hara
Czesław Kłak
Violetta Konarska-Wrzosek
Anna Konert
Radosław Koper
Zbigniew Kwiatkowski
Błażej Kuźniacki
Arkadiusz Lach
Jerzy Lachowski
Florian Lempa
Aneta Łazarska
Anna Machnikowska
Norbert Malec
Maciej Małolepszy
Mirosława Melezini

Marek Mozgawa
Adam Olejniczak
Anna Osmańska
Hanna Paluszkiewicz
Mateusz Pilich
Wojciech Radecki
Maria Rogacka-Rzewnicka
Maciej Rogalski
Irena Rzeplińska
Andrzej Sakowicz
Jerzy Skorupka
Jacek Sobczak
Blanka J. Stefańska
Ryszard Strzelczyk
Ilona Szczepańska
Krzysztof Szczygielski
Grażyna Szczygieł
Przemysław Szustakiewicz
Andrzej Torbus
Marta Tużnik
Monika Urbaniak
Bartosz Wołodkiewicz
Małgorzata Zimna
Jacek Zaleśny
Sławomir Żółtek

INFORMACJA DLA AUTORÓW

1. W czasopiśmie mogą być publikowane prace dotyczące szeroko rozumianej problematyki prawnej, a także recenzje oraz sprawozdania z życia naukowego szkół wyższych. Warunkiem opublikowania jest pozytywna opinia recenzenta.
2. Materiał do Redakcji należy przekazać w jednym egzemplarzu znormalizowanego maszynopisu (30 wierszy na stronie, po 60 znaków w wierszu, ok. 1800 znaków na stronie) wraz z tekstem zapisanym na nośniku elektronicznym lub przesłanym na adres: wydawnictwo@lazarski.edu.pl
3. Przypisy należy umieszczać na dole strony, podając najpierw inicjały imienia, nazwisko autora, tytuł pracy (kursywa), miejsce i rok wydania, numer strony. W przypadku prac zbiorowych należy podać inicjał imienia i nazwisko redaktora naukowego z dopiskiem (red.).
4. Do artykułu należy dołączyć streszczenie, podając cel artykułu, zastosowaną metodę, wyniki pracy oraz wnioski. Streszczenie nie powinno przekraczać 20 wierszy maszynopisu. Jeżeli w streszczeniu występują specjalistyczne terminy albo zwroty naukowe lub techniczne, należy podać ich odpowiedniki w języku angielskim.
5. Artykuł nie powinien przekraczać 22 stron znormalizowanego maszynopisu, natomiast recenzja, komunikat naukowy i informacja – 12 stron.
6. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonywania w nadesłanej pracy skrótów, zmiany tytułów, podtytułów oraz poprawek stylistycznych.
7. Szczegółowe wskazówki dla autorów opublikowane są na stronie internetowej Oficyny Wydawniczej Uczelni Łazarskiego, pod adresem <http://www.lazarski.pl/pl/badania-i-rozwoj/oficyna-wydawnicza/dla-autorow/>. Autorów artykułów obowiązuje składanie bibliografii.
8. Opracowanie należy podpisać pełnym imieniem i nazwiskiem, podać swój adres z numerem telefonu, faksu, e-mail, stopień lub tytuł naukowy, nazwę instytucji naukowej, w której autor jest zatrudniony.

ZASADY RECENZOWANIA OPRACOWAŃ
PRZEZNACZONYCH DO PUBLIKACJI W „IUS NOVUM”

1. Wstępnej kwalifikacji artykułów do recenzji dokonują redaktorzy tematyczni.
2. Decyzje o skierowaniu opracowania do recenzji podejmuje redaktor naczelny, po sprawdzeniu warunków formalnych opracowania, tj. wskazania przez autora jednostki reprezentowanej (afiliacji) i danych koniecznych do korespondencji (adres do doręczeń, adres e-mailowy oraz numer telefonu), załączenia oświadczeń wszystkich współautorów o ich wkładzie do opracowania, załączenia streszczenia w języku polskim oraz słów kluczowych.
3. W recenzji uwzględnia się rodzaj opracowania (oryginalne, doświadczalne, przeglądowe, kazuistyczne, metodyczne), poziom naukowy, czy praca odpowiada tematowi określoneemu w tytule, czy spełnia wymogi pracy naukowej, czy zawiera istotne elementy nowości, prawidłowość terminologiczną, rzetelność wyników i wniosków, układ pracy, objętość, przydatność poznawczą, język oraz wnioski co do przyjęcia bez zmian lub po poprawach albo odrzucenia. Recenzja sporządzana jest w formie karty recenzenta.
4. Recenzje opracowują recenzenci stałi oraz powoływani *ad hoc*. Są to osoby posiadające znaczny dorobek naukowy w danej dyscyplinie naukowej. Lista recenzentów stałych jest publikowana na stronie internetowej, a w każdym numerze publikowany jest wykaz recenzentów, którzy recenzowali zamieszczone w nim artykuły i glosy.
5. Recenzje opracowuje dwóch niezależnych recenzentów.
6. Recenzenci nie są afiliowani przy tej samej placówce, z której pochodzą autorzy.
7. Recenzenci i autorzy nie znają swoich tożsamości.
8. Recenzenci do publikacji recenzowanego tekstu nie ujawniają informacji o jego recenzowaniu.
9. Recenzja jest sporządzana na piśmie według wzoru (karta recenzenta) i zawiera stwierdzenie o dopuszczeniu lub niedopuszczeniu artykułu do publikacji.
10. Recenzent przekazuje redakcji recenzję w postaci elektronicznej oraz w formie papierowej z odręcznym podpisem. Jest ona przechowywana w redakcji przez 2 lata.
11. Uwagi recenzenta są przekazywane autorowi recenzowanego tekstu, który ma obowiązek ustosunkować się do nich. Recenzent dokonuje powtórnej weryfikacji poprawionego tekstu.
12. W razie negatywnej oceny przez recenzenta poprawionego tekstu, decyzje o publikacji tekstu podejmuje redaktor naczelny po konsultacji z redaktorem tematycznym.

DODATKOWE INFORMACJE

W 2019 r. kwartalnik Ius Novum, po przejściu procedury weryfikacyjnej i uzyskaniu pozytywnej oceny parametrycznej, znalazł się na wykazie czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a za publikację na jego łamach przyznano **20 punktów** (Komunikat Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 lipca 2019 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych wraz z przypisaną liczbą punktów, poz. 27937).

Dalsze informacje w tym zakresie: <http://www.bip.nauka.gov.pl/wykaz-czasopism-naukowych/>

ADDITIONAL INFORMATION

In 2019 the Ius Novum quarterly, following the verification procedure and obtaining a positive parametric grade, was placed on the list of journals scored by the Ministry of Science and Higher Education with **20 points** awarded for a publication in the quarterly (the Communication of the Minister of Science and Higher Education of 31 July 2019 about the list of scientific journals and reviewed materials from international conferences with assigned points for publication, entry number 27937).

Further information on this topic are available at: <http://www.bip.nauka.gov.pl/wykaz-czasopism-naukowych/>

LISTA STAŁYCH RECENZENTÓW / REGULAR REVIEWERS

1. Dr hab. Maciej Borski, Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Wyższa Szkoła Humanitas
2. Dr hab. Zbigniew Czarnik, WSPiA Rzeszowska Szkoła Wyższa w Rzeszowie
3. Prof. dr hab. Katarzyna Dudka, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
4. Dr hab. Jolanta Jakubowska-Hara, Zakład Prawa Karnego Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk
5. Prof. dr hab. Jerzy Jaskiernia, Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach
6. Dr hab. Katarzyna Kaczmarczyk-Kłak, Instytut Prawa i Administracji, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
7. Dr Dariusz Kala, Instytut Prawa i Administracji, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
8. Dr hab. Tomasz Kalisz, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego,
9. Dr hab. Czesław Kłak, Instytut Prawa i Administracji, Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy
10. Prof. dr hab. Violetta Konarska-Wrzosek, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
11. Dr hab. Radosław Koper, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego
12. Prof. dr hab. Zbigniew Kwiatkowski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego
13. Dr hab. Jerzy Lachowski, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
14. Dr Maria Jeż-Ludwichowska, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
15. Dr hab. Aneta Łazarska, Wydział Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie
16. Dr Eliza Maniewska, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski
17. Prof. dr hab. Mirosława Melezini, Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych, Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży
18. Prof. dr hab. Marek Mozgawa, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
19. Prof. dr hab. Hanna Paluszkievicz, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego
20. Dr hab. Mateusz Pilich, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego
21. Dr hab. Piotr Rączka, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
22. Dr hab. Maciej Rogalski, Wydział Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie

4/2020

23. Prof. dr hab. Jerzy Skorupka, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego
24. Dr hab. Andrzej Sakowicz, Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
25. Prof. dr hab. Jacek Sobczak, Instytut Nauk Prawnych Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej w Warszawie
26. Dr hab. Sławomir Steinborn, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego
27. Dr Blanka Julita Stefańska, Wydział Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie
28. Prof. dr hab. Krzysztof Ślebzak, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
29. Dr hab. Marek Świerczyński, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
30. Dr Marta Roma Tużnik, Wydział Nauk Społecznych i Administracji Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie
31. Dr hab. Monika Wałachowska, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu
32. Dr hab. Małgorzata Wasek-Wiaderek, Wydział Prawa i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II
33. Dr hab. Sławomir Żółtek, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

**ZASADY ETYCZNE
OBOWIĄZUJĄCE W ODNIESIENIU DO PUBLIKACJI ZAMIESZCZANYCH
W „IUS NOVUM”**

Redakcja „Ius Novum” dba o utrzymanie wysokich standardów etycznych czasopisma. Artykuły przekazane do publikacji w „Ius Novum” są oceniane pod kątem rzetelności, spełniania standardów etycznych oraz wkładu w rozwój nauki.

Poniższe zasady zostały oparte na COPE's Best Practice Guidelines for Journal Editors.

ZASADY ETYCZNE DOTYCZĄCE REDAKCJI

Decyzje o publikacji

Redaktor naczelny stosuje się do aktualnego stanu prawnego w zakresie zniesławienia, naruszenia praw autorskich i plagiatu oraz ponosi odpowiedzialność za decyzje, które ze złożonych w Redakcji artykułów powinny zostać opublikowane.

Poufność

Żadnemu członkowi zespołu redakcyjnego oraz recenzentom nie wolno ujawniać informacji na temat złożonej pracy komukolwiek, kto nie jest upoważniony procedurą wydawniczą do ich otrzymania.

Ujawnienie i konflikt interesów

Nieopublikowane artykuły bądź ich fragmenty nie mogą być wykorzystane w badaniach własnych członków zespołu redakcyjnego bądź recenzentów bez wyraźnej pisemnej zgody autora.

ZASADY ETYCZNE DOTYCZĄCE AUTORÓW

Autorstwo pracy

Autorstwo powinno być ograniczone do osób, które znacząco przyczyniły się do pomysłu, projektu, wykonania lub interpretacji pracy. Jako współautorzy powinny być wymienione wszystkie osoby, które miały udział w powstaniu pracy.

Ujawnienie i konflikt interesów

Autor powinien ujawnić wszelkie źródła finansowania projektów w swojej pracy oraz wszelkie istotne konflikty interesów, które mogą wpłynąć na jej wyniki lub interpretację.

Oryginalność i plagiat

Autor przekazuje do redakcji wyłącznie oryginalną pracę. Powinien upewnić się, że nazwiska autorów cytowanych w pracy i/lub fragmenty prac cytowanych dzieł zostały w niej w prawidłowy sposób zacytowane lub wymienione.

Ghostwriting/guestauthorship

Ghostwriting/guestauthorship są przejawem nierzetelności naukowej i wszelkie wykryte przypadki będą demaskowane. Autor/ka składa oświadczenie, którego celem jest zapobieganie praktykom ghostwriting/guestauthorship.

ZASADY ETYCZNE DOTYCZĄCE RECENZENTÓW

Poufność

Wszystkie recenzowane prace są traktowane jak dokumenty poufne.

Anonimowość

Wszystkie recenzje wykonywane są anonimowo, a Redakcja nie udostępni danych autorów recenzentom.

Standardy obiektywności

Recenzje powinny być wykonane w sposób obiektywny i rzetelnie.

Ujawnienie i konflikt interesów

Informacje poufne lub pomysły nasuwające się w wyniku recenzji muszą być utrzymane w tajemnicy i nie mogą być wykorzystywane do innych celów. Recenzenci nie mogą recenzować prac, w stosunku do których występuje konflikt interesów wynikający z relacji z autorem.

**Wydawnictwo Uczelni Łazarskiego oferuje następujące nowe publikacje/
Lazarski University Press offers the following new publications:**

1. *Nowy Porządek Świata. Dekompozycja państw i narodów*, Marian Guzek, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-71-6.
2. *Charakterystyka umowy Time for Photos oraz roszczeń z tytułu jej niewykonania lub nienależytego wykonania*, Katarzyna Jedynak, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-79-2.
3. **Prawo a nowoczesność. Wyzwania – problemy – nadzieje**, Anna Hrycaj, Aneta Łazarska, Przemysław Szustakiewicz (red.), Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-63-01.
4. *Elastyczne formy zatrudnienia we włoskim i polskim prawie pracy. Szanse i zagrożenia*, Angelica Riccardi (red.), Magdalena Rycak (red.), Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-51-8.
5. *Legal Conditions of International Cooperation for the Safety and Efficiency of Civil Aviation*, ed. by Ewa Jasiuk, Roman Wosiek, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-27-3.
6. **Investors' Perceptions and Stock Market Outcomes. Interdisciplinary Approach**, ed. by Olha Zadorozhna, Martin Dahl, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-67-9. Other publications:
7. *Poland and Ukraine: Common Neighborhood and Relations*, ed. by Martin Dahl, Adrian Chojan, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-15-0.
8. *Resolving International Economic Problems with the Tools of Contemporary Econometrics*, ed. by Krzysztof Beck, Warsaw 2019, ISBN 978-83-64054-39-6.
9. **Determinanty synchronizacji cykli koniunkturalnych w krajach Unii Europejskiej**, Krzysztof Beck, Warszawa 2019, ISBN 978-83-64054-43-3.

Pozostałe publikacje/Other publications:

1. Krystyna Regina Bąk (red.), *Statystyka wspomagana Excelem 2007*, Warszawa 2010.
2. Maria Biegiewicz-Steyer, *O powstańczych dniach trochę inaczej*, Warszawa 2018.
3. Wojciech Bieńkowski, Krzysztof Szczygielski, *Rozważania o rozwoju gospodarczym Polski*, Warszawa 2009.
4. Wojciech Bieńkowski, Adam K. Prokopowicz, Anna Dąbrowska, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership. The 21st Century Agreement*, Warsaw 2015.
5. Remigiusz Bierzanek, *Przez wiek XX. Wspomnienia i refleksje*, Warszawa 2006.
6. Jacek Brdulak, Ewelina Florczak, *Uwarunkowania działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce*, Warszawa 2016.
7. Piotr Brzeziński, Zbigniew Czarnik, Zuzanna Łaganowska, Arwid Mednis, Stanisław Piątek, Maciej Rogalski, Marlena Wach, *Nowela listopadowa prawa telekomunikacyjnego*, Warszawa 2014.
8. Hans Ephraïmson-Abt, Anna Konert, *New Progress and Challenges in The Air Law*, Warszawa 2014.

4/2020

9. Janusz Filipczuk, *Adaptacyjność polskich przedsiębiorstw w warunkach transformacji systemowej*, wyd. II, Warszawa 2007.
10. Jerzy A. Gawinecki (red. nauk.), *Ekonometria w zadaniach*, praca zbiorowa, Warszawa 2008.
11. Jerzy A. Gawinecki, *Matematyka dla ekonomistów*, Warszawa 2010.
12. Grażyna Gierszewska, Jerzy Kisielnicki (red. nauk.), *Zarządzanie międzynarodowe. Konkurencyjność polskich przedsiębiorstw*, Warszawa 2010.
13. Tomasz G. Grosse (red. nauk.), *Między polityką a rynkiem. Kryzys Unii Europejskiej w analizie ekonomistów i politologów*, praca zbiorowa, Warszawa 2013.
14. Jan Grzyski, *Powrót do Europy – polski dyskurs. Wyznaczenie perspektywy krytycznej*, Warszawa 2016.
15. Marian Guzek, *Makroekonomia i polityka po neoliberalizmie. Eseje i polemiki*, Warszawa 2011.
16. Marian Guzek (red. nauk.), *Ekonomia i polityka w kryzysie. Kierunki zmian w teoriach*, praca zbiorowa, Warszawa 2012.
17. Marian Guzek, *Teorie ekonomii a instrumenty antykryzysowe*, Warszawa 2013.
18. Marian Guzek, *Kapitalizm na krawędzi*, Warszawa 2014.
19. Marian Guzek, *Doktryny ustrojowe. Od liberalizmu do libertarianizmu*, Warszawa 2015.
20. Marian Guzek, *Przyszłość kapitalizmu – cesjonizm?*, Warszawa 2016.
21. Marian Guzek, *Świat zachodu po nieudanym wejściu w erę postindustrialną*, Warszawa 2018.
22. Anna Harasiewicz-Mordasewicz, *Word 2007*, Warszawa 2009.
23. Anna Harasiewicz-Mordasewicz, *Excel 2007*, Warszawa 2010.
24. Dominika E. Harasimiuk, Marcin Olszówka, Andrzej Zinkiewicz (red. nauk.), *Prawo UE i porządek konstytucyjny państw członkowskich. Problem konkurencji i wzajemnych relacji*, Warszawa 2014.
25. Stanisław Hoc, *Prawo administracyjne gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2013.
26. „Ius Novum”, Ryszard A. Stefański (red. nacz.), kwartalnik, Uczelnia Łazarzskiego, numery: 1/2007, 2–3/2007, 4/2007, 1/2008, 2/2008, 3/2008, 4/2008, 1/2009, 2/2009, 3/2009, 4/2009, 1/2010, 2/2010, 3/2010, 4/2010, 1/2011, 2/2011, 3/2011, 4/2011, 1/2012, 2/2012, 3/2012, 4/2012, 1/2013, 2/2013, 3/2013, 4/2013, Numer specjalny 2014, 1/2014, 2/2014, 3/2014, 4/2014, 1/2015, 2/2015, 3/2015, 4/2015, 1/2016, 2/2016, 3/2016, 4/2016, 1/2017, 2/2017, 3/2017, 4/2017, 1/2018, 2/2018, 3/2018, 4/2018, 1/2019, 2/2019, 3/2019, 4/2019, 1/2020.
27. Andrzej Jagiełło, *Polityka akcyzowa w odniesieniu do wyrobów tytoniowych w Polsce w latach 2000–2010 i jej skutki ekonomiczne*, Warszawa 2012.
28. Sylwia Kaczyńska, Anna Konert, Katarzyna Łuczak, *Regulacje hiszpańskie na tle obowiązujących przepisów międzynarodowego i europejskiego prawa lotniczego*, Warszawa 2016.
29. Anna Konert (red.), *Aspekty prawne badania zdarzeń lotniczych w świetle Rozporządzenia 996/2010*, Warszawa 2013.
30. Anna Konert, *A European Vision for Air Passengers*, Warszawa 2014.

31. Anna Konert (red.), *Internacjonalizacja i europeizacja prawa lotniczego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Marka Żylicza*, Warszawa 2015.
32. Łukasz Konopielko, Michał Wołoszyn, Jacek Wytrębrowicz, *Handel elektroniczny. Ewolucja i perspektywy*, Warszawa 2016
33. Dariusz A. Kosior, Marek Postuła, Marek Rosiak (red.), *Doustne leki przeciwkrzepliwe. Od badań klinicznych do praktyki*, Warszawa 2013.
34. Dariusz A. Kosior, Marek Rosiak, Marek Postuła (red.), *Doustne leki przeciwplytkowe wleczeniu chorób układu sercowo-naczyniowego. Okiem kardiologa i farmakologa*, Warszawa 2014.
35. Jerzy Kowalski, *Państwo prawa. Demokratyczne państwo prawne. Antologia*, Warszawa 2008.
36. Stanisław Koziej, *Rozmowy o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym Polski w latach 2010–2015 w wywiadach i komentarzach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2016.
37. Stanisław Koziej, *Rozważania o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym Polski w latach 2010–2015 w wystąpieniach i referatach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2016.
38. Stanisław Koziej, *Studia o bezpieczeństwie. O bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym w latach 2010–2015 w publikacjach i analizach Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, Warszawa 2017.
39. Rafał Krawczyk, *Islam jako system społeczno-gospodarczy*, Warszawa 2013.
40. Rafał Krawczyk, *Podstawy cywilizacji europejskiej*, Warszawa 2006.
41. Rafał Krawczyk, *Zachód jako system społeczno-gospodarczy*, Warszawa 2016.
42. Maria Kruk-Jarosz (red. nauk.), *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, wyd. II zm. i popr., Warszawa 2008.
43. Maciej Krzak, *Kontrowersje wokół antycyklicznej polityki fiskalnej a niedawny kryzys globalny*, Warszawa 2012.
44. Michał Kuź, *Alexis de Tocqueville's Theory of Democracy and Revolutions*, Warsaw 2016.
45. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Prawo międzynarodowe w XXI wieku. Księga pamiątkowa profesor Renaty Szafarz*, Warszawa 2007.
46. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Prawo międzynarodowe – problemy i wyzwania. Księga pamiątkowa profesor Renaty Sonnenfeld-Tomporek*, Warszawa 2006.
47. Jerzy Menkes (red. nauk.), *Wybór kazusów z prawa międzynarodowego. Zagadnienia ogólne, zeszyt 1*, Warszawa 2008.
48. Aleksandra Meżykowska, *Interwencja humanitarna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2008.
49. Mariusz Muszyński (red. nauk.), Dominika E. Harasimiuk, Małgorzata Kozak, *Unia Europejska. Instytucje, polityki, prawo*, Warszawa 2012.
50. „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, Józef M. Fiszer (red. nac.), kwartalnik, Uczelnia Łazarskiego, numery: 1(28)2010, 2(29)2010, 3(30)2010, 4(31)2010, 1–2(32–33)2011, 3(34)2011, 4(35)2011, 1(36)2012, 2(37)2012, 3(38)2012, 4(39)2012, 1(40)2013, 2(41)2013, 3(42)2013, 4(43)2013, 1(44)2014, 2(45)2014, 3(46)2014, 4(47)2014, 1(48)2015, 2(49)2015, 3(50)2015, 4(51)2015, 1(52)2016, 2(53)2016,

- 3(54)2016, 4(55)2016, 1(56)2017, 2(57)2017, 3(58)2017, 4(59)2017, 1(60)2018, 2(61)2018, 3(62)2018, 4(63)2018, 1(64)2019, 2(65)2019, 3(66)2019, 4(67)2019.
51. Edward Nieznański, *Logika dla prawników*, Warszawa 2006.
  52. Marcin Olszówka, *Konstytucja PRL a system źródeł prawa wyznaniowego do roku 1989*, Warszawa 2016.
  53. Marcin Olszówka, *Wpływ Konstytucji RP z 1997 roku na system źródeł prawa wyznaniowego*, Warszawa 2016.
  54. Bartłomiej Opaliński, *Rola Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w procesie stanowienia ustaw na tle praktyki ustrojowej Konstytucji III RP*, Warszawa 2014.
  55. Bartłomiej Opaliński (red. nauk.), *Prawo administracyjne w ujęciu interdyscyplinarnym*, Warszawa 2014.
  56. Bartłomiej Opaliński, Maciej Rogalski (red. nauk.), *Kontrola korespondencji. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2018.
  57. Bartłomiej Opaliński, Maciej Rogalski, Przemysław Szustakiewicz, *Służby specjalne w systemie administracyjnym Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2016.
  58. Bartłomiej Opaliński, Przemysław Szustakiewicz, *Policja. Studium administracyjno-prawne*, Warszawa 2013.
  59. Bartłomiej Opaliński, Przemysław Szustakiewicz (red. nauk.), *Funkcjonowanie służb mundurowych i żołnierzy zawodowych w polskim systemie prawnym. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2015.
  60. Leokadia Oreziak, *Konkurencja podatkowa i harmonizacja podatków w ramach Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.
  61. Leokadia Oreziak (red. nauk.), *Finansowanie rozwoju regionalnego w Polsce*, Warszawa 2008.
  62. Leokadia Oreziak, Dariusz K. Rosati (red. nauk.), *Kryzys finansów publicznych*, Warszawa 2013.
  63. Iryna Polets, *Merlin's Faces. From Medieval Literature to Film*, Warsaw 2018.
  64. Maciej Rogalski, *Odpowiedzialność karna a odpowiedzialność administracyjna w prawie telekomunikacyjnym, pocztowym i konkurencji*, Warszawa 2015.
  65. Maciej Rogalski, *Świadczenie usług telekomunikacyjnych*, Warszawa 2014.
  66. Maciej Rogalski (red. nauk.), *Wymiar wolności w prawie administracyjnym*, Warszawa 2018.
  67. Dariusz Rosati (red. nauk.), *Gospodarka oparta na wiedzy. Aspekty międzynarodowe*, Warszawa 2007.
  68. Dariusz Rosati (red. nauk.), *Euro – ekonomia i polityka*, Warszawa 2009.
  69. Grzegorz Rydlewski, Przemysław Szustakiewicz, Katarzyna Golać, *Udzielanie informacji przez administrację publiczną – teoria i praktyka*, Warszawa 2012.
  70. Jacek Szymanderski, *Schyłek komunizmu i polskie przemiany w odbiorze społecznym*, Warszawa 2011.
  71. Jacek Sierak, Kamila Lubańska, Paweł Wielądek, Marcin Sienicki, Tetiana Kononenko, Ryma Alsharabi, Malwina Kupka, Bartłomiej Rutkowski, Bogdan Olesiński, Remigiusz Górniak, *Efekty wykorzystania dotacji unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w latach 2007–2013. Cz. 1: Województwa Polski Północnej, Zachodniej i Południowej*, Warszawa 2016.

72. Jacek Sierak, Anna Karasek, Angelika Kucyk, Oleksandr Kornijenko, Marcin Sienicki, Anna Godlewska, Agnieszka Boczkowska, Albina Łubian, *Efekty wykorzystania dotacji unijnych w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych w latach 2007–2013. Cz. 2: Województwa Polski Wschodniej i Centralnej*, Warszawa 2016.
73. Karol Sławik, *Zagrożenia życia i zdrowia ludzkiego w Polsce. Aspekty prawno-kryminologiczne i medyczne*, Warszawa 2015.
74. Jerzy Wojtczak-Szyszkowski, *O obowiązkach osób świeckich i ich sprawach. Część szesnasta Dekretu przypisywanego Iwonowi z Chartres (tłum. z jęz. łac.)*, Warszawa 2009.
75. Janusz Żarnowski, *Współczesne systemy polityczne. Zarys problematyki*, Warszawa 2012

Oficyna Wydawnicza
Uczelni Łazarskiego
02-662 Warszawa, ul. Świeradowska 43
tel.: (22) 54 35 450
fax: (22) 54 35 392
e-mail: wydawnictwo@lazarski.edu.pl
www.lazarski.pl

